

8751

ACADEMIA ROMÂNĂ

LETOPISEȚUL LUI AZARIE

DE

I. BOGDAN

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

CU 4 PLANȘE

EXTRAS DIN:
ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE
Seria II. — Tom. XXXI.
MEMORIILE SECȚIUNII ISTORICE

BUCUREȘTI

Institutul de Arte Grafice «CAROL GÖBL» S-sor Ioan St. Rasidescu
16, STRADA DOAMNEI, 46

1909.

29.559

Prețul 1 leu 60 bani.

Analele Societății Academice Române. — Seria I:

Tom. I—XI. — Sesiunile anilor 1867—1878.

Analele Academiei Române. — Seria II:

L. B

Tom. I—X. — Desbaterile și memoriile Academiei în 1879—1888.

Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1878—1888

Tom. XI. — Desbaterile Academiei în 1888—9

» XI. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice.</i>	2.—
» XII. — Desbaterile Academiei în 1889—90.	3.—
» XII. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice.</i>	2.—
» XIII. — Desbaterile Academiei în 1890—91	3.—
» XIV. — Desbaterile Academiei în 1891—2	12.—
» XV. — Desbaterile Academiei în 1892—3	4,50
» XV. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i>	2,50
» XVI. — Desbaterile Academiei în 1893—4	4.—
» XVI. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice.</i>	8.—
» XVII. — Desbaterile Academiei în 1894—5	4,50
» XVII. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice.</i>	3,50
» XVIII. — Desbaterile Academiei în 1895—6	7.—
» XVIII. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i>	2.—
Contribuțiuni la istoria Munteniei din a doua jumătate a secolului XVI, de <i>N. Iorga</i>	5.—
Chestiunea Arilor, de <i>Gr. C. Buțureanu.</i>	1,50
Un episod din istoria tipografiei în România, de <i>A. Papadopol-Calimach</i>	1.—
» XIX. — Desbaterile Academiei în 1896—7.	—,25
» XIX. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i>	—,20
Domnia lui Ioan Caragea. — Biserica română, de <i>V. A. Urechiă.</i>	4,50
August și literații, de <i>I. Kalinderu.</i>	3.—
Pretendenți domnești în secolul XVI, de <i>N. Iorga</i>	1,60
» XX. — Desbaterile Academiei în 1897—8	—,35
» XX. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i>	1.—
Domnia lui Ioan Caragea, 1812—1818. — Biserica. — Școalele. — Cultura publică, de <i>V. A. Urechiă</i>	4,50
Prinul proiect de Constituțiune a Moldovei din 1822, de <i>A. D. Xenopol.</i>	5.—
Bucureștii până la 1500, de <i>G. I. Ionescu-Gion.</i>	1,20
Manuscripte din biblioteci străine relative la Istoria Românilor (Intâiul memoriu), de <i>N. Iorga</i>	—,60
Literații opozanți sub Cezari, de <i>Ion Kalinderu</i>	—,30
Justiția sub Ioan Caragea, de <i>V. A. Urechiă.</i>	1,60
Documente nouă, în mare parte românești, relative la Petru Șchiopul și Mihailu Viteazul, de <i>N. Iorga</i>	1.—
Indice alfabetic al volumelor din <i>Anale</i> pentru 1883—1898	1.—
Tom. XXI. — Desbaterile Academiei în 1898—9	2.—
» XXI. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i>	5.—
Manuscripte din biblioteci străine relative la istoria Românilor. (Al doilea memoriu), de <i>N. Iorga</i>	6.—
Socotelile Brașovului și scrisori românești către Sfat în secolul XVII, de <i>N. Iorga</i>	1.—
Socotelile Sibiului, de <i>N. Iorga.</i>	1,60
Cronicele muntene. Intâiul memoriu. Cronicele din secolul XVII, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Expunere pe scurt a principiilor fundamentale ale istoriei, de <i>A. D. Xenopol</i>	1,60
Edilitatea sub domnia lui Caragea, de <i>V. A. Urechiă</i>	—,15
» XXII. — Desbaterile Academiei în 1899—1900	1,60
» XXII. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i>	6.—
Români și Maghiarii înaintea istoriei, de <i>A. D. Xenopol.</i>	3.—
Portretul lui Miron Costin, de <i>S. Fl. Marian</i>	—,25
Portul barbei și părului la Romani, de <i>Ion Kalinderu.</i>	—,50
Zece Maiu. — Cuvântare de <i>D. A. Sturdza.</i>	—,50
Din domnia lui Ioan Caragea, 1812—1818, de <i>V. A. Urechiă</i>	—,60
» XXIII. — Desbaterile Academiei în 1900—1901	1,60
» XXIII. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice.</i>	5.—
Atanasie Comnen Ipsilant, de <i>C. Erbiceanu</i>	4.—
Societatea sub I. G. Caragea, de <i>V. A. Urechiă.</i>	—,20
Ioan Circa de Gambutz, ca episcop al Marmației Dositeiu Circa, 1660—1730, de <i>Ioan Pușcariu</i>	1,60
Din domnia lui Alexandru Calimah, de <i>V. A. Urechiă.</i>	—,20
Portul perucilor și bărbierii la Romani, de <i>Ion Kalinderu.</i>	1,60
Originea Câmpulungeană a lui Gavril, Mitropolitul Kievului, de <i>T. V. Stefanelli.</i>	—,20
	—,20

Biblioteca Carol I din București
B. U. 58751
Cota
Inventar 156904

58751

B.C.U. Bucuresti

C156904

PC 200/02

LETOPISEȚUL LUI AZARIE

DE

I. BOGDAN

Membru al Academiei Române.

Ședințele dela 16, 23 și 30 Ianuarie 1909.

Donațiun
ION BOGDAN

I.

ANALELE ȘI CRONICELE MOLDOVENEȘTI DINAINTEA LETOPISEȚULUI LUI AZARIE.

Din bogata literatură istorică de anale și cronice ce au existat în Moldova în sec. XV și XVI și au slujit de bază cronicarilor cari au scris românește în întâia și a doua jumătate a sec. XVII, cunoșteam până azi în limba slavă originală numai **analele dela Bistrița**, cari conțin știri scurte asupra istoriei Moldovei dela 1359—1506, și **letopisețul dela Slatina**, care, pe lângă o redacțiune a *analelor putnene* dela 1359—1525, conține cele două cronice ale episcopului *Macarie* și ieromonahului *Eftimie*, istoriografii lui Petru Rareș și Alexandru Lăpușneanu, cari descriu istoria domnilor Moldovei dela moartea lui Ștefan cel Mare până la domnia întâia a lui Alexandru Lăpușneanu, 1504—1554 (1).

Atât analele dela Bistrița cât și letopisețul dela Slatina sunt cunoscute numai în câte un singur manuscris: cele dintâi în manuscrisul lui Manço Džudžov dela Tulcea, după care le-am publicat la 1895 în «Cronice inedite atingătoare de istoria Românilor», al doilea în manuscrisul Academiei duhovnicești din Chiev, după care l-am publicat la 1891 în «Vechile cronice moldovenești până la Ureche».

(1) Data lui Eftimie pentru zidirea mănăstirii Slatina, 7062, Sept. 3 (*Vechile cronice moldovenești până la Ureche*, p. 170 și 221). Socot acum anul dela Ianuarie și pun 1554 in loc de 1553.

406951

Analele putnene, continuate, sub forma în care începuseră a fi redactate în secolul XV, până la a doua domnie a lui Alexandru Lăpușeanu (1565), sunt cunoscute numai în traducerea polonă dela 1566 a lui Nicolae Brzeski, pe atunci secretar al regelui Sigismund August, apoi general al Podoliei și staroste de Camenița (1).

Cunoscute încă dela 1844 printr'o publicație a istoricului polon W. K. Wójcicki, ele au fost editate din nou la 1867 sub titlul «Cronica cea mai veche a Moldovei» de răposatul B. P. Hasdeu în «Arhiva istorică a României», tom. III, și reeditate de mine la 1891 sub titlul «Cronica moldo-polonă» după o copie a muzeului Czartoryski din Cracovia, iar la 1895 după însuș autograful lui Brzeski, care se păstrează astăzi în biblioteca imperială din St. Petersburg (*Vechile cronice moldovenești până la Ureche*, p. 173 și urm.; *Cronice inedite atingătoare de istoria Românilor*, p. 119 și urm.). Am putea numi, mai exact, această cronică „*traducerea polonă a analelor putnene*“.

Un simplu extras din analele putnene, și anume dintr'o redacțiune ce mergeă până la suirea în scaun a lui Bogdan Orbul, precedate de o legendă despre originea Moldovenilor dela Roma, este *Cronica anonimă*, scrisă în imperiul moscovit pe la începutul sec. XVI și incorporată în cronică rusească numită «Voskresenskaja». Valoarea istorică a acestei cronice e aproape nulă; ea are oarecare însemnătate numai ca produs literar rusesc din acel secol (2) și ca dovadă de interesul ce începuseră să aibă Rușii pentru Moldova dela încuscrirea lui Ivan Vasilevici, marele cneaz al Moscovei, cu Ștefan cel Mare în 1483.

Analiza croniceii lui Ureche sau — după cercetările recente ale d-lui C. Giurescu (3) — a lui Ureche și Simion Dascălul, scrisă cam pe la 1660, în cea mai mare parte după analele și cronicile interne anterioare, ce fuseseră traduse, unele în românește de Eustratie logofătul, altele în latinește și ungurește de scriitorii necuno-

(1) Cf. acum, pe lângă cele spuse despre dânsul în *Cronice inedite*, p. 105 și urm., Adam Boniecki, *Herbarz polski, część I: Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, tom. II, p. 166 (Warszawa 1900).

(2) Din punctul acesta de vedere a studiat-o d-l A. I. Jacimirskij în Извѣстія отдѣлення русскаго языка и словесности Имп. Академіи Наукъ pe anul 1901, fasc. 1, p. 88 și urm., art. «Сказаніе вкратцѣ о молдавскихъ государяхъ» въ Воскресенской лѣтописи.

(3) *Nouă contribuțiuni la studiul cronicilor moldovene* (Ietopisețul lui Eustratie logofătul și Ietopisețul latinesc, cronicile lui Grigore Ureche, Simion Dascălul și Misail Călugărul), București 1908.

scluși, pe la sfârșitul sec. XVI și începutul sec. XVII, — analiza acestei cronice a dovedit că, afară de analele și cronicile menționate, au existat în Moldova, prin sec. XVI, și alte anale și cronicile scrise în slavonește, dintre cari unele mergeau cel puțin până la domnia lui Aron Vodă (c. 1595). Așa d. p. nu încapă îndoială că, pe lângă cronică lui Macarie, a existat și o altă cronică oficială asupra domniei lui Petru Rareș și că mai toate știrile interne din cronică lui Ureche și Simion Dascălul, dela Petru Șchiopul până la Aron Vodă, sunt luate din anale scrise în slavonește după modelul celor putnene și bistrițene și din cronicile scrise tot în slavonește după modelul lui Macarie, care introdusese în istoriografia Moldovei manierismul bizantin al lui Constantin Manasses (1).

Un manuscris găsit de curând în biblioteca imperială din St. Petersburg vine să confirme acum această presupunere, descoperindu-ne o parte încă necunoscută din izvoarele «letopisețului moldovenesc» al lui Ureche, aceea care trată istoria Moldovei dela Ștefan Rareș până la Petru Șchiopul, 1550—1574. Acest manuscris ne descoperă un nou cronicar din școala lui Macarie, pe călugărul *Azarie*, cunoscut până acum numai din două citate ale unui copist dela 1712 (2), și o nouă redacțiune a cronicei lui Macarie și a analelor putnene. E vorba de o rămășiță importantă a istoriografiei moldovene din sec. XVI, care merită să fie publicată, tradusă și interpretată cu toată atențiunea.

II.

MANUSCRISUL O, XVII, No. 13 AL BIBLIOTECHII IMPERIALE DIN ST. PETERSBURG.

Ca toate celelalte cronicile moldovenești în limba slavă, așa și cronică lui Azarie se găsește într'un sbornic (codex miscellaneus) de origine călugărească, la un loc cu alte tratate de cuprins religios, apocrif și istoric. El poartă signatura O, XVII, No. 13, are 328 de file de un format foarte mic 8° și e scris pe hârtie în semiuncială dela sfârșitul sec. XVI sau începutul sec. XVII. Dela f. 1—206 toate textele lui sunt de cuprins religios: un canon în cinstea Maicei Domnului,

(1) Cf. asupra acestei chestiuni, pe lângă edițiile mele, scrierile răposatului Ștefan Orășanu și ale d-lor N. Iorga și C. Giurescu, care în broșura citată, p. 4, nota 1, dă întreaga bibliografie respectivă.

(2) Asupra acestuia vezi C. Giurescu, l. c., p. 26 și urm.

două paraclise, unul pentru sf. Nicolae, altul pentru sf. mucenic Gheorghe, mai multe rugăciuni, o slujbă pentru sfântul Ioan cel Nou dela Suceava, a cărui memorie se serbează la 2 Iunie (МѢСЯЦА ІЮНІА Ъ, СЛУЖБА СВАТАГО ВЕЛИКОМЖЧЕННИКА ІУАННА НОВАГО, НА ВЕЛИЦѢИ ВЕ ЧЕРНИ: luna lui Iunie în 2, slujba sfântului și marelui mucenic Ioan cel Nou, la vecernea cea mare, f. 103 și urm.), un paraclis în cinstea aceluiaș (ЧЕСТНІИ ПАРАКЛИС СВАТОМОУ ІУАННОУ НОВОМОУ: cinstitul paraclis pentru sfântul Ioan cel Nou; f. 124 v. și urm.) și alte slujbe bisericești. F. 311—328 cuprind «întrebări și răspunsuri» (ВЗПРОСИ, ВТВѢТН) și alte texte, între cari apocriful despre capul lui Adam (О АДАМОВѢ ЛЗВИНИ). (1)

Textele istorice, singurele cari ne interesează pe noi, se găsesc la f. 208—310 și anume: a) dela f. 208—224 o cronică universală scurtă, urmată de niște anale sârbești ce conțin și câteva notițe din istoria Țerii-Românești și a Moldovei, b) dela f. 225—310 letopisețul moldovenesc.

Nu există nici o notiță asupra locului unde s'a scris sau asupra persoanei care a scris acest sbornic. Particularitățile lui caligrafice arată că e scris într'o mănăstire moldovenască din țara de sus. S'ar putea presupune, după slujba și paraclisul lui Ioan cel Nou, că e scris la Suceava, unde se păstrau moaștele acestui sfânt. Dar memoria lui se serbă, de bună seamă, și în alte mănăstiri sau biserici, nu numai în cele din Suceava. Afară de aceasta, mănăstirile din târgul Sucevii n'au fost, precât știm, niciodată focare de învățătură teologică, cum au fost de pildă cele din Neamț, Bistrița, Putna și altele. Pe la 1749 și 1739 manuscrisul se găsea într'o mănăstire dela Iași, precum arată următoarele două notițe în limba română, făcute de mâni deosebite pe marginile filelor 1—6 și 19—23.

«Scris și în condica svintei mănăstir(i) aceștie Necoriț(ă), la let 7257 (=1749), Apr. 22. Și mai sânt și alt(e) cărți (2) a mănăstirii, tot scris(e) în condică ce are sfânta mănăstire, care este făcută ace condică . . . . .»

« . . . . . și bezedelile a lui Antohi Vod(ă), anume Costantin și Dumitrașcu, (s) au sculat ș-au luat Hotinul, și au vinit și la Eș, și au prădat Eșii și totă țara Moldovii, din Nistru pân' în monte (sic)

(1) O descriere mai amănunțită a manuscrisului se află în studiul citat mai jos al d-lui Jacimirskij.

(2) În orig. pare a fi *coseș(e) se*, chirilic *косе се*, scris însă așa, că se poate ceti *кзрци*.

și pân' la Focșan(i), și tot Piscol (=Piscul), șă (orig. тѣ) au prădat totă țara, în domnie(a) lui Gligori Vod(ă); înbla veletul 7248 (=1739), Sep. în 8 zile. Și s'au dus la Noevri în 20 zile».

Notițele sunt necomplete, deoarece în sbornic lipsește întreaga tetradă a doua, pe filele căreia se continuă însemnarea dela 1749, iar din tetradele 4, 5 și 6 s'au păstrat, în loc de 24, numai 12 file, dintre cari cea din urmă are signatura 5 (1); din pricina aceasta s'a pierdut începutul însemnării dela 1739. Din cuprinsul celor două însemnări rezultă că manuscrisul, pe vremea ocupațiunii rusești sub Grigorie II Ghica, Septemvrie—Octomvrie 1739, se află în Iași (2) și că la 1749 el a fost trecut în inventarul mănăstirii Nicoriță din acest oraș. Biserica Nicoriță există și astăzi.

Nici celelalte însemnări din manuscris nu dau nici un indiciu precis, d. p. proverbul dela f. 136 v. «КТО СПИТЪ ДО СЛОНЦА СХОДИЦАГО, ТОИ НЕ ЗНАДЕ ПЕКЛА ГОРАЦАГО» (cine doarme până la apusul soarelui, acela n'are să găsească cuptorul aprins), sau vorbele polone dela f. 259 «Wielmożny Mosci do», sau cele rusești și românești dela f. 321 v., cari nu merită să fie reproduse. Nu se știe nici de unde, nici de cine a fost adus manuscrisul la biblioteca imperială din St. Petersburg. D-l I. A. Byčkov, șeful secțiunii manuscriselor, care are meritul de a fi descoperit textele ce ne interesează pe noi și a fi atras atențiunea d-lui A. I. Jacimirskij asupra

(1) Afară de acestea, mai lipsesc din tetrada (quaterniunea) întâia cele două file dela început. Tetradele 7—20 (з—к) sunt toate întregi. La f. 139 începe o altă numerotație, ceace arată că sbornicul de azi e alcătuit din două sbornice legate la un loc. Din al doilea lipsesc cu totul tetradele 4 și 5, iar din tetrada a noua lipsește foaia dela sfârșit, cea cu care se începea cronica pe scurt dela Adam, căci f. 208—214 sunt cele șapte file din urmă ale tetradei 12; tetradele 13, 14 și 15 sunt întregi; a 16-a are numai 6 file. Se vede că două dela începutul ei rămăseseră goale și că numerotația 5 a fost pusă în urmă pe fila 239, cu o altă mână decât cea care a scris 5 pe fila 244. Tetrada 17 are 12 file, a 18-a și a 19-a lipsesc, a 20-a—26-a au câte 8 file; din aceasta din urmă cele șase dela început cuprind sfârșitul letopisețului moldovenesc, a șaptea lipsește, pagina întâia dintr'a opta e nescrisă, iar pe pagina a doua, cu sign. кѣ, încep «întrebările și răspunsurile». La tetradele ce cuprind letopisețul moldovenesc sunt vreo două intervertiri de foi, lesne de recunoscut: astfel f. 267 se află înaintea f. 266 și f. 269 înaintea f. 268. Notez aci că sbornicul are două numerotații moderne: una îi dă 327, alta 328 de file.

(2) Asupra participării fiilor lui Antioh Cantemir la ocuparea Moldovei de Ruși în 1739, cf. povestirea bogată în amănunte a cronicarului contemporan Ioan Neculcea, la domnia a doua a lui Grigorie Ghica, în *Cronicele României* de M. Kogălniceanu, ed. II, p. 407—409. Pe Constanțin și pe Dumitrașcu îi numește Neculcea «la Moscali instrăinați» (p. 408).

lor (1), mă asigură că el aparține colecțiilor mai vechi, de pe la 1840—1850.

Trebuie să renunțăm dar deocamdată la puțința de a determina mai de aproape locul și timpul în care s'a scris sbornicul dela Petersburg. Atâta putem afirma cu siguranță, că el nu e mai vechiu decât sfârșitul sec. XVI, nici mai nou decât întâia jumătate a sec. XVII, și e scris într'o mânăstire din nordul Moldovei.

Să analizăm acum cele două texte istorice ce le edităm dintr'in-sul și cari, luate la un loc, pot fi privite ca un manual moldovenesc din sec. XVI de istorie universală și națională. Ele sunt copiate de aceeaș mână și puse într'adins unul după altul, ca și în sbornicul dela Chiev.

III.

CRONICA UNIVERSALĂ ȘI ANALELE SÂRBEȘTI DIN MANUSCRISUL DELA PETERSBURG.

Textul cel dintâiu este cunoscuta *Arătare în scurt a celor întâmplăte dela Adam până în zilele noastre*, care, sub diferite versiuni, servește de introducere la o sumă de anale sârbești din sec. XV—XVII, între altele și la cele din codicele dela Slatina, pe cari le-am publicat la 1891 în *Archiv für slavische Philologie*, vol. XIII. Ea merge până la Manoil Paleologul (1425). Analele înseși încep cu anul 1355, adecă cu moartea lui Ștefan Dușan, și se încheie, ca și

(1) D-l A. I. Jacimirskij, docent pentru filologia slavă și română la Universitatea din Petersburg, a avut bunătatea să mă informeze în vara anului trecut despre această descoperire și a provocat astfel călătoria mea la Petersburg. D-sa a pregătit și un studiu asupra letopisețului lui Azarie, în care se ocupă mai ales de forma literară a cronicelor moldovenești în limba slavă. Partea din acest studiu care tratează despre anale, și în deosebi despre raportul din punct de vedere literar al anelelor bistrițene cu celelalte, va ieși în *Archiv für slavische Philologie*, vol. XXX, p. 481 și urm., sub titlul *Die ältesten slavischen Chroniken moldavischen Ursprungs. Eine Untersuchung über die Redaktionen und Kritik der Texte*. Despre celelalte cronice d-sa va publica probabil un alt studiu în limba rusească. — D-l A. I. Jacimirskij e un foarte bun cunoscător al manuscriselor slavo-române și al literaturii noastre vechi. Din aceste domenii d-sa a publicat numeroase studii, cari ar merita să fie cunoscute și de istoricii noștri și de cei ce se ocupă cu literatura noastră veche. Voiu profita de o altă ocazie spre a aduce la cunoștința publicului românesc aceste studii printr'o bibliografie, cu atât mai mult că, după răposatul P. A. Syrku, d-l Jacimirskij este singurul învățat rus care urmărește cu interes și cu simpatie mișcarea literară dela noi și dă publicului rusesec informații obiective asupra ei.

сводъ въ царство двѣдвѣіа вел(и)каго.
Ккхж же свѣты ѡтци рн.

Ховорца константина града, въ творк
свѣдѣншоу доухъ свѣтын, и разсѣк-
паюшоу ничимъ же мѣнше семоу
въ скзданна и нескзданна единобо-
жство. Отъстоить же вторы свборъ
отъ прьваго лѣтъ нв. (ibid.)

Titlul și începutul «Arătării în scurt», până la David, nu s'au păstrat în sbornicul dela Petersburg. Ele trebuie să fi fost însă identice cu cele din textul dela Odessa, care ar umplea cam două pagine din manuscrisul dela Petersburg, adecă tocmai fila care lipsește din tetrada a noua a acestui manuscris (cf. nota 1 dela p. 61). Le-am întregit dar în ediția noastră după a lui L. Stojanović.

După ediția textului dela Chiev (*Archiv f. slav. Phil.*, XIII, p. 502—525) reproducerea celui dela Petersburg ar putea să se pară superfluă. Ea se justifică însă prin două motive: a) sbornicele moldovenești dela Chiev și Petersburg conțin una din cele mai vechi redacțiuni ale analelor sârbești, intrată în manuscrisele moldovenești pe vremea lui Ștefan cel Mare și rămasă așa, fără continuările și modificările suferite de această redacțiune în manuscrisele din Serbia sau din alte țeri locuite de Sârbi. Așa fiind, pentru stabilirea definitivă a acestui text, o nouă copie, pusă la dispoziția învățaților sârbi, va fi totdeauna binevenită. b) Textul dela Chiev l-am publicat fără traducere, deoarece atunci mă adresam unui cerc restrâns de specialiști. «Arătarea în scurt» și analele sârbești au avut însă o influență vădită asupra istoriografiei moldovenești din sec. XV, și e bine ca ele să fie cunoscute la noi în cercuri mai largi (1).

Ele dau o idee destul de exactă de problemele istorice generale cari preocupau lumea noastră cărturărească în sec. XV și XVI, înainte de contactul mai deaproape cu cultura polonă și apuseană, adecă cu cultura renașterii. Cine va ceti astăzi traducerea acestei «cronice universale», se va întrebă mirat: cum a fost cu puțință, ca o expunere atât de seacă și de neinteresantă, din punctul de vedere modern, să intereseze pe cărturarii noștri din sec. XV și XVI în așa grad, încât s'o considere ca cea mai potrivită introducere la istoria națională și s'o reproducă în atâtea copii?

Lucrul se explică în mod foarte natural. Analiștii și cronicarii noștri din sec. XV și XVI aveau o educație pur călugărească.

(1) Cf. articolul meu *Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichtschreibung*, l. c. din *Archiv f. slav. Phil.* Am spus aci că «Arătarea în scurt» a servit de izvor și lui Moxa.

Hrana lor intelectuală erau exclusiv operele teologice și profane ale literaturii bizantine și ale literaturii slave de sud, care este un slab reflex al aceleia, având toate defectele și nici una din calitățile ei. Așa fiind, înțelegem de ce istoricii-călugări din mănăstirile moldovenești arată interes numai pentru istoria prescurtată a Evreilor și cronologia seacă a regilor lor, pentru istoria imperiului persan, a lui Alexandru cel Mare și a diadohilor; înțelegem pentru ce la istoria imperiului roman ei dau atenție numai faptelor ce sunt în legătură cu dezvoltarea creștinismului, pentru ce din istoria Bizanțului îi interesează iarăși mai mult luptele pentru codificarea adevăratei credințe sau a «pravoslaviei» și progresele monahismului. Așa fiind, înțelegem de ce acești vechi analiști se mulțumesc să înregistreze despre Traian numai cuvintele «au domnit 19 ani și 6 luni», pecând la luarea Constantinopolei de cruciați ei oftează împreună cu Grecii pentru marea nenorocire a acestora de a fi fost siliți să pomenească în biserici, la «pomenește doamne», pe Papa dela Roma; înțelegem de ce din istoria Țerii-Românești și a celorlalte state din jurul lor ei n'au introdus în copiile lor nimic nou, ci s'au mulțumit cu ce au găsit deagata în analele sârbești, aduse dela sudul Dunării; înțelegem, în sfârșit, de ce ei nu știu nimic din marile evenimente, petrecute în apusul Europei, cari au schimbat fața lumii moderne.

Acestea ajung la cunoștința Moldovenilor abia în sec. XVII, prin intermediul Ungurilor și Polonilor, și se reflectează în istoriografia lor, întâiu foarte slab sub predecesorii imediați ai lui Miron Costin, și apoi în scrierile acestuia, primul cronicar moldovean care nu mai stă de loc sub influența literaturii bizantino-slave și care nu mai cunoaște originalele slave ce au servit de izvor și îndreptar cronicarilor din sec. XVI.

Cine-și câștigă toate noțiunile sale de istorie universală și de istoriografie din opere ca «Arătarea în scurt» sau din hronograful lui Manasses, nu putea să aibă nici cunoștințe bogate, nici orizont larg în aprecierea evenimentelor și persoanelor, nici artă adevărată în expunere. Individualitate, personalitate și obiectivitate, sunt noțiuni necunoscute cronicarilor noștri din sec. XVI, fiindcă erau necunoscute și izvoarelor dela cari s'au adăpat ei. Spre a-i putea aprecia cu dreptate, trebuie să cunoaștem aceste izvoare. Numai cunoscându-le, ne vom putea da seamă de deosebirea fundamentală ce s'a produs în spiritul Moldovenilor prin scuturarea vechii culturi orientale și primirea celei occidentale, și vom putea pricepe mai bine supe-

rioritatea lui Ureche, Miron Costin și ceilalți asupra lui Macarie sau Azarie, cu ale căror opere ne vom ocupa, analizând al doilea text pe care îl publicăm din sbornicul dela Petersburg.

IV.

LETOPISEȚUL LUI AZARIE.

Sub titlul *Povestire în scurt despre domnii Moldovei* (Сказаніе въ кратцѣхъ о молдавскихъ господарехъ) (1), codicele dela Petersburg cuprinde istoria Moldovei dela 1359—1574, în trei texte bine deosebite unul de altul: a) cel dintâiu sunt niște anale dela 1359—1518, cari, cum vom vedeă îndată, reprezintă redacțiunea cea mai completă, din câte cunoaștem până acum, a analelor dela Putna; b) al doilea este cronica lui Macarie, episcopul de Roman, dela 1504—1550, deci într'o altă redacțiune decât cea cunoscută din codicele dela Chiev, care mergeă numai până la 1541; c) al treilea este cronica calugărului Azarie, care continuă pe Macarie și tratează istoria Moldovei dela 1550—1574. Voiu numi această compilațiune de anale și cronice, cu un singur cuvânt, „*letopisețul lui Azarie*,” cum l-a numit în sec. XVII un glossator al cronicei lui Ureche și Simion Dascălul. (2)

Când acesta ziceă: «află-se scris la un letopiseț sârbesc de Azarie călugărul, precum în zilele acestui domn Alexandru Vodă (e vorba de Alexandrel, fiul lui Iliăș și nepotul lui Alexandru cel Bun) s'au hirotonisit preaosântitul mitropolit chir Teoctist, de Nicodim den țara sârbească, prin zilele bun-credinciosului cneazului Gheorghe Despota», sau când el ziceă: «scrie la un letopiseț vechiu sârbesc, de Azarie călugărul izvodit, precum în zilele acestui Bogdan Vodă s'au început a da dajdie Turcilor și pentru aceea ne-au numit Bogdani până astăzi; acest Bogdan Vodă este tatăl lui Ște-

(1) Acelaș titlu se află și în codicele dela Slatina. E de sigur vechiul titlu al analelor putnene, generalizat și pentru compilațiunea lor cu cronicile lui Macarie și Eftimie sau ale lui Macarie și Azarie.

(2) Terminul «letopiseț», până la o stabilire definitivă a terminologiei noastre istoriografice, s'ar putea întrebuința în înțelesul de «compilațiune de cronice și anale», păstrând pentru aceste din urmă înțelesul consacrat de istoriografia universală și numind «cronice» operele istorice cari dovedesc oarecare prelucrare literară și sunt serise de contimporani, cum sunt ale lui Macarie, Eftimie, partea originală a lui Azarie, cronica lui Miron Costin ș. c.

fan Vodă cel Bun» (1) — este evident că el avea înaintea ochilor tocmai compilația de care e vorba aci, căci în ea se află amândouă știrile reproduse de el. întâia este: «и при нем (sc. александра) благослови са прѣвсващеникы кр деуктисть на митрополитство, въ патриарха никодима сръвския земля, при благочестивѣм деспотѣ гергѣи», a doua: «и при нем (sc. армѣ) нача са дан турскаа».

Știrea cea dintâi e reprodusă de glossator exact. A doua e modificată într'adins, spre a explica numele turcesc al Moldovei. Analele nu pun însă începutul birului turcesc sub Bogdan II, ci sub Petru Aron: господствора армѣ ѣ лѣт(ѣ). И при нем нача са дан турскаа (2).

Ele relatează prin această știre un fapt istoric, dovedit astăzi printr'un document autentic contimpuran, prin declarația lui Petru Aron și a boierilor săi, dată logofătului Mihul la 15 Iunie 1456 (3). Se poate însă ca în copia analelor utilizată de glossator pasagele referitoare la Bogdan II și Petru Aron să fi avut, prin omisiunea din greșeală a frazei «господствора армѣ ѣ лѣт(ѣ)», următoarea redacțiune, care-l îndreptăția să pue începutul birului turcesc sub Bogdan II:

Господствора богдан воевода, сынз александра воеводѣ, втецз stefana воеводѣ, ѣ лѣт(ѣ). И втечече емс глав(а) петрз, рекомы армѣ, оу рзвзстѣи. И при нем (sc. при богданѣ) нача са дан турскаа (4).

Oricum ar fi, cert este că glossatorul n'a putut împrumută aceste două pasaje dintr'o redacție izolată a analelor, ai căror autori, cum mărturisește însuș Macarie la 1542, erau «cu totul necunoscuți», ci din izvodul lui Azarie, care cuprindea în partea lui

(1) M. Kogălniceanu, *Cronicele României*, ed. II, București 1872, I, p. 147 și 149. Kogălniceanu atribuisse aceste interpolări lui Eustratie logofătul. D-l C. Giurescu, l. c., p. 31, le atribue pe amândouă copistului dela 1712 al cronicei lui Simion Dascălul, în textul căreia se găsesc întocmai cu aceleași cuvinte.—După o comunicare a d-lui Giurescu, pasagiul despre Ohrida a fost din eroare sărit la înșirarea pasagelor reproduse din ms. 174 al Academiei Române. El se află între punctele 4 și 5 dela p. 31 a broșurei sale și aparține aceluiaș copist dela 1712. Tot acesta a intercalat, după d-sa (ibid.), și la domnia lui Iuga Vodă, cel dela 1400, notița că el «au trimis întâiu la Arhiepiscopul de Ohrida și au luat blagoslovenie de au pus mitropolit» (după un letopiseț al lui Dubău logofătul),—ceceace poate să fie adevărat pentru Alexandrel, nu însă pentru Iuga. Cf. N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a Românilor*, vol. I (Vălenii-de-Munte 1908), p. 37 și 83.

(2) Cf. cronica moldopolonă, în *Cronice inedite*, p. 121.

(3) V. A. Uljanickij, *Materialy*, p. 86—88.

(4) În trad. «Bogdan Voevod, fiul lui Alexandru Voevod, tatăl lui Ștefan Voevod, au domnit 2 ani. Și i-au tăiat capul Petru, zis Aron, la Răvăseni. Și pe vremea lui s'au început birul turcesc».

dela început analele dela Putna. (1) Intrebuințez cuvântul *izvod* în înțeles de «copie, compilație», cum eră întrebuințat de cronicarii secolului al XVII-lea și al XVIII-lea (2).

Acest izvod l-a alcătuit Azarie curând după venirea în domnie a lui Petru Șchiopul, pe care îl numește «Petru al doilea», socotind de «Petru întâiu» pe Rareș, căruia în exordiul croniceii sale îi zice «Petru Voevod cel Bătrân», și trecând cu vederea peste ceilalți domni cu acest nume, pe cari trebuie să-i fi cunoscut totuș din analele ce preced cronica sa. A procedat, se pare, așa, din pricină că el o consideră pe aceasta numai ca o continuare a croniceii lui Macarie, care se ocupă în primul rând de Petru Rareș, cel mai însemnat domn cu acest nume până la dânsul. El a scris la porunca lui Petru Șchiopul, precum Macarie scrisese la porunca lui Petru Rareș, și cu îndemnul mitropolitului Anastasie și al marelui logofăt Golăi, precum Macarie scrisese cu îndemnul marelui logofăt Toader (3).

Continuând numai opera lui Macarie, el nu face nici o aluzie la analele mai vechi, cari nu l-au influențat de loc în compunerea sa, scrisă exclusiv după modelul lui Macarie și al lui Constantin Manasses.

Începutul și sfârșitul croniceii sale dovedesc că ea ni s'a păstrat

(1) În acest sens trebuie modificate cele spuse de mine asupra lui Azarie în *Vechile cronice moldovenești până la Ureche*, p. 27—28. Cf. Jacimirskij, *Archiv f. sl. Ph.*, XXX, p. 489 și urm.

(2) Cf. d. p. următoarele pasaje din Simion Dascălul și din Neculcea: «iar eu adunând izvoade de limba noastră, aflat-am izvod de început, cam pre scurtă vreme, și toate pre rând însemnând până la domnia lui Vasilie Voivod»; «s'au apucat dumnealui Miron Costin vel logofăt de au făcut un letopiseț . . . din începutul lumii. . . până la Dragoș Vodă și dela Dragoș Vodă l-au scris de pe izvodul lui Ureche vornicul, până la Aron Vodă (C. Giurescu, l. c., p. 15 și 59, p. 53). De aceea vb. *a izvodî* însemnă în limba veche românească nu numai a traduce, ca slav. *изводити* (cf. Giurescu, l. c., p. 47), ci și «a compune, a alcătui, a compila, a aduna la oaltă mai multe scrieri», cum se vede d. p. din titlul letopisețului lui Simion Dascălul, păstrat în copia lui Constantin Vladulovici dela 1725: «Letopisețul țării Moldovii, decând s'au descălecat țara, și de cursul anilor și de vieața domnilor, care serie dela Dragoș Vodă până la Aron Vodă. Izvodit de Simion Dascălul, care și el l-au scris dupre un letopiseț ce eră izvodit mai înainte de răposatul Gligorie Ureche, vornicul de țara de jos» (Giurescu, l. c., p. 26). Acelaș înțeles îl aveă cuvântul *изводъ* în limba veche rusească; cf. exemplul citat de I. I. Sreznevskij dintr'un manuscris din sec. XVI «такое въ изводѣхъ вѣрѣхъ предѣлено: аșă am găsit greșit în copie», adică în copia după care copia scriitorul. Sreznevskij traduce pe *изводъ* cu *списокъ* (Матеріалы для словаря древне-русскаго языка, I, col. 1039—1040). În românește înțelesul lui *izvod* poate să fie și rezultatul unei contaminații a lui *изводъ* cu *сводъ* (din *сводъ*) «colecție, adunare, compilație, cod», d. p. *сводъ законовъ* colecție de legi.

(3) Acesta eră, cred, însuș fratele lui Petru Rareș. Cf. N. Iorga, *Istoria bisericii românești*, I, p. 158.

întreagă. Ea începe cu cuvintele: «Până aci au mers alcătuirile ritoricești ale părintelui Macarie; să încep dar și eu, fostul și nemernicul lui ucenic, Azarie» și sfârșește cu cuvintele: «Acestea le-am scris eu nemernicul cu multă osteneală, precât am putut să le cuprind cu mintea, cu toate că n'am putut ajunge în vrednicie pe părintele dăător de vorbe bogate, izvorul de vorbire aleasă», se înțelege pe Macarie. Cea din urmă dată din cronica lui e *Iunie 1574*, vremea instalării în domnia Moldovei a lui Petru Șchiopul, căruia îi dorește viață îndelungată și pace adâncă, din ale cărui fapte însă nu povestește nimic. Azarie a scris prin urmare în cursul anului 1574 sau mai probabil 1575.

El este dar cu douăzeci de ani mai tânăr decât Eftimie, celălalt ucenic al lui Macarie, care la porunca lui Alexandru Lăpușeanu continuase cronica dascălului său dela 1541—1554. Această continuare Azarie n'a cunoscut-o, deși din codicele dela Slatina se vede că ea eră răspândită în copii pe la 1561. (1) El n'o pomenește de fel și în cronica lui nu se constată nici o urmă de întrebuintarea ei. Câteva particularități de stil comune uneia și alteia se explică ușor din modelele comune pe cari le-au urmat autorii lor: din Macarie și Manasses.

Necunoscând dar pe Eftimie, Azarie și-a alcătuit izvodul numai din analele putnene și din cronica lui Macarie, la care a adăogit partea sa originală. El a urmat astfel sistemul pe care cu sute de ani înainte îl urmaseră cei mai mulți istoriografi bizantini: cei mai noi continuau pe cei mai vechi, fără să încerce a prelucra, pe baza unor izvoare nouă, operele predecesorilor.

Să analizăm acum cu deamăruntul fiecare din cele trei părți ale izvodului lui Azarie.

a) Analele Putnene.

Analele cu cari începe acest izvod merg până la 1518, adică până la lupta lui Ștefăniță cu Tătarii din Perecop, și sunt scrise fără îndoială la mănăstirea Putna, ca și cele din letopisețul dela Slatina și cele din traducerea polonă a lui Brzeski. Pe când însă aceste din urmă au, până la 1518, numai *trei* știri asupra mănăstirii Putnei (zidirea ei la 20 Iulie 1466, sfințirea după 20 Aug. 1470 și înmormântarea lui Ștefan cel Mare la 1504), iar cele din letopisețul dela

(1) Cf. *Vechile cronice moldovenesti*, p. 212—222 și p. 11—12.

Slatina *cinci* (zidirea la 4 Iunie 1466, sfințirea la 3 Septembrie 1470, arderea la 15 Martie 1484, răposarea egumenului Ioasaf la 8 Octombrie 1485 și instalarea egumenului Paisie la 1486), — anelele cele nouă au zece știri (zidirea la 10 Iulie 1466, sfințirea la 3 Septembrie 1470, arderea la 15 Martie (1) 1484, răposarea lui Ioasaf la 29 Octombrie 1485, instalarea lui Paisie la 15 Februarie 1486, moartea Mariei, doamna lui Radul voevodul muntenesc și soacra lui Ștefan cel Mare, la 11 Maiu 1500 (2), moartea lui Paisie la 23 Iulie 1502, moartea duhovnicului Andonie Bolsun la 4 August 1502, înmormântarea lui Ștefan cel Mare la 1504, și a lui Bogdan Orbul la 1517) (3).

Știri așa de multe și așa de precise asupra mănăstirii Putnei, cum sunt d. p. cele privitoare la sfințirea și arderea ei sau la răposarea duhovnicului Andonie Bolsun, n'au putut fi scrise decât în mănăstirea în care aceste fapte s'au petrecut. Aceasta este cu atât mai evident, cu cât despre celelalte mănăstiri din țară, unele mai mari și mai vechi decât Putna, nu se pomenește de loc.

Acelaș lucru îl dovedește precizarea exactă a locului din biserică unde e îngropat Bogdan Orbul («în nartexul cel mare, de partea stângă») (ВЪ КЕЛИЦѢН ПРИПРАТѢ, В ДЕСНЫЯ СТРАНА) și expresia de sub anul 1470, unde se spune că după biruința asupra Tătarilor Ștefan „veni să sfințească hramul prea sfintei Născătoare de Dumnezeu» (ПРИДЕ ДА УСВАТЫТ ХРАМ ПРѢСВАТѢН БОГОРОДИЦИ), expresie ce se justifică numai dacă ne închipuim că cel ce o scria se află chiar în mănăstirea Putnei. Altfel ar fi zis «se duse să sfințească» (ПОИДЕ ДА УСВАТЫТ).

Că toată partea privitoare la domnia lui Ștefan cel Mare e scrisă de contemporani, aceasta se vede nu numai din exactitatea și preciziunea cu care sunt povestite faptele lui, ci și din expresiile de

(1) Analele zic «Mercuria Mare spre Joi», acestea cad însă în an. 1484 la 14 spre 15 Aprilie, deci 15 Martie ar trebui îndreptat în 15 Aprilie; cf. E. Kozak, *Die Inschriften aus der Bukovina*, p. 69—70.

(2) Cf. aceeaș dată în anelele dela Bistrița, *Cronice inedite*, p. 47—48.

(3) Toate știrile acestea, afară de arderea Putnei, se află și în cronica lui Ureche, însă cu următoarele deosebiri: răposarea lui Ioasaf e pusă la 19 în loc de 29 Octombrie 1485, moartea doamnei lui Radul Voevod, care la Ureche e numită Despina în loc de Maria (cf. *Мариѣ Деспина* în anelele bistrițene) e pusă la Martie în loc de 11 Maiu 1500. La 1486, în loc de Paisie se zice «al doilea arhimandrit» al Putnei, dar la 1502 Paisie e pomenit cu numele. Greșeala Ioasaf, în loc de Ioasaf, din anelele originale sub an. 1485 o are și Ureche sub an. 1470; în documente numele acestui arhimandrit e totdeauna Ioasaf; cf. Kozak, *Die Inschriften aus der Bukovina*, p. 66, n. 5. Vezi *Cronicele României*, I, p. 153, 157, 167, 168, 175, 177, 178, 184, 186. În cronica lui Ureche și în traducerea lui Brzeski ultima știre depre mănăstirea Putnei este din an. 1527 (immormântarea lui Ștefăniță).

sub anii 1468 și 1497 «domnului nostru Ștefan Voevod» și «domnul Ștefan Voevod» (ГОСПОДИНОУ НАШЕМОУ СТЕФАНЪ ВОЕВОДЪ, ГОСПОДИНЪ СТЕФАН ВОЕВОДА), care cū greu și-ar fi găsit loc într'o povestire de mai târziu. Pe domnii anteriori lui Ștefan analiștii îi numesc simplu «voevozi» sau îi citează numai cu numele, fără să adauge și atributul «domn», care are înțeles numai în gura unui contimporan.

Analele din izvodul lui Azarie au prin urmare toate calitățile unui text autentic contimporan.

O singură omisiune și o singură intercalare ulterioară se constată în acest text. Omisiunea privește un pasagiu de sub anul 1511, păstrat în cronica lui Ureche, despre moartea Mariei, văduvei lui Ștefan cel Mare, și înmormântarea ei la Putna (1), iar intercalate îmi par a fi cuvintele «precum sunt și până astăzi» (КАКЪЖЕ СЪТ И ДО СЕЛЪ), adaose după «Balta și Ciceul», pe cari Ștefan le-a primit, după anale, dela Mateiu Corvin în anul 1468. (2) Pentru un contimporan al lui Ștefan aceste cuvinte n'aveau înțeles; ele au fost intercalate probabil în timpul domniei lui Petru Rareș, poate de Macarie însuș, care într'un loc al cronicei sale vorbește de aceste două cetăți, cedate lui Rareș din nou de Ioan Zápolya.

În comparație cu codicele dela Slatina analele din izvodul lui Azarie au mai multe date din istoria Moldovei; ele se apropie în această privință de traducerea lui Brzeski, cu care se mai potrivesc și în lipsa celor două știri despre lupta lui Ștefan I cu Sigismund la Hindov și despre participarea Bizantinilor la conciliul dela Florența. În codicele dela Slatina lipsesc următoarele știri din izvodul lui Azarie: 1) data morții lui Alexandrel, 26 Aug. 1454; 2) durata domniei lui Petru Aron (doi ani), tăierea lui de către Ștefan și începutul tributului turcesc; 3) prădarea ținutului secuesc, la 5 Iunie 1461; 4) tăierea celor trei boieri: Isايا vornicul, Negrilă paharnicul și Alexa stolnicul, la 1471; 5) lupta cu Țepeluș dela 5 Oct. 1474; 6) moartea Cneajnei, fetei lui Alexandru Voevod (3), și a boierului Stanciul, la 8 și 10 August 1479; 7) prădarea Poloniei și luarea Trembovlei și Podhaiețului, la 1498; 8) moartea Mariei, soția lui Radu și soacra lui Ștefan cel Mare, la 11 Maiu 1500; 9) moartea lui Paisie și a lui Andonie Bolsun, unul egumen, celălalt du-

(1) «Iară în anul 7019 Fevruarie, Mercuri în săptămâna albă, au murit Maria, doamna lui Ștefan Vodă, și cu cinste o au îngropat în mănăstirea Putnei» (*Cron. Rom.*, I, p. 184).

(2) Cf. «au dăruit Mateiaș craiul pre Ștefan Vodă cu două cetăți mari la Ardeal, anume Balta și Ciceul» în cronica lui Ureche (*Cron. Rom.*, I, p. 156).

(3) A cărui Alexandru, e greu de hotărît.

hovnic al Putnei, la 23 Iulie și 4 August 1502. Din aceste fapte, lipsesc în traducerea lui Brzeski numai cele de sub No. 6, 8 și 9; celelalte sunt povestite aproape cu aceleași cuvinte, cum se vede din următorul tablou:

И оумре (sc. *алѣксандрѣвъ*) въ белом градѣ, в лѣто „*сцѣв*“, авг. кс. —

Господствѣока когдан коевода, сынъ алѣксандра коеводѣ, штець стѣфана коеводѣ, ѣ лѣт(ѣ). И штецьче емс глак(а) петръ, рекомы арин, оу рзвѣсѣн. — Господствѣока арин ѣ лѣт(ѣ). И при нем нача сѣ дан турекка. И по нѣколко вѣкъма штецьче емоу глак(а) стѣфанъ коевода.

В лѣто „*сцѣв*“, юн. ѣ, повоика стѣфан коевода сакнскою землю.

В лѣто „*сцѣв*“ оускчен вьст ісаїа дворник съ негрилом чашником и алѣкс столник.

В лѣто „*сцѣв*“, шх. ѣ, вьст бои съ цапалоушем и съ оугри въ мѣнтѣнскон земан, и побьени быша.

В лѣто „*зс*“ плѣни марколць лѣдскою землю, вьше ливка кѣ нѣприци. И по сих иде стѣфан коевода въ лѣд-

Tenze Alexander w Bialogrodzie zmarł voloskim, anno domini 6962, Augusta miessiącza 26.—

Hospodarem został Bogdan voieuoda, sin Alex[an]dra voieuodi; bil hospodarem due lieczie. Ktorego dal sziaćz Piotr voieuoda, ktorego zwano Aron, w Rausań. — Ktori hospodarem bil due lieczie. Za tego voieuodi poczęli Volochouie dauacz dan Turkom. Pothem nastal voieuoda Stephan hospodarem i dal sziaćz tego Piotra. (1)

Anno domini 6969 Iuny 5 thenze Stephan voieuoda voioual czakielską ziemię.

Anno domini 6979 dal sziaćz Ysa- iya duornika, Niegrila czesnika i Aleksa stolnika.

Anno 6982 Octobris 9 byly szie Vęgrouie z Multany, nad Vęgri bil Czupalussi, i pobyto Vęgri. (2)

Anno 7006 voioual ziemię polską Markola voloski, bil z woiskim asz blisko Luoua. I potem zassię possedł

(1) Așa cred că trebuiesc cetite acum alineatele 2 și 3 din *Cronice inedite*, p. 121. *Har-nazan* este în alin. 2 o greșeală evidentă pentru *оу рзвѣсѣн*, iar în alin. 3 o repetiție după cel precedent; „ten bil hospodarem trzi latha“ din al. 3 este o greșeală a lui Brzeski; cf. cronică lui Ureche (*Cron. Rom.*, I, p. 151) «iară Petru Vodă au domnit doi ani», ca în izvodul lui Azarie.

(2) Traducerea polonă este greșită; dovadă versiunea croniciei lui Ureche care, deși amplificată, reproduce textul izvodului lui Azarie: „intr'aceastași lună în 5 zile au fost rășboiu în țara muntenească cu Ungurii și cu Țăpăluș Vodă și... au izbândit Stefan Vodă“ (*Cron. Rom.*, I, p. 160).

скою земаю и пакни а и възат в
града, терекюла и подхалець, и съжеже
их; и приведе многы людѣ къ свою
земаю.

Steffan voievoda do ziemie polsky,
voioual ią i dobyl duu zamkow, Tre-
bowlei i Pod[h]aiecz, i spalil; do zie-
mie szuei tesz prziiuodl ludzi wielie.

Potrivirea între izvodul lui Azarie și traducerea lui Brzeski nu se mărginește numai la aceste pasaje, cari lipsesc în letopisețul dela Slatina; ea se manifestă și într'o sumă de alte amănunte, comune tuturor celor trei Redacțiuni ale analelor putnene, dar cu deosebire în pasagiul asupra luptei din codrul Cosminului, care în traducerea lui Brzeski, afară de câteva greșeli ale traducătorului, e aproape identic cu cel din izvodul lui Azarie, pe când în letopisețul dela Slatina el e cu totul prescurtat.

Așa, de pildă, zidirea Putnei e pusă în amândouă la 10 Iulie 1466 (cod. dela Slatina are 4 Iunie), arderea Brăilei la 27 Fevruarie 1470 (cod. Slat. n'are data lunii), căsătoria lui Ștefan cu Maria din Mangop la 14 Septemvrie 1472 (cod. Slat. n'are data lunii); durata domniei lui Ștefan e socotită 47 de ani, 2 luni și 3 săptămâni (cod. Slat. are numai 47 de ani și 2 luni). Potrivire a existat probabil și în datele următoare, schimbate anume sau din greșeală de copiiști: 5 Iulie 1463 pentru căsătoria lui Ștefan cu Evdochia (cod. Slat. are 5 Iunie), 26 Iulie 1476 pentru lupta dela Răsboieni (cod. Slat. are 26 Iunie), 14 Iulie 1484 pentru luarea Chilieii de Turci (cod. Slat. are 14 Iunie, iar trad. lui Brzeski 15 Martie), 26 Iulie 1496 pentru moartea lui Alexandru, fiul lui Ștefan (cod. Slat. are 26 Iunie).

406904
In ce privește lupta cu Polonia din 1497, letopisețul dela Slatina pomenește numai de pornirea lui Albert, de arestarea solilor lui Ștefan și trimeterea lor la Lemberg, de asediul Sucevei și de întoarcerea fără izbândă a craiului.

Izvodul lui Azarie dă, pe lângă acestea, durata asediului (3 săptămâni), pomenește de concentrarea trupelor lui Ștefan la Roman, de ajutorul de 12.000 primit dela regele Ungariei, fratele lui Albert, sub comanda lui Birtoc, cuscru lui Ștefan, de ajutorul muntenesc și turcesc, de tratările de pace prin Birtoc, de lupta din codrul Cosminului și de o altă luptă dată Polonilor de vornicul Boldur. Aceste amănunte se regăsesc toate în traducerea lui Brzeski, cu următoarele deosebiri: fraza din originalul slavon «ГЛАГОЛА ИКО ГРАДЕТ НА ТУРЦИ ВЪЗЪАТИ ГРАДОВЕ БЕАЮ И БЕАГРАД» (zicând, sc. Albert, că merge împotriva Turcilor, ca să iea cetățile Chilia și Belgradul) e înlocuită cu o frază ce se referă la Ștefan «ktori bil possessed na Turki» (care

hovnic al Putnei, la 23 Iulie și 4 August 1502. Din aceste fapte, lipsesc în traducerea lui Brzeski numai cele de sub No. 6, 8 și 9; celelalte sunt povestite aproape cu aceleași cuvinte, cum se vede din următorul tablou:

И оумре (sc. александрель) въ белом градѣ, в лѣто ꙗкоу ꙗкоу, авг. кѣс. —

Господствѣока когдан ковода, сынъ александра ководѣ, втецъ стефана ководѣ, в лѣт(к). И втецъ емоу главоу петръ, рекомы арин, оу рѣкѣхн. — Господствѣока арин в лѣт(к). И при нем нача сѣ дан турскаа. И по нѣколко врѣма втецъ емоу главоу стефанъ ковода.

В лѣто ꙗкоу, юн. ѣ, покоека стефан ковода сакнскою земаю.

В лѣто ꙗкоу оускчен вьст ѣсаѣ дворник съ негрлом чашником и алаѣа столник.

В лѣто ꙗкоу, вх. ѣ, вьст бон съ цапалоушем и съ оугри въ мѣнтѣнскон земан, и побьени быша.

В лѣто ꙗкоу пакни марколчъ лѣдскою земаю, вьше ливва кѣ пѣприци. И по сиу идѣ стефан ковода въ лѣд-

Tenze Alexander w Bialogrodzie vmarl voloskim, anno domini 6962, Augusta miessiacza 26.—

Hospodarem zostal Bogdan voieuoda, sin Alex[an]dra voieuodi; bil hospodarem duie lieczie. Ktorego dal scziacz Piotr voieuoda, ktorego zwano Aron, w Rausań.—Ktori hospodarem bil duie lieczie. Za tego voieuodi poczeļi Volochouie dauacz dan Turkom. Pothem nastal voieuoda Stephan hospodarem i dal scziacz tego Piotra. (1)

Anno domini 6969 Iuny 5 thenze Stephan voieuoda voioual czakielską ziemię.

Anno domini 6979 dal scziacz Ysa- iya duornika, Niegrila czesnika i Aleksa stolnika.

Anno 6982 Octobris 9 byly szie Vęgrouie z Multany, nad Vęgri bil Czupalussi, i pobyto Vęgri. (2)

Anno 7006 voioual ziemię polską Markola voloski, bil z woiskim asz blisko Luoua. I potem zassię possessed

(1) Așa cred că trebuiesc cetite acum alineatele 2 și 3 din *Cronice inedite*, p. 121. *Harnazan* este în alin. 2 o greșeală evidentă pentru оу рѣкѣхн, iar în alin. 3 o repetiție după cel precedent; „ten bil hospodarem trzi latha“ din al. 3 este o greșeală a lui Brzeski; cf. cronică lui Ureche (*Cron. Rom.*, I, p. 151) «iară Petru Vodă au domnit doi ani», ca în izvodul lui Azarie.

(2) Traducerea polonă este greșită; dovadă versiunea croniciei lui Ureche care, deși amplificată, reproduce textul izvodului lui Azarie: „într'aceastași lună în 5 zile au fost rășboiu în țara muntenească cu Ungurii și cu Tăpăluș Vodă și... au izbândit Stefan Vodă“ (*Cron. Rom.*, I, p. 160).

скою земаю и пакни а и възат к
града, Теребула и подхалець, и съжеже
их; и приведе многы людї къ свою
земаю.

Steffan voievoda do ziemie polsky,
voioual ia i dobil duu zamkow, Tre-
bowlei i Pod[h]aiecz, i spalil; do zie-
mie szuei tesz przuiodl ludzi wielie.

Potrivirea între izvodul lui Azarie și traducerea lui Brzeski nu se mărginește numai la aceste pasaje, cari lipsesc în letopisețul dela Slatina; ea se manifestă și într'o sumă de alte amănunte, comune tuturor celor trei Redacțiuni ale analelor putnene, dar cu deosebire în pasagiul asupra luptei din codrul Cosminului, care în traducerea lui Brzeski, afară de câteva greșeli ale traducătorului, e aproape identic cu cel din izvodul lui Azarie, pe când în letopisețul dela Slatina el e cu totul prescurtat.

Așa, de pildă, zidirea Putnei e pusă în amândouă la 10 Iulie 1466 (cod. dela Slatina are 4 Iunie), arderea Brăilei la 27 Fevruarie 1470 (cod. Slat. n'are data lunii), căsătoria lui Ștefan cu Maria din Mangop la 14 Septemvrie 1472 (cod. Slat. n'are data lunii); durata domniei lui Ștefan e socotită 47 de ani, 2 luni și 3 săptămâni (cod. Slat. are numai 47 de ani și 2 luni). Potrivire a existat probabil și în datele următoare, schimbate anume sau din greșeală de copiiști: 5 Iulie 1463 pentru căsătoria lui Ștefan cu Evdochia (cod. Slat. are 5 Iunie), 26 Iulie 1476 pentru lupta dela Răsboieni (cod. Slat. are 26 Iunie), 14 Iulie 1484 pentru luarea Chilie de Turci (cod. Slat. are 14 Iunie, iar trad. lui Brzeski 15 Martie), 26 Iulie 1496 pentru moartea lui Alexandru, fiul lui Ștefan (cod. Slat. are 26 Iunie).

In ce privește lupta cu Polonia din 1497, letopisețul dela Slatina pomenește numai de pornirea lui Albert, de arestarea solilor lui Ștefan și trimeterea lor la Lemberg, de asediul Sucevei și de întoarcerea fără izbândă a craiului.

Izvodul lui Azarie dă, pe lângă acestea, durata asediului (3 săptămâni), pomenește de concentrarea trupelor lui Ștefan la Roman, de ajutorul de 12.000 primit dela regele Ungariei, fratele lui Albert, sub comanda lui Birtoc, cuscrul lui Ștefan, de ajutorul muntenesc și turcesc, de tratările de pace prin Birtoc, de lupta din codrul Cosminului și de o altă luptă dată Polonilor de vornicul Boldur. Aceste amănunte se regăsesc toate în traducerea lui Brzeski, cu următoarele deosebiri: fraza din originalul slavon «ГЛГОЛА ИКО ГРАДЕТ НА ТУРЦИ ВЪЗАТИ ГРАДОВЕ КЕЮ И БЕЛГРАД» (zicând, sc. Albert, că merge împotriva Turcilor, ca să ia cetățile Chilia și Belgradul) e înlocuită cu o frază ce se referă la Ștefan «k tori bil possessed na Turki» (care

406954

mersese împotriva Turcilor). Aceasta schimbă cu totul înțelesul originalului, care nu pomenește de nici o expediție a lui Ștefan în contra Turcilor la 1497, ci vrea să spuie că Albert a pretextat o expediție contra Turcilor, ca să adoarmă pe Ștefan și să-i poată cuceri țara. Asediul Sucevei e dat cu cinci săptămâni în loc de trei (i d o b i v a l g o 5 n i e d z i e l i n i e d o b i l : и р е ш а е г о 5 н е д . и н и ч т о ж е о у с п ь ш а), iar ajutorul turcesc nu e pomenit, lipsind fraza «и вт царѣ вазита прінде емоу (sc. Стефану) помору». Numai la sfârșit se deosebește povestirea: traducerea lui Brzeski face pe craiu să se întoarcă pe la Hotin și admite că numai o parte din oastea lui a fost nimicită de Boldur la Cosmin, prin năruirea copacilor înținați asupra ei (z a r a m b a w s s y m w K u s m i n t a b u k o u i n e). Despre ajutorul miraculos al sf. Dimitrie nu pomenește nimic; Brzeski poate să fi omis într'adins această superstiție a originalului.

Întoarcerea craiului pe la Hotin (1) și surparea copacilor asupra armatei polone la Cosmin (2) nu se pomenesc în nici una din redacțiunile originale ale analelor putnene; ele au existat însă de sigur în redacțiunea lui Brzeski.

Comparația izvodului lui Azarie cu traducerea lui Brzeski și cu letopisețul dela Slatina dovedește astfel că *manuscrisul dela Petersburg ne-a păstrat cea mai completă și cea mai autentică redacțiune a analelor putnene, din câte cunoaștem până acum.* (3) Am putea numi această redacțiune Analele putnene A., pe cea din traducerea lui Brzeski Analele putnene B., iar pe cea din codicele dela Slatina Analele putnene S., însemnând cu A. pe Azarie, cu B. pe Brzeski și cu S. Slatina.

Autorul letopisețului moldovenesc, folosit de Ureche și de Simion Dascălul, a avut din aceste redacțiuni pe cea dintâi, care e și cea mai bună.

Acest letopiseț cuprindeă nu numai toate știrile câte se află în izvodul lui Azarie și în traducerea lui Brzeski, într'o formă ce se apropie de copiile actuale ale acestora și în deosebi de copia izvodului lui Azarie, ci și alte știri cari în aceste două lipsesc.

Afară de lupta lui Ștefan I cu Sigismund la Hindov (1395), de care cronică lui Ureche și Simion Dascălul nu știe nimic, toate celelalte fapte din istoria Moldovei, pe cari acești doi cronicari din

(1) Cronică lui Ureche are Sniatin (*Cron. Rom.*, I, p. 173).

(2) Cf. cronică lui Ureche (l. c., p. 172) «și năruind copacii cei înținați asupra lor, multă oaste leșască au perit.»

(3) D-l Jacimirskij, în studiul citat din *Archiv f. sl. Ph.*, XXX, comparând această redacție cu celelalte, ajunge la concluzia că ea este redacția primitivă a analelor putnene.

sec. XVII le-au împrumutat din letopisețul moldovenesc sau din cel latinesc,—amândouă traduse la sfârșitul sec. XVI și în prima jumătate a sec. XVII după originalele slavonești mai vechi (1), — sunt povestite în cronica lor cu amănuntele ce se găsesc în izvodul lui Azarie și lipsesc în traducerea lui Brzeski sau în letopisețul dela Slatina.

Pe lângă cele citate mai sus din istoria mănăstirii Putna, amintesc aci: moartea lui Alexandrel la Cetatea-Albă, tributul turcesc sub Petru Aron și tăierea acestuia de Ștefan, prădarea Săcuilor la 1461, tăierea boierilor Isaia, Negrilă și Alexa la 1471, războiul cu Țepeluș la 1474, moartea Cneajnei, fetei lui Alexandru, la 1479, prădarea Poloniei la 1498. (2) Pentru amănunte, cf. știrile asupra luării Crăciunei la 1482 și asupra pierderii Chilieii și Cetății-Albe la 1484, unde Ureche și Simion Dascăluș au, ca și izvodul lui Azarie, numele părcalabilor Vâlcea și Ivanco (sau Ivan), Ivașco și Maxim, Gherman și Ioan (sau Oană) (3), nume cari lipsesc și în letopisețul dela Slatina și în traducerea lui Brzeski. (4)

Asupra raportului dintre analele izvodului lui Azarie și letopisețul moldovenesc al lui Ureche și Simion Dascăluș, nu putem intra în detaieri mai precise, cât timp nu avem încă o ediție critică a cronicii acestor din urmă. Din cercetările d-lui Giurescu rezultă cu evidență că într'însa sunt o sumă de intercalări posterioare, d. p. cele atribuite de d-sa lui Misail Călugăruș (5) și ale copistului dela 1712.

Ceeace s'a afirmat însă despre izvoarele lui Ureche și Simion Dascăluș, pe baza analelor slavonești cunoscute până acum, se confirmă și mai mult pe baza celor din nou descoperite: aceste izvoare aveau o mare valoare istorică, întru cât erau alcătuite din știri analistice contemporane, despre al căror adevăr cu greu se poate îndoi cinevă. Și aceasta nu numai pentru faptele din domnia lui Ștefan cel Mare, când au început să se scrie analele putnene, ci și pentru faptele posterioare, până la domnia lui Aron Vodă, căci pentru domniile lui Petru Rareș, Ștefan Lăcustă, Cornea, Alexandru Lăpușneanu și Petru Șchiopul autorul letopisețului moldovenesc a avut la îndemână anale scrise în slavonește, cari nu s'au descoperit încă, cari însă pot să se descopere de aci înainte. Colecțiu-

(1) Vezi C. Giurescu, l. c., passim, în deosebi p. 60 și urm.

(2) *Cron. Rom.*, I, p. 151, 152, 157, 160, 166, 174.

(3) *Cron. Rom.*, I, p. 162 și 167. În ediția lui Kogălniceanu, se știe, luarea Crăciunei e pusă greșit la 1475; cf. C. Giurescu, l. c., p. 33.

(4) Ele se află însă în analele dela Bistrița.

(5) L. c., p. 33.

nile mari de manuscrise din Rusia, îmbogățite prin achizițiuni constante făcute în secolul trecut din mănăstirile Moldovei, pot să conțină încă surprinderi plăcute pentru istoriografia noastră.

b) Cronica lui Macarie.

Cronica lui Macarie se termină în letopisețul dela Slatina cu instalarea lui Petru Rareș în a doua domnie, 1541, și eră redactată, precum spune însuș autorul ei, la 1542. În izvodul lui Azarie ea merge zece ani mai departe, cuprinzând și domnia a doua a lui Petru Rareș, domnia fiului său Iliăș și începutul domniei lui Ștefan, al doilea fiu al lui Rareș.

Din ultimii ani ai lui Petru Rareș, Macarie amintește foarte prescurt expediția contra lui Mailat la 1541, marea grije ce purtă pentru biserici și moartea lui, la 3 Sept. 7054 = 1546. (1) Din viața lui Iliăș el amintește numai de nărvurile lui cele rele și de turcirea lui în 1550, iar din a lui Ștefan de suirea în scaun și convertirea Armenilor la pravoslavie în 1550—1551. Din propria sa viață, Macarie amintește de alungarea sa din scaunul episcopal de către Iliăș și de rechemarea sa de către Ștefan, pe care l-a uns domn în Suceava, scaunul de mitropolit fiind atunci, pe cât se pare, vacant (2).

În ce an a scris Macarie această continuare a cronicei sale, el nu ne spune. Știind însă că el a trăit până la 1 Ianuarie 1558 și că dela Ștefan Rareș încoace nu a mai scris nimic, continuarea cronicei pentru anii 1541—1551 trebuie s'o punem în primii ani ai domniei lui Alexandru Lăpușneanu.

Ca fapt, această continuare nu aduce nimic nou la cele cunoscute din cronica lui Ureche; ca stil și manieră, nu e nici o deosebire între partea dela 1504—1541 și cea dela 1541—1551. Acelaș material de cuvinte, împrumutat în cea mai mare parte din Manasses (3), ace-

(1) Cronica lui Ureche are 4 Sept. 7055, cu începerea anului dela Septemvrie, și adăosul «Vineri la miază-noapte» (*Cron. Rom.*, I, p. 205). Data 3 Sept. 7054 o găsim și între niște însemnări din biserica Păpăuților (Botoșani), la N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XVI, p. 278.

(2) Prin retragerea temporară a lui Grigorie, asupra căruia cf. memoriul meu despre *Evangeliiile dela Homor și Voroneț*, *Analele Acad. Rom.*, t. XXIX, p. 651 și urm., și N. Iorga, *Istoria bisericii românești*, I, p. 107.

(3) Din alți autori sunt împrumutate următoarele cuvinte cari lipsese în cronica lui Manasses: птицекабание prinderea păsărilor în laț, cf. кабанение δελεασμα în traducerea lui Grigorie Nazianzenul, ap. Miklosich, *Lexicon*; чужеземець trăitor în țeri streine, pere-

leași atribute (БЛАГОВЪРАЗЕНЬ, ДОБРОЗРАЧЕНЬ, СВѢТЛОДОУШЕНЬ), aceleași figuri retorice: comparații, tranziții, invocații, aceleași întrebuintări improprii ale cuvintelor КИЛАСЬ pentru БОЖРИНЬ, ЦАРЬ pentru ГОСПОДИНЬ, ЦАРИЦА pentru ГОСПОЖДА, ЦАРСТВО pentru ГОСПОДСТВО, СИГЛИТЬ pentru СВѢТЬ; aceleași împrumuturi de fraze întregi din cronica lui Manasses, despre care am vorbit în «Vechile cronice moldovenesti.»

Iată câteva exemple, luate pe rând din această nouă parte a croniciei lui Macarie; ele completează cele spuse acolo asupra acestui servil imitator al unui scriitor din epoca de decadentă a literaturii bizantine.

НЕНАВИДИТ БО БОГЪ, РЕЧЕ, ЛИХВА НАЧИНАНІА, Man. НЕНАВИДИТ БО, РЕЧЕ, БОГЪ ЛИХВА НАЧИНАНІА (p. 143 din ed. mea), orig. *μισει, φασί, γάρ και θεός τὰς ἄγαν προνομίας* (v. 4098); Macarie întrebuintează greșit *ЛИХВА* în loc de *ЛИХВА*. (1)

И УТ СЕГО ВЬСТ СѢМЕНА НЕВѢРСТВІА, Man. ЗАЧИНАЮТЪ СѢМЕНА НЕВѢРСТВІА (p. 138—139), orig. *ὠδίνουσί τε σπέρματα τὰ τῆς ἀποστασίας* (v. 3914).

СЪИШІА ЛЪЖИ ПАЗНИ КЛЕВЕТАМИ, Man. СЪСТАВЛІАШЕ СВѢТЪ ПАЗНЫ КЛЕВЕТАМИ (p. 41), orig. *καὶ συνεσκεύαζε βουλὰς πλήρεις συκοφαντίας* (v. 1299); cf. tot la Macarie СВѢТЪ ПАЗНЫ КЛЕВЕТАМИ СЪИШЕАШЕ (despre Mihul, la domnia întâia a lui Petru Rareș).

И ПАДУХ ПАДЕНІЕМ СТРАШНИМ, ДОСТОИНЫМ СЛЪЗЪ, Man. ПАДЕ ПАДЕНІЕМЪ СТРАШНЫМЪ, ДОСТОИНЫМЪ СЛЪЗЪ (p. 119), orig. *πέπτωκε πτώμα δύσκλητον, ἐπάξιον δακρύων* (v. 3242).

ОВНАЖЕНЬ БО ВЪХ ПРѢСТОЛА, ІАКО ВѢГОУНЬ РАВЪ, И СЪ ИСКОУШЕНМИ БРАХ СЪ ТАЖКОВѢДНЫМИ, И ВЪХ НАЖАНШІИ ВЪЗДОУХА, Man. ВЪІСТЪ, У ГОРЕ, ОКАЛЕНЕНЪ И НАЖАНШІИ ВЪЗДОУХА, ... ОВНАЖЕНЪ ВЪІСТЪ УТ СВОИХЪ ІАКЪ ВѢГОУНЬ РАВЪ (p. 119), ... СЪ ИСКОУШЕНМИ БРА СЪ ТАШКОВѢДНЫМИ (p. 103), orig. *γέγονε φεύ ἐλθεινός, γυμνότερος ὑπέρου, ... ἐγύμνωτο τῶν ἑαυτοῦ καθάπερ φυγὰς δοῦλος, ... πειρασμοῖς ἐπάλασε βαρυσυμφορωτάτοις* (v. 3243, 3245, 2661); ὑπερος din v. 3245 e tradus greșit cu *ВЪЗДОУХЪ*, ceeace Macarie repetă fără să fi văzut, de sigur, originalul grecesc.

У ЗАВИСТИ, ЗВѢРЮ ЛЮТКИ, ТИГРЮ ЧЛОВѢКОСЪНѢДНЫИ, СТРѢЛО ВЪЗКЕЛѢЗНАА, КОПІЕ ВЪСѢХ ОСТРѢНШЕЕ, Man. У ЗАВИСТИ, ЗВѢРЮ ЛЮТКИИ, РАЗВОННИЧЕ, ГОНИТЕЛЮ, СКОРПІЕ МНОГОЖЛААА, ТІГРЮ ЧЛОВѢКОСЪНѢДНИИ, ЗМІЕ КДОВИТАА,

grinus; *наоугити* a spune, a sfătui; *протетужити* a trădă de mai înainte; *крподоушени* mic la suflet, cf. *крподоушникъ* *μικρόψυχος*, ap. Miklosich, l. c. Cuvântul din urmă ar putea să fie însă format de Macarie după *крпосръдъ* din cronica lui Manasses, care traduce greșit pe grecescul *ἀκρόχολος* iute la mânie (p. 78 din ed. mea., v. 1859 din orig.).

(1) Citez pasagele din Manasses după ediția mea, care va apărea în anul acesta; ar fi fost de prisos să citez manuserisele, accesibile pentru foarte puțini.

βῆλοκο σμῆρτηναα, στῆλο βεζκελῆβηναα, κοπίε εκεῖχχ οστῆβησε (p. 119), orig. φθόνε, θηρίον χαλεπόν, ληστὰ, φονεῦ (netradus în bulgărește) διώκτα, σκορπίε μυριάκεντρε, τίγρις ἀνθρωποδόρε, δράκαινα φαρμακεύτρια, βοτάνη θανασίμη, βέλος ἀσίδορον, αἰχμηή πασῶν τμητικωτέρα (v. 3248—3250); Macarie a lăsat afară câteva cuvinte din aceste trei versuri ale lui Manasses; pe cele ce le-a luat, le-a luat însă deantregul, cum a făcut și în alte locuri.

нж не прѣзрѣ правдивое око, нж възрѣ правѣ, Man. нж не прѣзрѣ оубв правдивое око, нж възрѣ правѣ (p. 138), orig. ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἐκάμμεε τὸ βλέφαρον τῆς δίκης, ἀλλ' ἐπεντράνισεν ὀρθῶς (v. 3892—3893).

сѣа оубв речена выша нами въз проиведени, горест во доушевнаа глаголати принждает ны, Man. и сѣа оубв речена въшж нами въз проиведени, горестъ въ доушевнаа глаголати принждает ны (p. 120), orig. καὶ ταῦτα μὲν ἐλέχθησαν ἡμῖν ἐν παρεκβάσει· ἡ γὰρ πικρία τῆς ψυχῆς λαλεῖν καταναγκάζει (v. 3260—3261).

Expresiile вт пржего начрхтанѣа, оутерздити надеждани любочкстнни, израднни повѣдоносець, comparația ѿкоже конк нѣвкн терздооустъ și altele, sunt luate toate din traducerea bulgărească a lui Manasses; cf. pp. 206, 112, 99, 113 din ed. mea, sau vv. 6173, 2980, 2550, 3037 din orig.

Noua redacțiune a croniciei lui Macarie se termină, ca și cea veche, cu o frază luată aproape ad litteram din Manasses: и въкстѣ прѣвекнаа тржба сребромъ окованѣа, вт концеѣ земли до концеѣ гласци и възпжци, и по възждоу тржеци ажк въз снждителю вѣрж (ed. mea, p. 93), orig. καὶ γέγονε περίτρανος σάλπιγξ ἀργυροσάλπιγξ, ἀπ' ἄκρων γῆς εἰς ἄκρα γῆς ἠχοῦσα καὶ βοῶσα, καὶ πανταχῆ σαλπίζουσα τὴν εἰς τὸν κτίστην πίστιν (v. 2334—2336).

Macarie, aplicând lui Ștefan Rareș, convertitorul Armenilor, această laudă a creștinismului din timpul lui Constantin cel Mare, schimbă numai pe сребромъ окованѣа în златокованнаа—cuvânt împrumutat tot din Manasses, — zice în loc de гласци и възпжци simplu гласци și adaogă după вѣрж un егѳ, ceea ce face ca lauda să privească pe Ștefan personal, pe când la Manasses ea se referă la credința tuturor în Dumnezeu, la al cărei triumf contribuise Constantin cel Mare.

Până și convertirea Armenilor din Moldova e descrisă aproape cu aceleași cuvinte, cu care Manasses descrie stârpirea păgânismului din imperiul roman: сзи (sc. Constantin) низложи трѣвнира, и затвори храмъ, въз ниже приношаахъ елини вѣсвм жрхтеѣ, и мрзеквицх нечистотъ и сквржн'ницх трѣвх потрѣвленіе сзтвори и възсез мрзостн (ed. mea, p. 93), orig. οὗτος καθείλε τοὺς βωμοὺς, ἔκλεισε

τὰ τεμένη ἐν οἷς προσήγγον Ἑλληνες δαίμοσι τὰς θυσίας, καὶ τῶν αἰσχροῶν ἐναγισμῶν καὶ ῥυπαρῶν ὀργίων σχολὴν κατεψηφίσατο καὶ πάσης βδελυρίας (v. 2330—2333).

Macarie pune în loc de «acesta» (сзи) «acesta deci, din pronia dumnezească» (сз оубо промыслом вожиим), înlocuește pe «Elini» (ελληνι) cu «întunecații Armeni» (помяченых армянѣ) și zice «jertfe deșerte» (соуветныхъ жрцтвы) în loc de «jertfe zeilor» (ѣвсамъ жрцтвы), fără să se gândească că în pasagiul lui Manasses e vorba de temple, de jertfe și de orgii păgâne, pe cari Armenii din sec. XVI nu le aveau și nu le practicau.

Dar pe dânsul nu-l preocupă corelațiunea exactă dintre fapte și vorbe. El a găsit în modelul său o frază ce i s'a părut că se poate aplica lui Ștefan Rareș, nu i-a trecut însă prin minte că persecuțiunile Armenilor de sub acest domn nechibzuit nu pot fi comparate cu acțiunea civilizatoare a lui Constantin cel Mare. Așa vom vedea că a procedat și ucenicul său Azarie.

Redacțiunea cea nouă a croniciei lui Macarie nu ridică deloc valoarea ei istorică și nu poate să schimbe întru nimic aprecierea nefavorabilă ce am dat asupra acestui scriitor la 1891.

În ce privește partea cunoscută din cronica lui, manuscrisul dela Petersburg are câteva variante, cari îl arată superior celui dela Chiev. În acesta lipsesc unele pasaje, cari se regăsesc chiar în letopisețul moldovenesc al lui Ureche și dovedesc că izvodul lui Azarie a fost utilizat de autorul letopisețului moldovenesc tocmai în forma ce ni s'a transmis prin manuscrisul dela Petersburg.

Astfel, la expediția din 1529 a lui Petru Rareș în Ardeal, în redacțiunea dela Slatina se spune că acesta și-a trimes ostașii săi sub comanda lui Grozav, marele vornic, pe când în redacțiunea cea nouă se spune că ei au avut și un al doilea comandant, pe Barbovschi. Cronica îl numește «căpetenia oștilor» (воемь начальника), ceea ce letopisețul moldovenesc sau Ureche au tradus prin *hatman* «și au trimes pre Grozea vornicul cel mare și pre Barbovschie hatmanul, cari erau mai credincioși din boierii săi» (*Cron. Rom.*, I, p. 191) (1). Macarie întrebunțează și dânsul cuvântul hatman de două ori, odată la domnia lui Ștefăniță și altădată la a lui Iliăș II, despre

(1) Acum se explică și expresia croniciei «и въ людѣи частъ вѣрочникъ на и повелѣкъ на изыти прѣмо брашкы». După versiunea manuscrisului dela Chiev ar fi trebuit să avem aci în amândouă locurile «моу «lui», nu на «lor». — Grozav și Barbovschi sunt citați împreună în mai multe documente, cel dintâiu ca vornic, al doilea ca portar de Suceava; cf. d. p.

cari spune că au tăiat capetele hatmanilor lor Arbure și Vartic: *вѣсѣче главѣ хатмана своего арбуре, вѣсѣче же и главѣ хатмана своего вартика*. Pe la 1542 și 1552—58 portarul de Suceava avea dar și titlul și funcțiunea de hatman. În documente însă și Arbure și Barbovschi și Vartic sunt numiți totdeauna «portari de Suceava» (1).

La pasagiul despre Ștefan Lăcustă, lipsește în manuscrisul dela Chiev o frază întreagă «*иже при немъ выст глэдъ крѣпокъ по взсенъ земли молдавы и зарогрѣти*».

Letopisețul moldovenesc o tradusese greșit cu «în zilele acestui domn Ștefan Vodă au fost foamete mare și în țara Moldovei și la țara *ungurească*» adăogând, ca să explice porecla lui Ștefan, că lăcustele au fost pricina acestei foamete (*Cron. Rom.*, I, p. 250). E probabil că originalul letopisețului moldovenesc a avut *оугро-влахинстѣи* în loc de *зарогрѣти*, ceea ce a putut să provoace greșeala de traducere «țara ungurească», în loc de «țara Ungrovlahiei» sau «țara muntenească».

Deosebiri de lectură la aceste două pasaje, și la câteva altele relevate în note (2), se explică prin greșeli de ale copiștilor. Între textul dela Petersburg și cel dela Chiev există însă și o deosebire care trebuie explicată ca o schimbare de redacție făcută de Macarie însuș, anume la domnia lui Petru Rareș. În manuscrisul dela Chiev aceasta începe cu cuvintele: «În acelaș an și în aceeaș lună (adică 7035, Ianuarie), cu binecuvântarea lui Dumnezeu, s'a suit în domnie

cele trei documente dela 11, 13 și 16 Martie 1529 din biblioteca Academiei Române: в. п. грозава дворника, в. п. варковского, портарѣ сочавского. Într'un doc. dela 5 Martie 1529 (Pec. No. 217) Grozav e citat și ca pârealab de Roman: в. п. грозава и п. данчѣла, паркалавоке новоградских, в. п. варковского, портарѣ сочавского. Cf. Melchisedec, *Cronica Romanului*, I, p. 160.

(1) Cf., pe lângă documentele citate în nota precedentă, doc. dela 2 Aprilie, 18 Martie și 30 Martie 1546, 3, 6 și 18 Martie 1548, dela Petru Rareș și Iliăș II, în biblioteca Acad. Rom. Vartic e numit în toate «portar de Suceava» (*портарѣ сочавскѣи*) și anume când *петре вартик*, când *петре вартиковичъ*. La Melchisedec, *Cronica Romanului*, I, p. 172, e numit simplu *вартикъ* (в. п. вартика, портарѣ сочавского, 15 Maiu 1546); *вартковичъ* *ibid.*, p. 180 (2 Martie 1548), trebuie să fie o greșeală în loc de *вартиковичъ*. — Cât pentru Arbure, el e citat în foarte multe documente de ale lui Ștefan cel Mare, Bogdan Orbul și Ștefăniță; cf. E. Kozak, *Inscripții din Bucovina*, p. 5—9.

(2) Vezi d. p. pasagiul «*дрогътии яви сѣ гелімеръ затворничи древнѣго индирѣха*», din care în manuscrisul dela Chiev lipsesc cuvintele «*гелімеръ затворничи*». Pasagiul devieni astfel mai obscur, deși comparația lui Petru Rareș cu Inderih, principele Vandailor, eră evidentă. Cf. Man. «и писаніа пріемъ въ него яко ажаркин гелімеръ встѣлахъ встѣ на нѣ и затворнахъ встѣ самого индирѣха и женъ и дѣти его (ed. mea, p. 116), orig. *καὶ ἡράμιλλα δεξάμενος ὡς ὁ σκαυὸς Γελίμερ ἐπανασταίη κατ' αὐτοῦ καὶ κατακλέσας ἔχει αὐτὸν ἐν τὸν Ἰνδέριχον καὶ γαρμετήν καὶ τέκνα* (v. 3130—3132).

domnul Petru Voevod, fiul bătrânului Ștefan Voevod, la Hârlău — mulți ani să-i dea Dumnezeu — și a fost uns de mâna preaosfințitului mitropolit chir Teoctist». (1) Manuscrisul dela Petersburg are următoarea redacție mai amplificată: «Intr'aceiaș an și într'aceiaș lună, după arătarea lui Dumnezeu, fu ales în domnie și împodobit cu cununa domnească Petru cel minunat, despre care în puține cuvinte am pomenit mai sus. Și acesta eră una din odraslele în veci neuitatului Ștefan, ascunsă ca odinioară lumina subt obroc. Și cu vrednicie fu înălțat în scaunul domniei, după sfatul obștesc, și pomăzuit cu mirul binecuvântării de mâna celui despre care mai înainte am pomenit că a pomăzuit și pe nepotul aceluia». Cuvintele *многаго емоу лѣта* «mulți ani să-i dea Dumnezeu» (sc. lui Petru Rareș) arată că redacțiunea manuscrisului dela Chiev este cea dela 1542. Numai după 1546 a putut să elimine Macarie din textul său pe «*многаго емоу лѣта*». Intre 1546 și 1558 a schimbat el prin urmare și pe *петрѣ воевода* «Petru Voevod» în *петрѣ чудныи* «Petru cel minunat», pe *сынѣ старѣго стефана воеводи* «fiul bătrânului Ștefan Voevod» în *единѣ въ шѣдѣи приснопамятнаго стефана, съкръвенъ якоже нѣгде свѣтланикъ под спждомъ* «una din odraslele în veci neuitatului Ștefan, ascunsă ca odinioară lumina subt obroc», pe *рѣкожъ прѣвсвѣщеннаго митрополита крѣ деиктисѣа* «de mâna preaosfințitului mitropolit chir Teoctist» în *рѣкожъ иже и вноука сего слово низхода прѣдвспомѣнѣа* «de mâna celui despre care mai înainte am pomenit că a pomăzuit și pe nepotul aceluia».

Schimbările acestea nu sunt posterioare lui Macarie, deoarece Efimie a cunoscut pasagiul despre începutul domniei lui Petru Rareș sub această nouă formă, pe care o imitează când vorbește despre începutul domniei lui Alexandru Lăpușneanu: «Intr'aceiaș an și într'aceiaș lună, după arătarea lui Dumnezeu, fu ales și ridicat în domnie... minunatul Alexandru... Și acesta este unul din feciorii în veci pomenitului Bogdan Voevod, dar fusese ascuns ca odinioară lumina subt obroc, ori ca luceafărul sub pământ», în orig. *тогожде лѣта и тогожде мѣсаца, по шѣдѣи вожію, избранъ выст и подвижень на господство. . . . чудныи александръ. . . . Бст во и съ единѣ въ сынѣкъ приснопоминаемаго богдана воеводи, и съкръмень выст якоже нѣгде свѣтланикъ под спждомъ, или якоже денница под землеж* (*Vechile cronice Moldovenesti*, p. 168 și 218).

(1) Titlul царство петра воеводи (domnia lui Petru Voevod) poate să fie al unui copist posterior.

Observațiunile de până aci dovedesc că, în ce privește textul lui Macarie, *copia dela Petersburg este mai bună decât cea dela Chiev*; ea trebuie luată de bază la stabilirea textului definitiv al acestei cronice.

Pentru ediția de față, am putut utiliza, din fericire, și o a treia copie, aceasta însă mai puțin completă decât cea dela Chiev, deoarece nu merge decât până la a doua expediție a lui Petru Rareș în Ardeal. Ea se termină cu cuvintele: *и възвратив са петръх воевода ут тхдѣ въз своа свѣтло повѣднє и добрѣ ѡправнє, влѣкы съ совож злата талантъ множкство и инна, и мнже царство ѡслаждати са вѣст, еже ут житєа земаѣ тоа прїат* «și astfel, după o strălucită biruință și după bune orândueli, s'au întors Petru Voevod de acolo la ale sale, aducând cu sine dela lăcuitorii acelei țeri o mulțime de talanți de aur și alte lucruri, spre folosul și îndulcirea domniei». Până aci ea prezintă redacțiunea manuscrisului dela Petersburg, cu deosebiri în ortografie.

Am citat în notele dela textul slav toate variantele de oarecare însemnătate și nu-mi rămâne decât să dau aci câteva notițe asupra manuscrisului în care s'a păstrat acest fragment din cronica lui Macarie.

Este un sbornic de 333 ff. în-8° mic, scris pe hârtie, după toate probabilitățile pe la sfârșitul sec. XVI, și se află în colecția d-lui Elpidifor Vasilevici Barsov, membru al societății de istorie și anti-chități de pe lângă universitatea din Moscva și fost multă vreme secretar al acestei societăți. Pe la 1682-1683 sbornicul aparține unui popă dela Bisericani, cum se vede din următoarele însemnări în românește: «Această sfântă carte este a popii lui Neculae de sfântă mănăstire Bisericani, dată lui Neculae pomană de Doroteiu de Bisericani; să se știe c'au fost a lui Doroteiu, cumpărată de dânsul pe banii lui; deci să n'aibă treabă nimi cu această carte, fără popa Neculae. *Тое пишем в лт. 7190, мс. вк. 4 дни* (acestea le scriem în anul 7190, luna lui Octomvrie în 4 zile)» (f. 1). «Această sfântă carte să se știe că este a lui Dorofteiu. Monah Dorofteiu (f. 150 și 150 v.)». «Această sfântă carte să se știe că este a lui Dorofteiu ot Bisericani, ce s'au luat de popa Ion de Bisericani de fimonah (=shimonah) Do[ro]lteiu» (f. 168 v.). «Ermonah Nicolae ot Bisericani» (f. 333 v.).

Deși manuscrisul are pe pagina întâia titlul «carte de rugăciuni» (*книга мѡлебникъ* No. 6), el nu cuprinde numai rugăciuni de ale părinților bisericești, ci, ca toate celelalte sbornice în cari s'au păstrat cronicele noastre vechi, și o mulțime de alte texte de cuprins religios și apocrif, interesante unele și astăzi pentru sectarii ruși: acatiste, paraclise, canoane, slujbe, cânturi sau innuri (*пѣнїа*), învățături de-

formările $\text{ж}=\text{о}$ sau $\text{л}=\text{е}$ se întâlnesc foarte rar: **спждом** — **сподом**, **повелѣша** — **повелѣше**. Câte odată formele necontrase se contrag, altă dată rămân: cf. **ѣнна** — **нна**, **тадже** — **таже**, terminațiunile **аше** — **аше** la pers. 3 sg. imperf., **ки** — **ы** la adj. determinate, **ѣхж** — **ѣхж** la pers. 3 pl. imperf.

Restul variantelor se poate grupă sub rubricile următoare: *a*) unele forme gramaticale se înlocuiesc prin altele, d. p. participiul trecut prin aorist, sau dat. dual prin dat. plur.: **не възмог** — **не възможе**, **дръзнихъ** — **дръзихъ**, **рѣкома** — **рѣками**, cf. **сзжали са** — **сзжали си**; *b*) unele cuvinte sunt înlocuite prin altele, d. p. **пак** — **пакы**, **так** — **тако**, **не** — **ни**, **кран** — **кранце**, **бога** — **господа**, **оускорие** — **оускоривъ**, **многповѣдникъ** — **многповѣдникъ**, **ис тонот** — **ит тонот**; *c*) se adaogă sau se omit unele particule, conjuncții sau forme pronominale, ca **во**, **же**, **и**, **иже**, **его**, **емоу**; *d*) se schimbă ordinea cuvintelor în frază: **житѣа конец** — **конецъ житѣа**, **мѣсаца ап.** — **ап. мѣсаца**, **своего царѣ** — **царѣ своего**. Considerând în deosebi variantele fiecărei còpii, nu putem spune în mod absolut despre nici una că e mai bună decât celelalte, din punct de vedere al limbii.

Am arătat mai sus că în manuscrisul dela Petersburg (A.) și în manuscrisul lui Barsov (B.) unele pasaje sunt mai complete decât în cel dela Chiev (S.). Cu toate acestea, se găsesc și în acest din urmă unele lecturi mai bune; cf. d. p. **кз немоу ѣвелѣа А.** și **кз немоу любовь ѣвелѣа S.**, **словом проти невозможно А.** și **словом проти кзса невозможно S.**, **чрхнѣша А.** și **чрхнѣша ит чрхности S.**, **иліаша и стефана А.** și **иліаша глагола и стефана**, **доброрѣдникъ итрасан S.** Se găsesc și unele forme gramaticale mai corecte în S. decât în A. Astfel superioritatea acestui din urmă text este relativă; s'ar putea găsi de aci înainte altele mai bune. Reconstruirea formei primitive a cronicei lui Macarie pe baza unei critice a textului ar fi deci riscată, și de aceea n'am încercat a o face în ediția de față decât în câteva cazuri, unde greșelile sau omisiunile copiștilor sunt prea evidente.

c) Cronica lui Azarie.

Azarie își începe povestirea asupra domnilor Moldovei de unde a lăsat-o Macarie. Continuând domnia lui Ștefan Rareș, el arată cum boierii îlucid pe acesta la Țoțora, îndemnați de pribegii din Polonia, cari se temeau să nu fie și el ca fratele său Iliăș și să

încine țara la Turci. După acest omor, pribegii proclamă domn pe unul dintre dâșii, pe Alexandru, despre care Azarie nu știe că eră fiul natural al lui Bogdan Orbul, îl aduc în țară și-l pun în scaun la Hârlău. Se povestește apoi despre foametea din 1552, despre căsătoria lui Alexandru cu Roxanda, fata lui Petru Rareș, despre nașterea lui Bogdan și Petru, despre zidirea mănăstirii Slatinei, despre expediția dela 1556 în Ardeal în ajutorul lui Ioan Sigismund Zápolya, despre moartea lui Macarie la 1558 și numirea lui Anastasie, viitorul mitropolit și protector al lui Azarie, la episcopia de Roman, despre ivirea lui Despot la 1561, despre lupta dela Verbia cu Alexandru și fuga acestuia la Iași și la Chilia, de unde trece la Constantinopol și apoi în exil la Iconium.

Domnia lui Despot o începe cu ocuparea Sucevei și recunoașterea lui de către țara de sus; prin mită el obține confirmarea dela Turci. Curând după aceasta el își dă pe față vrăjmășia față de biserica ortodoxă și credințele sale «luterane»; de aci conjurația boierilor, cursa ce i-o întind ei cu știrea că Dumitrașcu Vișniovețchi vine asupra lui, trimeterea ostașilor sub comanda lui Tomșa, unul dintre conjurați, în contra lui Dumitrașcu, măcelul mercenarilor lui Despot la Ciuhru și proclamarea de domn a lui Tomșa, căruia i se dă numele de Ștefan. Conjurații asediază Suceava, unde se închisese Despot, bat pe Vișniovețchi la podul Vercicanilor și-l trimet legat la Constantinopol. Scăpați de el, ei prelungesc încă patru luni asediul Sucevei, până ce Despot e predat de ostașii săi, cari își asiguraseră iertarea dela Tomșa. Despot e omorît în fața cetății.

Sultanul dă domnia din nou lui Alexandru; Tomșa fuge la Lemberg, unde e tăiat împreună cu tovarășii săi; Lăpușneanu vine în țară, pedepsește pe boierii cari îl trădaseră și-și consacră ultimii ani ai vieții sale, amărîte de boală, binefacerilor pentru biserici. Înainte de moarte, 1568, el se călugărește luând numele Pahomie și lasă domnia fiului său Bogdan, sub tutela doamnei Roxanda, care e descrisă cu cele mai măgulitoare epitete, ca mare binefăcătoare a bisericilor, săracilor, bătrânilor și tuturor neputincioșilor, și care în urma unor lungi suferințe își dă sufletul la 1570 (sau 1571). Bogdan, lipsit de sfaturile înțelepte ale mamei sale, cade în brațele unor lingușitori primejdioși, se împrietenește cu nobili poloni și își petrece vieța mai mult cu dâșii, risipind averea părintească.

Sultanul dă domnia lui Ioan, despre care Azarie spune că se

dedea drept fiu de domn, fără să precizeze de al cui. (1) Pe acesta îl descrie cu cele mai negre colori: tiran crunt și lacom de avere, ucigaș de boieri și de călugări, desprețuitor al legii creștinești și în deosebi al sfințelor icoane. Mazilit de sultan, el îndrăznește să se împotrivescă Turcilor, dar e zdrobit la Cahul și își găsește moartea pe două cămile. De trădarea Golăeștilor și a altor boieri (2) Azarie nu pomenește nimic; din potrivă, el are numai cuvinte de laudă pentru logofătul Golăi, acest înțelept și evlavios boier, care cunoscând puterea neînvingătoare a Turcilor, sfătuiuse pe tiran sau să se plece lor sau să părăsească țara, asupra căreia era să aducă atâtea nenorociri prin nesupunerea sa. Azarie își termină povestirea prin lauda lui Petru, fiul lui Mircea din Țara-Românească, căruia sultanul îi încredințase domnia după mazilirea lui Ioan și care se pregătea să o ia fără războiu și fără vărsare de sânge. Cronicarul îi dorește domnie îndelungată.

Azarie se arată astfel ca un intim al logofătului Golăi și protejat al mitropolitului Anastasie, cari l-au și recomandat lui Petru Șchiopul ca istoriograf. Pentru vremurile de atunci, călugărul nostru trebuia să treacă de om foarte învățat. Reputat ca ucenic al lui Macarie, acest «luceafăr» al Moldovei, el se adăpase la aceeași școală de slavonie, care din ce în ce avea mai puțini credincioși, căci cultura apusului începuse să pătrundă în Moldova. Dar pe la 1574—1575 nu-și inchipuiă încă nimenea între Moldoveni că istoria țerii lor se poate scrie și în altă limbă decât cea bisericească. De aceea mitropolitul Anastasie, care fusese și el un ucenic al lui Macarie, și logofătul Golăi, un iubitor de cărți (3), cunoscând știința de slavonie a lui Azarie, l-au pus să continue opera lui Macarie.

Poate că cronică lui Azarie, așa cum ni s'a păstrat în codicele dela Petersburg, să fie numai o încercare ce n'a plăcut domnului și n'a fost continuată; poate să fi fost însă continuată, dar nu ni s'a păstrat, sau nu s'a descoperit încă întreagă. În tot cazul, cronică lui Ureche și Simion Dascălul ne dovedește că asupra dom-

(1) Din documentele lui Ioan Armeanul se vede că el se dedea drept fiul lui Ștefăniță, căci se numește, atât în titlu cât și în legenda peceții sale, «fiul lui Ștefan Voevod»; cf. doc. dela 21 Februarie 1573 și cel din 12 Martie 1574 din biblioteca Academiei Române, acesta din urmă cu pecete (Pec. No. 221).

(2) Cf. *Ion-Vodă cel Cumpănit* de B. P. Hasdeu, ed. II (București 1894), p. 134 și urm., sau *Istoria Românilor din Dacia Traiană* de A. D. Xenopol, III, p. 114 și urm.

(3) Cf. N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, II (București 1908), p. 169. E vorba de marele logofăt Ioan Golăi (Golia), în documente *Іоанъ Голіа*.

niei întâiu și a doua a lui Petru Șchiopul a mai existat o altă cronică oficială, cu date foarte amănunțite și precise până la 1591 și continuată până la Aron Vodă cel Cumplit. (1)

Asupra lui Azarie însuș n'am putut află nimic. Faptul că cronica lui se găsește într'un manuscris ce a aparținut în sec. XVIII bisericii Nicoriță din Iași nu e suficient pentru a presupune că ea a fost scrisă în acest oraș. Dar legăturile lui Azarie cu logofătul Golăi, care a fondat o mănăstire în Iași, și faptul că pe vremea lui Petru Șchiopul reședința domnească se mutase în acest oraș, vorbesc în câtva în favoarea lui. Cronica însăș nu dă nici un indiciu asupra locului unde s'a scris și nici o știre din viața autorului ei. Este evident însă că acesta a trebuit să slujească la episcopia de Roman sub Macarie și Anastasie, va fi petrecut poate și la Râșca și va fi trăit pe lângă mitropolitul Anastasie în Suceava. Până la alte știri, ne mulțumim deocamdată cu aceste presupuneri.

Azarie își scrie cronica după amintirile sale personale și din auzite. Scriind pe la 1575, el vorbește de fapte petrecute numai în intervalul de 25 de ani în urmă, și nu se vede să fi utilizat nici un izvor scris sau tipărit, nici o cronică, nici un document, nici o inscripție. De aci lipsa de precizie cronologică și unele greșeli în date, despre cari nu se poate hotărî însă cu una cu două că aparțin toate lui. Unele pot să fie ale copiștilor ulteriori, deoarece izvodul dela Petersburg nu este un autograf.

Astfel moartea lui Ștefan Rareș o pune Azarie în Septembrie 7060=1552, calculând exact durata domniei lui la 1 an și 4 luni, căci dela Maiu 1551 până la Septembrie 1552 sunt tocmai 1 an și 4 luni, dacă începem anul dela Septembrie. Eftimie dă și ziua morții, 30 Septembrie, și calculează domnia lui Ștefan, pe care o începe la Iulie 1551 (2), la 1 an, 2 luni și 2 săptămâni (*Vechile cronice moldo-venești*, p. 217, 218). Cronica lui Ureche are greșit 2 ani și 4 luni (*Cron. Rom.*, I, p. 208).

Ivirea lui Despot e pusă «în al nouălea an» al domniei lui Alexandru Lăpușneanu; cronica lui Ureche are 1561 (p. 211).

Pentru lupta dela Verbia Azarie n'are nici o dată; cronica lui Ureche dă 18 Noembrie 7069=1561 (p. 211).

Lupta de lângă Ciuhru a mercenarilor lui Despot cu Tomșa

(1) Cf. *Cron. Rom.*, I, p. 242, și C. Giurescu, l. c., p. 60, 62 ș. a.

(2) Intre niște însemnări dela biserica Păpăuților (Botoșani) începutul domniei lui Ștefan Rareș e pus la 11 Iunie 7059 (1551); v. N. Iorga, *Studii și documente*, XVI, p. 278.

e pusă greșit la August 7072=1564; cronica lui Ureche are exact August 7071=1563 (p. 213).

Moartea lui Despot e pusă greșit la Noemvrie 7073, ceeace ar da 1564 sau 1565, pe când ea s'a întâmplat la 1563. Ureche și Simion Dascălul au exact Noemvrie 7072, ceeace, calculând anul dela Septemvrie, dă 1563 (p. 218). Intr'adevăr el a fost omorît în anul acesta, la 5 sau 6 Noemvrie.

Prădarea Moldovei de Tătari sub Tomșa o pune Azarie la 7073, adică 1565 sau 1564; în realitate ea a fost la 1563.

Inceputul domniei a doua a lui Alexandru Lăpușneanu e pus de Azarie la Martie 7073, adică 1565; data exactă e Martie 1564, când Tomșa părăsește țara; la Maiu 1564 el fu tăiat la Lemberg.

Moartea lui Lăpușneanu e pusă la Martie, în loc de Maiu, 7076=1568 (data exactă e 5 Maiu), iar a Roxandei la Noemvrie 7079=1570 sau 1571. Ureche și Simion Dascălul au pentru cea dintâi numai anul 7076, iar pentru a doua 12 Noemvrie 7078 (p. 222) (1).

Alte date, pe cari ne-am așteptă să le găsim în cronica lui Azarie, lipsesc cu totul. Astfel zidirea sau sfințirea mănăstirii Slatina: pe cea dintâi o găsim la Eftimie, 3 Septemvrie 7062=1554 (*Vechile cronicе moldovenеști*, p. 221), pe a doua în cronica lui Ureche, 14 Octomvrie 7066=1557 sau 1558 (*Cron. Rom.*, I, p. 210). Lipsesc și unele evenimente istorice, pe cari Azarie sau nu le-a știut, sau, dacă le-a știut, nu a vrut să le pomenească, ca d. p. dărâmarea cetăților în a doua domnie a lui Lăpușneanu (cf. cronica lui Ureche, l. c., p. 221), încercarea lui Despot de a introduce socinianismul în țară prin școala dela Cotnari, ș. a.

În alegerea faptelor pe cari le povestește, Azarie e consecvent cu școala la care a învățat. Ca cei mai mulți hronografi bizantini de mai târziu, și în deosebi ca Manasses, el nu-și dă silință să scoată la iveală din faptele despre cari auzise pe cele mai importante sau pe cele mai caracteristice pentru istoria unei persoane sau unei epoci.

(1) Cf. N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I (București 1905), p. 48. Data exactă a morții Roxandei n'o cunoaștem, deoarece piatra de pe mormântul ei nu s'a păstrat la Slatina. Ms. Acad. Rom. No. 174, copiat la 1712, are la f. 148 data 11 Octomvrie, în loc de 12 Noemvrie; ea e introdusă probabil de copistul dela 1712 (comunicare a d-lui C. Giurescu).—Datele primite aci ca adevărate sunt cele admise de d-l N. Iorga în *Geschichte des rumänischen Volkes*, Gotha 1905, și în *Istoria Românilor pentru poporul Românesc*, Vălenii-de-Munte 1908, și de d-l D. Onciul, *Din Istoria României*, București 1908.

Pe toate le privește sub prisma interesului religios; pe domni îi laudă sau îi critică numai din acest punct de vedere. De aceea el nu vorbește nimic de partea slabă din domnia lui Lăpușneanu, un zelos ziditor și restaurator de biserici, cum nu vorbise nici Macarie de partea slabă a domniei lui Petru Rareș, nepovestind d. p. înfrângerea dela Obertin și pierderea Moldovei de jos, care a urmat îndată după alungarea lui la 1538. Inghenunchierea tot mai mare a țerii sub Turci între 1550 și 1575 Azarie n'o observă, precum n'a observat nici rușinea tăierii lui Tomșa de către Poloni. Birurile impuse țerii în răstimpul acesta, fiindcă loviau și în mănăstiri, sunt judecate ca persecuțiuni religioase, nu ca necesități provocate de mărirea tributului turcesc.

Astfel valoarea istorică a acestei nouă cronice e relativ mică. Ea este mai interesantă din punct de vedere literar, întrucât ea ne arată că școala lui Macarie, care continuă pe a lui Teoctist, celui mort la 1528, a trăit mai departe până spre sfârșitul sec. XVI. Azarie e un adept mai fidel al acestei școale decât Eftimie. El se silește să reproducă toată arta retorică a lui Manasses și izbutește în această tendință mai bine decât Macarie; de aceea nenumăratele atribute, grămădite unele peste altele fără nici un rost, de aceea toate figurile retorice, despre cari am vorbit la Macarie, de aceea vorbirele închipuite și împrumutate în parte din Manasses, acolo unde i se pareă că se potrivesc cu personagele sale.

Din exemplele ce urmează se va vedeă că acestora nu li se poate da totdeauna o însemnătate reală.

Astfel, chiar la începutul croniceii sale, povestind conjurația boierilor împotriva lui Ștefan Rareș, care după un alt izvor al lui Ureche pare să fi fost omorât mai mult pentru purtarea sa desfrănată și pentru ocările pricinuite caselor boierești, Azarie spune că pribegii din Polonia au adresat boierilor din țară o scrisoare în care le ziceau: «Vreți să aveți puterea în Moldova? Băgați de seamă că puternicul Ștefan, pe care îl împinge tinereța, are de gând să se scoale cu cruzime asupra voastră și să închine țara la Turci, ca și fratele său Iliș». Iar povestind moartea lui, el zice că Ștefan ar fi exclamat cuvintele: «vai de tine, dreptate, pe tine te plâng și după tine oftez, căci înainte de mine tu ai pierit și ai murit». Și scrisoarea boierilor pribegi și exclamația lui Ștefan sunt făcute după povestirea lui Manasses despre războiul troian, v. 1284 și urm. Vorbind despre dușmănia dintre Odiseu și Palamede, Manasses istorisește cum cel dintâiu a știut să insuflă lui Agamemnon neîncredere în Palamede, insinuând

că «puternicul Achile dorește să iea puterea în Grecia, căci tinereța îl împinge», și că împreună cu prietenul său Palamede ei vor căuță să-l răstoarne, după biruința Troiei. Agamemnon, crezând calomnia, acuză de trădare pe Palamede și-l condamnă la moarte prin pietri. Dându-și sufletul, Palamede ar fi zis cuvintele: «vai de tine, dreptate, pe tine te plâng și după tine oftez, căci înainte de mine tu ai pierit și ai murit». Cf. cu textul lui Azarie următoarele din originalul grecesc al lui Manasses și din traducerea bulgărească:

«ἐρᾷ» φησίν, «ὦ βασιλεῦ, ἀρχῆς τῆς τῶν Ἑλλήνων ὁ κραταῖό-
χειρ Ἀχιλλεύς· κεντεῖ γὰρ ἡ νεότης» (v. 1311—1312);... ἄλλο μὲν δὲν
φθειγῆσάμενος εἰ μὴ τὸ ῥῆμα τοῦτο «ὦ δυστυχῆς ἀλήθεια, σὲ καὶ πενθῶ καὶ
στένω· σὺ γάρ μου προαπόλωλας καὶ προεθανατώθης» (v. 1326—1328).

«Χοιμεση λι» (greșit în loc de χοιμετζ) рече «ω царю, власти ели-
нзетѣи крѣпкоржкзи ахилей, бодег вв юность»;... ипо ничксоже рекз
развѣ глаголахъ сзи «ω ουβοгаа истинно, тебе плача са и стена, тзи вв
прзвѣ мене порзие и оумрѣтз» (ed. mea, p. 41—42). Pasagiul al
doilea îl reproduce Macarie întocmai; în pasagiul întâiu schimbă nu-
mai pe χοιμεση λι, рече în χωιμετε λι, рекъша, pe елинзетѣи în мо-
давскыа, pe ахилей în стефанъ și pe вв în его, adăogând dela sine
partea a doua a scrisorii, despre intenția lui Ștefan de a omori pe
boieri și a închină țara la Turci, care pare să fi găsit un răsunset
în următoarele cuvinte ale croniceii lui Ureche: «și mai apoi, de
vrea domni mult, nu vrea hi ca să nu iee urma frăfine-său, lui Iiaș
Vodă» (*Cron. Rom.*, I, p. 207—208).

Vorbind de foametea ce a bântuit Moldova în primul an de dom-
nie al lui Lăpușneanu, Azarie spune că din pricina ei «voevodul,
cercetând toate casele în cari se păstră aurul și văzându-le pe
toate goale, și neavând nimic, voiă să împartă norodului mertice,
dar neavând de unde, se întristă și tânjă». Luând drept bune aceste
vorbe ale cronicarului, s'ar putea atribui lui Lăpușneanu intenția de
a împărți ajutoare săracilor pe vreme de foamete. Din cronica lui
Manasses se vede însă că acest pasagiu e împrumutat întreg din ca-
pitoul despre domnia lui Vasile Machedoneanul, despre care se
zice, aproape cu aceleași cuvinte, «взсхотѣвъ же и народоу илѣниѣ
раздати и изхискавъ домоези златохранаица, иже прзвѣ сзтазалахъ
илѣниимъ множьства, и видѣвъ въса празны и ничксоже илациа, срз-
вѣше, тжжааше, печаловааше, оузиивааше, не илѣше что сзтворити си»
(ed. mea, p. 177—178), orig. θελήσας δὲ καὶ τῶ κοινῷ χρήματα
διαδοῦναι καὶ διερευνησάμενος οἴκους χρυσιφρούρους, οἱ τινες πρὶν συν-
έσφιγγον τὰς τῶν χρημάτων λίμνας, καὶ βλέψας πάντας ἀύχμηρους

μηδ' ἄντλον εὐτυχοῦντας, ἤλγει, βαρέως ἔφερον, ἤλυεν, ἡδημόνει, οὐκ εἶχεν ὅ τι γένοιτο (v. 5255—5260).

Despre Bogdan Lăpușneanu Azarie spune că eră «viteaz, cu inimă îndrăzneată, meșter în a învărti sulia, a întinde coarda arcului pe tăietura săgeții», ceea ce repetă și cronica lui Ureche sau izvorul ei: «la călărie sprinten, cu sulia la halcă nu prea lesne aveă potrivnic, a săgetare den arc tare nu puteă fi mai bine» (*Cron. Rom.*, I, p. 223).

Dar aceste dexterități ale lui Bogdan poate să fi existat numai în inchipuirea lui Azarie, care l-a descris cu cuvintele lui Manasses despre Tzimisches, împăratul Bizantin: «Ѣ же доврѣ цимисхи . . . храбросрѣдѣ . . . и копїемѣ потрѣсати наоучениѣ, и лѣкї тѣланти еѣ тѣтнѣахѣ стрѣламѣ взноушенамѣ» (ed. mea, p. 191), orig. ἦν δὲ καλὸς ὁ Τζιμισχῆς . . . ἀνδρόσπλαγχχνος . . . καὶ δόρου δολιχόσκιον (netradus în bulg.) κραδαίνειν ἡσκημένος καὶ τόξου ἔλκειν τὰς νευρὰς ἐπὶ βελῶν γλυφίσιν (v. 5703—5708). Celelate atribute ale lui Bogdan le împrumută Azarie dela alte personaje ale lui Manasses, d. p. доврорастень, не до ежницѣ са нма dela Constantin fiul lui Leo: доврорастень, навжницѣ са ема (ed. mea, p. 152, orig. καλλιφυής, κρατάφους ἰουλίτων v. 4409), iar restul povestirii despre dânsul, cum s'a împrietenit cu făcători de rele, «cari i-au ros inima cum roade viermele lemnul cel dulce», și cu măscărici, cărora și-a împărțit averea și de sfaturile cărora ascultă, ca Rovoam fiul lui Solomon, l-a luat parte din vieața acestui Constantin, parte din vieața lui Mihail fiul lui Teofil, care, ca și Bogdan, a fost bun cât timp a domnit împreună cu mama sa Teodora — Bogdan domnise întâiu cu mama sa Roxanda — în urmă însă a căzut victimă tovarășilor răi. Roxanda e descrisă și ea în parte cu calitățile Teodorei, în parte cu ale Sofiei, soției lui Iustin cel Mic (p. 125 din trad. bulg., v. 3447 și urm. din orig.). Cf. întreg acest capitol din Azarie cu Manasses, p. 152 sq. și 168 sq. din trad. bulg., v. 4406 sq. (domnia lui Constantin și a mamei sale Irina) și 4958 sq. din orig.:

взеѣ издаваж имѣниамѣ множьства сѣнгрѣцемѣ своимѣ, смѣхотворцемѣ и сѣврѣн' нзимѣ и на колесницахѣ издѣирїимѣ игрѣцемѣ (ed. mea, p. 170); а гадѣци имѣнїи нескѣднзимїи наплѣнѣахѣ са и одеждами макзимїи и ризами златотканзимїи (p. 171); (варда) иже взшед въз мїхана ѡкзи чрѣвїи въз сладко дрѣво и сѣнѣдѣ срѣдце его (p. 172); таже възпрїемѣ маадосѣѣтнїкзи отрокзи . . . ѡкоже дрѣвле ровоамѣ, соломїновѣх сѣнїнѣ (p. 206, despre Mihail Calafat); примѣснѣшем са емоу лѣкавзимѣ лѣстцѣмѣ и сѣнѣдѣжїимѣ срѣдце его блазнимїи, ѡкоже дрѣвеса сладкаа чрѣвїе дрѣвосѣнѣднїи (p. 153); orig. ὅλας χρημάτων ἐπαντλῶν ἀβύσσους τοῖς συμπαίκτηις, γελοιασταῖς καὶ

ῥυπαροῖς ἀρματοστρόφοις, μίμοις (v. 5034—35); κόλακες δὲ καὶ χρήμασιν ἀφθόνοις ἐνευπάθουν καὶ χιτωνίσκοις τρυφεροῖς καὶ πέπλοις χρυσοπάστοις (v. 5059—60); (Βάρδας) ὃς ὑπελθὼν τὸν Μιχαήλ ὡς σκόληξ γλυκὸν ἔβλον, καταφαγὼν τε τὴν αὐτοῦ καρδίαν καὶ συσσήψας (v. 5096—97); καὶ πρωτοβούλοις χρώμενος νήπιος τοῖς νηπίοις, καθάπερ πρὶν ὁ Ρωβοὰμ ὁ Σολομῶντος γόνος (v. 6177—78); παρεισφθαρέντων εἰς αὐτὸν τῶν πονηροκαλάκων καὶ δαπανώντων τὴν αὐτοῦ καρδίαν κολλήταις ὡς δένδρα τὰ γλυκύχυμα σκόληκες ξυλοφάγοι (v. 4411—13).

Descriind setea de aur a lui Ioan Armeanul, Azarie spune, între altele, că până și pe ostași i-a lipsit de lefile lor. Cazul ar fi foarte interesant pentru Moldova sec. XVI, unde știm că erau puțini ostași cu leafă, dacă spusa lui Azarie n'ar fi o simplă reproducere, fără un fond real dovedit, a cuvintelor lui Manasses despre Nichifor Ghenic: *Λησιν γέ η βοα ωτ δαζροεζ ηχζ, ση ρέτκ ωτ ογροκα ηχ* (ed. mea, p. 157), orig. ἐστέρησε καὶ τὸν στρατὸν τῶν ἐποφειλομένων (v. 4575). Azarie a luat numai cuvântul din glossa traducătorului bulgar și a zis: *Λησιν γέ η κοινη ωτ ογρογκα ηχ*. Celelalte nelegiuri ale lui Ioan sunt povestite sau după capitolul asupra lui Nichifor Ghenic (cf. *рава златоу* la Man., p. 156, cu *рава во вѣ златоу* la Azarie și *взса копаши злообрѣтнѣиа лксти, ѡко да ѡце гдѣ обрѣтает са злато, истѣнит са η кз немѣ прѣнесет са* la Man., p. 157, din care Azarie a schimbat numai pe *взса* în *взсагда во*), sau după capitolele asupra lui Mavrichie și Apsimar, din cari a împrumutat blestemul aurului (Man., p. 127—128, 139—140).

Am citat aceste împrumuturi din Manasses, spre a arăta că ele merg așa de departe, încât compromit până și cuprinsul real al croniciei lui Azarie. Mai sunt și altele de felul acesta (1).

Nu ne vom mira deci de loc că mai toată partea formală a croniciei lui Azarie e împrumutată din Manasses: atributele, metaforele, descrierile, comparațiile, reflexiunile morale și filozofice, invocațiile și exclamațiile, tranzițiile. Adăogând toate acestea la cuvintele împrumutate din Manasses, rezultă că cea mai mare parte din materialul lexical al lui Azarie e datorit traducerii bulgărești a acestui scriitor. Dau aci o listă *a)* de cuvintele luate întocmai, printre cari majoritatea o formează adjectivele compuse, *b)* de cuvintele ce pot fi formate de Azarie după altele din Manasses sau din Macarie:

a) *везмѣстенз* fără cale, absurd, grozav, *благолѣпенз* frumos, *благообразенз* frumos, *великодаровитз* darnic, *великокриленз* cu aripi mari,

(1) Ele sunt relevate mai toate în notele dela textul croniciei.

ВЫСОКОСТЕПЕНЕНЪ cu trepte înalte, înalt, ГЛОУМОТВОРЕЦЪ făcător de glume, măscăriciu, ГЛЪВКОУМЕНЪ cuminte, ГРЪДОБРАЗЕНЪ mândru, crunt la privire, ГРЪДОУМЕНЪ îngâmfat, ДОБРОЗРАЧЕНЪ frumos la față, ДОБРОКОСЪ cu păr frumos, cu plete frumoase, ДОСТОЧЪСТЕНЪ vrednic de cinste, prețios, ДРЪЗОСРЪДЪ îndrăzneț, ЖЕЛЪЗНООДЕЖНИКЪ îmbrăcat în fier, СЪВЪРОВИДЕНЪ cu chip de fiară, ЗЛАТОТОЧЕНЪ cu aur în unde, ЗЛАТОУКРАШЕНЪ înfrumusețat, împodobit cu aur, ЗЛАТОТКАНЪ țesut în aur, ЗЛАТОХРАНА pt. păstrător de aur, ЗЛОВЪРІЕ credință rea, necredință, ЗЛОВЪТРЕНЪ viforos, ЗЛОДЫХАТЕЛЕНЪ ce suflă greu, ЗЛОМЖТЕНЪ neliniștit, sgomotos, ЗЛОБЫЧЕНЪ rău nărăvit, cu năravuri rele, КРЪПКОРАТЕНЪ tare la luptă, înverșunat, МЛАДОБРАЗЕНЪ fraged, gingaș la față, МНОГОВОГАТЕНЪ foarte bogat, МНОГОВОЛЪЗЕНЪ mult încercat, mult chinuit, МНОГОДРЪВЕНЪ bogat în lemne, МНОГОБЪЗЕНЪ șiret, viclean, МНОГОЧЛОВЪЧЕНЪ populat, МЖЖЕУМНА f. cuminte ca un bărbat, ОБГРЪНОВАТИ a îmbrățișa, ПОЗОРСТВОВАТИ a privi, sc. în teatru, ПРЪКВОБОРЕЦЪ întâiul luptător, antesignanus, СВЕРЪПОСРЪДЪ cu inimă crudă, СВЪТЛОДОУШЕНЪ cu suflet luminat, СИНКАИТЪ sfat, consiliu, СКИПРОДРЪЖАНІЕ stăpânire, împărăție, СЛАБОУМІЕ slăbiciune de minte, СЪПОДЕСАТИ СЯ a se mișcă împreună, СЪПОСЛОУШЕСТВОВАТИ a mărturisi, ТЕРЪДОМЫРЕНЪ ca turnuri tari, întărit, ТЕРЪДОПРЪСЪ (în ms. greșit -пръсть) cu piept tare, ТОУЛОНОСЕЦЪ purtător de tolbă, de pharetră, ХОУДОПЕРЪ cu aripi mici, plăpânde, golaș, ЧИНОНАЧАЛНИКЪ comandant de tagmă, căpetenie de oaste, ЦИТНИКЪ purtător de scut, scutaș, ШАЪМОНОСЕЦЪ purtător de coif, АЗЫКОНАЧАЛІЕ principat, ЯРОЛЪЖЕНЪ crud ca leul, inimos ca leul. (1)

b) ВЕЛЕРЪЧИНЪ fălos, după ВЕЛЕРЪЧЕВАТИ (adj. se găsește însă și în alte texte vechi, cf. la Miklosich, Lexicon ВЕЛЕРЪЧИНЪ μεγαλλορρήμων; ВЪСЕСЪНЪДЕНЪ a tot mănăcător, după ВЪСЕСАДЕНЪ, cf. la M. ВЪСЕСЪНЪДЕНЪ παμφάγος; СЪВЪРОПРАВЕНЪ cu năravuri de fiară, după СЪВЪРОБРАЗЕНЪ, cf. la Macarie СЪВЪРОВИДЕНЪ cu chip de fiară; ЗЛАТОЛЮБИЕ iubire de aur, după ЗЛАТОЛЮВЕЦЪ sau ЗЛАТОЛЮБИЪ iubitor de aur; МНОГОВРЪМЕНСТЕІЕ vreme îndelungată, după МНОГОВРЪМЕНЕНЪ, cf. la Macarie БЕЗВРЪМЕНСТЕІЕ vreme nepotrivită; МАСОПДЫ pt. mănăcător de carne, după МАСОАДЕНЪ sau МАСОПДЦА; РАДОСТНОВИДЕНЪ cu față veselă, după РАДОСТНОВРЪВЕНЪ, -образЕНЪ, -окЪ cu privire, cu față, cu ochi veseli; СМЪРЕНОМЖДРІЕ smerenie, cumpătate, după СМЪРЕНОМЖДРЪ; СЪУЕМЖДРЕНЪ deșert, după СЪУЕМЖДРЪ, cf. însă la Macarie СЪУЕМЖДРЪНИИ și la M. СЪУЕМЖДРЪНЪ κενόφρων; ТРОУДОЛЮБИЕ adv. cu osteneală, cu silință, după

(1) Câteva din traduceriile acestor cuvinte bulgărești sunt aproximative, intrucât ele nu dau exact originalele grecești ale lui Manasses; acestea sunt însă consemnate toate în glossariul meu la ediția traducerii bulgărești a lui Manasses.

трудолюбивъ muncitor, cf. la M. трудолюбивъ și la Macarie любовтроднѣ adv.; poate și сребростроуи subst. undă de argint, după сребростроуинъ adj., cf. нилъ сребростроуинъ la Manasses, p. 209.

Se înțelege că o parte din aceste cuvinte, d. p. великокриленъ, гръдоуменъ, многокзненъ, пръворецъ, ходоперъ, le-a putut împrumută Azarie indirect din Macarie, din care a împrumutat și altele, d. p. pe любовсмышатель, мнхолоубивъ, ретство, словоложникъ. Și unele figuri retorice, ca d. p. «a bea paharul neîndurat al morții» (лютжа чаша испити сзмрхти), pot fi luate indirect din Macarie. Azarie e însă mult mai bogat și în cuvinte compuse și în figuri retorice, pe cari nu le-a putut luă decât direct din Manasses.

Rămân, cu toate acestea, o sumă de cuvinte, pe cari Azarie nu le-a găsit nici în Macarie, nici în Manasses; acestea sau le-a împrumutat din literatura slavă bisericească pe care o cunoșteă, sau le-a compus singur, ceea ce e mai puțin probabil. Unele se află în lexiconul paleoslovenico-greco-latin al lui Miklosich; altele însă, destul de numeroase, lipsesc dintr'însul. Iată lista celor mai interesante, întrucât se întâlnesc foarte rar sau nu se întâlnesc de loc în textele cunoscute și studiate până acum de lexicografii slavi:

благонскоушенъ iscusit, încercat, la M. probatus, din Berynda; благолюбивъ iubitor de bine, la M. φιλάγαθος; благостаніе bună stare, la M.-стоіаніе εὐστάθεια firmitas; благосъмысанти a dori bine, a fi binevoitor, la M. lipsește; благоутѣшенъ mângăitor, cf. la M. благоутѣшати laetificare; вонство luptă, războiu, la M. lipsește; вореніе, ратовореніе luptă, cf. la M. вореніе luptă, ратоворыцъ luptător; вецждно adv. fără cruțare, cf. la M. вештадынъ ἀπότομος severus și vb. штадѣти a cruță; веселоуъ cu ochi veseli, la M. lipsește; главопостриженіе tunderea capului, tonsura, lipsește la M.; довросъмысанти a gândi bine, a fi prudent, cf. la M. довросъмысльнъ prudens; доброучителенъ învățator de bine, cf. la M. -льнъ καλοδιδάσκαλος pulchra docens; златонесъждно adv. fără a cruță aurul, fără cruțare, lipsește la M.; злолютъ crud, turbat, cf. la M. злолютънъ crudelis; каменичьстенъ împodobit cu pietre scumpe, lipsește la M.; красновиденъ frumos la față, cu față frumoasă, lipsește la M., cf. краснотичьнъ frumos; многоласкателенъ lingușitor, amăgitor, lipsește la M.; многосѣтаз luminos, la M. valde lucidus; многострадаленъ cel ce suferă mult, la M. μορίαθλος; мзздоприлогъ adaos de mită, dare de mită, lipsește la M., cf. прилогъ additio, additamentum; наоустити a spune, a convinge, la M. suadere, concitare; немѣтеженъ (= нематеженъ) neturburat, la M. non turbatus; неподативъ nedarnic, la M. illi-

beralis ἀμετάδοτος; **неразсждно** adv. fără judecată, cf. la M. **нерасждных** demens; **острооружженъ** cu arme ascuțite, lipsește la M.; **правдосжда** pt. drept judecător, cf. la M. **правдосждах** adj. recte iudicans; **праводоушенъ** cu suflet drept, cinstit, lipsește la M.; **проотетжити** a părăsi, a trădă de mai înainte, lipsește la M., cf. la Macarie **протетгати** a fugi de mai înainte; **прѣохитрити** a întrece în șiretenie, cf. la M. **прѣхитрити** decipere, **прѣхитръ** valde calidus, **прѣохитрити** fallere; **раволѣпнѣ** adv. ca un rob, cu supunere, la M. **-лѣпнѣ** uti servum decet; **сватоуѣпнѣ** adv. cu sfințenie, cum se cuvine unui sfânt, cf. la M. **-лѣпнѣ** adj. **ἱεροπρεπής** sanctum decens; **сващенничествовати** a sluji la o slujbă bisericească, lipsește la M., cf. **сващенничество** **ἱερωσύνη** sacerdotium; **скоропернатъ** cu aripi iuși, lipsește la M.; **словобогатодавецъ** dătător de cuvinte bogate, darnic dătător de cuvinte, lipsește la M.; **сзъмждрствовати** a fi de aceeaș părere, la M. consentire; **сзскытати са** a se plimbă împreună, cf. la M. **сзкытати са** vagari; **тръвзвнениѣ** furtună, valuri mari, la M. **тръвзвнениѣ** **τριχομία** magnus fluctus; **хвалословимъ** pt. lăudat, cf. la M. **хвалословити** laudare; **хытрословнѣ** adv. meșteșugit în vorbe, cf. la M. **хытрословесникъ** artificiose loquens; **цѣткрасителенъ** frumos ca o floare, înflorit, lipsește la M.; **ѡнравенъ** căinos, lipsește la M., cf. **пѡсглавъ** cu cap de câne, **κυνοκέφαλος**.

Aceste cuvinte nu sunt luate de Azarie din vreun lexicon; ele sunt culese din manuscrise, poate și din cărți tipărite, în limba mediobulgară. O influență a limbii rusești ce se întrebuintă în cancelaria domnească a Moldovei nu se observă la dânsul (1). Tot din manuscrise trebuie să fie luate cuvintele: **аламаннхъ** (dat. pl. **аламаннм**) Neamț, German, **аламаннскъ** nemțesc, **исикарь** (gen. sg. **исикарьѣ**, nom. pl. **исикарьѣ**) tâlhar, ucigaș, gr. **σικάρως** asasin — Azarie traduce prin acest cuvânt pe rusescul **сагац**, — **лѡторъ** luteran (pl. **лѡтори**), **спанивѡцъ** Spaniol (dacă nu cumva **спанивѡси** e o greșeală de copist, pentru **спанивли**). Din scriitori bizantini traduși în bulgărește sunt cuvintele: **истръ** pentru Dunărea, **пѡвнѡ** pentru Ungaria — aceasta e numită la Bizantini și **Παννονία** și **Παιονία** (2), — **персннхъ** și **перскын** pentru Turc, turcesc. Din Manasses în special sunt cuvintele **кнасъ** pentru boier moldovean sau diregător turc, **епархъ** pentru portar

(1) Doar **персннхъ** = **прѣхитрити** și de câteva ori **а** = **а** să fie rusisme.

(2) Pentru acest din urmă, cf. în viața sfântului bulgăresc Naum dela Ohrida, din sec. X sau XI, păstrată într'un manuscris din sec. XV: **оугри**, **пѡвнски езикъ**: Ungurii, neam peon (Йорданъ Ивановъ, Български старини изъ Македония, София 1908, p. 53 și 58).

(de Suceava) sau hatman (1), **царь**, **царствовать** pentru domn, a domni, **царица** pentru doamnă; cf. **ипатъ**, **игемонъ** și altele asemenea la Macarie. Moldovei îi zice de mai multe ori **молдова** și **молдава** (dat. și loc. **молдовѣ**, **молдавѣ**) pe lângă obișnuitul **молдавская земля**, iar Terii-Românești **оугровлахія** și **загорская земля** «țara muntenească», termin ce se găsește și la Macarie.

Din punctul de vedere al cunoștințelor gramaticale, cronicarul Azarie prezintă o scădere vădită față de predecesorii săi din sec. XVI și față de analiștii din sec. XV. Și unii și alții au scris în limba mediobulgară a literaturii bisericești, pe care o cunoșteau numai din cărți și pe care n'o vorbeau. Cunoștințe teoretice asupra acestei limbi n'aveau însă nici unii nici alții. Operele gramaticale ale Slavilor de sud le erau necunoscute, iar cele rusești încă nu începuseră să apară. Dacă totuși analiștii sec. XV și Macarie scriu o limbă literară ceva mai corectă, cauza este că ei sunt mai apropiați de buna tradiție a școlii dela Neamț, transplântată la Bistrița și la Putna, pe când Azarie e cu o jumătate de secol în urma ei.

Vorbind mai sus despre modul de expunere al lui Azarie, am văzut cât de dependent este el de modelul pe care îl urmează. Această dependență trebuie explicată nu numai din tendința lui de a se apropia de un model considerat ca ideal, ci și din lipsa de stăpânire a limbii în care scria. Și în adevăr, fiecare pagină, fiecare pasagiu, ba aproape fiecare frază din Azarie arată că el nu cunoștea bine nici formele, nici sintaxa limbii mediobulgare. Această necunoștință mergea așa de departe, încât de multe ori el a lăsat la cuvintele împrumutate din traducerea bulgărească a lui Manases acele sufixe de cazuri, pe cari le cereau construcțiile bulgărești ale traducătorului, nu construcțiile sale schimbate. Astfel el zice într'un loc despre Ioan Armeanul «**раба во еѣ златоу**» (căci eră rob aurului), în loc de **рабъ во еѣ златоу**, fiindcă în traducerea bulgărească a lui Manases, la capitolul despre Nichifor Ghenic, găsisse «**раба**

(1) *Eparh* numește Azarie pe boierul Dimitrie care, împreună cu logofătul Gavriil, eră tutor al lui Bogdan Lăpușneanu la începutul domniei sale (1568). Cred că acest Dimitrie e fostul *portar de Suceava*, pomenit în documente dela 1558 și 1560: в. п. **дѣмитръ портарѣ сѣчакского** (7 și 16 Apr. 1558, 5 Apr. 1560: Acad. Rom. 99/XCIV, Pec. No. 83 și 47); cf. **ἐπαρχος** praefectus, **ὁ ἐπαρχος τῆς πόλεως** praefectus urbis, în traducerea bulgărească a lui Manasses **επαρχъ градскыи**. Demnitatea de «praefectus urbis» putea fi identificată, în mintea lui Azarie, cu cea de portar al Sucevii sau hatman. Pe la 1559 se constată și un mare logofăt Dumitru (Acad. Rom. 36/XXXVII); acestuia însă Azarie nu i-ar fi zis eparh, cum nu-i zice nici lui Gavriil. Pe la 1570, sub Bogdan Lăpușneanu, eră portar de Suceava un Vasilie (vezi două documente, unul din Martie, altul din 27 Iunie 1578, la Acad. Rom.).

ЗЛАТОУ ЗЛАТОЛЮБЦА» (ed. mea, p. 156, orig. *δοῦλον χρυσοῦ χρυσομανῆ* v. 4552); aci însă gen.-ac. **РАБА** eră cerut de verbul **ДОСТИГАЕТЪ**, eră deci obiect direct, pe când la dânsul **РАБЪ** este subiect. Tot așa a rămas **ОВАІАНА** în fraza despre Ștefăniță «и **ЛЕЖЖ** на земаи **ОВАІАНА** крземи» (și zăcând la pământ stropit de sânge), unde după **ЛЕЖЖ** (pt. pres. nom. sg.) ar fi trebuit să urmeze **ОВАІАНЪ**; Azarie cetise însă în Manasses despre Achile «**ОВРѢТОШЖ** прва **ЛЕЖЖИМА** крземи **ОВАІАНА**» (ibid., p. 44, orig. *εὔρον τὸν ἦρω κείμενον αἵμασι πεφυρμένον* v. 1401), unde **ОВАІАНА** e obiectul direct al lui **ОВРѢТОШЖ**.

Greșelile de felul acesta sunt cele mai elementare posibile. După ele, n'avem de ce ne miră dacă vom găsi la fiecare pas în textul lui Azarie terminațiuni greșite, forme greșite de cazuri și de număr, construcții greșite de prepoziții sau de verbe, lipsă de concordanță între substantive și adjective întrebuițate ca atribute, și alte construcții sintactice false, ca d. p. nominativul, în loc de genetiv, după comparative, sau acuzativul, în loc de genetiv, după verbele ce conțin o negațiune. Sunt și concordante provocate de limba română, d. p. **ГРАД** **ВІЕМА** (cetatea bătută) în loc de **ГРАД** **ВІЕМ**, căci **ГРАД** în slavonește este de genul masculin.

Voiu cită în următoarele câteva din aceste greșeli; a le înșiră pe toate, ar însemnă să reproduc o mare parte din cronică; ele sunt de altmintrelea foarte ușor de recunoscut:

ВАРВАРСКИИ, **РАЗВОИНИЧЬСКИИ** în loc de **ВАРВАРСКИ**, **РАЗВОИНИЧЬСКИ** adv.; loc. pl. **ВЕЦЕХ** și **ОУГРОХ** în locul genetivelor **ВЕЦЕН** și **ОУГРОЪ**; **СЪ** **ИНОПЛЕМЕННЫМ** instr. sg. în loc de **СЪ** **ИНОПЛЕМЕННЫМЪ** instr. pl.; **КЪ** **ПРЪВОСВЕТНИКИ**, **КЪ** **САМОДРЪЖЦЕМ** **СДАІМЕНУМ**, **КЪ** **НИЦИХ**, **КЪ** **ОКРЪСТНЫХ** **АЗЫКОНАЧАЛІЕ**, **КЪ** **ЦАРСТВОУЖИМ** **ГРАДЪ** în loc de **КЪ** **ПРЪВОСВЕТНИКОМЪ**, **КЪ** **САМОДРЪЖЦЪ** **СДАІМЕНЪ**, **КЪ** **НИЦИМЪ**, **КЪ** **ОКРЪСТНЫМЪ** **АЗЫКОНАЧАЛІЕМЪ** sau **АЗЫКОНАЧАЛІАМЪ**, **КЪ** **ЦАРСТВОУЖИЕМЪ** **ГРАДЪ**; **ВЕЗ** **СЪМЪЖЕНІЕ** în loc de **ВЕЗ** **СЪМЪЖЕНІА**, **РАДИ** **ВЛАСТИ** **ПРІАТІЮ** în loc de **РАДИ** **ВЛАСТИ** **ПРІАТІА**; **ХОЦЕТЕ** **ВЛАСТИ** **МОЛДАВСКЫА** în loc de—**ВЛАСТИ** **МОЛДАВСТЪИ**, **ОУСТРЪМИША** **СА** **НА** **МОЛДОВЪ** în loc de—**НА** **МОЛДОВЪ** sau **МОЛДОВА** (întrucât a e deoseori întrebuițat în loc de **Ж**, ca și în alte texte mediobulgare, cf. nom. sg. **ВЕСНЪ** = **ВЕСНА**, **ТИШИНЪ** = **ТИШИНА**, sau instr. sg. **КРЪВІА** = **КРЪВІЖ** și altele), **ИНОЧСТВОУЖИМ** **ИСТАСААШЕ** în loc de **ИНОЧСТВОУЖИХ**—(gen.-ac. pl.); **О** **СТЕФАНЪ** **ПРѢДРЕЧЕННАГО** **ВОЕВОДЪ** în loc de **О** **СТЕФАНЪ** **ПРѢДРЕЧЕНОМЪ** **ВОЕВОДЪ**, **ВЪ** **ХРЪЛОВЪ** **ЦАРСКЫА** **ПОЛАТЪ** în loc de—**ВЪ** **ЦАРСТЪИ** **ПОЛАТЪ**, **ДО** **ЦАРИУЖИМ** **ГРАДА** în loc de **ДО** **ЦАРИУЖИАГО** **ГРАДА**, **ВЪ** **ЛЕОВЪ** **ГРАДА**, **ВЪ** **РОДОСЪ** **ГРАДА** în loc de—**ГРАДЪ**; **СВЕРЪПОСРЪДЫХ** **ТАТАРЫ** în loc de—**ТАТАРЪ**, **СЕМЪ** **ЛЮВАЦАГО** în loc de—**ЛЮВАЦЕМЪ**;

взлюбѣи вѣдѣща паче настожща în loc de — вѣдѣща паче настожщѣхъ; молебници же и монастырѣе не любѣа în loc de молебникъ și монастырен. Cf. încă чѣтыри мѣсѣцѣ în loc de чѣтыри мѣсѣца, многобогатныя скровнице în loc de многобогатное—sau многобогатная скровница, възсѣкъ възкоусевнѣ . . . нѣст. . . невзкоусно în loc de — невзкоусень, ѣсохъ трзгъ достигъ în loc de ѣскыи трзгъ — (pe ѣсохъ poate să-l fi luat Azarie din diplome domnești date în Iași, în cari se află loc. въз ѣсохъ), сзмрзтъ ходатан выти sau сзмрзтъ възкоусень чашж în loc de сзмрзти —, și așa mai departe.

O parte din aceste greșeli ar putea fi explicate ca particularități ale limbii bulgare moderne, pătrunse în redacția mediobulgară a lui Azarie, d. p. formele de casus generalis la temele în *a*, loc. = gen. plur., unele construcții greșite ale prepozițiilor, ș. a. Azarie însă nu cunoștea limba bulgară modernă; dacă ar fi cunoscut-o, s'ar fi furișat în redacția lui măcar un caz două de articol postpus, care pe la sfârșitul sec. XVI se încetățenise și se generalizase în toate dialectele bulgare de azi; s'ar fi furișat probabil și vreun genetiv sau dativ cu *на*, care în documentele muntenești începe să se arate din sec. XV, sau vreun infinitiv fără sufixul *ти*, deopotrivă de vechiu. Nimic însă din toate acestea și nimic din celelalte fenomene morfologice, cari pregătesc tranziția dela limba mediobulgară la cea neobulgară. Azarie scria într'o limbă moartă, ale cărei forme și construcții sintactice le cunoștea prea puțin. De aceea opera lui n'are nici o importanță din punct de vedere lingvistic. Ea ne arată cel mult că epoca predominării limbii slave în Moldova se apropiă de sfârșit.

V.

RAPORTUL DINTRE LETOPISEȚUL LUI AZARIE ȘI CRONICA LUI URECHE.

Analiza croniciei lui Ureche și a lui Simion Dascălul ne-a arătat de mult că izvoarele acestei cronicie și în deosebi letopisețul moldovenesc, cel mai important dintr'insele, conțineau toate știrile analelor putnene și o parte din știrile croniciei lui Macarie, așa cum o cunoșteam din redacțiunea dela Slatina. Izvodul lui Azarie ne-a dat, în ce privește analele putnene, o nouă confirmare a acestui fapt, întrucât redacțiunea lor este aci și mai apropiată de letopisețul moldovenesc decât cea dela Slatina. Rămâne să ne întrebăm acum, dacă în letopisețul moldovenesc se găsesc urme de a doua redacție

a croniciei lui Macarie și de cronica lui Azarie. Răspunsul vom vedea îndată că trebuie să fie afirmativ.

Relativ la domnia a doua a lui Petru Rareș, adică la anii 1541—1546, letopisețul moldovenesc pare să nu fi conținut nimic din cronica lui Macarie. Pe când acesta citează pentru anul 1541 o singură expediție a lui Rareș în Ardeal, cea din Iulie care se termină cu prinderea lui Mailat, letopisețul moldovenesc cunoaște două expediții: una la 1541, când Rareș prinde pe Mailat, alta la 1542, când el pradă numai «țara ungurească». Macarie spune apoi că Rareș a intrat în Ardeal pe valea Oituzului și s'a întors pe la Câmpulung, pe când letopisețul moldovenesc spune că el a intrat în prima expediție pe la Oituz și că pe la Bistrița și Câmpulung s'a întors din a doua expediție; pe unde s'a întors din întâia expediție, sau nu se spune într'insul, sau s'a omis de Ureche. (1)

Afară de aceasta, în Macarie lipsesc știrile despre restaurările de biserici și mănăstiri și despre plecarea lui Iliș la Constantinopol, 15 Maiu 1542; cronica lui Ureche nu le poate avea decât din letopisețul moldovenesc. Poate că și ziua morții lui Rareș, Vineri, 4 Septemvrie (2), să fie luată din acelaș izvor.

E deci probabil că pentru a doua domnie a lui Petru Rareș letopisețul moldovenesc reproducea o altă cronică oficială, nu pe a lui Macarie; aceea pare să se fi deesebit de aceasta și prin cronologie: Macarie socotește anul dela Ianuarie, letopisețul moldovenesc dela Septemvrie. Cuvintele lui Ureche «au plătit datoria sa ce au fost dator lunei» (sc. Petru Rareș) ar indica o cronică din aceeaș școală literară ca a lui Macarie; cf. la Man. (ed. mea, p. 94, 96, 134): *врению втдати заемованнѣи... тѣлеснѣи скждеаз,—втдасть дажное*, cu glossa *си рѣчь оумрѣтъ,—втдати прѣсть тѣлеснѣи земли заемованнѣи*, în orig. *τῆ πηλῶ δίδουαι τὴν δανειθεῖσαν... τοῦ σκήνους κεραιείαν, ἔφθη δοῦναι τὸ χρέος, δοῦναι τὸν χοῦν τοῦ σώματος τῆ γῆ τῆ δανεισάση* (v. 2363—64, 2432, 3797).

În ce privește domniile lui Iliș și Ștefan Rareș, cronica lui Ureche conține unele știri ce lipsesc în Macarie și Azarie și nu le are pe altele ce se găsesc la aceștia, d. p. alungarea lui Macarie din episcopat de către Iliș și reintegrarea lui de către Ștefan; ea are

(1) *Cron. Rom.*, I, p. 204—205.

(2) Sept. 4 e greșeală, în loc de Sept. 3, care cade la 1546 tocmai într'o Vineri. Macarie are 3 Sept. (1546 = 7054; 7055 la Ureche se explică prin calcularea anului dela Septemvrie). Inscriptia de pe mormântul lui Rareș la Pobrata n'are dată; cf. N. Iorga, *Inscriptii din bisericile României*, I, p. 56—57. Cf. n. 1 dela p. 76.

apoi o altă judecată asupra lui Ștefan, a cărui omorîre o justifică, pe când Azarie o desaproabă. Cu toate acestea, izvorul ei a trebuit să cunoască letopisețul lui Azarie, căci următoarele trei pasaje despre desfrâul lui Iliăș, despre iarna dela 1548 și despre convertirea Armenilor sunt luate evident din acesta:

«Având lângă sine sfetnici tineri turci, cu cari ziua petrecea și se desmerdă, iară noaptea cu Turcoaie curvind» (*Cron. Rom.*, I, p. 206).

«Și într'acel an a domniei lui (7055) făcutu-s'au ierne grele și geruri mari, cât și viile și pomii au secat de geruri» (*ibid.*).

«Pre Armeni, pre unii de bună voe... pre alții cu sila i-au botezat» (*ibid.*, p. 207).

Asupra cronicei lui Azarie nu poate încăpea nici o îndoială, că ea a fost utilizată întreagă de autorul letopisețului moldovenesc. Întâiu de toate, o sumă de pasaje dintr'insa se regăsesc aproape întregi în cronica lui Ureche. Astfel cele patru pasaje din capitolul XXII despre foametea dela 1552, despre expediția lui Lăpușneanu dela 1556 în Ardeal, despre iarna grea din acel an și despre moartea episcopului Macarie la 1558, și pasagiul din cap. XXV despre expediția lui Soliman în Ungaria la 1566 (*Cron. Rom.*, I, p. 210 și 222), deși nu sunt traduse ad litteram, se văd însă a fi luate din Azarie. Cap. XXII al cronicei lui Ureche «despre domnia lui Alexandru Vodă Lăpușneanu» pare a fi chiar întreg o traducere liberă a părții corespunzătoare din Azarie, amplificată numai cu o notiță asupra sfințirii mănăstirii Slatina și cu o frază stereotipă de anale (1).

«АГАРКНСКА БО ЧАДА ВЪ ДНЕСВЪКТИ-
НИКЫ ПРІЕМЛА, ВЪ НОЦИ ЖЕ СКВРЗН-
НЫМ АГАРКНИКІНЪКМЪ ОУШИ И СРЪДЦЕ
ВЪДАА».

«В ЛКТО ЖНС (7056) БЫСТ ЗИМА
ЛЮТАА, ТАКО И ДРКВЕСА НСЗХУША СА».

«И САМИ (sc. АРМКНИ) ВЪ БОГОУ
РАЗДМНО И СВКТОУ ИСТИННАГО КРЪЩЕ-
НІА ВЪСЕКХ ПРК[В]ЕДЕ, ВЕН И ХОТАЩЕ,
ВЕН ЖЕ И НЕХОТАЩЕ».

(1) Cf. în manuscrisele ce conțin redacțiunea lui Simion Dascălul următoarele cuvinte dela domnia lui Alexandru Lăpușneanu: «Această poveste ce scrie mai sus, care spune de Iliăș Vodă și de Ștefăniță Vodă și de Joldea Vodă și de Alexandru Vodă, cronicariul leșăsc tinde povestea mai deschis, [iar nu aduce] aminte de toate semnele pre rând câte s'au făcut, iar letopisățul cel moldovenesc, măcar că scrie pre scurt, însă arată toate semnele pre rând, care toate le-a[m] tocmit prin poveste, care la locurile sale». (C. Giurescu, l. c., p. 24). Sub «cronicariul leșăsc» e de înțeles aci «letopisețul latinesc», cum cu drept cuvânt presupune d-l Giurescu, l. c., p. 67.

«Intr'acestaș an (1552) au fost *omor mare* și iarnă grea».

«In al patrulea an a domniei lui Alexandru Vodă (1556) trimis-au sultan Suleiman *hochim* la Alexandru Vodă și la Petru Vodă, domnul muntenesc, să meargă cu oaste la țara Ungurească, *pre pohta Ungurilor*, să le puie craiu pre Ștefan, feciorul lui Ianoș craiu, *la scaunul cel de moșie a lătăne-său*. Și îndată, după poronca împărăției, au mers și l-au dus de l-au așezat la crăie, și de atunci s'au plecat Ungurii a dare bir Turcului. Iară domnii se întoarseră cu toată oastea lor, cineși la țara lor, aducând mult jac și dobândă dela Unguri».

«Pre acea vreme fost-au *iarnă mare* și *geroasă*, de au *înghețat* dobitoace și hierie pen păduri.»

«Iară într'acestaș an 7066, Septemvrie [*Simion Dascălul are* Ghenarie 1], prestăvitu-s'au Macarie, episcopul de Roman, ziditorul și începătorul mănăstirii Râșcăi, carele au fost la scaunul Romanului 27 de ani, și cu cinste l-au îngropat în mănăstirea sa; și în locul lui s'au sfințit pre Anastasie, om destoinic a primire slujba păstoriei sale, carele 14 ani mai apoi au fost și mitropolit» (Cronica lui Ureche, p. 210).

«In anul 7075 (=1566), Septemvrie 26, sultan Suleiman s'au rădicat cu oști și au mers asupra Nemților, unde

«Къ та оубо вѣрѣмена и лѣта (1552) постиже морь велен земли молдавы.

«Б лѣтѣ 7334 (=1556) посла великыи царь перскыи сѣлѣимень къ александру воевода, по оумолени оугром, и къ пзтрашко, загоретки воевода, повелѣнїе, и прїидоша съ вонсками, взнатрѣ прѣдѣлкѣ оугрохъ быша и съ свѣтѣм старѣшинамъ ихъ краалѣ стефана на прѣстоль ѡтца своего ѡванзша поставиша».

«Тогда выст зима на земли сверѣпа и зловѣтрзныи мразь и лють.

«Б лѣтѣ 7335 (=1558) ген. а... епископъ макаріе... прѣподобнѣ и богооубоднѣ конецъ житїю прїахъ, егоже [тѣло]... скѣтано выст свонми оученикы въ сзданное ѡт него монастырь ржкы... Оукраши же прѣстоль романскыи... къ лѣтѣ... И выст прѣкѣмникъ прѣстола его архїеренства анастасїе... иже доврѣк и богооубоднѣ окрзмла стада христова дї лѣтѣ, по том же възведенъ выст на... митрополитскыи... прѣстоль».

«Къ лѣтѣ 7336 (7074=1566) взета великыи царь перскыи сѣлѣимень и въздвигъ съ собожъ мнѣжества тѣмъ

multă pradă și răsipă au făcut. Mai apoi fiind cuprins de boală acolo au murit, după ce au împărțit 44 de ani, și au lăsat împărăția fiu-său lui sultan Selim».

(ibid., p. 222).

ЛЮДИ И ОУСТРЪМН СЯ КЪ ПРКАТІЮ
ЗЕМАН АЛМАНИСТЪКИ, И ТАМО КОНЕЦЪ
ЖИТІА ПРІАТЬ, МЪСАЦА ЮЛІА, ИЖЕ И
ЦАРСТВОВА МЪВ ЛѢТ, И ОСТАВАХ ЦАР-
СТВО СВОЕ СЫНОУ СВОЕМОУ СЕЛИМОУ».

Pasagele din cronica lui Ureche (1) nu reproduc întocmai cronica lui Azarie; la domnia lui Lăpușeanu ele sunt așezate însă în acelaș sir, și deși forma lor românească a trecut prin două prelucrări, a letopisețului moldovenesc și a lui Ureche, o sumă de cuvinte și de expresiuni ale originalului slavonesc au rămas neatinse. Cf. «prepohta Ungurilor» cu *по оумолени оугром*, «la scaunul cel de moșie a tătâne-său» cu *на прѣстоль втца своего*, «iarnă geroasă de-au înghețat» cu *зима сверѣпа и мразь*. Până și greșeala de traducere «omor mare», în loc de «foamete mare», se explică prin *морь велен* din original. Tot din acesta trebuie explicat numele de Ștefan pentru Ioan Sigismund, nume sub care eră cunoscut de Turci fiul lui Ioan Zápolya. Nepotrivirile din pasagiul dela 1566 au rezultat din combinațiuni cu alte izvoare. De fapt datele nu sunt exacte nici la Azarie, nici la Ureche, căci expediția lui Soliman dela 1566, care s'a terminat cu luarea Szigetului și cu moartea sultanului, nu s'a început în Septemvrie, ci în Maiu, iar sultanul n'a murit în Iulie, ci în noaptea dela 5 spre 6 Septemvrie (2). Din pasagiul despre moartea lui Macarie și numirea lui Anastasie la Roman, autorul letopisețului moldovenesc a împrumutat numai faptele, lăsând afară toată partea de retorică, cum a făcut și cu celelalte împrumuturi din cronicile slavonești.

Comparând mai departe cronica lui Ureche cu a lui Azarie, vedem că urmele acesteia se cunosc la descrierea luptei lui Alexandru Lăpușeanu cu Despot și a fugii lui la Constantinopol, la descrierea luptei lui Tomșa cu Vișniovețchi și cu Despot, la descrierea morții lui Lăpușeanu, la istorisirea domniei lui Bogdan, fiul acestuia, și a lui Ioan Armeanul. În general, nu e nici un fapt istoric în cronica lui Azarie care să nu fi trecut, prin letopisețul moldovenesc, și în cronica lui Ureche. Astfel bătălia dela Verbia și trădarea unor boieri față de Lăpușeanu, — aluzia lui Ureche «zic unii că și acolo să hie fost răsboiul cu vicleșug» (*Cron. Rom.*, I, p. 211) se

(1) Zic prescurtat Ureche, pentru a nu repetă mereu Ureche și Simion Dascălul.

(2) Cf. Fessler-Klein, *Geschichte von Ungarn*, III, p. 595 și 598.

referă la cronica lui Azarie (1), — fuga lui Lăpușneanu prin Iași la Chilia și Constantinopol și exiliul la Iconium, bătălia dela Ver-cicani a lui Tomșa cu Vișniovețchi și trimeterea acestuia la Constantinopol, trădarea lui Despot de către mercenarii săi din Suceava, amănuntele din viața lui Bogdan Lăpușneanu și a mamei sale Roxanda, cruzimile lui Ioan Armeanul, toate acestea sunt povestite întâiaș dată de Azarie.

Letopisețul moldovenesc se apropia de bună seamă de Azarie mai mult decât cronica lui Ureche, deoarece în aceasta s'au întrebuițat pentru domnia lui Despot și izvoare polone. Asemănarea aceasta o atestă însuș Simion Dascălul când spune că «pentru acest Despot Vodă letopisețul moldovinesc foarte prea scurt scrie» (*Cron. Rom.*, I, p. 213; cf. și p. 215). Scria așa, fiindcă tot așa scria și Azarie. Concluzia este evidentă (2).

Voiu pune în următoarele față în față o sumă de pasaje din cronica lui Ureche—dela domnia lui Lăpușneanu până la a lui Ioan Armeanul—cu pasagele corespunzătoare din Azarie; se va vedea că multe expresiuni și propoziții sunt reproduse întocmai.

«Alexandru Vodă, după ce perdū răsboiul (sc. la Verbia), fugi spre Iași și de acolo își luă doamna și fugi la Huși. Acolo se grijiă ca să strângă țara,... ce nemică n'au folosit. Că Despot... s'au întors spre Suceavă și au apucat scaunul și cetatea Sucevei cu toată averea lui Alexandru Vodă; de unde pre slujitori i-au umplut cu bani și pre boieri cu cuvinte bune și dulci i-au îmblânzit..., i s'au în-

«Александръ извѣгъ на крѣзехъ крѣ-
нехъ и текымъ месоу трѣхъ достигъ и
второе проуготова са на бранк. Дес-
потъ же прѣемъ градъ соучавкы, въ немъ
же верѣтъ богатства многа кон-
нымъ же раздѣли, и вышнѣа частъ
земли покори са емъ. Приложивъ же
и тѣхъ себѣ азжними и многолас-
кателными словесы, пакы къ конство
на Александръ възста. Онъ же видѣ крѣ-
пачиныхъ са врагы, оставихъ матежъ

(1) Cf. în textul acesteia «бѣхъ же нѣкии накрѣоужие возводѣ... и прѣже погледаша на бѣрство... и разоумѣ азеть».

(2) Reproduc, după scrierea d-lui C. Giurescu (p. 47), întreg pasagiul lui Simion Dascălul, foarte important pentru chestiunea atinsă aici. «Pentru domnia acestui Despot Vodă letopisățul cel moldovenesc foarte pre scurt scrie, că numai ce arată cum au venit Despot de în țara leșască cu oaste streină și s'au lovit cu Alixandru Vodă la Verbie și-au biruit pre Alixandru Vodă și l-au gonit până la Huși, și de acii s'au întors la Iași, unde i-au citit vlădiciei molitvă de domnie și i-au pus numele Ion Vodă; și arată căți ai au domnit, iar de lucruri[le] și răsboaale ce s'au făcut în zilele lui nimica nu însemnează, nici arată de ce rudă este». Cele spuse aci despre letopisețul moldovenesc se potrivesc aproape în totul cu cronica lui Azarie.

chinat țara de sus toată... Ce Alexandru Vodă, văzând și auzind că este golit de tot ajutoriul, s'au pogorît la Chilia și de acolo s'au dus la împărăție» (Cron. lui Ureche, p. 212).

«Iară după moartea doamnei Rucsandei rămas-au domnia în grija lui Bogdan Vodă și cumu-și eră blând și cucernic, așa tuturor arătă direptate, cât se cunoștea că nemică nu s'au arătat în el den obiceiul tătâne-său. Nice de carte eră prost, la călărie sprinten, cu sulița la halcă nu prea lesne aveă potrivnic, a săgetare den arc tare nu puteă fi mai bine. Numai... că nu cercă bătrânii la sfat, ce dela cei tineri den casă luă sfat și învățatură. Iubeă să auză glume și măscării și jocuri copilărești. Mai apoi lipi de sine Leși,... risipind averea cea domnească... Dece împăratul au trimes la Rodos de au adus pre Ion Vodă, care eră la minte ascuțit și la cuvânt gata» (ibid., p. 222—223).

«Și așa jurară pre Tomșa, că eră om cu inimă mare» (ibid., p. 213).

«Tomșa, după izbânda cu noroce ce au înșelat pre Vișnovețchi, s'au întors spre Suceavă,... au încungiurat cetatea unde eră închis Despot Vodă și au abătut puștele de o băteau. Intr'aceea multă gălceavă și hreamăt se auziă denlontru, că Despot pre-

шгеѣгъ еъ малыи до велїа града,... къ царствоужциим градѣ спѣшно оутврѣди лице».

«По сих же оста самодръжество богдиноу, ... и бѣ юноша... праводоушенъ из начала бѣ, въ книгахъ взспитанъ, ... милостивъ и кротокъ, въ всемъ подражателъ бѣ нраком по отецъ наказани, ... копїемъ потрѣсати наоученъ и ажкы таглити въ тати-вахъ стрѣлаамъ взноушенамъ. Послѣжде же прилѣпиша сѧ емоу ажбави и нѣцїи чловѣци чародѣи, ... и штринѣ шт секе вси прѣвосвѣтники и при-ближи къ себѣ юныи и боуд и глаго-мотворца и вѣдаст оуши свѣтомъ их... и съ ними... играа... и взскъ издаваа имѣнїимъ мношества сзи-грѣцемъ и смѣхотворцемъ... По малѣ же прискон себѣ чловѣкы иновѣр-ники и иноязычники, лѣхы свѣт-ники, ... и взса скровища царска... истязивааше сѧ... Бѣ ко нѣкто за-точень въ родосѣ града ѡваннѣ име-немъ... чловѣкы... гажбокооуменъ, велерѣчивъ».

«Бѣ оубо чловѣкы нѣкто шт бо-лѣркы, томша именемъ, ... тврѣдо-прѣсѣ, дрѣзосрѣдъ».

«Да якоже сице повѣждени быша съпостати, ... паку оустрѣмиша сѧ къ ниже въ градѣ затворениимъ и швы-дѣиша града, ... и поставиша тѣж-кыи и шгненосныи шрѣжїа, си рѣчи поушки, и начаша бити град... И быст шоумъ и кланковѣ шт взнѣадоу

puind de viclenie pre căpitanul pedestrimii, Dervici Petru, că s'au agiuns cu Tomșa și ca să-i dea cetatea, au scos sabia și l-au omorît. Atunce slujitorii... mare zarvă feceră... și așa rupseră sfat ca să trimiță să le giure Tomșa să hie ei slobozi și ei să-i deschiză cetatea... Și așa au deschis cetatea» (ibid., p. 217).

«In anul 7076 (=1568) Alexandru Vodă au căzut în boală grea și s'au priceput că va muri; dece... chemă episcopii, boierii și toată curtea, de i-au învățat și le-au arătat moștenitor pre fiu-său Bogdan Vodă» (ibid., p. 222).

«Ion Vodă.... se așeză la domnie... pre toți i-au covârșit cu vrăjmășia lui și cu morți groaznice ce făcea, că vra să ia agonisita tuturor, nu cu alt meștersug, ce cu vărsare de sânge. Și den zi în zi izvodea feluri de munci nouă; băgat-au în foc de viu pre vlădica Gheorghie... auzind că are avuție.... Temnițele pline de călugări,.... socotind că mai vrednic și mai destoinic decât dânsul nime n'au mai fost. De lege își radea, că în postul cel mare s'au însurat, și alte călcături de lege multe ca aceste făcea» (ibid., p. 224--225).

и ѿт взнаторзадоу... Бѣ оубо нѣкто оугрин, дѣвешъ петръ именемъ, и о смирени тѣмъ бесѣдова къ взнѣшнимъ. Егоже къ себѣ деспотъ призва: «Ѿ петре, рече, коварствомъ своимъ прѣдателькѣ тѣа градоу разсмѣхъ». И акіе истрзгъ мечъ и закланъ быст тоу. Ѿт сего смѣтиша сѧ и дрѣсїи... и быст размиріе и невѣріе междоу ими... и ѿт толѣ миръ себѣ искаахъ... Тогда изведоша и деспота взнѣ из града».

«Къ четвертое же лѣто второго царства александрова (=1568) взпаде къ сѣланыи и конечныи недѣжъ и проразоумѣкъ смъртѣ; призва свѣщенноначальники и іережъ и вѣсѣхъ иже въ самоу свѣцихъ и поученми... растворивъ и скиптра прѣдаст самодержжества сыноу своему богданоу».

«Он же, яко прїем прѣстоль господства, печалаше сѧ о сѣбрани злата... Бѣше бо нравомъ оубѣица и крѣвыи взмѣнѣаше яко мзета сладчанше;... вжегда бо копааше злообрѣтныа азети... Прѣдаст же и георгїа епископа ѿгну вжесехнѣдномоу... и того богатство многа сѣще почрхпъ... И испазнѣахъ сѧ темница свѣзными иныкы... и имѣше секе мждѣиша паче иныхъ царїе прѣжде сего бывшихъ... Сѧ оубо неправъ бѣ въ вѣрѣ,... въ великыи же постъ женѣ себѣ прирѣже и не тхчїѣ оны, нѣ и дрѣугыхъ женити сѧ поущаа безаконвати».

Asemănările între letopisețul moldovenesc și cronica lui Azarie merg până la 1573, adică până la lupta lui Ioan Armeanul contra lui Petru Șchiopul, trimis de Turci cu ajutorul lui Alexandru domnul Țerii-Românești, și contra Turcilor; cf. «dacă au bătut Ion Vodă pre Petru Vodă, . . . au slobozit oastea în pradă, de au jecuit țeara muntenească mai mult de jumătate, . . . apucatu-s'au de Brăila, de au ars târgul cu totul» . . . (Cron. lui Ureche, p. 226) și «văzând atâta supărare ce aveă de Turci, împlându-se de mânie, cu foc au ars Tighinea și Cetatea-Albă și multă pradă au făcut și mult plean și robi au scos» (ibid., p. 227) cu «*ОУЧЕДѢ ЖЕ ІВАННЪ ВОЕВОДА, КРОСТІЖ РАЖДЕГ СА, ... ИЗЫДЕ ЖЕ НА БРАНЬ ОГНЕМ ДЫХАА И ПОЖЕГЪ ТЫГНИА И БРАИЛА, . . . И МАЛО НЕ ПОЛЪ ЗЕМЛА ЗАГОРСТѢИ, ХВАЛА СЕБЕ О ПОБѢДѢ И О ПЛѢНѢ И О СЗВРАНИ БОГАТСТЕГЪ*».

Se înțelege că letopisețul moldovenesc mergea mai departe de anul 1573, căci deși Ureche în predoslovia croniceii sale spune că «letopisețul cel moldovenesc scrie până la domnia lui Petru Voivod Șchiopul și de aci s'au stins» (1), totuși din cronica lui și a lui Simion Dascălul se vede că acel letopiseț cuprindea și domnia a doua a lui Petru Șchiopul; aceasta fusese tradusă sau prelucrată după o continuare în slavonește a lui Azarie, pe care au cunoscut-o încă în original glossatorii dela sfârșitul sec. XVII sau începutul sec. XVIII (2).

Letopisețul moldovenesc mergea chiar, precum spune Simion Dascălul în predoslovia sa, până la Vasile Lupu.

*
*
*

Un izvor istoric așa de important ca letopisețul lui Azarie nu puteam să-l public fără traducere. Deși o parte dintr'însul am tradus-o la 1891, adică cronica lui Macarie dela 1504—1541, am cuprins-o totuși și pe aceasta în traducerea nouă, în care am căutat să mă apropiu mai mult de original și să îndrept unele greșeli sau asperități ale celei vechi, pe cari cu oarecare regret trebuie să constat că n'a încercat nimenea să le îndrepte în curs de 18 ani. Cu ocazia aceasta am introdus și cronologia dela Ianuarie, în locul

(1) Cf. C. Giurescu, l. c., p. 14—15. Ediția lui M. Kogălniceanu aveă greșit *Petru Rareș* în loc de Petru Șchiopul (*Cron. Rom.*, I, p. 129). Nici un manuscris nu are cuvântul *Rareș*.

(2) Cf. glossa «iar letopisețul sârbesc scrie că la velea 7090 (=1582) tocma au fost când au venit Pătru Vodă în scaun cu a doua domnie», atribuită de Kogălniceanu lui Simion Dascălul (*Cron. Rom.*, I, p. 235), de Giurescu unui glossator dintre 1712 și 1725 (l. c., p. 29).

celei dela Septemvrie, despre care acum 18 ani se credea că a fost singura întrebuințată la noi în vechime.

Ar fi fost poate de folos să însoțesc textele cele nouă de note istorice, cum am făcut în edițiile dela 1891 și 1895; izvoarele nouă publicate de atunci încoace și prelucrările la cari au fost supuse, într'o sumă de monografii și în unele scrieri de sinteză ale d-lor N. Iorga și D. Onciul, ne pun astăzi în stare de a interpreta cu mult mai sigur și mai complet știrile analelor și cronicelor vechi. Sper însă că nu vor trece mulți ani și voi avea ocazie să adaog la izvoarele istoriografice găsite până acum altele nouă, pe cari împreună cu cele vechi le voi publica într'un corpus complet al istoriografiei moldovenești în limba slavă. Într'o lucrare de felul acesteia vor intra toate amănuntele pe cari nu le-am atins în memoriul de față, mulțumindu-mă să pun într'însul numai ceea ce eră strict necesar pentru caracterizarea textelor de curând descoperite.

O lucrare de felul acesteia nici nu poate să fie făcută cu deplin succes, până ce nu vom avea o ediție critică a celei mai vechi cronice românești ce ni s'a păstrat, a aceleia pe care ne-am deprins a o numi cronica lui Ureche, pe care d-l C. Giurescu o numește a lui Simion Dascălul și pe care eu am numit-o în memoriul de față «cronica lui Ureche și Simion Dascălul», întru cât nu încapă îndoială că în cronica acestui din urmă e cuprinsă și a celui dintâiu, pe care tradiția de aproape 250 de ani îl privește ca întâiul cronicar al Moldovei, care a scris în limba românească. Când vom avea textul primitiv și autentic al acestei cronice, când vom ști exact când și de cine s'au introdus toate interpolările, când vom putea distinge într'însa tot ce nu aparține izvoarelor interne dinainte de dânsa, atunci studiul cronicelor slavonești, în ce privește fondul lor istoric, va fi mult mai ușor de făcut. Cât pentru forma lor, aceasta, judecată din punct de vedere literar, are prea puțină valoare și prea puțin interes.

VI.

O TRADUCERE ROMÂNEASCĂ DIN SEC. XVIII A ANALELOR PUTNENE.

Voiu încheia acest studiu asupra letopisețului lui Azarie comunicând o veche traducere a unei părți dintr'însul, și anume a analelor putnene. Traducerea a fost descoperită de d-l Alexandru Lăpădatu într'un manuscris al mănăstirii Bisericiani, care se păstrează

astăzi la Academia Română (1) și asupra căruia d-sa a dat o scurtă notiță în broșura «Manuscrisele dela Biserici și Râșca» (București 1906, p. 25—26 și prefața). D-sa a binevoit să-mi încredințeze spre publicare copia sa, pe care, înainte de a o studia, am colaționat-o cu originalul.

Manuscrisul dela Biserici este un sbornic de învățături și povestiri religioase, cuprinse sub titlul general *Învățătura dulce sau livada înflorită* și traduse din slavonește de cunoscutul scriitor bisericesc din sec. XVIII Vartolomeiu Măzăreanu, pe când eră arhimandrit al mănăstirii Solca, c. 1770 (2). Manuscrisul e păstrat numai într'o copie făcută la 1800 de monahul Teofilact din Biserici, 209 file. Înainte de 1800 el se termină la f. 172, precum se vede din «scara cărții», care se încheie cu analele, și dintr'o notiță a lui Teofilact dela 16 Aprilie 1800, care se găsește imediat după textul acestora (f. 165—172). Textele bisericești dela f. 172—209 au fost adăogate în urmă. Constatăm prin urmare și aci ceea ce am constatat din sbornicele dela Chiev și Petersburg: textele istorice sunt introduse în sbornice ca anexe la textele de cuprins religios și moral.

Las altora sarcina de a se ocupa cu traducerea acestor din urmă texte, ceea ce ar fi potrivit să se facă într'o monografie asupra întregii activități literare a lui Vartolomeiu Măzăreanu. Notez din parte-mi numai atât, că originalele slave ale «învățăturii dulci» se pot găsi ușor în colecțiile de manuscrise ale mănăstirilor în cari traducătorul ei și-a petrecut cea mai mare parte a vieții sale. Un manuscris de felul acesta se află la mănăstirea Putna. El e menționat în monografia părintelui D. Dan asupra acestei mănăstiri (3); o descriere amănunțită a trimes tot părintele Dan d-lui Alex. Lăpădatu. Din această descriere se vede că manuscrisul trebuie să fie de prin sec. XVI sau XVII, căci se găsesc într'însul notițe dela 1671 și 1673. El are aproape același titlu cu traducerea românească, cf. «САДКЖА (sic) ПОСЧЕНІЕ, УТ ГЛАВЫЗНА И КНИГЫ ІСОУ ХРИСТОУ И СВАТЫХЪ АПОСТОЛЪ И ПРОРОКЪМ, ІЕРАРХЪМ И ПРЪПОДОВНЫМЪ УТЦЕМ, ПОВѢСТЬ ЧЕСТНАГО И ВЕЛНКАГО ПОСТА, ПОЛЕЗНА ДОУШЕВНА» (f. 1) cu «tălmăcitu-s'au de pre sârbie pre moldovenie această sfântă carte ce se chiamă învățătura dulce, după cum și este, care această carte este adunată din glavizne și

(1) El a fost dăruit Academiei la 1904 de Ministerul Instrucțiunii publice.

(2) Cf. asupra vieții și activității literare a lui Măzăreanu broșura citată a d-lui Lăpădatu și bibliografia indicată acolo, p. 16 și urm.

(3) *Mănăstirea și comuna Putna*, București 1905, p. 77.

din cărțile sfinților apostoli și a prorocilor și a ierarșilor și ale precuvioșilor părinți, fiindcă este foarte folositoare de suflete» (Lăpădatu, l. c., p. 26). Multe părți sunt comune amândorora; cf. d. p. **в кротости** f. 59 și «pentru blândețe» f. 37 v.; **савѣу в двю братоу ненавидѣнии друтъ друга себе** f. 79 și «cuvânt pentru doi frați care uria unul pre altul» f. 51 v.; **савѣу в милостина** f. 123 și «cuvânt pentru milostenie» f. 63 v.; **савѣу како подобает стоати въ црквѣ** f. 167 și «cuvânt cum se cade a sta în biserică» f. 87 v.; **оуказъ в братогореніе, како сътвори господь крестное братство** f. 167 și «cuvânt pentru facerea fraților, cum au făcut Dumnezeu frați de cruce» f. 93; **притча како не зрѣти** (în copia părintelui Dan **зрѣе**) **вчина на санъ ни на лице чловекоу, нъ взнѣтрними вчина нъ** (sic) **взнѣтрнѣа доуховна зрѣти**, **варлаам** f. 249 (Varlaam e scris în margine) și «pildă pentru ca să nu căutăm cu ochii la boierii, nici pe fața omului, ce cu ochii cei dinlăuntru să căutăm la cele dinlăuntru sufletești, Varlam» f. 97; **чудо ѣ свѣтосъ велкомженикоу мины** f. 308 și «cuvânt al sfântului părintelui nostru Timotei arhiepiscopul Alexandrii pentru a treia minune a sfântului și întru tot lăudatului mucenic Mina» f. 127 v.; **в милостини савѣу** f. 317 și «cuvânt pentru milostenie» f. 135 v.; **савѣу в презентера [иже] въ влѣдъ впадееть** f. 321 și «cuvânt pentru un preot ce au căzut în curvie și învățatură cătră alți preoți» f. 140; **свѣтаго ефрема сиринна похвалное шпцежнежнѣихъ братѣи савѣо ѣа** f. 335 și «a sfântului Efrem Sirin cuvânt de laudă pentru frații ce trăesc de obște, cuvânt al 51» f. 146 v.; **савѣо в любви** f. 341 și «cuvânt pentru dragoste» f. 150 v.; **савѣу свѣтаго ѡванна златоустога пошченіемъ о сѣтѣе житіе** (sic) **свѣта сего** f. 356 și «învățătura sfântului Ioan Zlataust pentru deșărtarea lumii acesteia» f. 154 v.; **ветхое десѣтословіе** f. 366 și «zece porunci pe care le-au dat Dumnezeu lui Moisi» f. 159 v. (1).

(1) Dau aci toate capitolele manuscrisului românesc, în ordinea în care sunt așezate într'insul, după o notiță a d-lui Lăpădatu; aceasta poate să inlesnească găsirea originalului: Pentru sfântul și marele post (4).—Cuvânt pentru rugăciune (9 v.).—Cuvânt pentru rugă (12 v.).—Pentru smerenie (14).—Cuvânt pentru dragoste (15 v.).—Pentru clevetire (20 v.).—Pentru răbdare (25).—Pentru înfrânare (32 v.).—Învățătură ca să nu ne aruncăm ochii incoace și incolo, ci să căutăm drept în jos (34).—Pentru blândețe (37 v.).—Pentru vicleșug (38 v.).—Pentru adevăr (41).—Pentru minciuni (41 v.).—Pentru păcate de moarte (43).—Pentru pace (46 v.).—Cuvânt pentru doi frați, care uria unul pre altul (51 v.).—Cuvânt pentru lacrimi (57 v.).—Cuvânt pentru milostenie (62 v.).—Pentru săraci și bogați și pentru milostenie (63 v.).—Învățătură folositoare de suflet (72 v.).—Cuvânt cum se cade a sta în biserică (87 v.).—Cuvânt pentru facerea fraților: cum au făcut Dumnezeu frați de cruce (93).—Pildă pentru ca să nu căutăm cu ochii la boierii, nici pe fața

Toate acestea sunt traduse de Vartolomeiu Măzăreanu: «și s'au tălmăcit în sfânta mănăstire Solca, unde este hramul sfinților apostoli Petru și Pavel și a celorlalți sfinți apostoli, de smeritul și mult păcătosul Vartolomeiu Măzăreanu, arhimandritul numitei mănăstiri Solca». Intrebarea e acum: a tradus tot el și „*letopisețul pentru domni*“ dela f. 165 v. — f. 172?

Se pare că nu. Întâiu, fiindcă el nu pomenește nimic de această traducere; al doilea, fiindcă ea este cu mult mai slabă, decât ar fi putut s'o facă un om cu cunoștințele de slavonește ale lui Măzăreanu; al treilea, fiindcă în monografia despre Ștefan cel Mare, pe care a scris-o tot el la 1775 într'o condică a mănăstirii Voronețului și pe care a publicat-o răposatul Sim. Fl. Marian (1), nu se vede nici o urmă de utilizarea directă a analelor putnene, fie după original, fie după traducerea sbornicului dela 1800. În epilogul acelei monografii se zice: «scosu-s'au această domnie a lui Ștefan Voevod din letopisețul țării Moldovii și s'au și scris prin silința sfinției sale chir Macarie, igumenul sfintei mănăstiri Voronețul, și prin oste-neala smeritului și mult păcătosului arhimandrit Vartolomeiu Mazereanu, în anii 1775 (2), August 15». Sub *letopisețul țării Moldovii* se înțelege aci letopisețul lui Ureche și Simion Dascălul, pe care Măzăreanu îl copiasse la 1773, împreună cu cronicile lui Miron Costin și Ioan Neculcea (cf. broșura citată a d-lui Lăpădatu, p. 16). În

omului, ce cu ochii cei din lăuntru să căutam la cele din lăuntru sufletești, Varlam (97). — Cuvânt al sfântului părintelui nostru Timotei arhiepiscopul Alexandrii pentru a treia minune a sfântului și întru tot lăudatului mucenic Mina (127 v.). — Cuvânt pentru milostenie (135 v.). — Cuvânt pentru un preot ce-au căzut în curvie și învățătură către alți preoți (140). — A sfântului Efrem Sirin cuvânt de laudă pentru frații ce trăesc de obște, cuvânt al 51 (146 v.). — Cuvânt pentru socotința cea înaltă, pentru zavistie și pentru inblare din loc în loc (148). — Cuvânt pentru cei ce n'au frica lui Dumnezeu (150). — Cuvânt pentru dragoste (150 v.). — Pentru ca să nu ne mâniem (152). — Pentru mânie (152 v.). — Pentru blândete (153). — Istorie pentru un călugăr (154). — Invățătura sfântului Ioan Zlataust pentru deșărtarea lumii acesteia (154 v.). — Zece porunci pe care le-au dat Dumnezeu lui Moisi (159 v.). — Tâlcul din sfânta evanghelie pentru judecata cea strașnică (161). — *Letopisețul pentru domni* (165 v.). — Pentru poslușanie (172). — Pentru nesupunere (173 v.). — Cuvânt al prea cuviosului părintelui nostru Ifrim Sirul pentru surparea mândriei (174). — Cuvânt al prea cuviosului părintelui nostru Ifrim Sirul către îndreptarea celor ce cu împătımire petrec și cinste și vrednicie caută (182 v.). — Cuvânt a prea cuviosului părintelui nostru Ioan Damaschin la prea sfânta nașterea Domnului nostru Is. Hs. (189 v.). — Două foi albe (208—9).

(1) Vartolomeiu Mazereanu, *Domnia lui Ștefan cel Mare și cea a lui Ștefan Tomșa*, ed. de Sim. Fl. Marian, Suceava 1904.

(2) Data greșită din ediția lui Marian, p. 36, e o greșeală de tipar, în loc de 1775 (=1775).

monografia lui Măzăreanu sunt date numai trei nume proprii într'o formă ce se apropie de a «letopisețului pentru domni» și se de-părtează de forma românească corectă a lui Ureche și Simion Das-călul: *Bolota*, *Ciceva* și *Vladislav* (p. 9 și 19) = Balta, Ciceul și Vlad (Călugărul); cf. *Balta*, *Cicivi* și *Vladis'av* în ms. dela 1800. Ele ar putea să fie luate dintr'un alt izvor, — forma rusească Bolota (болота) nu se găsește însă în redacțiunile cunoscute ale anelelor, — sau ar putea să fie formate de Măzăreanu însuș, cum în aceeaș monografie a format tot el pe «Velicago Nova Grada» (rus. великаго нова града) în pasagiul dela p. 19, împrumutat din adnotațiunile lui Nicolae Costin la cronică lui Ureche (1).

Dar pe temeiul acestor trei asemănări de cuvinte nu putem zice că autorul monografiei dela 1775 despre Ștefan cel Mare trebuie să fie identic cu traducătorul anelelor putnene din manuscrisul dela 1800. Din multele traduceri și rezumate de documente vechi, pe cari ni le-a lăsat Vartolomeiu Măzăreanu în condicele diferitelor mânăstiri bucovinene, și din celelalte traduceri ale lui, se vede că el cunoștea destul de bine limba slavă bisericească. El avea apoi și oarecari cunoștințe de istoria țerii, scoase din cronicile scrise în românește. E greu de admis ca un astfel de om să traducă loc. **ПАНИ** «în Baia» (dela nom. **ПАНИА**) cu **ПАНИ** («în locul ce se chemă Pani»), sau instr. **МАЛКОЧИМЪ** «cu Malcociu» (dela nom. **МАЛКОЧЬ**) cu **МАЛКОЧИМЪ** («s'au făcut războiu cu Turcii și cu Malcocim»). Dease-menea cu greu ar fi zis Măzăreanu «Maria din Pangopa» în loc de «Maria din Mangop» (orig. **МАРІА УТ МАНГОПА**) sau «cetatea Opri-cină» în loc de «cetatea dela Crăciuna» (orig. **ГРАД УТ КРАЧИУНА**), sau «pre Bolgariu vornicul» în loc de «pre Boldur vornicul» (orig. **ВОЛ-ДОРА** sau **ВОЛДЪРА ДВОРНИКА**). Greșelile acestea nu le putem pune în sama copistului dela 1800; ele sunt evident greșeli ale celui ce a tradus direct din slavonește, fără să aibă cunoștințe suficiente de această limbă și de istoria țerii (2).

(1) «Intru acelaș an și lună (sc. 1476, Iulie) Ioan împăratul mosehicesc au luat *Velicago Nova Grada* și o parte mare din țara rusască, care se cheamă Bielorossia, pre care întâiu au stăpâniț-o marele eniaz al Litvii». Cf. *Cron. Rom.*, I, p. 165, nota 2: «Intr'acest an Ioan împăratul Moscului au luat *Novogorodul cel Mare* și mare parte din țara rusască cea albă, adecă Bielorossia, ce mai nainte vreme ascultă de marele cneaz a Litvei». M. Kogălniceanu atribue această notiță lui Nicolae Costin.

(2) În aceeaș categorie de greșeli intră «două răsboae» în loc de «al doilea răsboiu» (orig. prob. **ѣ разкон=вторин разкон**) sub an. 1457, «Bolgari» în loc de Șcheia sub an. 1486, «Vlov» în loc de Liov sub an. 1497 și omisiunile despre cari voiu vorbi ceva mai jos.

Traducerea deci nu poate să fie a lui Măzăreanu și nu poate avea mare importanță. Important e numai faptul că autorul ei a avut înaintea sa un text de anale, care trebuie să fi fost aproape identic cu cel din izvodul lui Azarie. În amândouă titlul e acelaș «arătare în scurt pentru domnii Moldovii: сказаніе въ кратцѣхъ молдавскихъ господарехъ» (1); amândouă se termină cu biruința lui Ștefăniță asupra Tătarilor la 1518; pasagele cari lipsesc în codicele dela Slatina sau sunt altfel redactate în acesta, au în traducere redacțiunea letopiseșului lui Azarie; cf. d.p. pasagele despre Petru Aron și cele de sub anii 1461, 1465, 1470, 1471, 1474, 1482, 1484, 1485, 1497, 1498. Unele părți din aceste pasaje sunt prescurtate, dar altele sunt traduse ad litteram. Cf. pentru aceste din urmă: a) «în vremea când eră dela zidirea lumii 6867 de ani, atunce cu voea lui Dumnezeu s'au început țara Moldovii: въ сззданіа мира в лѣто „свъзъ, въ толѣ произволеніемъ вожіемъ нача сѧ молдавская земля» — въ толѣ nu se află în nici o altă redacțiune a analelor; b) «în anii 6978 August 20 au venit mulțime foarte multă de Tătari... și gonindu-i din urmă i-au luat pre toți robi și alte jacuri: в лѣто „сѧцѧ арт. ѣ прїдоша татаръ мнѡгѡ мнѡжство... и погна въ слѣд ихъ и вззатъ весъ паѣн ихъ» — и погна въ слѣд ихъ lipsește în codicele dela Slatina și în traducerea lui Brzeski; c) «6990 Mart 10 Ștefan Voivod au luat cetatea Opricină (впричинь): в лѣто „сѧцѧ мр. ѣ прїятъ стефанъ воєвода градъ въ крачюна» — din въ крачюна se poate explica greșala впричинь, din крачюна al codicelui dela Slatina însă nu; d) «în anii 6993 s'au dus Ștefan Voivod la craiul leșesc și s'au adunat în Colomia, iară până la acea vreme au venit Turcii cu Hroniut: въ лѣто „сѧцѧ... понде стефанъ воєвода до краѣ лѣдскаго и сзвраща сѧ въ коломін, а до толѣ прїдоша турци съ хронютом» — în cod. dela Slatina lipsește понде și а до толѣ, iar în loc de хронютом e хрвнотом. Cf. și următoarele expresii de sub an. 1497: «și nemică n'au sporit: и ничтоже оуспѣша; și Ștefan Voivod de-abiă au făcut voea lui: и господинь стефанъ воєвода едва сзтвори воѣтъ его; s'au mâniat Ștefan Voivod și au gonit în urma lor: разгнѣва сѧ стефанъ воєвода и погна въ слѣд ихъ; și i-au bătut până în sfârșit: и побн ихъ до конца».

Aceste asemănări nu se pot explica altfel decât admițând că traducătorul din sec. XVIII avea înaintea sa un text care în cea mai

(1) Titlul celălalt: *Letopiseș pentru domni* este adăogat de traducător, probabil fiindcă anelele erau urmate în original de cronicile lui Macarie și Azarie.

mare parte a lui eră identic cu textul letopisețului lui Azarie. Asemănarea traducerii cu originalul ar fi și mai mare, dacă traducătorul n'ar fi lăsat afară o sumă de cuvinte și fraze, și o sumă de pasaje cari i s'au părut de puțină importanță. In categoria a doua intră toate pasagele dela anii 1477 — 1480 și 1500 — 1502 despre răposarea lui Teoctist, a Mariei din Mangop, a lui Bogdan fiul lui Ștefan, a Cneajnei fiica lui Alexandru Voevod, a boierului Stanciul, a lui Petru fiul lui Ștefan, a Mariei soacra lui Ștefan, a lui Paisie și a lui Andonie Bolsun; se vede că toate acestea sunt omise cu intențiune. In categoria a doua intră cuvintele și frazele următoare: *a*) «Petru» după «feciorul lui Moșatin», în trad. greș. «Moșatin feciorul lui» (sc. al lui Lațco), în loc de «feciorul lui Moșatin Petru», orig. *сынъ моушатинъ петръ* (1); *b*) «Iuga» după «Hindov»: această omisiune face ca în «letopisețul pentru domnii» să se atribue lui Ștefan I, pe lângă cei șapte ani ai săi, și cei doi ai lui Iuga (2); *c*) «Roman, fiul lui» înainte de «Iiaș» în pasagiul «și au domnit Iiaș un an», în loc de «și au domnit Roman, fiul lui Iiaș, un an», orig. *и господствова романъ воевода, сынъ иаіаша, а лето*; *d*) două fraze întregi din pasagiul despre lupta cu Polonii la 1497, a căror omisiune strică cu totul înțelesul acestui pasagiu, dovedește însă în acelaș timp că originalul după care s'a făcut traducerea nu putea să fie altul decât cel păstrat prin letopisețul lui Azarie:

«Și mergând Stefan Voivod au strâns oaste, ... frate bun craiului leșăse, și cu dânsul voivodul Ardealului Birtoc(3), cumnatul lui Stefan Voivod».

«Și i-au biruit (sc. Ștefan pe Poloni) și le-au luat schiptrurile cele mari creștinești și crăești și pușca

«СТЕФАНЪ ЖЕ ВОЕВОДА СЪБРА СВОА ВОДСКА ВЪ РОМАНОВЪ ТЪРЪГ, ТА ЖЕ ПРЪНДЕ ЕМОУ ПОМОЩЪ ОТЪ КРАЛЪ ОУГЪРСКАГО, И ЖЕ ВЪ БРАТЪ ЛЪДСКОМУ КРАЛЮ, ... И СЪ НИМИ БЪ ВОЕВОДА АРДЪКАСКИ БИРОКЪ, СВАТЪ СТЕФАНЪ ВОЕВОДА».

«И РАЗБИША ИХЪ... И ВЪЗАТИ БЫША ВЕЛИКИ СКИПТРИ КРАЛЕВИ И ВЕЛИКИ ПОУШКИ ЕГО. И ПРЪНДЕ ВЪСТ

(1) Cf. în cod. dela Slatina «петръ воевода, сынъ моушатинъ», dar «sin Mussaczinow Piotr» în trad. lui Brzeski și *сынъ моушатинъ петръ* în analele bistrițene. Numai această din urmă redacțiune putea să provoace greșeala «letopisețului pentru domnii». Traducerea exactă ar fi fost «fiul Mușatei Petru».

(2) Cf. cod. dela Slatina, p. 143 din *Vechile cronice moldovenești*.

(3) În ms. «și cu dânsul voivodul Ardealului Birtoc, frate bun craiului leșăse, cumnatul lui Stefan Voivod».

cea mare a lui (1),... ca să vie și altă oaste leșască. Și Stefan Voivod au trimis pre Bolgariu vornicul».

СТЕФАНУ КОЕВОДЪ, ІАКО ГРАДЕТ
И ДРОУГА КОНСКА ЛЪДСКА; И ГОС-
ПОДИНЪ ПОСЛА БОЛДОУРА ДВОРНИКА».

Omisiunea frazelor subliniate din textul slav trebuie explicată prin nebăgarea de samă a traducătorului, nu a copistului care a copiat manuscrisul dela 1800. Prin aceeaș nebăgare de samă putem explica și lipsa unor pasaje întregi din originalul analelor putnene, cum e știrea despre luarea blagosloveniei dela Ohrida în vremea lui Alexandrel, cea despre arderea Putnei și cea despre moartea cneazului Ioan dela Moscva. Lipsește și știrea despre moartea lui Alexandrel la 26 Aug. 1454. În schimbul acesteia, sub aceeaș dată, e pusă luarea Constantinopolei de Turci: «și în zălele acestuia, în anii 6962, Avgust în 26 de zăle, au luat Turcii Țarigradul», știre ce nu se găsește în nici una din redacțiunile analelor putnene. Ea e împrumutată din cronica universală ce precedă letopisețul lui Azarie; în aceasta se zicea «în anul 6961 au luat împăratul Mehmet Țarigradul, Maiu în 29, într'o zi de Marți». La 6961=1453 domniă în Moldova într'adevăr Alexandrel; un interpolator al analelor putea deci să zică că în zilele lui au luat Turcii Țarigradul. Evenimentului acestuia i-a pus însă greșit data morții lui Alexandrel, 6962 August 26. Poate că această greșeală s'a strecurat printr'o omisiune analogă cu cea întâmplată în anelele putnene ale copistului dela 1712, la pasagele despre Bogdan II și Petru Aron, relevate mai sus (p. 67).

Originalul traducerii din sec. XVIII a putut fi următorul: «и оумре (sc. Alexandrel) въ великомъ градѣ, въ лѣто „суѣе, авг. ѿс. И при немъ пріаша турци цариградъ». Traducătorul a cetit însă: «и при немъ, въ лѣто „суѣе, авг. ѿс, пріаша турци цариградъ». Interpoalația aceasta ar dovedi că traducătorul «letopisețului pentru domni» avea înaintea sa un sbornic asemănător cu cele din Chiev și Petersburg, adică un sbornic în care letopisețul moldovenesc eră precedat de cronica universală.

O traducere așa de rea și necompletă a analelor putnene, cum e cea despre care am vorbit, nu poate avea nici o valoare istorică; trebuie să luăm totuș notiță de dânsa, fiindcă ea ne dovedește că pe la sfârșitul sec. XVIII existau încă în mânăstirile din Moldova

(1) Traducere greșită în loc de «puștile cele mari ale lui» (великіе пушки его); în pasagiul precedent e tradus greșit «cumnatul lui Ștefan Voivod» în loc de «cuserul (срат) lui Ștefan Voivod».

còpii de ale anelelor slavonești, pe cari călugării le cetiau și încercau chiar să le traducă în românește. Astăzi n'a rămas la noi în țară nici una din acestea. Cel puțin, printre manuscrisele Academiei — în care au intrat și ale Muzeului național de antichități — nu s'a găsit încă nici una. Puținele câte s'au găsit până acum, sunt toate în Rusia, și după informațiunile ce am cules acolo se mai găsesc și altele în mâni particulare. Până ce nu vor fi date la lumină toate acestea, merită să fie publicată și traducerea manuscrisului dela 1800.

LETOPISEȚ PENTRU DOMNÎI.

ARĂTARE ÎN SCURT PENTRU DOMNII MOLDOVII.

În vremea când eră dela zidirea lumii 6867 [= 1359] de ani, atunce cu voea lui Dumnezeu s'au început țara Moldovii.

Dragoș Voivod au venit din țara Ungurească, din Maramorăș, cu chip de vânat, și au domnit doi ani.

Iară după dânsul Sas, feciorul lui, au domnit 4 ani.

Și apoi au domnit Bogdan 4 ani.

Iară după dânsul Lațco, feciorul său, au domnit 8 ani.

Apoi Moșatin, feciorul lui, au domnit 16 ani.

Apoi frate-său Roman au domnit 3 ani.

Iară după dânsul au domnit Stefan 7 ani. Și au ucis (1) pre Jăgmon craiul la Hindov.

Și au mai domnit doi ani.

În anul 6907 [= 1399] au domnit Alexandru Voivod 32 de ani și 8 luni.

Iară Iliăș, feciorul lui, sângur au domnit 2 ani și 9 luni; apoi împreună cu frate-său Stefan au mai domnit 7 ani. Și au luat Stefan Voivod pre frate-său Iliăș și l-au orbit; și după aceea au mai domnit sângur 5 ani.

Și i-au tăiat capul Roman, feciorul lui Iliăș, și au domnit Iliăș un an.

Iară după aceea au domnit Petru, feciorul lui A[le]xandru, un an; și au dat cetatea Chilia Ungurenilor. (2)

Și au domnit Ciubăr două luni.

Apoi au domnit Alexandru patru ani. Și acesta eră fecior lui Iliăș. Și în zălele acestuia, în anii 6962 [= 1454] Avgust în 26 de zăle au luat Turcii Țarigradul.

(1) Greș. în loc de *au biruit*, în cod. dela Slatina разки.

(2) Greș. în loc de *Ungurilor*, orig. угрром.

Iară după dânsul Bogdan, feciorul lui Alexandru Voivod, tatăl lui Stefan Voivod, au domnit doi ani.

Apoi Petru ce se chemă și Aron, fiind la Răuseni, au tăiat capul lui Bogdan Voivod. Și au domnit Aron Vodă 2 ani. Și în zălele acestuia s'au început birul turcesc.

Și acestuia i-au tăiat capul Ștefan Voivod.

In anii 6965 [=1457] April 12, în Gioia cea mare, atunce Ștefan Voivod, feciorul lui Bogdan Voivod, cea dintâi biruință au făcut-o asupra lui Aron la Seret la Doljăști; și două războaie (1) au făcut cu dânsul la Orbic, și iarăș au biruit Ștefan Voivod. După aceea l-au pomăzuit domn la Siret în satul (2) Dreptate. Și au luat Ștefan Voivod schiptrul țării Moldovii.

In anii 6969 [=1461] Iunie 5 și mergând cu oștile au luat țara Săcuilor.

Și în anii 6970 [=1462] Iunie 22 și mărgând la Chilia, au înpușcat pre Ștefan Voivod în gleznă.

[Și] în anii 6[9]71 [=1463] Iulie în 5 și după aceea și-au luat doamnă pi Evdochia din Chiev, pre sora împăratului Simion.

Iară în anii 6973 [=1465] Ianuarie 23, Gioi la ameză-noapte, au intrat Ștefan Voivod în cetatea Chilia și au încungiurat-o. Și Gioi acolo au petrecut cu pace; iară Vineri au dat năvală și au început a rumpe cetatea Chilia, și așa au rupt-o toată zioa și i-au bătut până sara. Și Sâmbătă i s'au închinat cetatea. Și cu voea lui Dumnezău au intrat Ștefan Voivod în cetate și au petrecut acolo trii zăle, veselindu-se și mulțămind lui Dumnezău. Și au mângăiat noroadele în cetate și le-au pus parcălabi pre Isaia și pre Buhte. Și s'au întors în stolița sa în cetatea Sucevii. Și așa au poroncit mitropoliților și episcopilor să mulțămască lui Dumnezău.

Și în anii 6974 [=1466] Iunie în zăci zăle au început a zădi mânăstirea Putna.

In anii 6975 [=1467] s'au rădicat craiul Măteiaș și au venit cu toată puterea sa; venit-au și Ștefan Voivod, și viind noaptea asupra lor, în locul ce se chemă Pani (3), și i-au dat pre dânsii Domnul Dumnezău în mâinile lui Ștefan Voivod, și i-au ucis mulțimi de mulțimi; și atunci au însăgetat și pre craiul; și așa s'au întors rușinat.

Și întru acelaș an s'au pristăvit Evdochia, doamna lui.

Apoi s'au împăcat Ștefan Voivod cu craiul unguresc, cu Mătiaș, și i-au dăruit craiul două cetăți, anume Balta și Cicivi. (4)

(1) In loc de *al doilea războiu*; cf. nota 2 dela p. 111.

(2) Orig. *мѣсто* loc.

(3) In ms. *пани* (sau *бани*?); cf. p. 111.

(4) In ms. *чичивн*; cf. p. 111.

În anii 6978 [=1470] August 20 au venit mulțime foarte multă de Tătari. Și au fost cu dâșii și Stefan Voivod la Lipinț (1), aproape de Nistru. Și gonindu-i din urmă i-au luat pre toți robi și alte jacuri. Și așa s'au întors și au venit ca să sfințască biserica sa, a Născătoarii de Dumnezeu; și cu mâna preaosfințitului Teoctist mitropolitul au sfințit-o.

Intru acelaș an Fevruarie în 27 s'au făcut zavistie și pizmă între Radul Voivod și între Stefan Voivod; și au robit cetatea Brăila și au ars-o.

Iară în anul 6979 [=1471] au tăiat capul Isaii dvornicului, Alexa, Negrilă stolnicul.

Intru acelaș an Mart în șapte au fost războiul între Radul Voivod și între Stefan Voivod. Și au ucis mulțime dintr'înșii; și toate steagurile i-au luat, și mulți viteji au perit; și numai doi boiari mari au lăsat, pre Mirce comis și pre Stan logofătul. (2)

Și întru acelaș an mare cutremur au fost.

În anii 6980 [=1472] Săptemvrie 14 au luat Stefan Voivod altă doamnă, anume Maria din Pangopa. (3)

În anii 6981 [=1473] Noemvrie 8 Stefan Voivod au împărțat steagurile la Milcov; și așa împreună cu Băsărabă Laiutie au mers (4) asupra lui Radul Vodă. Și ș-au lăsat Radul Voivod toate ale sale și au fugit cu toată oastea sa în stolița sa, în cetatea Dâmbovița; iară noaptea au fugit Radul Vodă și din cetate; iară Stefan Voivod au luat pre doamna lui Radul Voivod, pre fata lui Maria și toată visteria lui. Și acolo au petrecut trii zile și s'au întors; iară pre Basarab l-au lăsat să domnească; și au domnit numai o lună; și s'au sculat Radul Voivod și au venit asupra lui Băsărab; și au fugit Băsărab Voivod în țara Moldovii.

În anii 6982 [=1474] [me]șița [Oct. 5 Ța]palos (5) cu Ungurenii (6) au venit în țara muntenească și au fost biruiți.

În anii 6983 [=1475] Ghenarii 10 au venit Turcii la Vaslui și dându-și războiul cu Stefan Voivod i-au biruit Stefan Voivod; și mulțime multă de Turci au căzut atunce. Și le-au luat și steagurile.

În anii 6984 [=1476] Iunie în 26 au venit Mehmet-beg, împăratul turcesc, cu toate puterile lui, și cu Muntenii, asupra lui Stefan Voivod. Și eră

(1) In ms. *лпнницѣ*, prob. în loc de *лпнницѣ*.

(2) In ms. «Mirce și pre comis și pre Stan logofătul».

(3) Cf. mai sus, p. 111.

(4) In ms. «împreună cu Băsărabă au mers Laiutie (*лпютіа*)».

(5) In ms. greș. «*лп лпн шцок: шца палосъ*»; ce se ținea și de *лкенца* și de *цпалосъ*; cf. în letopisețul lui Azarie «в лкто шцпк, шх. ѿ, вкст кон ех цпалосъшем».

(6) Greș. în loc de «Ungurii», orig. *ех оґри*; cf. nota 2 dela p. 115.

cu toții la Valea Albă. Și au biruit Turcii pe Ștefan Voivod și au robît toată țara și au venit până la Suceavă.

Și în anii 6989 [=1481] au fost războiul cu Țapaloș la Râmnic. Și i-au biruit Ștefan Voivod și fără de număr i-au omorît. Atunci i Șandra au dat războiul iute; iară Ștefan Voivod au lăsat pre Vlad Călugărul Voivodul (1).

6990 [=1482] Mart 10 Ștefan Voivod au luat cetatea Opricină (2), și s'au pus pre ai săi părcălabi: pre Vâlce și pre Ivanico (3).

În anii 6992 [1484] au venit Băiazătul împăratul turcesc cu Turci asupra cetății Chelia (4) și cu Vladislav Voivod Călugărul cu Muntenii, fiind părcălabi acolo Ivașcu și Maxim. Și după aceasta, Avgust în 5, au luat și Cetatea Albă, fiind părcălabi acolo Gherman și Ioan.

În anii 6993 [=1485] s'au dus Ștefan Voivod la craiul leșesc și s'au adunat în Colomia; iară până la acea vreme au venit Turcii cu Hroniut până la Suceavă și au ars cetatea, și au robît toată țara arzându-o.

Intru acelaș an Noe[m]vrie în 16 s'au făcut războiul cu Turcii și cu Malcocim (5) la Că[t]lăbucă, și cu mila lui Dumnezău au biruit Ștefan Voivod.

În anii 6994 [=1486] s'au făcut războiul cu Hroniut la Bolgari (6) la Săretiu. Și la acel războiul au căzut Ștefan Voivod. Însă Dumnezău l-au ferit, și au tăiat capul lui Hroet. (7)

Și în anii 6998 [=1490] au murit Mătiaș, craiul unguresc.

În anii 7004 [=1496] Iunie 26 s'au pristăvit Alexandru, feciorul lui Ștefan Voivod.

În anii 7005 [=1497] Alberit (8) craiul leșesc s'au rădicat cu înșălăciune asupra lui Ștefan Voivod, zăcând că vine asupra Turcilor, ca să ia cetatea Chilia și Cetatea Albă. Iară Ștefan Voivod au trimis sol pre Tăut[ul] logofătul și pre Isaac visternicul cu mari daruri. Iară el le-au luat, și puindu-i în heară i-au trimis la Vlov (9). Iară el cu oastea au venit asupra cetății Sucevii și au încungiurat-o în trii săptămâni, și nemică n'au sporit. Și mergând Ștefan Voivod au strâns oaste... și cu dânsul voivodul Ardealului Birtoc, frate bun craiului leșesc, cumnatul lui Ștefan Voivod (10); și

(1) Lipsește «să domnească în țara muntenească», orig. господствовати мунтенскон земян.

(2) Cf. mai sus, p. 111.

(3) Greș. în loc de *Ivanco*.

(4) În ms. «asupra Chelia cetății».

(5) Cf. mai sus, p. 111.

(6) Adecă la *Scheia*; cf. nota 2 dela p. 111.

(7) În ms. хрѡатъ; «însamă aci e ca în юніа, инсаріа, ноаріа ș. a.

(8) Greș. pentru Albert, orig. албертъ.

(9) În ms. ла вловъ (=la Liov); orig. va fi avut къ вловъ sau къ вловкъ; cf. къ анровкъ în cod. dela Slatina. Letopisețul lui Azarie are до анора.

(10) Cf. mai sus, p. 113.

Radul Voivod încă i-au trimis ajutoriu; și dela împăratul Baiazit (1) încă i-au trimis ajutoriu. Și au întreat Birtoc pre craiul leș(ă)s și pre Stefan Voivod pentru pace. Și Ștefan Voivod deabiă au făcut voea lui, însă făcându-se pace să se întoarcă craiul pre acea cale, pre unde au și venit. Iară Stefan Voivod priimind cu cinste și dăruind pre Birtoc, și dăruindu-l cu mari daruri l-au petrecut cu mare cinste. Iară craiul nu s'au întors pre drumul pre care au venit, ce au mers pre unde eră țara întreagă. Și pentru aceea foarte s'au mâniat Stefan Voivod, și au gonit în urma lor, și i-au agiuns în marginea codrului Cozminului. Și au luat pre Dumnezău întru ajutoriu și pre sfântul mucenic Dimitrie, și au dat asupra lor și i-au biruit; și le-au luat schiptrurile cele mari creștinești și crăești, și pușca cea mare a lui (2),... ca să vie și altă oaste leșască. (3) Și Stefan Voivod au trimis pre Bolgariu (4) vornicul, și i-au bătut până în sfârșit. Și așa s'au întors craiul.

În anii 7006 [=1498] Malcoviciu au robit țara leșască mai sus de Lvov (5) cu 25 mile de loc. Și după aceea s'au dus Stefan Voivod în țara leșască și au luat două cetăți: Terebulul (6) și Podhaețul. Și au adus mulți oameni în țara sa.

În anii 7012 [=1504] s'au pristăvit Măria sa Ștefan Voivod, și l-au îngropat în mănăstirea sa Putna. Și au fost domnia sa 47 [ani] și două luni și trii săptămâni.

Iară în locul lui au stătat domn feciorul lui, Bogdan Voivod, și au domnit ani 12 și nouă luni și trii săptămâni.

Iară în anii 7025 [=1517] au [stătat] domn feciorul lui, Stefan Voivod cel Tânăr; și preste doi ani și o lună cea dintâi biruință au făcut asupra Tătarălor.

(1) In ms. *СААЗИКА*.

(2) Cf. nota dela p. 114.

(3) Asupra acestui pasagiu, v. p. 113—114.

(4) Cf. p. 111.

(5) Cf. nota 9 dela p. 118.

(6) Greș. pentru Terebul, orig. *ТЕРЕБОУА*, ca în letopisețul lui Azarie.

TEXTE ȘI TRADUCERI.

I.

CRONICA UNIVERSALĂ ȘI ANALELE SÂRBEȘTI.

[СКЪЗАНІЕ ВЪ КРАТЦѢ СУЩІНАМЪ СЪТ ЯДЯМА ДЪО ДНЬШНИГО
ВРѢМЕНЕ. (1)]

Адамъ роди сѣда, сѣдъ роди еноса, енось каннана, каннанъ малелена, малелень наредъ, наредъ еноха, енохъ мадоусала, мадоусаль мамела, мамель ноа, ное сіма. Въ дни же ноєви высть потопъ.

И соуть оубо отъ адама до потопа лѣтъ всме.

Симъ, сынъ ноєвъ, роди арфаѣада, арфаѣады роди каннана, каннанъ саллоу, салла евера, еверъ фалека, фалекъ рагава. Въ дни фалекови раздѣли се земля. При семъ и стлѣпотвореніе выст.

По фалецѣ рагавъ роди сероухъ, сероухъ нахора, нахоръ дароу, дара аврама.

Въ коупѣ вываетъ лѣтъ отъ адама до аврама ꙗкоз лѣтъ.

Аврамъ роди исака, исакъ іакова, іаковъ левію, левіа каада, каада аврама, авраамъ моусеа пророка. Схъ изведе людіи отъ египта.

Соуть оубо отъ аврамова прѣселѣніа въ землю ханаанскоу до исхода іеранѣва отъ египта лѣтъ ѣл, а до скончаніа ісоусеа навина ѣсе, отъ адама же ꙗкоз лѣтъ.

По ісоусѣ навіинѣ соудіамъ спасааше богъ людіи оскръбляемыи отъ окръстныхъ иноплѣменникъ. Въ нухъ же пръвѣ начикъ іоуда, соудіи (2) людемъ ѣ лѣтъ.

По іоудѣ же высть соудіа годоніа ѣ лѣтъ.

По годоніаѣ же аводъ ѣ лѣтъ.

По аводѣ же самегаръ ѣ лѣтъ.

По самегарѣ же вараакъ и девора пророчица, жена лафидонова, ѣ лѣтъ.

По вараацѣ же гедеонъ ѣ лѣтъ.

(1) Titlul îl dau după *Archiv f. sl. Phil.*, II, p. 92.

(2) Greș. in loc de соудн, cf. cod. dela Slatina скл (*Archiv f. sl. Phil.*, XIII, p. 505).

По гедеонѣ же авимелехъ, сынъ его, лѣта ҃.

По авимелесѣ же дола вѣ.

По долѣ же наиръ вѣ лѣтъ.

По наирѣ же ефдае лѣтъ 5.

По ефдае же евсевонъ лѣтъ 3.

По евсевонѣ егломъ лѣтъ 1.

По егломѣ же адонъ лѣтъ 11.

По адонѣ же самфонъ.

По самфонѣ же овлада людми самани лѣто едино.

И по сихъ высть безвластїе въ евреехъ 17 лѣтъ.

По томъ же илїи їерен овлада людми вѣ лѣтъ.

По илїи же самоуилъ пророкъ прѣемъ светительство (1) и власть дръжа лѣтъ 1.

Бываетъ оубо отъ скончанїа їеусова до самоуиловы сзмарти лѣтъ 11,
а отъ ноа и отъ потопа лѣтъ 700, а отъ адама же 1200.

По самоуилѣ же царьствова саууль лѣтъ 40.

Давыд 40 лѣтъ.

Соломон, сынъ его, 40 лѣтъ.

Ровам 11 лѣтъ.

Авїа 5 лѣтъ.

Асса ма лѣт(о).

Івасафат кѣ лѣтъ.

Іварам 11 лѣтъ.

Охозїа 8 лѣт(о).

Годоїа 11 лѣтъ.

Івасъ 11 лѣтъ.

Амесїа 10 лѣтъ.

Озїа і азарїа 7 в лѣт(ѣ).

Івадам 5 лѣтъ.

Ахазъ 5 лѣтъ.

Єзекїа 10 лѣтъ.

Манасїа 11 лѣтъ. При семъ сѣзда сѣ византїа.

Амвс 5 лѣт(ѣ).

Івсїн 10 лѣт(о).

Івахаз мѣсѣць 1.

Іваким 11 лѣтъ.

Іехонїа мѣсѣць 1.

[Є]деїа 11 лѣтъ. Сего ослапїив навоуходоносоръ пѣнїника въ вавилонъ
Заведе, и храмъ господень зажженъ бысть въ навоузардана.

(1) La Stojanović стлѣство.

Бываѣт оубо ѡт сабѣла прѣваго царѣ е[в]ре[е]м до плѣненїа іоудова навѣходоносорѡм ф̄ді лѣт, а ѡт скончанїа ісоуѣса навѣнна цар лѣт, а ѡт ноа до потопа вѣх, а ѡт адама двѡв.

Навѣходоносор же, по еже плѣннїти іероусалимъ и разорити, царст[во]ва (1) бѣ лѣт, а прѣжде того дї, яко быти вѣсѣх лѣт царства его м̄д.

По сем (2) мародах, сынъ его, бї лѣт.

Валтасар, брат его, д̄ лѣт(а).

Дарїе, асоуриров сынъ, лѣт з̄и.

Вур перѣннїи л̄ лѣт(о).

Камвїс ӣ лѣт.

Ефендат и кивердїе, врата и вазухва, мндѣнна рѡдѡм, вѣставша царствоваста мѣсаць ӣ.

Дарїе истаспъ л̄ лѣт.

Зерѣкъ, сынъ его (3), лѣт б̄.

Артаванъ мѣсаць з̄.

Артажерѣкъ джгоржкы в̄ мѣсаца. (4)

Бодїанъ мѣсаць з̄.

Дарїе любовѣничиръ лѣт д̄и.

Артажерѣкъ, сынъ дарїев, м̄ лѣт(ѣ).

Артажерѣкъ, нареченїи нѣос, б̄ лѣт(ѣ).

Марсіе д̄ лѣт(а).

Дарїе арсам с̄ лѣт. Сега оубиыкъ александръ македонскы разори царство перское, дрзжавше т̄ лѣт (5), и царствова в̄ лѣт и с̄ мѣсаць, и сконча сѣ вѣ вавлонѣ, сы лѣт лѣ, покорив же [вар]варскыѣ ѡзык бѣ и колѣна еллинска г̄и.

Вх коупкѣ же ѡт адама до александра лѣт перпи.

По скончани александрѡвѣ египтомъ и алектрїею царствова итолѡмен лагоевъ лѣт м̄.

Итолѡмен фїладе[л]ф л̄ лѣт. При сем егренскыѣ свѣщенныѣ кнїгы вѣ еладскы (6) ѡзык прѣписаша сѣ.

Итолѡмен евергет б̄ лѣт.

Итолѡмен филопаторъ з̄ лѣт.

Итолѡмен епифанїе б̄ лѣт(а).

(1) In ms. царства; cf. cod. dela Slatina, *Archiv f. sl. Phil.*, XIII, p. 507.

(2) S. (= cod. dela Slatina) по навѣходоносорѣ же царствова.

(3) S. Дарїев сынъ.

(4) In ms. мѣц; prescurtările acestui cuvânt le desleg totdeauna în ediția de față; când e scris întreg, îl las așa, chiar dacă e greșit, d. p. мѣсаць г̄ mai sus.

(5) S. вѣсѣх лѣт т̄.

(6) In ms. еладскѣ; pe м̄, care poate fi cetit și ѡи, l-am transcris totdeauna ѡ, d. p. mai sus македонскы, сѣ.

Птоломен филомиторъ лѣ лѣт.

Другы евергет ѿ д. лѣт.

[П]толомен фѣскунъ зѣ лѣт и ѣ мѣсацъ.

Птоломен алеѣа ѿ лѣт.

Алеѣандръ ѿ лѣт(а).

Птоломен спас (1) ѿ лѣт.

Птоломен, новы дѣвнисе (2), ѿ лѣт.

Клеопатра, новаго дѣвнисеа дщи, бѣ лѣт(ѣ). Вѣ д лѣт(о) сеж царства прѣвѣе единоначалствова (3) гаѣе ѿол кесаръ д лѣт(а) и мѣсацъ ѣ. Эт неже и кесари прочѣи царѣе рѣметѣи наченше звати са.

По сем (4) аггустъ нѣ лѣт и мѣсацъ д. Вѣ д лѣт(о) царства своего клеопатроу оубывк и египетъ вес повннжъ прѣвѣе низложи (5) птоломенское царство, дрзжавшее ѣс лѣт.

И выважт оубо ѿ адама до начала царства аггустова, по извѣстныхъ лѣтописецъ, егѣи лѣт.

Вѣ мѣ лѣто аггустова царства родѣ са пактѣжъ господь нашъ ѿоусъ христосъ ѿ сватыхъ богородицъ. Крѣи же посланъ выстъ вѣ ѿудежъ свѣтомъ велмжѣи, ѿтписанѣе сътворити имѣнѣемъ и жителемъ.

Эт адама до възловѣченѣа христова еф лѣт.

По аггустѣе же царствова тиверѣе, сынъ его, бѣ лѣт(ѣ) и мѣсацъ ѣ. Вѣ ѣ лѣт(о) царства его крѣсти са господь ѿоусъ христосъ и евангелское [оученѣе] (6) начатъ, и вѣ ѿ лѣто царства его пострада нас радѣ волнжа страсть.

Эжт же ѿ адама до господна възнесенѣа еф лѣт.

По сем (7) гаѣе ѿ лѣт(а) и мѣсацъ ѿ.

Клавдѣе ѿ лѣт и мѣсацъ ѣ.

Нерѣи ѿ лѣт и мѣсацъ ѿ. И вѣжавъ погрѣве севе жива. Эж оубыт петра и павла и прѣвѣе на христѣаны гоненѣе начатъ.

Галвас мѣсацъ ѿ и ѿ дни.

Эдѣи мѣсацъ ѿ и ѿ дни.

Виталѣе лѣт(о) ѿ.

Оубеспасѣан ѿ лѣт. И вѣ ѣ лѣто царства его выстъ паѣннѣе ѣроусалимоу ѿ римѣи, по ѿ лѣтѣе господа нашего ѿоуса христа възнесенѣи.

Титъ ѣ лѣт(ѣ) и мѣсацъ ѿ.

(1) S. нареченыи спас.

(2) S. нареченыи н. д.

(3) S. adaogā по законѣ.

(4) S. по ѿудѣи же царствова.

(5) In ms. grešitъ ниже.

(6) Cf. S. (Archiv f. sl. Phil., XIII, p. 509).

(7) S. по тиверѣе царствова.

Дометіан єи лѣт и мѣсаца ѿ.
 Перва лѣто ѿ и ѿ мѣсаца.
 Трапнъ дѣ лѣт. и ѿ мѣсаца.
 Андріанъ еліе кѣ лѣт и ѿ мѣсаца.
 Антонинъ благочестивѣи кѣ лѣт(а).
 Марко антонинъ дѣ лѣт.
 Комодъ вѣ лѣт и ѿ мѣсаца.
 Пертинакѣ пѣз днѣи.
 Юліанъ дидіе ѿ днѣи.
 Севиръ зѣ лѣт и ѿ мѣсаца.
 Антонинъ, сынъ его (1), ѿ лѣт.
 Макринъ ѿ лѣт(о) и мѣсаца ѿ.
 Авитъ кѣ лѣт(а) и мѣсаца дѣ.
 Александръ мамеи гѣ лѣт и ѿ мѣсаца.
 Максиминъ ѿ лѣт.
 Максимъ и балвинъ вѣ днѣи.
 Гордіанъ ѿ лѣт.
 Филиппъ ѿ лѣт.
 Декіе ѿ лѣт(ѣ).
 Галъ и воулуціанъ ѿ лѣт(ѣ) и ѿ мѣсаца.
 Имеліанъ дѣ мѣсаца.
 Оулеліанъ и галлинъ (2), сынъ его, ѿ лѣт.
 Клавдіе ѿ лѣто.
 Киндинъ, братъ его (3), ѿ днѣи.
 Авриліанъ ѿ лѣт.
 Такитъ ѿ лѣт(ѣ).
 Провъ и флоріанъ ѿ лѣт(ѣ) и дѣ мѣсаца.
 Варъ и каринъ и ноумеріанъ ѿ лѣт(ѣ).
 Діоклитіанъ и максиміанъ ержоліе кѣ (4) лѣт(о).
 Конста (5) ѿ лѣт(ѣ).
 Константинъ великы лѣт. (6)
 При семъ выстѣ ѿ сѣврѣ вхъ никенъ. Сѣтъ възнесеніа христова до ѿ сѣврѣ тѣи лѣт, а ѿтъ начала мироу в лѣто дѣвнѣи. Кѣхъ же свѣтлыи ѿтци тѣи.

(1) S. сынъ севировъ.

(2) Tot așa S. în loc de оулеліанъ и галлинъ.

(3) S. киндина, братъ клевдіевъ.

(4) ѿ din кѣ е adăogat în margine.

(5) S. константіе.

(6) S. ѿ лѣто. În S. mai este știrea despre mutarea reședinței din Roma la Bizanț.

Сквичав же сѧ вел(и)кы константин, сы лѣтом 31, остави (1) трем сыном своим царство: констѣ и константиноу и квинстантїю, иже царствова[ша] (2) кѧ лѣт(а).

По сем (3) іоуліан прѣстѣпникъ в лѣт(ѣ).

[Іоуліан а лѣто и ѿ мѣсацъ.

Оулаентиниан гї лѣт.

Оулак г лѣт(а).

[Г]ратїан г лѣт(а).

Өөдѡсїе вел(и)кы зї лѣт.

Өт а-го сзѡра до б-го ѿв лѣт(ѣ).

Өторы сзѡр ѡст ѡз квинстантинѣ градѣ, в лѣто 2900, ѡз царство дөдѡсїа вел(и)каго. Бѣхж же свѣты ѡтци рн.

По дөдѡсїи же царствова аркадїе, сынъ его, бѣ лѣт(ѣ).

Өөдѡсїе малїн, сынъ его (4), лг лѣт(а).

Өт б-го сзѡра до г-го мѧ лѣт(о).

Третїи же свѣты сзѡр ѡст ѡз ефесѣ, ѡз лѣто 2920, ѡз царство дөдѡсїа малаго. Бѣхж же свѣты ѡтци ẽ.

По дөдѡсїи же малѣм царствова маркїан зї лѣт и з мѣсацъ. (5)

Өт г-го сзѡра до д-го л лѣт.

Чөтвөрты же сзѡр ѡст ѡз халкидонѣ, при цари марк[а]нѣ. Бѣхж же свѣты ѡтци хл.

По маркїанѣ же царствова лзе вел(и)кы нї лѣт.

Лзе малїн, вноуѣ его, а лѣто.

Зинон, ѡтець его, зї лѣт.

Анастасїе дигор (6) кз лѣт.

Іоустинь дразѣ д лѣт.

Іоустинїан вел(и)кы кн (7) лѣт.

Өт д-го сзѡра до ẽ-го рѣ лѣт(ѣ).

Пѧты сзѡр ѡст ѡз константинѣ градѣ, [в лѣто] 2932 (8), при цари іоустинианѣ древным. Бѣхж же свѣти ѡтци рзѣ.

По іоустини[а]нѣ же іоустинь малїн царствова гї лѣт.

Тиверїе ẽ лѣт.

Маврикїе б лѣт.

(1) In ms. остави.

(2) Cf. S. (I. c., p. 511).

(3) S. по константин же царствова.

(4) S. сынъ аркадїева.

(5) S. а лѣтъ и мѣсацъ.

(6) Pentru дигор.

(7) S. лз.

(8) Data 2932 e pusă în ms. după рѣ лѣт(ѣ) din aliniatul precedent.

Фока кападук ѿ лѣт.

Праклаѣ лѣт.

Константин, сынъ его, лѣто.

Праклона съ матеріж си коупно мартинож дѣ мѣсацѣ.

Квнста ѣз лѣт. При семъ яви сѣ срацинскы лажеророкъ махамет.

Квнстантин, сынъ констин, зѣ лѣт.

Сѣт ѣ-го съвѣра до ѣ-го рѣд.

Шесты свѣты съвѣр выстъ въ квнстантинѣ градѣ, в лѣтѣ *scgs*, при цари квнстантинѣ брадатѣм. (1)

По семъ царствова сынъ его іоустиніанъ і лѣт.

Левнтіе і лѣт(а).

Аѳимар зѣ лѣт.

Іоустиніан вторицеж зѣ лѣт.

Филиппъ варданіе ѣ лѣт(ѣ).

Артеміе же и анастасіе ѣ лѣт(ѣ).

Θавдѣсіе ѣ лѣт(ѣ).

Лже конѣн, иконоворець, ѣд лѣт(а). При семъ римляне штегънишъ ѡт гръкъ, і оудрѣжа сѣ рим о сѣтѣ даже и до сѣлѣ.

Квнстантинъ гноенменити лд лѣт(а).

Лже, сынъ его, ѣ лѣт.

Квнстантинъ съ православнож матеріж принож ѣ лѣт. Сѣт ѣ-го съвѣра до седмаго рѣ лѣт.

Сѣдмы свѣты съвѣр выстъ въ никен второе, в лѣто *scgs*, въ царство квнстанти[на] и ерины, матере его. Бѣхъ же свѣты отци рѣз.

По квнстантинѣ же и ірины никифѣр ѿ лѣт и дѣ мѣсацѣ.

Ставракіе лѣто и ѣ мѣсац(а).

Михана благочестивіи ѣ лѣт(ѣ).

Лже армѣнинъ зѣ лѣт и ѣ мѣсацѣ.

Михана аморен ѿ лѣт и дѣ мѣсацѣ.

Θавфил, сынъ его, вѣ лѣт.

Михана, сынъ его, съ матеріж сѣ дѣвдѣрож ѣ лѣт, и съ васнаіемъ македѣномъ лѣто и дѣ мѣсацѣ. При сѣхъ ѡвновіи сѣ православіе, и иконы свѣтыжъ възставишѣ сѣ въ цркви пакы, и възгаре хрстіане вышѣ, и словеса словенскаѣ съставишѣ сѣ свѣтымъ кѣриломъ, въ лѣто *stz*.

Васнаіе македѣнъ дѣ лѣт. При семъ роуси крхстішѣ сѣ и вышѣ хрстіане.

Лже прѣмждрѣи кѣ лѣт и ѿ мѣсацѣ.

Алѣксандръ, братъ его, лѣто и лѣ мѣсацѣ.

(1) In S. lipsește брадатѣм.

Квнстантин, сынз азевъ, ѿд лѣт(а).

Роман, сынк его, ѿ лѣт(а).

Никѣфор фока ѿ лѣт и ѿ мѣсац. При сем лавра начат здати съ въ сватѣх горѣ сваткы аданасіем адѡинскым, въ коевѡдскым санѡ сжшоу еире, в лѣто „sržđ.“

Іу(аннк) цимисхїи ѿ лѣт и ѿ мѣсац.

Бываѣт оубо ѡт адама до цимисхїа лѣт „srñd.“

По цимисхїи (1) василїе порхироген (2) ѿ лѣт и ѿ мѣсац.

Роман аргиропоул ѿ лѣт и ѿ мѣсац.

Михана пѣлагѡн д мѣсаца и ѿ днїи.

Константин мономах ѿ лѣт.

Февдѡра вагрорѡднаа ѿ лѣто и ѿ мѣсац.

Михана старецъ ѿ лѣт(о).

Квминн в лѣт(ѣ) и ѿ мѣсаца.

Квнстантин доука ѿ лѣт и ѿ мѣсац.

Егдока, жена его, съ сынны своимн ѿ мѣсац и мало дни.

Роман дѡген ѿ лѣт(а).

Михана, сынз квнстантина доуки, ѿ лѣт.

Никѣфоръ вѡтанїан (3) ѿ лѣт(а).

Алеѣе квминн лѿ лѣт. (4)

Іу(аннк) вагрорѡднїи, сынк его, ѿ лѣт.

Манѡла вагрорѡднїи, сынз его, лѿ лѣт.

Бываѣт оубо ѡт адама до сего царства лѣт „srñd.“

Алеѣе, сынк манѡуилевъ, вагрорѡднїи, ѿ лѣт(а).

Андрѡник квминн ѿ лѣт(ѣ).

Ісакїе агг(е)ль ѿ лѣт.

Алеѣе, брат его, кѿ лѣт.

Алеѣе моурцѡфлѡ ѡ днїи. И неѡстроїню выешоу въ градѣ, възсташа ѡт възсѡдѡ на град, и прїашѡ фроуши град, в лѣто „srñt“, и повѣже алеѣе моурцѡфлѡ, а фроуши град дрѡжаше лѣта не мала. И въздѡхнѡша грѡци видѣше възмѡщенїе въ градѣ, и помїнахѡ панѡ римскаго въ прѡвѡх «полѣнїи господи».

Царствова же феѡдѡръ вел(и)кы, ласкар, лѣт ѿнї.

Іу(аннк), зѡт его, лѣ лѣт(ѣ).

Февдѡр малїи, ласкаръ, сынз его, д лѣт(а). Сїи же въ коупѣ съ фроути.

(1) După acest cuvânt S. adaogă царствова.

(2) S. порфирогенъ.

(3) S. вѡтанїан, în loc de вѡтанїат.

(4) Şirul acesta e adaos în margine.

Михана палеолог штать град шт фроуг, в лѣто „swms, и дати дан грѣкомъ вѣщаша са.

Андроникъ, сынъ михана палеолога, по сѣмрѣти шца своего царства, при патриарскѣ швенфѣ, кѣ лѣт.

Михана азимит, сынъ его, палеологъ, ш лѣт.

Андроникъ, сынъ [его] (1), палеологъ, лѣт.

Въ коупѣ шт адама до зде „swzs лѣт.

Батакѣзини и песигкантии въ кѣпѣ и калош(аннѣ), сынъ андроника палеолога, лѣт.

Маноуил по сем, сынъ калош(анна) палеолога, лѣт.

Въ таже врѣмена постиже сѣмрѣть благочестива гогосподина срвелемъ, царѣ стефана, в лѣто „swzd, кѣ [дек.]. (2)

И трем по том мимошедшим лѣтомъ, шт сѣзданіа же мироу в лѣто „swzz, тѣрци прѣдоша калноле и прѣимишж врод и прѣашж многы страны къ западоу. И шт толи сѣтвори са сѣмжиченіе и неоустройство веліе и парѣва по мѣстоу христіанскыхъ. Быша же и трѣи вел(и)ци по земаѣхъ.

Таже двомъ прѣшедшим лѣтомъ шт нелиже тоурци калноле прѣдоша, в лѣто „swzd, погыбе молчило периторскы.

Сѣмь десатому же тежироу сѣ врѣхоу шемыхъ стѣтин къ „s-цал лѣт (= „swп) оумре царь оурош. Въ тожде лѣто оувыша тѣрци кралѣ вѣзвашина и оуглешж деспота на марицѣ, сен. кс.

В лѣто „swпк разсипа сваты князь лазар жоупана никола и осаѣпи его.

В лѣто „swпн (3) выст кр пасха.

В лѣто „swпд выст цреповѣ вон (4) на дѣравницѣ.

В лѣто „swсд полрѣче сазнице. И въ то лѣто ході (5) мѣрат царь на плочникъ.

В лѣто „swсз выст вон на косовѣ княжѣи сѣ амоуратомъ, мѣсаца июн. ѣи, и амоурата оуби, и самъ влаженжа кончинж шт тѣрок прѣем (6).

В лѣто „сца прѣаша тоурци трзине.

В лѣто „сцѣ вѣзваша тоурци на влахѣ, и крал марко и квинстантин погывоша.

В лѣто „сцд развиша тоурци оугрзскаго крала жигмонта на никоподю.

(1) Tot așa S.

(2) In ms. дек. e ras; cf. S., *Arch. f. sl. Ph.*, XIII, p. 520. Moartea lui Ștefan Dușan o pun istoricii sârbi la 20 Dec. 1355 (v. St. Stanojević, *Istoriја srpskoga naroda*, Beograd 1908, p. 174).

(3) In ms. „swпк; cf. l. c. din *Archiv*, p. 521.

(4) In ms. царевъ (црека) покон; cf. *ibid.*, p. 521 și *Archiv*, II, p. 94, sau Stojanović, *Spo-menik*, III, p. 132, 139, 151, 154 (црека, черепи, череп, чрѣнок вон) și p. 218 (црѣка).

(5) S. неходн.

(6) S. прѣими.

- В лѣто ꙗце погывоша тѣрци на воснѣ.
- В лѣто ꙗца погыве ваазит амира wt демира под ангоуромь, ѿн. дѣ.
- В лѣто ꙗца прѣстави са господѣ итенѣ.
- В лѣто ꙗци выст злаа зима.
- В лѣто ꙗци паѣни вазк с тѣрци срзвекжа земаа.
- В лѣто ꙗци закла моусѣа вазка и лазара, юл. б̄.
- В лѣто ꙗца амира челепѣа оувыен выст.
- В лѣто ꙗца мѣсѣа ходи на новобрздо, а послаѣ, испоустиве едино лѣто, разсыпа вазгари; и wt тожде лѣто заклаи выст на некрѣ.
- В лѣто ꙗца сзздана выст ресава. Тожде лѣто прѣстави са вел(и)кы коевода оугрвлахѣнскы ѿв(анн)ь мирча, ген. лѣ.
- В лѣто ꙗца оумре валша зетскы, и царь соулан рекомы кришчѣа.
- В лѣто ꙗца прѣстави са господѣ мара, мати деспота гюрга.
- В лѣто ꙗца паѣни амоурат царь срзвеле.
- В лѣто ꙗца прѣстави са деспот стефан, господинь срзвелем, ѿн. (1) дѣ.
- В лѣто ꙗца помрече сазнице, и выст тзма и звѣзды видѣша са як(о)же вз ноци, юн. зѣ, в срѣдѣ.
- В лѣто ꙗца выст замы понеѣланик (2). И вз то лѣто попалиша оугры тоурскаа дрѣва под кроушевцем.
- В лѣто ꙗца порови моурат срзвеле, и прѣими вврчь и раваницоу.
- И вз то лѣто изгорѣ скопѣе и вз нем лиууу доушк сзгорѣ.
- В лѣто ꙗца прѣими царь моурат смедерево, агт. б̄з, и изведе грзгѣра и домѣ. И вз то лѣто оумре краа алверть.
- В лѣто ꙗца свеза царь грзгоура и степана и двмоу, на възкресенѣе. Тожде лѣто дои[де] (3) деспот гюрк wt оугрз оу бар и оу зетѣ.
- В лѣто ꙗца wtиде деспот пак из дѣровника на оугре, и прѣими ваша новобрздо, ѿн. (4) б̄з.
- В лѣто ꙗца оуви ѣнкѣа мезит вега на власѣх.
- В лѣто ꙗца ходѣ ваша под (5) белград и сззида жарнве. И вз то лѣто разви ѣнкѣа вашоу на влашкон земаи, на шловницѣ.
- В лѣто ꙗца изыде деспот гюрк сз оугри, дѣнав прѣшед, на златицоу и разви вашоу под нишем, и оборниша тоурци новобрздо. Тожде же лѣто паѣни его таѣт и извече воинскѣ срзвексоу на сытници. И вз то лѣто прѣими шпат деспот смедерево, агт. б̄в.

(1) S. ѿола.

(2) In ms. пнѣ.

(3) In ms. дон.

(4) S. ѿола.

(5) In ms. по.

В лѣто ꙗкоже погыбе краа владіслав на варнѣ.

В лѣто ꙗкоже ожени са деспот [овникъ] (1) лазарь и постави са деспотом. И погрѣсе съ земаѣ два нѣта.

В лѣто ꙗкоже ході царь моурат на морею и разви двѣма крааѣ двѣ маша восанскаго.

В лѣто ꙗкоже разви моурат царь ѡнкоула на косовѣ, вх. ѿ.

В лѣто ꙗкоже оумре царь моурат, фв. ѿ.

В лѣто ꙗкоже царь мехмет пріем царство сзгради нѣви градъ, выше цариграда.

В лѣто ꙗкоже пріими царь мехмет (2) цариградъ, ман. ѿ, в день вто(рник).

В лѣто ꙗкоже порови царь мехмет сръбли и расипа вострѣвицоу. Тоже годіноу и вѣша пѣни кислине и скобалика николѣ оухвати.

В лѣто ꙗкоже оухвати ѡнкоула феризбеговикѣ оу кроушевцоу. И вѣ то лѣто пріими мехмет (2) новобрѣдо и сѣтниццоу съ окръстними градовы.

В лѣто ꙗкоже оухвати силагевик деспота гюрга оу кѣпниникоу, дек. ѿ. И вѣ то лѣто вѣкрали са краа владіслав, сынъ крааа алберта. И ѡнкоула разви цара мехмета (3) под вѣградомъ с крѣстоуши, ѿл. ѿ. И сам тоже лѣто оумре оу вѣградцоу, агг. ѿ.

В лѣто ꙗкоже оувиша оугре княза цилскога (4) вриха оу вѣградѣ и крааа владіслава свезаша. И тоже лѣто прѣстави са деспот гюргъ, дек. ѿ, оу пѣ(то)кѣ. Тоже же лѣто прѣстави са и госпога деспотица ирина оу рѣдникѣ, ман. ѿ. И вѣ тѣ день повѣже грѣхѣр и царица мара, сестра лазарова (5), мехмед вѣгоу на портоу.

В лѣто ꙗкоже оумре краа владіслав, сынъ крааа алберта. И вѣ то лѣто прѣстави са деспот лазаръ, ген. ѿ, в пѣ(то)кѣ, ѿ час ноци. И тоже лѣто пріими вѣша ресавѣ градъ, ман. ѿ; потом же и голѣвци. И царь мехмет аморею пріими и многы граді тамо мечю прѣдаст.

В лѣто ꙗкоже выст кур пасха. И вѣ то лѣто пріаша тоурци сѣдѣрево, ѿл.

В лѣто ꙗкоже воева мехмед вѣ анатолію и пріем град сѣноп. И тако иде на юзоум хасана и вѣзврати са на град трапезвн и вѣзат его.

В лѣто ꙗкоже пріими царь мехмед вѣсоу восноу и крааа оухвати и

(1) Cf. *Spomēnik*, III, p. 127.

(2) S. adaogă vrg.

(3) S. adaogă vrg.

(4) In ms. greş. цилскога, S. цилскога.

(5) In ms. лазарово.

закла. И въ то лѣто прїимиша оугре град ѿнце и прѣгнашж мачовоу (1).
Тожде лѣто прѣстави са двма катакоузин, ѿн. бѣ.

Въ лѣто ꙗзцов пак ходї царь на воснѣ и град ѿнце не възмог ратїю
оузати, повѣже из под него. И оугре звонник (2) рѣкаше не прїимиша его.

В лѣто ꙗзцов воева [царь] на арванасѣ и плѣни их и множества мнѡга
изсѣче ѡт них, и скендера из земаля прогна, и сѣзда тамо град рекомы
конох.

В лѣто ꙗзцов пак ходї царь другої поут на арванасѣ и плѣни то-
морницоу.

В лѣто ꙗзцов ходї царь мѡхмет на карамана и разви град гавалоу
и нныа многы градовы тамо.

В лѣто ꙗзцов прїими царь негрин.

В лѣто ꙗзцова ѡви са свѣзда свѣтла с троусом (3), ген. бѣ. И въ
то лѣто воева царь на юзѣм хасана, и тамо (4) загыбе ваша романскы
хас[ан] моурат (5) и ннїи мнѡзи сз ним, на рѣцѣ ефрантоу, агт. д,
в [с]рѣдѣ.

В лѣто ꙗзцов ходї ваша на скэндри и не прїими га. И тожде лѣто
оуби га стефан воевода молдавскы на своєю земалю.

В лѣто ꙗзцов прїимиша тоурци кефѣ.

В лѣто ꙗзцова ходї царь мѡхмед на стефана воеводоу молдавскаго
и разви га, и възврати са ѡт тѣдоу разовори оугрум витажскжа тра-
пеза на доунавѣ.

В лѣто ꙗзцов прѣстави са господинь стефан, сынъ деспота гюргѡ, ѡх. дѣ.

В лѣто ꙗзцов ходї царь мѡхмед на скэндир и многыа вззни гра-
доратныа на нем сздѣлавъ и стѣни низложивъ и воинство много под
ним погоубив, не възможе его по силѣ прїати; нж смириѡ са по том
з винетци и оутѣмлив, пролѣтїю наставшоу, прѣдаважтѣ его тоуркым,
крома жителєи и потрѣбъ сжїїих иже въ нем.

В лѣто ꙗзцова мѡхмед царь прѣко морѣ прѣшед сз воинством и оумрѣ,
ман г, а баазит, сынъ его, прїем царство, м[а]н дѣ, и чема, врата си,
прогна.

В лѣто ꙗзцов посла царь баазит ахмат ваша на чема и прогна и из
анатолии. И тожде (6) лѣто оудавленъ выст ахмат ваша ѡт царѣ оу
дринполю, дек. ѣ.

(1) S. мачвѣ.

(2) Tot așă S., în loc de звонник.

(3) In ms. троусом; cf. S. трѣсомъ.

(4) In ms. таме.

(5) In ms. хасмоурат ca și în S.; cf. Moxa, la B. P. Hasdeu, *Cuvinte din bătrâni*, I, p. 406.

(6) In ms. тожеде.

В лѣто ꙗꙑца ходї царь ваизит на градовы стефана воеводї молдавскаго, на келїю и виаград, и прїими их.

В лѣто ꙗꙑца развиша мисирѣне анатолїю. И тожде лѣто сконча са вазк деспот, наречены гоургѣрович, на оутрех, ап. ѿ.

В лѣто ꙗꙑце загоубиша тоурци доумитра якшика на самедеревскихъ братѣх, ѡх.

В лѣто ꙗꙑцеꙑ (1) прѣстави са господа царица мара, дзци деспота гюрга, оу ежеоу, сеп. кї. И тожде лѣто оубиша араваѣне с мисирѣны цара ваизыта вонскѣ на своен си земли.

В лѣто ꙗꙑцеꙑ пак араваѣне и с мисираны оубиша цара ваизыта на своен си земли.

В лѣто ꙗꙑци оумре крал оутрзскы матїаш, и ѿ цариградѣ знаменїе вел(и)ко сзтвори са, мазнїа вѡ сз выше ѡгнепална низшедши, як(о)же иногда на содомытїни, и попали билїе прашиное (2) и вржжїа царскаа, вѣ единон ѡт цркви хранимо сжїе, и сз иже ванзкь вкрзеть мѣста того зданїи (3) сжїими и храминами тоурскими мнѡгыми и сз иже вѣ нух просто тако живжцими взеѣми.

Arătare în scurt a celor întâmplate dela Adam până în zilele noastre (vremea de astăzi).

Adam au născut pe Sith, Sith au născut pe Enos, Enos pe Cainan, Cainan pe Malelen, Malelen pe Iared, Iared pe Enoh, Enoh pe Mathusal, Mathusal pe Mamel, Mamel pe Noe, Noe pe Sim. În zilele lui Noe au fost potopul.

Dela Adam până la potop sunt așa dar 2242 de ani.

Sim, fiul lui Noe, au născut pe Arfaxad, Arfaxad au născut pe Cainan, Cainan pe Salla, Salla pe Ever, Ever pe Falec, Falec pe Ragav. În zilele lui Falec s'au împărțit pământul. Pe vremea lui s'au întâmplat și zidirea turnului (stălpului).

După Falec, au născut Ragav pe Seruh, Seruh pe Nahor, Nahor pe Thara, Thara pe Avram.

Dela Adam până la Avram sunt deci cu totul 3277 de ani.

Avram au născut pe Isac, Isac pe Iacov, Iacov pe Levia, Levia pe Caath, Caath pe Avraam, Avraam pe prorocul Moise. Acesta au scos pe oameni din Eghipet.

(1) In ms. ꙗꙑце.

(2) In ms. прашиное, ca în S. (I. c., p. 525).

(3) In ms. зданїи.

Sunt dar, dela mutarea lui Avraam în țara Hanaanului până la ieșirea Israiltenilor din Eghipet, 430 de ani, iar până la moartea lui Isus Navi 495, iar dela Adam 3774 de ani.

După Isus Navi au mântuit Dumnezeu pe oamenii cari suferiau din partea streinilor dimprejur, prin judecători. Intre dâșii au început mai întâiu Iuda (și) au fost judecător oamenilor 7 ani.

După Iuda au fost judecător Gothoniil 50 de ani.

După Gothoniil Avod 80 de ani.

După Avod Samegar 7 ani.

După Samegar Varaac și prorocița Devora, femeia lui Lafidon, 40 de ani.

După Varaac Ghedeon 40 de ani.

După Ghedeon fiul său Avimeleh 3 ani.

După Avimeleh Thola 23 de ani.

După Thola Iair 22 de ani.

După Iair Efthae 6 ani.

După Efthae Evsevon 7 ani.

După Evsevon Eglom 10 ani.

După Eglom Adon 8 ani.

După Adon Sampson.

După Sampson au stăpânit peste oameni Samani un an.

După aceea Evreii n'au avut stăpân 40 de ani.

Apoi preotul Ilie au stăpânit pe oameni 20 de ani.

După Ilie au primit sfințirea prorocul Samuil și au ținut puterea 30 de ani.

Sunt așa dar dela moartea lui Isus până la moartea lui Samuil 610 ani, iar dela Noe și dela potop 2120 de ani, iar dela Adam 4382.

După Samuil au domnit Saul 40 de ani.

David 40 de ani.

Solomon, fiul lui, 40 de ani.

Royoam 18 ani.

Avia 6 ani.

Assa 41 de ani.

Ioasafat 25 de ani.

Ioaram 8 ani.

Ohozia 1 an.

Gotholia 8 ani.

Ioas 40 de ani.

Amesia 29 de ani.

Ozia și Azaria 52 de ani.

Ioatham 16 ani.

Ahaz 16 ani.

Ezechia 29 de ani.

Manasia 55 de ani. Pe vremea acestuia s'au zidit Vizantia.

Amos 2 ani.

Iosii 31 de ani.

Ioahaz 3 luni.

Ioachim 11 ani.

Iehonia 3 luni.

Sedechia 11 ani. Pe acesta orbindu-l Navuhodonosor îl duse prins în Vavilon, iar casa domnului fu arsă de Navuzardan.

Sunt prin urmare dela Saul, întâiul împărat al Eyreilor, până la robirea Iudeii prin Navuhodonosor 519 ani, iar dela moartea lui Isus, fiul lui Navi, 1100 de ani, iar dela Noe până la potop 2600, iar dela Adam 4872.

Navuhodonosor, după ce au prădat Ierusalimul și l-au risipit, au domnit 25 de ani, iar înainte de aceasta 19, astfel că toți anii împărăției sale sunt 44.

După el Marodah, fiul lui, 12 ani.

Valtassar, fratele lui, 4 ani.

Darie, fiul lui Asurir, 17 ani.

Chir Perseanul 31 de ani.

Camvis 8 ani.

Sfendat și Chiverdie, frați și vrăjitori, Mideni de neam, răsculându-se au împărășit 8 luni.

Darie Istasp 36 de ani.

Xerx, fiul lui, 20 de ani.

Artavan 7 luni.

Artaxerx Mână-Lungă 2 luni.

Sodian 7 luni.

Darie Nelegiuitul (1) 19 ani.

Artaxerx, fiul lui Darie, 42 de ani.

Artaxerx, numit Ihos, 22 de ani.

Narsie 4 ani.

Darie Arsam 6 ani. Pe acesta omorându-l Alexandru Machedoneanul, au risipit împărăția Perșilor, care ținuse 300 de ani, și au domnit 12 ani și 6 luni și s'au săvârșit în Vavilon, fiind de 32

(1) Bastardul, νόθος.

de ani, după ce cucerise 22 de popoare varvare și 13 neamuri elinești.

Cu totul dela Adam până la Alexandru sunt 5188 de ani.

După moartea lui Alexandru domni peste Eghiptet și Alexandria Ptolomei al lui Lagos (1) 40 de ani.

Ptolomei Filadelf 38 de ani. Pe vremea acestuia s'au tradus pe limba elinească cărțile sfinte ale Evreilor.

Ptolomei Everghet 26 de ani.

Ptolomei Filopator 17 ani.

Ptolomei Epifanie 23 de ani.

Ptolomei Filomitör 35 de ani.

Al doilea Everghet 29 de ani.

Ptolomei Fuscon 17 ani și 6 luni.

Ptolomei Alexa 10 ani.

Ptolomei Mântuitorul 8 ani.

Ptolomei, Noul Dionisie, 30 de ani.

Cleopatra, fiica Noului Dionisie, 22 de ani. In al patrulea an al împărăției acesteia au domnit întâiaș dată singur Gaie Iul Chesar 4 ani și 7 luni. Dela dânsul au început a se numi apoi ceilalți împărați râmleni chesari.

După acesta Avgust 56 de ani și 4 luni. In al patrusprezecelea an al împărăției sale, omorînd pe Cleopatra și cucerind Eghiptetul întreg, au desființat cel dintâiu împărăția Ptolomeilor, care ținuse 290 de ani. Sunt prin urmare dela Adam până la începutul domniei lui Avgust, după letopisețele cunoscute, 5458 de ani.

In al patruzeci și doilea an al împărăției lui Avgust s'au născut din carne domnul nostru Isus Hristos, din sfânta născătoare de Dumnezeu. Iar Chirin au fost trimes, cu statul boierilor, în Iudeia, ca să facă catastihul averilor și al lăcuitorilor.

Dela Adam până la întruparea lui Hristos sunt 5500 de ani.

După Avgust au domnit Tiverie, fiul lui, 22 de ani și 7 luni. In al cincisprezecelea an al împărăției lui s'au botezat domnul nostru Isus Hristos și au început să propoveduească evanghelia, și in al optsprezecelea an al împărăției lui au suferit, pentru noi, moartea de bună voie.

Sunt dar dela Adam până la înălțarea Domnului 5533 de ani.

După acesta Gaie 3 ani și 10 luni.

Clavdie 13 ani și 5 luni.

(1) Moxa îi zice *Ptolomei Epure* (B. P. Hasdeu, *Cuvinte din bătrâni* I, p. 351).

Neron 13 ani și 8 luni. Și fugind s'au îngropat de viu. Aceștia au ucis pe Petru și pe Pavel, și cel dintâiu au început goană asupra creștinilor.

Galvas 9 luni și 13 zile.

Oton 3 luni și 8 zile.

Vitalie 1 an.

Uespasian 10 ani. Și în al doilea an al împărăției sale au fost prădat Ierusalimul de Râmieni, patruzeci de ani după înălțarea Domnului nostru Isus Hristos.

Tit 2 ani și 3 luni.

Dometian 15 ani și 11 luni.

Nerva 1 an și 4 luni.

Traian 19 ani și 6 luni.

Andrian Elie 20 de ani și 11 luni.

Antonin Evlaviosul 24 de ani.

Marcó Antonin 19 ani.

Comod 12 ani și 5 luni.

Pertinax 87 de zile.

Iulian Didie 66 de zile.

Sevir 17 ani și 8 luni.

Antonin, fiul lui, 6 ani.

Macrin 1 an și 2 luni.

Avit 3 ani și 9 luni.

Alexandru Mamei 13 ani și 8 luni.

Maximin 6 ani.

Maxim și Valvim 22 de ani.

Gordian 6 ani.

Filip 5 ani.

Dechie 2 ani.

Gal și Vulusian 2 ani și 8 luni.

Imilian 4 luni.

Valerian și Galin, fiul său, 15 ani.

Clavdie 1 an.

Chindin, fratele lui, 7 zile.

Avrilian 6 ani.

Tachit 2 ani.

Prov și Florian 2 ani și 4 luni.

Car și Carin și Numerian 2 ani.

Dioclitian și Maximian Erculie 20 de ani.

Consta 2 ani.

Constantin cel Mare 38 de ani. Pe vremea acestuia s'au ținut întâiul sobor la Nicheia. Și au fost (acolo) 318 sfinți părinți (1).

Dela înălțarea lui Hristos până la întâiul sobor sunt 318 ani, iar delă începutul lumii ani 5818.

Săvârșindu-se Marele Constantin în vârstă de 65 de ani, au lăsat domnia celor trei fii ai săi: lui Consta și Constantin și Constantie, cari au domnit 24 de ani.

După acesta Iulian Apostatul (Călcătorul de lege) 2 ani.

Iuvian 1 an și 8 luni.

Ualentinian 13 ani.

Ual 3 ani.

Gratian 3 ani.

Teodosie cel Mare 16 ani.

Dela întâiul sobor până la al doilea 52 de ani.

Al doilea sobor s'au ținut în cetatea lui Constantin, în anul 5874, în domnia lui Teodosie cel Mare. Și au fost (acolo) 150 sfinți părinți.

După Teodosie au domnit Arcadie, fiul său, 22 de ani.

Teodosie cel Mic, fiul lui, 32 de ani.

Dela al doilea sobor până la al treilea 41 de ani.

Al treilea sfânt sobor s'au ținut în Efes, în anul 5915, în domnia lui Teodosie cel Mic. Și au fost (acolo) 200 sfinți părinți.

După Teodosie cel Mic au domnit Marchian 16 ani și 6 luni.

Dela al treilea sobor până la al patrulea 30 de ani.

Al patrulea sobor s'au ținut în Halchidon, pe vremea împăratului Marchian. Și au fost (acolo) 630 sfinți părinți.

După Marchian au domnit Leu cel Mare 18 ani.

Leu cel Mic, nepotul lui, 1 an.

Zinon, tatăl lui, 17 ani.

Anastasio Dicor 27 de ani.

Iustin Trax 9 ani.

Iustinian cel Mare 28 de ani.

Dela al patrulea sobor până la al cincelea 102 ani.

Al cincelea sobor s'au ținut în cetatea lui Constantin în anul 6047, pe vremea împăratului Iustinian cel Vechiu. Și au fost (acolo) 165 sfinți părinți.

După Iustinian au domnit Iustin cel Mic 13 ani.

Tiverie 5 ani.

Mavrachie 20 de ani.

Foca Capadocul 8 ani.

(1) Fraza aceasta se află în orig. după 5818 din fraza următoare.

Iraclie 30 de ani.

Constantin, fiul lui, 1 an.

Iraclona, împreună cu mama sa Martina, 4 luni.

Consta 27 de ani. Pe vremea acestuia s'au ivit mincinosul proroc al Saraținilor Mahamet.

Constantin, fiul lui Consta, 17 ani.

Dela al cincelea sobor până la al șaselea 129 de ani.

Al șaselea sfânt sobor s'au ținut în cetatea lui Constantin, în anul 6076, pe vremea împăratului Constantin Bărbosul.

După acesta au domnit fiul său Iustinian 10 ani.

Leontie 3 ani.

Apsimar 7 ani.

Iustinian a doua oară 6 ani.

Filipic Vardanie 2 ani.

Artemie și Anastasie 2 ani.

Teodosie 2 ani.

Leu Conon, Iconoclastul, 24 de ani. Pe vremea acestuia Râmleonii s'au lăpădat de Greci, și s'au ținut Râmul singur de sine până în ziua de astăzi.

Constantin Copronim (1) 34 de ani.

Leu, fiul lui, 5 ani.

Constantin cu dreptcredincioasa sa mamă Irina 15 ani.

Dela al șaselea sobor până la al șaptelea 120 de ani.

Al șaptelea sfânt sobor s'au ținut la Nicheia, pentru a doua oară, în anul 6296, în domnia lui Constantin și a Irinei, mamei sale. Și au fost (acolo) 167 sfinți părinți.

După Constantin și Irina Nichifor 8 ani și 9 luni.

Stavrachie 1 an și 2 luni.

Mihail Evlaviosul 2 ani.

Leu Armeanul 7 ani și 5 luni.

Mihail Amorei 8 ani și 9 luni.

Teofil, fiul lui, 12 ani.

Mihail, fiul lui, cu mama sa Teodora 25 de ani și cu Vasilie Machedoneanul 1 an și 4 luni. Pe vremea acestora s'au înnoit dreapta credință, și sfintele icoane s'au pus iarăș în biserici, și Bulgarii s'au făcut creștini, și literele slovenești au fost alcătuite de sfântul Chiril, în anul 6360.

Vasilie Machedoneanul 19 ani. Pe vremea acestuia s'au botezat Rușii și s'au făcut creștini.

(1) Moxa, l. c., p. 380, îi zice *Cufuritul*.

Leu Înțeleptul 25 de ani și 8 luni.

Alexandru, fratele lui, 1 an și 1 lună.

Constantin, fiul lui Leu, 54 de ani.

Roman, fiul lui, 3 ani.

Nichifor Foca 6 ani și 6 luni. Pe vremea acestuia începui a se zidi lavra din sfântul munte, de către sfântul Atanasie dela Aios, pe când eră încă în boieria de voevod, în anul 6469.

Ioan Țimishii 6 ani și 6 luni.

Dela Adam până la Țimishii sunt așa dar 6484 de ani.

După Țimishii Vasilie Porfiroghenitul 50 de ani și 11 luni.

Roman Arghiropul 5 ani și 5 luni.

Mihail Pefflagon 4 luni și 5 zile.

Constantin Monomah 12 ani.

Teodora Porfiroghenita 1 an și 9 luni.

Mihail Bătrânul 1 an.

Comnin 2 ani și 3 luni.

Constanin Duca 7 ani și 6 luni.

Evdochia, femeia lui, împreună cu fiii săi 7 luni și puține zile.

Roman Dioghen 3 ani.

Mihail, fiul lui Constantin Duca, 6 ani.

Nichifor Votaniat 3 ani.

Alexie Comnin 36 de ani.

Ioan Porfiroghenitul, fiul lui, 16 ani.

Manuil Porfiroghenitul, fiul lui, 37 de ani.

Dela Adam până la împărăția acestuia sunt așa dar 6689 de ani.

Alexie, fiul lui Manuil Porfiroghenitul, 3 ani.

Andronic Comnin 2 ani.

Isachie Anghel 7 ani.

Alexie, fratele lui, 26 de ani.

Alexie Murțuflo 70 de zile. Și întâmplându-se neorândueală în cetate, se sculară din toate părțile asupra cetății, și au cucerit Frâncii cetatea, în anul 6710, și au fugit Alexie Murțuflo, iar Frâncii nu puțini ani au stăpânit cetatea. Și suspinau Grecii văzând turburarea din cetate, și pomeniau pe papa Râmului la cele dintâi «pomeneste doamne».

Și au domnit Teodor cel Mare, Lascar, 18 ani.

Ioan, ginerile lui, 32 de ani.

Teodor cel Mic, Lascar, fiul lui, 4 ani. Aceștia însă împreună cu Frâncii.

Mihail Paleolog au luat cetatea din mâinile Frâncilor, în anul 6756, și aceștia au făgăduit să dea bir Grecilor.

Andronic, fiul lui Mihail Paleologul, după moartea tatălui său, au domnit, patriarh fiind Iosif, 20 de ani.

Mihail Azimit, fiul lui, Paleolog, 18 ani.

Andronic, fiul lui, Paleolog, 30 de ani.

Cu totul dela Adam până aci 6866 de ani.

Catacuzin și Posinclit împreună cu Caloioan, fiul lui Andronic Paleologul, 30 de ani.

După acesta Manuil, fiul lui Caloioan Paleologul, 35 de ani.

Pe vremea aceea l-au ajuns moartea pe evlaviosul domn al Sârbilor, țarul Ștefan, în anul 6864, Dechemvrie în 25.

Și după trecere de trei ani, iar dela facerea lumii în anul 6867, Turcii au trecut la Calipole și au luat vadul și multe țeri spre apus. Și de atunci s'au făcut turburare și neorânduială mare și pagubă prin țerile creștine. Au fost și cutremure mari pe pământ.

Doi ani după trecerea Turcilor la Calipole, în anul 6869, au perit Momeilo din Peritor.

Pe când curgea apoi al optzecilea an peste opt sute și șase mii (=6880) au murit țarul Uroș. În acelaș an au ucis Turcii pe craiul Vâlcașin și pe despotul Ugleşa la Marița, Septemvrie în 26.

În anul 6882 au biruit sfântul cnez Lazar pe jupanul Nicola și l-au orbit.

În anul 6888 au fost Chiriopasha (1).

În anul 6889 au fost lupta cu Țrep la Dubravnic.

În anul 6894 s'au întunecat soarele. Și în acel an au mers împăratul Murat împotriva Plocinicului.

În anul 6897 s'au luptat cnezul cu Amurat la Cosova, luna lui Iunie în 15, și au ucis pe Amurat, primind el însuș moarte fericită dela Turci.

În anul 6901 au luat Turcii Târnova.

În anul 6903 au mers Turcii cu războiu în Țara-Românească, și au pierit craiul Marco și Constantin.

În anul 6904 au biruit Turcii pe craiul unguresc Jigmont la Nicopole.

În anul 6905 au pierit Turcii în Bosnia.

În anul 6911 au pierit Baiazit sultanul de mâna lui Demir subț Angora, Iunie în 19.

În anul 6914 au răposat doamna Evghenia.

(1) Se zice Chiriopasha, *κρησανδον πάσχα*, când Paștile cad la 25 Martie.

In anul 6916 au fost iarnă rea.

In anul 6917 au prădat Vâlc cu Turcii țara Sârbească.

In anul 6918 au ucis Musia pe Vâlc și pe Lazar, Iulie în 6.

In anul 6919 au fost ucis sultanul Celepia.

In anul 6921 au mers Musia împotriva (cetății) Novobârdo, apoi, peste un an, au biruit pe Bulgari, dar și el au fost ucis în acelaș an la Iskra.

In anul 6926 s'au zidit Resava. In acelaș an au răposat marele voevod al Ungrovlahiei Ioan Mircea, Ianuarie în 31.

In anul 6929 au murit Balșa din Zeta și împăratul-sultan numit Crișciia.

In anul 6932 au răposat doamna Mara, mama despotului Gheorghe.

In anul 6934 au prădat Amurat împăratul țara Sârbească.

In anul 6935 au răposat despotul Ștefan, domnul Sârbilor, Iunie în 19.

In anul 6941 s'au întunecat soarele și eră întunec și se vedeau stelele ca noaptea, Iunie în 17, într'o Miercuri.

In anul 6945 au fost Lunia Rea. Și în acel an au aprins Ungurii lemnele Turcilor sub Crușevaț.

In anul 6946 au supus Murat pe Sârbi și au luat Borcea și Ravanîța. In acel an au ars și Scopia și multe suflete au ars într'însa.

In anul 6947 au cucerit împăratul Murat Smederevo, August în 27, și au scos (de acolo) pe Gârgur și pe Toma. In acel an au murit și craiul Albert.

In anul 6948 au pus împăratul în fiare pe Gârgur și pe Stepan și pe Toma, la Inviere. In acelaș an au venit despotul Gheorghe din țara Ungurească la Bar și in Zeta.

In anul 6949 au plecat despotul iarăș din Dubrovnic la țara Ungurescă, și pașa au luat Novobârdo, Iunie în 27.

In anul 6950 au ucis Iancul pe Mezit beg in Țara-Românească.

In anul 6951 au mers pașa sub Belgrad și au zidit Jarnovul. Și in acel an au biruit Iancul pe pașa in Țara-Românească, la Ialovnița.

In anul 6952 despotul Gheorghe, trecând Dunărea cu Ungurii, au ieșit la Zlatița și au bătut pe pașa sub Niș, iar Turcii bătură Novobârdo. In acelaș an l-au prădat Taut și au tăiat oastea sârbească la Sitnița. Tot in anul acela despotul au luat îndărăt Smederevo, August în 22.

In anul 6953 au pierit craiul Vladislav la Varna.

In anul 6955 s'au căsătorit Lazar, fiul despotului, și fu pus despot. Și s'au cutremurat pământul de două ori.

In anul 6956 au mers împăratul Murat împotriva Moreii și au bătut Toma pe craiul Tomaș din Bosnia.

In anul 6957 au bătut împăratul Murat pe Iancul la Cosova, Octombrie în 18.

In anul 6959 au murit împăratul Murat, Fevruarie în 4.

In anul 6960 împăratul Mehmet luând împărăția au zidit Cetatea-Nouă, din sus de Țarigrad.

In anul 6961 au luat împăratul Mehmet Țarigradul, Maiu 29, într'o zi de Marți.

In anul 6962 au supus împăratul Mehmet pe Sârbi și au dă-râmat Ostrovița. In acelaș an au prădat și pașa (cetatea) Chisline și au prins pe Nicola Scobalici.

In anul 6963 au prins Iancul pe fiul lui Feriz beg la Crușevaț. Și in anul acela au luat Mehmet Novobârdo și Sitnița, cu cetățile dimprejur.

In anul 6964 au prins fiul lui Silaghi pe despotul Gheorghe la Cupinic, Dechemvrie în 17. Și in anul acela s'au suit in scaun craiul Vladislav, fiul craiului Albert. Și Iancul au biruit pe împăratul Mehmet sub Belgrad, cu crâstoșii (1), Iulie în 22. In acelaș an au ră-posat și el la Belgrad, August în 11.

In anul 6965 au ucis Ungurii pe cneazul de Țili Orlih (2) la Belgrad și au legat pe craiul Vladislav. In acelaș an au răposat despotul Gheorghe, Dechemvrie în 24, într'o Vineri. In acelaș an au răposat și doamna Irina, soția despotului, la Rudnic, Maiu în 3. Și in ziua aceea au fugit Gârgur și țarița Mara, sora lui Lazar, la Mehmed beg, la Poartă.

In anul 6966 au murit craiul Vladislav, fiul craiului Albert. Și in anul acela au răposat despotul Lazar, Ianuarie în 20, într'o Vineri, in al treilea ceas din noapte. Și in acelaș an au luat pașa ce-tatea Resava, Maiu în 10; apoi și Golubațul. Și împăratul Mehmet au luat Amoreia și multe cetăți de acolo le-au trecut prin sabie.

In anul 6967 au fost Chiriopasha. Și in anul acela au luat Turcii Smederevo, prin Iulie.

In anul 6969 s'au răsboit Mehmed in Anatolia și au luat cetatea Sinope. Și au mers apoi împotriva lui Iuzum Hasan și s'au întors împotriva cetății Trapezont și au luat-o.

In anul 6971 au luat împăratul Mehmed toată Bosnia și au prins

(1) Cruciații ; cf. la Moxa, l. c., p. 406, *cristoșii*.

(2) Ulrich.

și au ucis pe craiul ei. Și în anul acela au luat Ungurii cetatea Iaițe și au trecut prin Maciova. În acelaș an au răposat Toma Cantacuzin, Iunie în 25.

În anul 6972 au mers iarăș împăratul în Bosnia, dar n'au putut să iea cu războiul cetatea Iaițe, ei au fugit de sub dânsa. Și Ungurii au bătut Zvornicul, dar nu l-au luat.

În anul 6974 s'au răsboit împăratul cu Arbănașii și i-au prădat și mare mulțime din ei au tăiat, și pe Schender l-au alungat din țară, și au zidit acolo cetatea numită Coniuh.

În anul 6975 au mers împăratul a doua oară împotriva Arbănașilor și au prădat Tomornița.

În anul 6976 au mers împăratul Mehmet împotriva Caramaniei și au cucerit cetatea Gavala și multe alte cetăți de acolo.

În anul 6978 au luat împăratul Negripul (1).

În anul 6981 s'au arătat o stea luminoasă, cu cutremur, Ianuarie 22. Și în anul acela s'au răsboit împăratul cu Iuzum Hasan, și au pierit acolo pașa de Romania Hasan Murat și mulți alții împreună cu el, la apa Eufratului, August în 4, într'o Miercuri.

În anul 6982 au mers pașa împotriva Școdrei, dar n'au cucerit-o. Și în acelaș an l-au ucis Ștefan, voevodul Moldovei, în țara sa.

În anul 6983 au luat Turcii Cafa.

În anul 6984 au mers împăratul Mehmed împotriva lui Ștefan, voevodul Moldovei, și l-au biruit, și întorcându-se de acolo au dărâmat masa vitejilor Unguri de pe Dunăre.

În anul 6985 au răposat domnul Ștefan, fiul despotului Gheorghe, Octomvrie în 9.

În anul 6987 au mers împăratul Mehmed împotriva Școdrei și încercând asupra ei multe meșteșuguri de luat cetățile și dărâmand zidurile și pierzând mulți ostași sub dânsa, n'au putut s'o iea cu puterea. Impăcându-se apoi cu Venețienii și înțelegându-se cu ei, când se apropie primăvara, aceștia o deteră Turcilor, afară de lăcuitori și de lucrurile ce se aflau într'însa.

În anul 6989 au trecut Mehmed împăratul cu oaste dincolo de mare și au răposat în 3 Maiu, iar împărăția au luat-o fiul său Baiazit, Maiu în 19, și au alungat pe fratele său Cem. (2)

În anul 6990 au trimes împăratul Baiazit pe Ahmat pașa împotriva lui Cem și l-au alungat din Anatolia. Și în acelaș an au fost

(1) Negroponte.

(2) Džem.

sugrumat Ahmat pașa de către împărat, la Adrianopole, Dechemvrie în 6.

În anul 6991 au mers împăratul Baiazid împotriva cetăților lui Ștefan, voevodul Moldovei, împotriva Chiliei și Cetății-Albe, și le-au cucerit.

În anul 6994 au bătut Misirenii (1) Anatolia. Și în acelaș an s'au săvârșit despotul Vâlc, zis Gurgurovici, în țara ungurească, Aprilie în 16.

În anul 6995 au ucis Turcii pe Dumitru Iacșici la porțile Smederevei, în Octomvrie.

În anul 6996 au răposat doamna țarița Mara, fiica despotului Gheorghe, la Ejeva, Septemvrie în 28. Și în acelaș an au bătut Arapii și Misirenii oastea împăratului Baiazid, în țara lor.

În anul 6997 Arapii și Misirenii au bătut din nou pe împăratul Baiazid, în țara lor.

În anul 6998 au murit craiul unguresc Matiaș, și în Țarigrad s'au arătat un semn mare, căci căzând de sus un fulger de foc, ca odinioară asupra Sodomitenilor, au aprins iarba de pușcă, ce se păstră într'o biserică, și pustile împărătești, și multe zidiri și case turcești ce se aflau în jurul acelu loc, împreună cu toți câți trăiau în ele, au ars.

(1) Egiptenii.

II.

LETOPISEŢUL LUI AZARIE.

СКІАЗАНІЕ ВЪ КРАТЦѢ СѦ МОЛДАВЕСКИХЪ ГОСПОДАРЕХЪ.

СѦТ СЗДАНІА МИРА ВЪ ЛѢТО „СВѢЗЪ (6867 = 1359) УТ ТОЛѢ ПРОИЗВОЛЕНІЕМЪ ВОЖІЕМЪ НАЧА СѦ МОЛДАВЕСКАА ЗЕМЛА. ПРІИДЕ ДРАГОШЕ ВОЕВОДА УТ ОУГВРСКОИ ЗЕМЛИ УТ МАРАМОУРИША ЗА ТЪРЪМЪ НА ЛУБЕ И ГОСПОДСТВОВА Ё ЛѢТ(Ѣ).

И ГОСПОДСТВОВА СЫНЪ ЕГО САС Д̄ ЛѢТ(А).

И ГОСПОДСТВОВА ВОГДАН Д̄ ЛѢТ(А).

И ГОСПОДСТВОВА СЫНЪ ЕГО ЛАЦКО И ЛѢТ.

И ГОСПОДСТВОВА СЫНЪ МОУШАТИИ ПЕТРЪ СІ ЛѢТ.

И ГОСПОДСТВОВА ВРАТ ЕГО РОМАН Т̄ ЛѢТ(А).

И ПО НЕМЪ ГОСПОДСТВОВА ВРАТ ЕГО СТЕФАН З̄ ЛѢТ.

И ГОСПОДСТВОВА ЮГА Ё ЛѢТ(Ѣ). (1)

ВЪ ЛѢТО „СЦЗЪ (6907 = 1399) СТА НА ГОСПОДСТВО АЛЕЖАНДРЪ ВОЕВОДА И ГОСПОДСТВОВА ЛВ ЛѢТ(Ѣ) И И МѢСАЦЪ.

ИЛІАШЪ, ПРЪВЫ СЫНЪ ЕГО, ГОСПОДСТВОВА Ё ЛѢТ(Ѣ) И Д̄ МѢСАЦЪ САМЪ, А СЪ ВРАТОМЪ СВОИМЪ СТЕФАНУМЪ ГОСПОДСТВОВАША ВЪ КОУПѢ З̄ ЛѢТ.

ИТЬ СТЕФАНЪ ВОЕВОДА ВРАТА СВОЕГО ИЛІАША И ОСАѢНИИ ЕГО, А СТЕФАНЪ ВОЕВОДА САМЪ ГОСПОДСТВОВА Ё ЛѢТ.

И УГРЕЧЕ ЕМОУ ГЛАВ(А) РОМАНЪ ВОЕВОДА, И ГОСПОДСТВОВА РОМАНЪ ВОЕВОДА, СЫНЪ ИЛІАША, Д̄ ЛѢТО.

ГОСПОДСТВОВА ПЕТРЪ ВОЕВОДА, СЫНЪ АЛЕЖАНДРА ВОЕВОДИ, Д̄ ЛѢТО. И ДАДЕ УНЪ КЕЛІЮ ГРАДЪ ОУГРОМЪ.

И ГОСПОДСТВОВА ЧЮВЪРЪ Ё МѢСАЦА.

ГОСПОДСТВОВА АЛЕЖАНДРЕЛЬ Д̄ ЛѢТ(А), СЫНЪ ИЛІАША ВОЕВОДИ. И ПРИ НЕМЪ БЛАГОСЛОВИ СѦ ПРѢСВЕЩЕННЫ КЪР ДЪВКТИСТЬ НА МИТРОПОЛИТСТВО УТ ПАТРИАРХА НИКОДИМА СРЪВСКИМЪ ЗЕМЛА, ПРИ БЛАГОЧЕСТИИЕМЪ ДЕСПОТѢ ГЕВУРГИИ. И ОУМРЕ ВЪ БЕЛОМЪ ГРАДѢ, ВЪ ЛѢТО „СЦЗЪВЪ (6962 = 1454) АИР. ПС.

(1) Se poate completa și акт(а), cum e în cronica lui Azarie, p. 177.

Господствова (1) богдан воевода, сынз александра воеводі (2), штецз стефана воеводі, ѿ лѣт(ѣ). И штеѣче емѡ глав(а) петрз, рекомы арѡн, оу рзвзсѣн.

Господствова (3) арѡн ѿ лѣт(ѣ). И при нем нача сѧ дан тоурскаа. И по нѣколко врѣмѧ штеѣче емоу глав(а) стефанъ воевода.

В лѣто „сцѣ (6965=1457) ап. вѣ, вз ве(ликии) че(тверзто)к, прїнде шт моунтан стефан воевода, сынз богдана воеводи, и сзтвори прзвое повѣжденїе на арѡна на серети, на тннж оу должеи; вторы повои сзтвори сз ним оу ареникоу, и пак вззможе стефан воевода. По том же сзвѣра сѧ взсѣт земаа сз свѣтѣншим митрополитом кур дѣвкѣнѣстом и сз помѡцїж вожїж помазаша его на господство на серети, идеже именуѣт сѧ мѣсто то дерентате и до селѣ. И прїѣтъ скиптри молдавскон земаи.

В лѣто „сцѣ (6969=1461) юн. ѿ повоева стефан воевода сакѣнскою земаю.

В лѣто „сцо (6970=1462) юн. ѿ оударнша пѣшкою стефана воеводѣ вз глезно оу келїи град.

В лѣто „сцоа (6971=1463) юл. ѿ прїѣт себе господаж егдокиж влѡчестива, шт киева, сестра семена царѣ.

В лѣто „сцог (6973=1465) ген. ѿг, в че(тверзто)к, вз полднѡци, взниде стефан воевода вз келїю град и шсѣде его. И прѣвѣст тѣ в че(тверзто)к мирно, и вз пѧ(то)к рано оударнша и начаша рвати град келїю. И тако рваша вес день, и выша сѧ до вечера. Вз сжвотж же прѣдде сѧ град, и взниде стефан воевода вз град, вожїем изволенїем. И прѣвѣст тоу ѿ дни весела сѧ и хвалаа бога и оукротѣваа люді вз градѣ. И постави им тѣ исѧїа и воухта прзкалави и [вз]зврати сѧ вз настѡнїи свои град соучавскы, и тако повелѣ митрополитом и епископѡм своим и взсѣм бѣрѣм владѡдарнѣти бога и молѣж ш нем сзтворнѣти кз богоу.

Вз лѣто „сцоа (6974=1466) юл. ѿ начѧт здати, сз помѡцїж вожїж, свѣты монастырь прѣсвѣтѣн вогороднїи вз пѣтнѡн.

В лѣто „сцоѣ (6975=1467) нѡѣ. дї вззвиже сѧ крал оугрзскы матїашъ и паде оу тотроуш сз взсеж силѡж оугрзскож, и прїдоша оу романнѡк трзг и пожегоша его. И так(ѡ) прїдоша до вани. И выст сзмыслаз стефанѡу воеводѣ и нападе нѡцїж на нѡх вз вани; и прѣдде их вѡгз вз ржцѣ стефанѡу воеводѣ и во[и]сцѣ его, и повнени выша лншгѡ множество их. И крал тогда оустрѣлен выст на рати. И тако вззвѣра-

(1) Prescurtat gava, mai nainte givțova.

(2) In ms. воеводѣ.

(3) Prescurtat gva.

тиша сѧ посрамлени нѣмъ пжтелъ браткымъ, и не выстъ икоже шни мнѣхъ, нж выстъ икоже вѣ волѣ вожіжъ.

И въ тожде лѣто прѣстави сѧ господа егдакѣжъ.

И по нѣколико врѣма съмириша сѧ междѣ совожъ стефанъ воевода съ оугрзекымъ кралемъ матіашемъ, и еице по съмирени доврѣмъ даршва господиноу нашемоу стефанѣ воеводѣ вѣ града, на има штъ балтхъ и чичевъ, въ ардѣлсконъ земанъ, икоже сжтъ и до селѣ.

Въ лѣто „щцѣи (6978=1470) агт. вѣ прѣидоша татаръ мнѣгѣ мнѣжство и выша сѧ съ нилии стефанъ воевода на дѣрови на липничѣ (1), близъ нистра, и погна въ сѣдъ ихъ и възатъ весъ паѣи ихъ. И тако възврати сѧ съ повѣдожъ, и прѣиде да вевагытъ храмъ прѣсвятѣи богородици съ помощіжъ вожіжъ, ржкожъ прѣосвященнаго митрополита кѣръ деактиста и епископа тарасіа и съ нгоумени възѣхъ монастырѣ; и на агт(оур)гѣи вѣхъ възѣхъ числомъ 3̄ архіерей и ерей и дѣакны оу жрѣтхъвнищѣ, сеп. 7̄, при архімандритѣ іѡасафѣ.

Тогожде лѣта фѣв. вѣзъ ненавидѣи добра дѣволъ сътвори ненавистъ междѣ стефаномъ воеводомъ и междоу радоула воеводѣ, и стефанъ воевода паѣи бранла и пожеже.

Въ лѣто „щцѣи (6979=1471) оуѣлченъ выстъ ісаіа дворникъ съ негрѣломъ чашникомъ и алеѣа столникъ.

Въ тожде лѣто мр. 3̄ выстъ развои съ радоуломъ воеводѣ оу сочи, и възможе стефанъ воевода и повы штъ ныхъ мнѣгѣ мнѣжство, и възси стѣгове его въззати выша, и мнѣгы витажѣи тогда оухѣащени выша, иже посѣи ихъ. Тжко шетави жива вѣ вел(и)ка волѣрина, мирча кѣлиса и стана логофѣта.

Тогожде лѣта агт. вѣдъ выстъ трже велен (2) по възси възселенѣи, въ врѣма егда сѣдаш(е) господишь на шѣд(ѣ).

Въ лѣто „щцѣи (6980=1472) сеп. дѣ прѣмалъ стефанъ воевода себе госпожджъ маріжъ штъ мангопа.

Въ лѣто „щцѣи (6981=1473) ноя. вѣ раздѣли стефанъ воевода воискѣ (3) свою (4) стѣгове оу мнѣкѣи, и тако поухаша и съ васаравѣмъ лають на радоула воеводоу, и сънемше сѧ тогожде мѣсѣца вѣи на мѣстѣ нарицаелѣмъ потокъ вѣудна, и тоу выша сѧ 7̄ дни. И шетави радѣа воевода възѣ своа въ шкѣа свои и вѣжа съ възсѣжъ воискожъ своѣжъ въ настоаніи свои градъ.

(1) In ms. greș. липнич; cf. in cod. dela Slatina липиче, in trad. lui Brzeski *Lipniczi*.

(2) In ms. вен.

(3) In ms. corectat din воискѣ.

(4) Greș. in loc de ероѣмѣ; cf. in cod. dela Slatina воискамъ ероѣмъ și in analale bistrițene воискѣ своѣи.

дѣлѣнїи. Въ ѿ тѣхъже мѣсѣца прїиде стефанъ воевода съ вѣсѣжъ воинскожъ своѣжъ и вѣсѣде градъ дѣлѣнїи; и въ нѣмъ та повѣже радѣла воевода изъ града, и прїятъ стефанъ воевода града и вѣнїде въ нѣ и вѣзатъ господѣжъ радѣла воеводѣ и дѣцѣръ его марїѣжъ господѣжъ и вѣсѣжъ скрѣвнїца его и вѣсѣжъ ризы его и вѣсѣжъ стѣгове его; и тоу сѣтвори ѿ дни вѣсѣла [са]; и тако вѣзврати са въ настоѣнїи свои градъ соучавскїи, вѣсарѣва же вѣстави господѣствовати. (1) И господѣствова мѣсѣць ѿ. Радѣла же воевода повѣже до тоурѣкъ и вѣзатъ съ совожъ ѿ тысящѣ тоурѣковъ, и оудариша на вѣсарѣва и развїша его и вѣнска его вѣсѣ, а самъ повѣже до молдавскѣи землїи.

Въ лѣто „зѣцѣ“ (6982=1474) шх. ѿ вѣстъ вѣи съ цѣпалоушемъ и съ оутри въ мѣнтѣнскѣи землїи, и повѣмени вѣшла.

Въ лѣто „зѣцѣ“ (6983=1475) ген. ѿ вѣстъ вѣи (2) на вѣслоуи съ силѣми тѣрскїими, и вѣзможе стефанъ воевода вѣжїю мнѣлѣстїю и падѣла тогда безъ числа много мнѣлѣство, и оухвѣрѣни вѣшла жївѣи безъ числа мнѣлѣши, иже и посѣжъ нѣхъ; тѣжко едїного вѣставиша жївѣи, сына сакъ вѣша; и стѣгове нѣхъ и съ вѣл(н)кѣми сѣнтри вѣзѣла имъ, вѣцѣ(ѣ) мѣ.

Въ лѣто „зѣцѣ“ (6984=1476) юл. ѿ прїиде царѣ тоурѣкѣи мѣхметъ вѣгъ съ вѣсѣлѣи силѣми своѣми и вѣсарѣва воевода съ нѣми и съ вѣсѣжъ вѣнскожъ своѣжъ на стефана воеводѣ; и сѣтвори съ нѣми вѣи оу вѣломи потоцѣи, и вѣзмогоша тогда прокалѣтїи тоурѣци, и на дѣ вѣсѣжъ вѣнска стѣфана воеводѣ, и тако паѣнїша вѣсѣжъ землѣи и прїидѣла до соучавѣи и тѣжъ сѣжѣгоша.

Въ лѣто „зѣцѣ“ (6985=1477) ное. ѿ прѣстави са прѣвѣсѣрѣннѣи мнѣтрополитъ нѣр дѣвѣтнѣтъ.

По немъ, мѣсѣца дѣк., прѣстави са рава вѣжїа марїа господѣжѣи вѣт манѣгова. (3)

Въ лѣто „зѣцѣ“ (6987=1479) прѣстави са рава вѣжїи вѣгданъ, сынъ стѣфана воеводѣ.

Тѣхъже лѣта мѣг. ѿ прѣстави са рава вѣжїа вѣнѣжна, дѣцїи александра воеводѣ, и станѣюла вѣл(н)кѣи прѣстави са ѿ дѣнь по нѣи.

Въ лѣто „зѣцѣ“ (6988=1480) ное. ѿ прѣстави са рава вѣжїи петрѣжъ, сынъ стѣфана воеводѣ.

Въ лѣто „зѣцѣ“ (6989=1481) юл. ѿ вѣстъ развѣи съ цѣпалоушемъ оу рѣннїи, и вѣзможе стефанъ воевода, и повѣмени вѣшла мнѣлѣство мнѣлѣство

(1) Presecurtat гѣати.

(2) Corectat din вѣзон, по е șters cu cerneală roșie.

(3) Tot așa în cod. dela Slatina, în loc de мауро̀на, cum e în anelele bistrițene și mai sus, sub an. 1472.

без числа. Тогда и шандрѣ паде оу том развои. А стефан воевода постави влада воевода калѣгера господствовати моунтѣнскон земли.

В лѣто „сцѣ (6990=1482) мр. ѿ прѣат стефан воевода град ут краюна и постави свои прѣкалави, влзча и иванка.

В лѣто „сцѣв (6992=1484) мр. ѿ, в срѣд(ѣ) вел(икон), вз полоунощи на че(тверзто)к, пожеже вес монастырь поутенскы до конца.

Въ тожде лѣто, юл. дї, прїнде царь вавзит сѣ тѣрци на келїю град, и сѣ ним влад воевода калоутерк сѣ моунтѣни, прї ивашко и маѣим прѣкалави; и по сем авг. ѿ вззаша и велград, при германѣ и ѿ(аннѣ) прѣкалавы (1).

Въ лѣто „сцѣг (6993=1485) сеп. а понде стефанъ воевода до кралѣ лѣдскаго, и свзраша сѣ въ колодїи. А до толѣ прїндоша тоурци сѣ хронотом даже до соучави и пожегоша и мѣсто и пѣниша земля по-жигашце.

И по сем прѣстави сѣ рав вожїи архїмандрит ѿсиф, ук. б.о.

Тогожде лѣта, ное. ѿ, выст развои сѣ тѣрки и сѣ марколчем оу кзт-ловоуги, и вззможе стефан воевода вожїєю милостїю.

В лѣто „сцѣд (6994=1486) фв. ѿ постави стефан воевода нгс-мена павсїа низкаго монастырю поутинскомоу.

И по семъ выст развои сѣ хроетом оу влзгарех на серети. И на том развои паде стефан воевода, богъ сѣхрани его. И хроетѣ глава ут-сѣчена выст.

В лѣто „сцѣи (6998=1490) оумре крал оутрзскы матїашк.

Тогожде лѣта прѣстави сѣ рав вожїи ѿ(анн), сынз вел(и)каго княза ѿ(анн)а московскаго, утѣцз вел(и)каго княза димитрїа, анеѣеа стефана воеводы.

В лѣто „зд (7004=1496) юл. бз прѣстави сѣ рав вожїи александро, сынз стефана воеводї.

В лѣто „зе (7005=1497) въздвиже сѣ крал лѣдскы алберть сѣ вз-сѣли силами своими азстїж на стефана воеводоу, глагола ѿ(о) градет на тоурци, вззати градове келїю и велград. И посла стефан воевода про-тив немоу свои покансѣри, тзоутѣла логофета и ѿака вистѣрника, сѣ великими и многыми дарми; он же ѿт ихъ и шкова и посла до лнова; сам же прїнде на соучавскы град и швѣд его, и рваша его ѿ нед(ели) (2), и ничтоже оуспѣша. Стефан же воевода свбра своа конска вз романовк трзг, таже прїнде емоу помоци ут кралѣ оутрзскаго, иже вѣ брат лѣд-скомѣ краю, вї тысяци, и сѣ ними вѣ воевода ардѣлскы вирток, сват

(1) Sau прѣкалаки, corectat din -ѣ.

(2) Completat după analele bistrițene, *Cronice inedite*, p. 45 și 48.

стефана воеводѣ; и радѣла воевода еше посла емоу помоу, и ѡт царѣ ва-
язита прїиде емоу помоу. **И** въпроси вирток стефана воеводу еке о
сзмирени; и господиць стефан воевода едва сзтвори волѣ его ѡ сзми-
рени, иж ави сѧ вратили пжтем илже прїидоша. **И** стефан воевода въго-
стнѣк и дарова виртока сз вел(и)кыми и многыми дарми и ѡтпоустѣ его
вз своа си. **А** краа не възврати сѧ тѣмже пжтем илже прїиде, иж илже
вѣ земаа цѣла. Того радѣ разгнѣва сѧ стефан воевода и погна вз сѧѣд
иѡ, и постиг иѡ взе краа козминьскон воуковини, и възат вога на по-
моуць и прѣчистоую его матерь и свѣтаго великомжченика димитріа,
оудариша на них и разбиша их, и велик сѣч выст вз них. **И** падоша
мнози велмжжи ѡт них, и възати быша великы скиптри кралеви и
вел(и)кы поушкы его. **И** прїиде вѣст стефану воеводѣ, яко градет и
дрюга вонска лѣдска, и господиць посла волдоура дворника, и пови иѡ
до конца. **И** тако ѡтїде (1) посрамлен краа; сз малыми нѣкыми своими
едва сп(а)се сѧ.

В лѣто 7006 (= 1498) пѣни марколчк лѣдскою земаю, выше ли-
хва кѣ пизриц. **И** по сѡх иде стефан воевода вз лѣдскою земаю и
пѣни ѡ и възат ѣ града, теревоул и подхаець, и сжжеже иѡ, и приведе
многы людѣ вз свою земаю.

В лѣто 7008 (= 1500) маи аї прѣстави сѧ рава вожїа марїа,
госпожда радѣла воеводѣ, и погребена выст вз монастыри пѣтнским.

В лѣто 7010 (= 1502) юл. кѣ прѣстави сѧ рава вожїи пансїе,
игоумен пѣтнскы.

Вз тожде лѣто прѣстави сѧ рава вожїи доуховник андонїе волесн (2)
агг. д, вто(рни)к вз полоуноци.

В лѣто 7012 (= 1504) мѣсаца юл. ѣ прѣстави сѧ благочестивы
господиць ѡв(ан)нь стефан воевода, сынз вогдана воеводѣ, и погребен выст
вз монастыри ѡт него сззданиѣм, вз поутиои. **И** господствова (3) мѣз
лѣт и ѣ мѣсаца и г̄ нед(ели).

И по стефанѣ воеводѣ ста на господство (4) сынз его вогдань воевода,
и господствова (5) вѣ лѣт и д̄ мѣсаць и г̄ нед(ели); и прѣстави сѧ в лѣто
7025 (= 1517) ап. бѣ, и погребен выст вз пѣтнским монастырем,
вз велицѣи приратѣ, ѡ десныа странь; вѣчнаа емоу памать.

(1) In ms. ѡтїде

(2) Cuvântul волесн e adaos în margine cu roșu.

(3) In ms. глства.

(4) In ms. гитво.

(5) In ms. гитвоа.

И по нем ста на господство сынъ его, дѣдоу своему единоименит, стефан воевода младѣи, ан. бѣв. И въ ѣ лѣто господства его, мѣсѣца авг. ѿ, сътвори пръвое повѣжденіе на проклятыхъ татарыхъ, межи про[у]томъ и чюхромъ, и помощіѣжъ вожіѣжъ и молитвами прѣчистыхъ богоматере оутпоша ѡтъ нихъ много множество въ прѣтѣ, и погрѣзоша въ чюхрѣ, и посѣчени выша мнози безъ числа, на сѣши падоша (1) и погывоша, вожіимъ гнѣвомъ. И оухващени выша ѡтъ нихъ мнози начальници живи, и послаша ѡтъ нихъ къ шрѣстныимъ царемъ и крадемъ и воеводамъ.

Сѣа иже до зде ѡ[т]ъ ихъ же (2) прѣжде насъ съписателѣи лювождрѣстєова сѣа и благополоучнѣ съставлена выша и намъ чадомъ ихъ многочестнѣ прѣдаша, а ѡтъ ихъ же съптрѡуждена выша (3), въсѣчьскы намъ невѣдомо, ѡтъ благоподражателен (4) и вѣико (5).

Принеси (6) оубо и мы, елико по силѣ, ѡтъ сждоу лювождрѣстєи иже о сицевыхъ себе коснѣмъ, и до еже при насъ лѣтѣхъ же и царствѣа слова пленницъ (7) привѣчельмъ, не (8) кыченіемъ рыторетва высокождрѡужіе, нжъ царскымъ повелѣніемъ послѣдоужіе, петра глагола израднѣаго, иже съпротивнымъ страшнѣаго, сына стефана воеводи довлѣаго, и того великаго словоложника, кръ деудвѣра. Повелѣше (9) въ мои хѣдѡсти, послѣднѣишомъ въ свѣщенноиоцѣхъ, смѣренномъ макаріѡ, о сълоучиныхъ сѣвѣцѣхъ въ мнѡшѣдшихъ врѣменѣхъ же и дрѣжавѣ (10) и до насъ дошѣдшихъ, не завенѣа грѡвомъ покрити (11), нжъ лѣтописечествѣ прѣдати, и да ниже съждѣствомъ оврѣщемъ сѣа мечъ въ ножницъ понждажѣе, ниже длзгословѣствоужіе азжицѣжъ рѣкжъ испражнѣжѣе, и ниже о вожіи посѡслени възвишати сѣа, ниже о наказани малодоушѣствовати (12), нжъ о въсѣхъ слажъ богови възсѣлати, стрѡжѡмомъ възсѣа на полѡж, и сѣа оубо сице. Начнѣмъ же оуже оукрасити слова вѣнецъ словеси златоплетенными и длзгъ повелѣніа ѡтдати.

По конци присноєвзномнаелѣмъ и въ мжжѣтѣ прѣсловацѣаго (13) іѡанна стефана воеводѣи, възпрѣятъ царствѣа скуптри чрѣслъ его павѣа, вѡгдан воевода, лѣта сѣзницѣ тогда ѡтдажѣмъ тысѣци сѣдмосѡубѣна и едина

(1) Cuvintele безъ числа на сѣши падоша sunt adăose jos în margine.

(2) Cf. S. și B. (= codicele dela Slatina și codicele lui Barsov) ѡтъ ихъ.

(3) Fraza а ѡтъ ихъ же съптрѡуждена выша lipsește în S.; съптрѡуждена pare a fi corectat din -ныа, cf. B. съптрѣждена.

(4) S. богоподражатѣ[лѣ]и, B. богоподражателен.

(5) Cuvintele subliniate sunt scrise în orig. cu roșu, ca titlu.

(6) Tot așa S. și B. Ar trebui принесѣмъ; cf. la începutul cronicei lui Azarie начинѣмъ.

(7) S. и пленницъ, B. пленницъ. (8) S. ни. (9) S. și B. повелѣша. (10) Tot așa S. și B. (11) S. și B. покрити. (12) S. și B. малодоушѣствовати. (13) S. și B. прѣсловацѣаго.

пакы сѣгѣнаа десѣтица и второе ношеніе познаваше (1) сѧ ѡвѣ, въ втории боульскыхъ кааандѣ.

И по прѣтчени лѣтѣ единомоу, ѡт радѣла стрѣчнкъ вывк, загорскаго воевода, на немже брѣшко опазчи сѧ, и овоимъ сѣще христїаномъ, вѣсѣко аще и праведнѣ, нж не благочестивнѣ. И князѣтрх прѣдѣлѣхъ его вывк кз сраженію готов, и сам радѣла о сицевыхъ подвигѣ не малъ полагаж (2), и ѡ что хотѣаше сѧ (3) въ крвопролитїи ономъ зѣлнн смѣхъ врагоу прѣдложити сѧ, аще не въ цедрынъ господь прѣдварилъ обычнымъ своимъ чловѣколюбіемъ; ходатаа въ нм прѣдлагает, сѣлѣтѣ члдо присное, маѣма глагола деспота, нже не по мнѡвѣ на митрополитскын сан ѡт архїерен молдавскынхъ (4) достоннѣ възведен и прѣстола вѣлоградскын до кончинн оукраинк. Оз оубо о сѧмирени тѣмъ повѣсидовав (5) и надеждж не погрѣши, и ѡвоихъ миринъ въ своа снхъ (6) ѡтсла.

И по другомоу пак (7) лѣтѣ, не възмог (8) сѧтрѣпѣти зловѣсіа лѣшескаго, оустрѣли сѧ оубо кз нимъ на бран; и никтоже вѣ сѧпротнвалѣж (9) сѧ, и достнже паѣнѣж (9) нарочнтнн градъ нхъ левв, обнчнѣ ѡт нхъ снще зовом, и оветзпалъ градъ бранїа (10), сѣчла и пожисаж (11), и възспѣт шествоуж (12) грады поварѣла, и мнѡгъ паѣнъ ѡт тждѣ водѣ (13), пакы въ своа сн доспѣ радѡуж (14) сѧ.

Не мнѡго же по срѣдѣ (ѣ) въз[д]внж сѧ лѣшескыи краа (15) сѧ възсѣжъ своѣжъ силѡж (16) на молдавскаа землѣ, палѣще (17) и страшнще, вѡтншани досажше и окроченїе[мъ] (18) азстннмъ аша нѣбкынхъ ѡт царскыхъ (19) сѧтрап; и въ снхъ своа пак (20) постигоша.

Въ двацн десѣт и тысячнцахъ (21) лѣт седмыхъ кз простѣн двѡнцн прїндоша множество татарѣ ѡт перекѡпа и нападоша напрасно (22) и безвѣсти на земан молдавскїн и попалннша мнѡжкество паѣна безъ числа, чловѣкк же (23) и скѡтъ, ѡт нистра и (24) до прѣта, прѣтъ вес и жекїа ѡт кыгача (25) до хотина, и вес полскын скѡтъ, и мирно възвращше сѧ, гнѣе вѡжїн испазнше.

Въ десѣтое же лѣто царства его безверѣменствїемъ залѣ възсѡчн нз загорскыи землѣ, паче же въ врѣмѣ зимное, трнфнзалъ нѣкто, царева

(1) S. și B. познавање. (2) S. și B. полагаа. (3) In ms. хотѣаше, ceeace s'ar putea transerie хотѣаше се, dar pronumele reflexiv, când se serie întreg, se serie totdeauna сѧ. (4) S. și B. молдавскыхъ, -ыхъ. (5) S. și B. mai corect повескдѡвавъ, -вав. (6) S. și B. въ своа нхъ. (7) S. și B. пакы. (8) S. не възможе. (9) S. și B. сѧпротнвалѣж, -пакнѣж. (10) S. și B. бранїа. (11) S. și B. пожисаа. (12) S. възспѣт шествоуж, B. възспѣт шествѣа. (13) S. și B. вода. (14) S. și B. радѡуж. (5) In ms. греѣ. граа. (16) S. și B. въздвнже (взвннже) послѣл лѣшескын краакъ мало не еанко възсѣжъ своѣжъ силѡж. (17) S. și B. палѣще. (18) Cf. S. și B. окроченїемъ, -їем. (19) S. și B. царскынхъ. (20) S. și B. пакы. (21) B. тысячнцахъ. (22) In ms. напрасно. (23) S. și B. lipsește. (24) B. lipsește. (25) S. кыгача, B. кыгача.

сына себе именовѣ, егда воинъ вѣсѣко (1) себе оупоклобавет и брань без-
влазвѣствоует (2), и припаде земан молдавстѣи, и лютѣ землѣ сѣл
жителѣ ѣзмѣтнѣ. (3) И прираж сѣ сѣ воини (4) царевн ниже васлоуи,
оу мѣствѣ, и тамо заѣ доушж изврѣже, и нни не маан сѣ совож (5)
погоубнѣ.

Бѣ же же лѣто кз седмым тысяцам (6) жигѣа конец (7) оу хѣсѣх
того постиже (8), ап. мѣсѣца.

И (9) оставилъ царство сыноу своему, стефану воеводѣ юнномѣ,
деватѣ лѣтѣ (10) нѣгде сын, и благословеніе помазаніа пріем рѣкож
прѣвсвѣщеннаго митрополита кѣр деуктисга, кз соучавскыи (11) прѣ-
славнѣи (12) град.

Бывшѣ же второмѣ лѣтѣ царства его, авгѣсг(а) мѣсѣца, двиг сѣ авѣз,
единѣ вт татарскых (13) солтан вт перекопа, сѣ множеством поганих
татарѣ, и без вѣсти пріидоша (14) нистрѣ рѣкѣ, и dospѣшж (15) проут и
начаша пѣннѣти землѣ окрѣст, по швычаю их. Тогда иснаходнѣк о них
стефан воевода и напрасно вѣста на ных (16) сѣ своимн вои и порази их
оубнѣ по вѣсѣдѣ. И ѣдавнѣша сѣ кз проугѣ и погразоша кз чоухрѣ, и
еликы (17) осташа прогони их (18) даже до нистра, и тамо оутопоша вт
ѣбаного вѣганѣа; доушжн же вт них и живн оухвѣцени выша. Солтан
же авѣз едѣа оутече сѣ малѣмн своимн, оуранен и тѣ кз главѣ; прочѣи
же еанци вѣзмогѣша оугонести, пѣши и нази и безврѣжнн втѣдѣша
и посрамлени достигаоша своих мѣствѣ. Глава господоу богѣ (19) нашемѣ
ісѣу христѣ, вѣзмѣздившомѣ так(о) (20) тогда врагомн нашимн.

Праведно вѣзмѣннѣом и о вѣнѣшннх царствѣах мало любослышателем
повѣсѣдовати. (21)

Кз таже (22) вѣремена и лѣта царствоваше (23) над перси (24) кз ца-
риградѣ сѣлим, сынѣ баазита царѣ. Тѣ оубо сѣвѣра множество персѣ и
сила велнка, и вѣздвиг сѣ вт цариграда и прѣиде морѣ и олазчи сѣ на
изманатѣни, на царство софѣнское, лежжѣе на вѣсток, и вран крѣнж
сѣтвори сѣ нимн и ничтоже оуспѣ, нж паче погѣвѣз вт своих мнѣж-
ство воин, и вѣзератнѣ сѣ вт тѣдѣ и приоуготоваз (25) сѣ второе и понде
на палестинскѣа землѣ и прѣат ѣ (26) и іерѣусалимѣ, и вт тѣдоу (27)

(1) S. și B. вѣсѣкѣ, -кѣ. (2) S. și B. безвлазвѣствоуетѣ, -ет. (3) Cuvintele и лютѣ землѣ сѣл
жителѣ (S. жителѣа) ѣзмѣтнѣ lipsește în B. (4) B. воинн. (5) S. și B. совож. (6) S. și B.
тысяцамѣ, -ам. (7) S. конецѣ житѣа. (8) B. постиже. (9) S. și B. lipsește. (10) S. și B. де-
вѣтолѣтнѣоу, -тнѣ. (11) S. сочавскыи. (12) S. прѣславнн, B. прѣславннн. (13) S. greș. татара. (14) S.
și B. прѣидоша. (15) S. și B. dospѣша. (16) S. și B. ных. (17) S. și B. еликѣ. (18) In ms. прогони;
S. și B. прогони ихѣ, их. (19) S. și B. lipsește. (20) S. și B. такѣ. (21) S. și B. повѣсѣдовати.
(22) S. și B. таже. (23) S. și B. царствовааше. (24) S. персы. (25) S. прооуготоваз. (26) S. și B. ж.
(27) S. și B. вт тѣдѣ.

поиде на егѣпет, нарицаемъи нынѣ въ перск мисир, и прѣлат град и нсѣче (1) множество мисирѣи и начальники их, и възвратив са повѣдникъ въ свои стол царѣиград (2).

Въ тридесатыхъ над седмыа вѣ тысячѣ (3) въздвиг са царь сѣлѣнмен, по сѣмрзти селима шца своего, шг цариграда и оустрѣми са горѣ по дѣнакѣтѣи рѣцѣ и достиже къ прѣдѣламъ оугрѣской земли и начатъ пѣнитѣи земля ѣ ихъ и пожигати, и достиже до белграда и много рѣка, и не вѣмъ како оуплашиша са оугрѣе и помощи имъ не даша, ни изыдоша противѣ (4) персѣмъ. Послѣжде сами са прѣдѣлаша вѣлограждане тѣркомъ; и прѣлаша и, и ныа градовы мнѣгы, и земля срамова (5) пѣнѣиша и възвратиша са възпат и възаша моци прѣподобныхъ (6) матери нашѣ (ѣа) (7) параскевы (8) шг вѣлограда (9) и донесоша ихъ въ константин град.

Тожде (10) лѣто почи о господи и басарава, воевода земли загорѣтѣи, мѣсаца сеп., и възкочи на егѣтѣ мѣстѣ нѣкыи персин именованн (11) махмет, иже влачалаше (12) са шг рѣда его (13); ижъ кое оубо причастѣи свѣтѣ къ тѣмѣ? Оубрацаахъ (14) во са людѣи шг него якоже (15) кто кераста вѣгает.

Иныи же и ны (16) въ то вѣмѣ (17) покѣсиша са възстати на господство то, рекомыи (18) привѣси, именовани и именовани, даже до шестѣи; и възси погывоша въ едино лѣто.

И междѣ сими и по сихъ оустамение са въ царствѣ томъ радѣи нѣкто, съ перси борѣ са, овогда бѣа, овогда же повываемъ (19), четирици (20) пѣныи къ прѣдѣламъ оугрѣскимъ прѣкочи, помощѣи шг тждѣи привлача; и не прѣста дондеже не до кѣнца шг прѣдѣла тѣхъ прогони ихъ (21).

Пакы възвратимъ са шг иждѣ же изыдохомъ, а еже о сицевыхъ (22) слово да пождетъ (23).

Царствоушроу, якоже прѣдрече са, младомоу стефанѣи и житѣа коло прѣмѣдрыхъ оустроѣи (24) хитрѣ оубрацаа (25), ветхыи же запинатель не сѣтрѣи на мнѣсѣи доброе рѣство, ижъ заченъ въ прѣдречениихъ прѣво-

(1) S. și B. нсѣче. (2) In B. corectat din цариград. (3) S. și B. тридесатѣи над седмыа лѣтѣи тысячѣ (-жѣи); вѣ in loc de лѣтѣи e greșeală.

(4) S. și B. противѣ. (5) S. și B. земля сѣрѣмова. (6) B. прѣподобныхъ. (7) In ms. на, S. нашѣ, шг B. на. (8) B. параскеви. (9) S. și B. вѣла-вѣлаграда. (10) S. тождѣ. (11) S. și B. corectat именованн, -ем.

(12) B. влачалаше, corectat din влачалаше. (13) In ms. greșit рѣда ѣ; cf. S. și B. шг рѣда его. (14) S. шгубрацаахъ. (15) B. яко. (16) S. și B. ны. (17) S. și B. вѣмѣ. (18) B. рекомѣи. (19) S. și B. повываемъ, -ем. (20) S. четирици. (21) In ms. greș. прогони и. (22) S. și B. сицевыхъ, -ыхъ. (23) S. слово пождетъ. (24) S. mai corect по мѣдрыхъ оустроѣи, B. прѣмѣдрыхъ ѣстроѣи. (25) S. și B. хитрѣи оубрацаа.

сѣвѣтницѣхъ неситство (1), зависти матери, и лютое нежителство породн; и въ снхъ бывшемъ имъ, штевче стефанъ воевода главѣжъ хатмана своего кѣсно же и прѣвоказатеаь своего (2), нарицаемаго арѣдрѣ (3), мѣсаца ап. (4), въ хрѣтланскихъ царскихъ дворѣхъ, въ тысѣщахъ (5) аѣт седмыхъ и единь къ тридесатымъ (6).

Тожде же пакы аѣто, сеп. мѣсаца, въздвигоша са на стефана воеводѣ (7) ѣпарси и егемони (8), инати (9) и сатрани (10) и вес сиклант (11), на еке изметнжты (12) его изъ царства. Стефанъ же воевода, ни въ бждѣ помощь имѣа, възверже на господа (13) печала свож, иже и доуж на нихъ доухъ (14) гнѣва и разсѣа ихъ сждвами нмиже (15) вѣсѣ самъ въ окрѣстнихъ (16) прѣдѣлѣхъ же и царствѣа, въ нихъже малы насѣдоваша поздѣ нѣкогда своихъ мѣст, нжъ вси по поученію вожію въ тоуждѣн[х] странахъ живота лишени быша.

Въ аѣто дѣавъ извѣи (17) стефанъ воевода до дѣ тысѣщъ (18) перскъ, овъ онъ полъ проута оу тарасѣци (19), минжцемъ (20) имъ въ аѣхъ; и малы (21) въ нихъ землѣ свожъ видѣша.

Въ третое и тридесатое аѣто къ седмымъ (22) тысѣщамъ пакъ постиже (23) оугрѣскаа землѣ перское мнѣжество, и въ третое аѣто (24) повнѣгда покорити имъ родосъ (25) съ своимъ трѣклатымъ (26) самодржцемъ соулѣнменымъ царемъ (27), и самого крааа (28) и все вънство (29) его воучененіе (30) коварнымъ хытрѣство[м] до конца извѣша (31), и многаа (32) частъ землѣ тоа пѣвшиша, и воуджъ краалскыи градъ развѣша (33) и въ своа мирни пакъ (34) штидоша.

Отъ (35) тоаи оубо мнѣгѣ неоустановленію (36) въ земанъ тои прирасте, въ сѣвера [единомуу] (37), въ запада же дроугомѣ краалемъ възстати. Съ западнымъ оубо, нѣмцинъ (38) сынъ, именемъ фердинандрѣхъ, сасы дрѣжахъ са, съ сѣвернымъ (39) же, оугринь пакы сынъ, ѣванши зовомъ, единоплеменнымъ его азыккъ помагаше, и по врѣмени же (40) пакъ (41) къ единомуу въ нихъ въ (42) оугрѣхъ прѣдаша (43) са, къ дрѣгомому же въ сасы при-

(1) S. și B. неситство. (2) S. și B. lipsește. (3) B. arșdrk; în S. lipsește. (4) S. și B. an. мѣсаца. (5) B. тысѣщахъ. (6) S. și B. тридесатимъ. (7) S. воевода. (8) S. și B. ѣгемони. (9) In ms. greș. и напастн; S. și B. инати. (10) S. și B. сатрани. (11) S. сиклант, B. сиклант. (12) S. și B. изметнжти. (13) S. вога. (14) S. lipsește. (15) S. сждми иже. (16) S. și B. окрѣстныхъ. (17) S. развѣи. (18) S. și B. тысѣщъ, -щъ. (19) S. și B. тарасѣцихъ, -ащъ. (20) S. și B. минжцимъ. (21) S. și B. малы. (22) B. седмымъ. (23) S. și B. пакы постиже. (24) S. и третѣ аѣто. (25) In ms. greș. родосъ. (26) S. și B. трѣклатымъ. (27) S. și B. lipsește. (28) S. și B. краалъ. (29) S. și B. воинское. (30) S. și B. воучененіе, възчененіе. (31) S. și B. извѣша. (32) S. și B. многаа. (33) B. развѣша. (34) S. și B. пакы. (35) S. lipsește. (36) S. și B. -кеніе, -кеніс. (37) In ms. lipsește единомуу; cf. S. și B. (38) B. нѣмцинъ, S. съ [западнымъ] оубо нѣмци. (39) S. și B. сѣвернымъ. (40) S. și B. lipsește. (41) S. și B. пакы. (42) In ms. greș. прѣ въ. (43) S. și B. придаша.

ложница са, и вииж (1) междуу совож рат съставляеице, веліе оубо вѣше вѣдное.

В лѣто ѿд врэхѹ седмыхъ тысячѹ (2) гнѣвно възста стефанъ воевода съ вхсежъ своежъ силожъ на радѣла загврскаго воевода, въ мѣснѹхъ (3) неделен, пѣнѣ и пожигажъ (4) до трѣгшора достиже (5); радоуа же воевода не дрзвѹжъ (6) съпротивѣ стати, нж о мирѣ помолн са; стефанъ же воевода възврати са.

Тогожде пакы лѣта, по безчинію шнѣхъ, стефанъ воевода земаѣ нхъ, есенѣ сжироу, постиже (7) и проиде не менше елико възсхотѣ, и шт тждѣ възврати са неджгъ въ тѣлѣ носа, въ немже оу хотнн и житіе скннча, в лѣто ѿлае, мѣсаца ген.

Тогожде лѣта и мѣсаца, по шткривенію вожію, избранъ вѣстъ въ воеводствѣ петрѣ чюднынъ (8), и царствѣа (9) въ коупѣ и вѣнцемъ оукрашенъ, о немже слово малымъ прѣдварн. **И** съ єдинѣ шт цѣждѹи прнснонамагнанаго стефана, съкривенъ ѿбоже нѣгдѣ свѣтнаникъ подъ снждомъ, нже и на прѣстолаѣ царства єго овѣнѣмъ съвѣтомъ достолѣпнѣ възведенъ и елѣомъ владодати просвѣщенъ, ржкожъ нже и вноука сєго слово низхода (10) прѣдвѣспомѣнжъ. (11)

По овхода (12) лѣта єдиногѣ оубо (13), мирскимъ (14) же исплазнъ тогда сжцемъ (15) седморо патъ и тысячѹхъ (16) равно и єдинѣ прошнѣжъ (17) са, въ ѣи тогожде (18) мѣсаца, прѣжде ѿ каланджъ фев., оуспне о господнѣ въ старости дѣзѣѣ царскимъ помазателъ и молдавскимъ (19) оучителъ, митрополнтъ кир дѣвктнствъ, въ своенъ ємоу паствѣ, шт вога дарованнынъ емѣ (20) ждрѣвкн, при концѣ великимъ и аггелскимъ образомъ прѣнменованъ вѣстъ (21) дѣвдѣрѣ. **М**жжъ вѣдожъ аще и (22) вѣто инѣ, вѣтхѣа и нова (23) до конца (24) извѣкѣ и мнѣга (25) прѣжде шшествоа єго нже по востѣ неправнѣ. **С**ѣтъ младыхъ во ноктенъ въ нночестѣѣ шт дѣврѣ съвѣдѣннѣхъ (26) дѣвродѣтеленъ и свѣдѣтѣествовахъ, и (27) въ нѣмецкомъ ігоуменствѣ лѣтъ потроуднѣкъ безъ мала ѿ (28), и въ нижненъ (29) єпнскопнѣ ѿ исплазнъ съ-

(1) S. și V. вииж. (2) S. тысяща, В. -щя. (3) S. greș. мѣсннхъ, В. greș. масныс pentru маснхъ. (4) S și V. пожигаа. (5) В. достыже. (6) S. дрзвнжѣ. (7) S. și V. земаѣ тож. . . . постыке. (8) В. чюднынъ петрѣ. (9) In ms. цѣствѣа. (10) В. низхода. (11) In locul acestui pasaj S. are: Царство петра воеводи (titlu). Тогожде лѣта и мѣсаца, владодатію вожію, наста на господство господннхъ петрѣ воевода, сынъ стараго стефана воеводи, оу хрѣложкѣ—мнѣгаа ємоу лѣта—и помазанъ вѣстъ ржкожъ прѣквѣщеннаго митрополнта кир дѣвктнста. (12) S. și V. овходѣ. (13) S. și V. оубо лѣта єдиногѣ. (14) S. și V. мирскимъ. (15) S. сжцимъ. (16) S. și V. тысячѣ. (17) В. прошнкаа, S. прншкаа. (18) В. тогож(е), S. того. (19) S. și V. молдавскимъ. (20) S. și V. lipsește. (21) S. și V. кывѣ, кыѣ. (22) S. lipsește. (23) S. нова. (24) In ms. greș. в' до конца. (25) S. много. (26) S. și V. съвѣдѣннѣхъ. (27) In loc de н свѣдѣтѣествовахъ и S. are свѣдѣтѣествованъ, В. свѣдѣтѣествованъ и. (28) S. are въ нѣмецкомъ ігоуменствѣ după ѿ. (29) S. нижннѣ.

връшине, и на митрополитском прѣстоѣ дѣ и ѿ мѣсаць (1) съвѣзъ доволст[е]овав, възсѣх же лѣтъ теченія (2) иже въ христѣ подвига его ѿ и мало изнишно (3). И о[т]иде дѣлгым (4) пжтемъ штецѣ, възпріати (5) трѣдѣмъ праведныи дѣлгѣ въ праведнаго сждѣа (6). И да никтоже азритъ ми своего доуховна[го] (7) штеца и оучителѣ сице похвалитъ, мнѣ (8) во и възсѣхъ добрѣ съмыслащихъ (9) таковаа износити. Аще во о възнѣшнихъ прилежщихъ писанію прѣдажи бездѣлен (10) ест, колми паче о высочайшихъ (11) тѣщиріихъ (12) са? Възсѣко и вънцемъ вждетъ достоникъ. Гдѣ же азъ иже въ доуховныхъ его словесъ кѣже мѣкомъ накрѣмаен и чадоловнѣ наказан, не поношенію вждѣ повиненъ лѣниваго раба, сзкривши (13) талантъ, не изививъ троудъ его плодъ и мжжа долаестъ (14) на свѣтъ извѣсти (15), и штецѣ чадоловнѣ чкст еанко по силѣ штедати. Ижъ сѣа оубо възсѣанко, повзнегда же въ троудовѣ поконъ пріатъ. Свѣтопочившій (16) съ штецѣ въ нѣмецкѣ прѣподовнѣ сѣжтанкѣ выст, въ монастыри иже въ младенства воого възложен, егоже молитвами въ лютъ господѣ да изваитъ нас, аминъ.

По лѣтѣ же единому (17), зимѣ сѣри, поденже петръ воевода прѣвѣе ратъ на сакѣли, оугрхетѣмъ азыцѣ, и раздѣанъ воа своа на два пѣзка, и прѣшедше горскыма дѣлѣма пжтема и дошед[ше] (18) къ прѣдѣламъ ихъ и съразивше сѣа съ старѣшныи (19) ихъ само и онамо, и по възсѣдѣ сакѣли повѣждени вышѣ, и вранними оржжѣи развышѣ (20) единъ въ градѣ (21) ихъ, и иже въ немъ острѣемъ меча възсѣхъ до кѣнща посѣкшѣа; и възврати сѣа въ тѣдоу, петръ воевода подрѣжнички оустронѣ ихъ.

Тогожде пакъ лѣта, соуи мѣсаца, по ѿмоленію кралѣ прѣдреченнаго ѿван(ъ)ша, посвѣнникѣмъ емоу выти на непокарѣжиріимъ (22) сѣа емоу въ властелинъ (23) землѣ тоа (24), овѣщавѣаа выстрнческыи градъ въ землѣ тои, съ възсѣмъ околнимъ ежъ (25) обдрѣжаніемъ и доходѣмъ, аще владычество полоучитъ, и другаа сѣхъ мнѣжанша глагола въ него (26) възпріати; того ради посла господинъ петръ воевода прѣвѣи въ велмжжъ своихъ, грозѣва великаго дворника и барѣвѣскыа воельмъ началника (27), и въ людѣи

(1) S. мѣсаць ѿ. (2) In ms. urmează după теченія un ego superfluu, care lipsește în S. și B. (3) S. изнишно. (4) S. și B. дѣлгым. (5) Tot așa B., S. възпріати. (6) S. și B. сждѣа. (7) In ms. дѣлгым; cf. S. și B. мнѣ. (8) S. възсѣхъ; prob. greș. pentru тѣщиріихъ. (9) S. și B. прѣдажи бездѣленъ, -и. (10) B. высочайшихъ. (11) S. și B. тѣщиріихъ. (12) S. și B. старѣшныи, S. старѣшныи. (13) S. развышѣ. (14) S. град. (15) S. și B. непокарѣжиріимъ. (16) S. властелинъ. (17) S. și B. тоа. (18) S. și B. околнымъ ежъ. (19) S. și B. въ него глагола. (20) S. și B. въ него глагола. (21) Cuvintele и барѣвѣскыа воельмъ (B. вѣемъ) началника lipsește în S.

часть (1) взржичь им и погубивъ им (2) изыти прѣмо вращевы, нижним (3) пжтем, друугим (4) же по маа горнимъ соучавскимъ (5) пжтем прѣдѣла ихъ постысати. (6) Схпротивни же въ оугръ, яко сѣа оцрощивше, къ овомъ крѣпко севѣ (7) оплзчивше, обаче о горнихъ не толко тщианіе положше, елико о нижнихъ (8) попеченіе творѣхъж; съвравшемъ (9) же сѣа имъ не мали въ ардѣльскихъ началникъ и въ шрѣхъ областнъ епископъ, и тѣжъка оржжіа съ совож (10) возаще, и оуже нижни же (11) влизь дрѣгъ въ друуга (12), выше (13) вращева, бывшемъ, и даже ратнаа дрѣгъ на друуга поощрѣхъж (14), схпротивни же паче крѣпчаншии (15) показовахъж (16) сѣа, и въ оржжіи оубо, даже (17) поушкы шенкоша (18) звати, и маланшаа (19) подобныа имъ, много (20) множество същемъ; и ови (21) оубо готовы имѣхъж, друугыа же направлѣхъж. И сакоудн иже подржчници сѣа прѣтварѣхъж (22) схпротивнимъ и ты (23) приложиша сѣа. Христiane же на помощи бога призвавше и съ ними съразивше сѣа, схпротивни же авіе на вѣгство обративша сѣа и плеири силъ вздавше, а даже прѣдрекъ [х]о [м] (24) вржжіа съ колесницами и везданники, еже доврѣнише вѣдат иже о сихъ попеченіе творятъ, каа даже тогда влючима, взсѣ съ срамомъ оставивша. (25) И падоша множаншии въ нихъ, прирѣцѣ взрѣкѣ, водени и заклани и оубиени; и выше (26) яко гнои земныи по фаломникоу о авимѣ древнымъ (27), иноплеменицѣ, въ потоцѣ киеовѣ. (28) И взвращше сѣа въ сѣча повѣдивше (29) людіе христомениити, съ своими ихъ началники, и користъ схпротивнихъ вземше и господинъ петроу воеводѣ многочестнѣ принесше. Горни же, иуже прѣжде слово възпомѣнхъ, и ти не меньше на схпротивныхъ (30) хрѣворствоваша (31) и часть ихъ взвращше сѣа пославшомъ такожде прѣдавше.

Кралъ же ѡванъшъ, о семъ слышавъ, радостенъ бѣше и къ овѣрианинскомуу граду и дрѣгынъ (32) приложивъ, болданъшъ именемъ.

Сѣа оубо яко снцѣ оуржжѣна (33) быша, посла петръ воевода своа

(1) S. въ часть людинъ. (2) S. și B. lipsește. (3) S. și B. нижнимъ, -ымъ. (4) S. друугимъ. (5) S. și B. горнымъ соучавскимъ (-ымъ). (6) B. постысати. (7) S. și B. севе. (8) S. нижнихъ, B. нижнихъ. (9) S. și B. съвравшимъ. (10) B. совоа. (11) S. și B. lipsește. (12) S. și B. друугъ друуга (дрѣгъ дрѣга). (13) B. greș. бывше. (14) S. și B. поощрѣхъж. (15) S. și B. крѣпчаншии. (16) B. показовахъж. (17) S. иже. (18) S. și B. шенкоша. (19) S. малкншаа, B. малкншаа. (20) S. lipsește. (21) S. și B. ови. (22) S. și B. прѣтварѣхъж сѣа, -хъж сѣа. (23) S. și B. схпротивнымъ (-нымъ) и ты. (24) In ms. прѣдрекъ; cf. S. și B. прѣдрекъхъм. (25) In ms. greș. оставивши, сѣа ши адаос

deasupra, născut prob. din prescurtarea остави = оставивша; prescurtată e această formă

in B, întreagă in S. (26) S. быша, B. бы. (27) S. древнымъ. (28) S. și B. киеовѣ. (29) S. повѣдивше. (30) S. și B. схпротивнихъ. (31) S. хрѣвор[с]т[о]ваша. (32) S. друугинъ. (33) S. оуржжѣна.

си властела въ шлагченїа (1) емоу гради; выстричане же не възхоташа прѣдати сим подлежащее им начальство, и пак (2) взнимающе им нина (3) въ градовъ, краля іваныша штрейше са, иже (4) ест врашев и шкрзстныа емѣ. Довлаи же господина петрх воевода второе къ ным (5) сам совож тогожде лѣта, сен. мѣсца, юношескыи (6) възкочи и чюдно въ них походи и мжжества дѣло показа. Они оубо въ градовъ, иже прѣжде постигше (7) рѣхом, иждеж оутѣснѣми и нехоташе (8) кралю іванышѣ покорше са, дрѣгыа же страха радї слышюще нных (9) мжжа доласт не сштрпѣвших, смжтиша са и възколѣвшаша са, благопокорнїим (10) и ти приложиша (11) са. И възвратне са петрх воз[во]да въ тжди (12) въ своа сѣтла повѣдник и добрѣ оуправник, вѣкы съ совож злата талантъ множество и ина (13), ииже царство оуслаждати (14) са вѣсть, еже въ жителъ землѣ (15) том прѣатъ.

Гимъ сице выважшым (16), прочее попоуриж въ сждѣ дазгаа мнужас разоумѣважшым, нам же напрѣд иди слово да скажетъ.

В лѣтѣ зад, авг. мѣсца, выст кк(о)же принадлеаше господина петрх по възждѣ (17) озвирал оумоливъ пославъ краля лѣшескаго, яко да иже въчское емѣ достоанїе възвратитк, прѣсѣкшше са при прѣжде вывѣшшым царьмн. Он же ни мало о семъ взнать; петрх же воевода (18) възхотѣ сїе ратїж прѣати (19). Съпротивнїи же прѣвкышшым (20) вышл; сице изволи са чловѣколюбивоу вогоу нашему. От сего грядоумнїи възвоушша и лютѣ кранїи (21) оскрзвѣлахж (22).

Иж оубо зде бвек теченїемъ слова, полѣнжх яко въ лимохождени тогожде лѣта, црковное коло въ нных на другыа прѣтрхколине са, доспѣ и мене смѣреннаго горѣ възвртѣвшн са и посади на епископскыи прѣстоль доных части земаа (23), ап. кѣ.

Иж да пакы къ началу слово възведж.

Да яко сжалаша (24) си видѣ сжтаснїише (25) са лѣхы (26) молдавстїи прѣдѣл, изыде на бран вгнѣм дыхал и взнатрѣ земаа их бвек, не храброу (27) и славоу непревак еже не шдати поношенїю своему (28). Тѣм падажтѣ (29) съпротивѣ ставше лѣшескаа тѣлеса якоже класїе и по

(1) S. шлагченныа, B. -ченныа. (2) S. și B. пакы. (3) B. и нина. (4) S. și B. еже. (5) S. și B. нин. (6) S. și B. юношескы, юношскы. (7) S. și B. постигши. (8) S. нехоташа. (9) S. și B. нных. (10) S. și B. и благопокорнїим, -орнїим. (11) In ms. проложшаш; cf. S. și B. (12) S. și B. въ тждоу, — тждѣ. (13) S. și B. инаа. (14) S. царствоу слаждати sau царств[о] оуслаждати. (15) S. земаа. — Cu fraza еже въ жителъ землѣ том прѣат se sfârșește fragmentul din codicele lui Barsov. (16) S. выважшым, iar după acesta fraza нам же о сиух рвгъ възвишашемъ. (17) S. петрх воевода възждоу. (18) S. господин же петрх воевода. (19) S. ратїа прѣати. (20) In ms. привкышшн. (21) S. кран. (22) S. шкрзвѣлахж. (23) S. доныа ... земак. (24) S. сжалашн. (25) S. сжтѣнншл. (26) S. лѣхн. (27) S. адаоге după храброу un eo. (28) S. своему поношенїю. (29) S. падаж,

взсждоу разывкаа (1) пазкы и повываж (2) прывоорца и полѣ тамо сжцаа сзтворивъ тѣлеса (3) настана и рѣчныхъ строуж (4) крзвѣж разлѣшени (5), и гради (6) прѣемъ тверды (7) съ на[па]даніем, и прижди ихъ прѣывати въ своихъ си, доброповѣдникъ възврати са, повѣднѣннаа богоу празноуа, в лѣтѣхъ искони текжщихъ ꙗзмс (8), масныхъ (9) неделен.

Иж не выст ничксоже, якоже мнѣ (10), непрѣложно въ жизни сен, ни царскаа дрзжава, ни богатство, ниже кое доброе часто (11) въ житїи вѣри и скрзби непричастно; нж оубо чемоу хоцетъ проглашеніе (12) слова сего?

Богоу нѣчто намъ зазрѣвшъ и оутаненимъ сждвами попоустившоу, иже ѡва испросешомъ, и авіе старѣшинамъ належе. Что же и кое приключившее са, прїиди ми, слово, и вѣщанъ слово и памѣти достоинно (13).

Тогожде оубо лѣта вѣше нѣкто мнѣа, великъ оубо саномъ, родомъ (14) арванасъ, чловекъ многокзненъ, якоже (15) глаголатъ, вода и развращаа възса; срздечнжа къ нему [любовь] (16) ивѣа са храна, въ таниѣ (17) же лзсти раст[р]аше (18) и сзвѣти (19) пазни клеветами сзшиваше, и (20) придроживъ севѣ желажщихъ чюждаа възимати (21) и своа възвращати (22) неправеднымъ обычаемъ. И зачинажтъ (23) сѣмене невѣрствѣа, и къ великому перскомоу царю писанїа скровнѣ поснааетъ (24), зращжа къ штаметнжтїоу. Онъ же ничксоже разложивъ, иж авіе дзхнж, якоже (25) западникъ сверѣподуханень и (26) вѣра тажкорѣщїа (27), и взета страшно яко лзкъ ревыи, ведыи съ совожъ легевна мнѣжство. Къ персомъ во свѣровидныхъ татарскихъ силы сзтекше са и сзпрѣмо (28) загорстїи (29) пазконачалници и шт сѣвера тажкооумнїи и (30) кратькоризнїи и дзгоншзїи яко вода многожтнаа съ шомомъ пролаша са, и ти перскаа мждрствѣжт (31), и яко грздыи (32) смрзчъ хѣтѣхж (33) хотнїи твердѣнныи и крѣпконирыи (34) погзтити. И въ коупѣ рещи, възса сжщжа окрзетъ азычское сверѣпосрздіе въздвиже соулїимень, перскыи прѣгрздыи самодрзжець, якоже птнїкъ аще кто речетъ великокрїаннїи при-

(1) S. разывкаа. (2) S. повываа. (3) S. тѣлеси. (4) S. рѣчныхъ строужа. (5) S. крзвѣж разлѣшени. (6) S. грады. (7) S. тверди. (8) S. гресъ ꙗзмс. (9) S. маѣтныхъ, ce nu trebuie indreptat in маскопоустныхъ, cum am propus in *Vechile cronice moldovenesti*, p. 157. (10) S. мнѣ. (11) S. доброчастїе. (12) In ms. приглашенїе; cf. S. (13) S. вѣщанъ желажщнмъ слово словоу и памѣти достоинно. (14) S. родимъ же. (15) S. яко. (16) Adaos după S. (17) S. танаа. (18) In ms. расташе; completat după S. (19) S. сзвѣты. (20) S. липсеște. (21) S. възимати. (22) S. гресъ възвращати. (23) S. зачинажтъ. (24) S. поснаажтъ. (25) S. яко. (26) In ms. и и; cf. S. и коурѣ. (27) S. тажкооумнїа.

(28) Corectat in ms. din сзпрѣкъ; cf. S. сзпрѣкъ. (29) S. загорстїи. (30) S. липсеște. (31) S. мждрствѣжщїи. (32) S. яко грзды. (33) S. хѣтѣхж. (34) S. твердѣнныи и крѣпконирыи.

дожи (1) са птици хоудонерѣи (2). А по срѣдѣ троуждаше са молдавскыи (3) воєм началникъ. И ѡт възждоу вѣхъж недомыслина иже о помощи. А иже (4) о снх попенкшии са друтъ съ друтомъ сзединише са и дръзости своеж изригажтъ (5) таготъ и влзшеское лъжавство по малѣ ѡткры (6) са. Нж вѣхъж оубо земнорѡднихъ погрѣшивше оумы (7), и на вждѣлаа ослаблени. Царскаго же чрѣтого хранитель (8), иже нарицааше (9) са хърра, яко сѣа оуцоутивъ, авѣе воеводѣ възсѣ обличает, и ѡ горе, рече, воеводо, властеле сзвѣщаважтъ ѡтстѣпленіе. Вхстрасе са срѣдцемъ и страхъ (10) и подвигъ обжати его, яко сѣа слышавъ; ѡт сего течаахъж слъзы (11) из очію его и стениаа частовъздыхательнаа (12) ѡт срѣдечныа срѣды, и вѣ видѣти оумилено видѣніе и достоинно слъзы (13). Кое во зло не вѣ тогда, кое ли не дръзиѣше са, наскочивъше яко вѣснѣи ѡи. Онъ же сзматрѣти ясно възхъщажщихъ запоржчикъ, жтробожъ волдъ, съ малыи (14) ѡтходитъ оставая матежъ, слъзалии лице моча, сеп. ді.

Не въздыхаеш ли, сжеде? Кое приключившее са (15) слово сзпнишетъ? Минит ли са прослоути са сѣе ѡт конецъ възточнихъ (16) даже до за[пад]а (17) послѣднихъ. И яко идѣаше шествоуа оужастенъ съ възсѣцѣмъ спѣхомъ, персомъ минжвъ при заднѣа (18), и идѣаше неѡуклонно зра къ планиномъ островрхѣимъ и (19) възатрѣхъ вистричскаго монастыря (20) къ вечероу бес прѣценіа вывъ, хота троудомъ покои обрѣсти. Непоназаніи же и скотоумиіи и стрѣлии на злобж, яко оуцоутивше, монастырьъ обтежъша, наадаахъж якоже днѣии къзыа. Онъ же възса прѣзрѣвъ оустрѣли са възгетвомъ на въззехъ кивнѣхъ оукрасти сп(а)сеніе, обнаженъ вые много възсего ѡт скоихъ, яко възгоуикъ рабъ. **Ѡ** възсвидѣщее (21) слънце! А иже по снхъ кое прѣдставитъ слово? **Ѡ**т сего просипаша са инждѣ инъ прѡтвѣгшии съ нимъ, къ въздомъ възстичаще злопроходнимъ, вѣи неволеж, вѣи же и хѡтаще, дондеже не вѣста ни едины. И выст, ѡ горе, нажаншій въздѣха, и яко денницъ (22) подъ землежъ сжкри (23) са, или старородныи крѡи, и оудали са възгалъ невѣдомъ весма, сеп. (24) ѡи. И възпаде къ расѣалнаа и възговитаа (25) мѣста и ѡдоліа (26) многодрѣвнаа, и не възмогшоу прѡнти остави тоу и въззлюбленнаго своего конѣ, егоже много възсадника не пріемаѣше (27), прохода (28) по пжтехъ непроходнихъ (29) възвѣра (30) възмашіимъ и сквостѣ высокыа възгвѣвы наг, ржками (31) обранъ

(1) S. приложив. (2) S. хоудонеран. (3) S. молдавскыи. (4) S. иже. (5) S. изригаат. (6) S. ѡткры. (7) S. погрѣшивше оумы. (8) In ms. чрѣтого хранитель; cf. S. царскаго же чрѣтого хранитель. (9) S. нарицааше. (10) După страхъ S. адаоге и трепет. (11) S. слъзы течаахъ. (12) S. грѣш.-въздыханіаа. (13) S. слъзы. (14) S. малыи. (15) După са S. адаоге тогда. (16) S. възточныхъ. (17) Intregit după S. (18) S. за[д]ика минжвъ. (19) S. lipsește. (20) S. вистричскаго монастыря. (21) S. възсвидѣщее. (22) S. денница. (23) S. землежъ сжкры. (24) S. адаоге мѣста. (25) S. възговита. (26) S. ѡдоліа. (27) S. пріемаѣше. (28) S. и прохода. (29) S. непроходнихъ. (30) S. възвѣра. (31) S. ржками.

и воевъ, нетреникыи и жестоковыи шествовавъ пѣт, великыи въ хрѣборственѣх и лжеборостныи въ бранехъ, прѣповѣждаетъ ма стра(с)тъ и слѣзжъ призы-
ваетъ въ моею очю, гдѣры оубо противѣж (1) плачащемоу възглаголаахъ
члѣд и власти лишеніе (2) рыдажѣсѣ. Въ сѣхъ и сицевыхъ шесть днѣи ал-
ченк (3) и безъ нищѣжъ прѣвѣст, ни къ комуу вѣсѣдовавъ, ниже лица кого
видѣвъ; хождаше вѣжда, лютыя поуѣтыни измѣривъ главнижъ (4),
дондеже водотокомъ нѣкымъ (5) къ сакоудемъ сѣходошѣимъ рыволѣвѣщи
нѣщѣи въ тоземець того обнаходивше, богоу въ немъ нѣчто лѣчше про-
зрѣшюу, и как(о) знанк (6) выстъ къ старѣншинамъ своимъ (7) вътедше, и
достоннѣ въ нѣхъ почтенкъ выстъ и къ твердонуиномуу (8) чичекоу или
провождень, кѣ тогожде мѣсаца.

Прѣвохранителіе же града, нѣже самъ прѣдпочѣтъ, зломышлѣахъ и
ты (9) на царѣ, вѣсѣчкыско и пагоуѣтъ того прѣдати. Воевода же, яко оу-
мовит, сѣа рассмотривъ, хытростѣжъ тѣхъ изведъ (10), градъ же прѣдавъ оу-
громъ на сѣхраненіе, потопа възсѣа[д]ца извѣтъ, новыи ноѣ яви сѣа сѣма (11)
родоу въ чичевѣ градѣ сп(а)саа, нѣже малымъ вѣше прѣдпослаа. Я еже
по сѣхъ что и како? Простеркъ овѣатѣа своа и младородныа своа (12)
дѣти члѣдолубнѣ обгрнжѣвъ цѣловааше, и яко орель прикрывааше ври-
чици вѣзъперѣжъ (13), и распростеркъ рѣцѣ своа и цѣломъдрнжѣа своа (14)
сѣжителницѣ царницѣ еленѣ овѣаткъ рыдааше. Она же овѣвнѣши сѣа о выи
его жалостно плакааше, и вѣсѣсрѣдечно обловизааше (15), не яко самѣона
далнда оуѣиштѣвнаа и яко тиндарида сѣжителѣ своого, хрѣвраго прѣа.
Вѣсѣждоу вѣплае и вѣздыханѣа, вѣсѣждѣ прѣсемъ вѣенѣа. Нѣжъ оубо словомъ
прѣнти [вѣса] (16) не вѣзможно, постигнетъ во ма лѣто повѣдажѣца; оваче
и не вѣсѣкко подъ спѣдомъ (17) забвенѣа полагаѣти, доспѣтъ во слово и гар-
вана (18) чрѣнѣнша (19) показати.

Кралъ во ѡваншкѣ онк, егѣже сѣа выше [слово] (20) нѣсѣходѣ (21) сѣповѣда,
чловѣккыи сынъ лѣжавенк (22) и злокѣзненк, лѣзыкѣомъ лѣзаа и опашк (23)
оударѣа, яко оуслыша вѣвшѣа, лѣѣе посла (24) своа сѣа еднѣномыслѣзники,
твердо стрѣци градъ и врата заклаючѣти и никако (25) вътпѣстоу нѣ-
сѣода (26) подати, мыслѣа или низъ стѣнѣжъ повѣрѣци или оудакоу стѣнѣжъ
прокопавъ вѣсе родно прѣдати, любѣимѣнѣемъ вѣса сѣа, другѣгыи яви сѣа
гелѣмерѣ затворивыи (27) дрѣвнѣго индириха (28) сѣа жѣножъ и члѣды (29),

(1) S. противѣ. (2) S. лишенѣа. (3) S. и алченк. (4) In ms. după главнижъ urmează greș. до
нж. (5) S. нѣкымъ. (6) S. яко познанк. (7) S. адаое după своимъ un ego. (8) S. твердонуиномуу.
(9) S. зломышлѣахъ и ти. (10) S. изведѣ. (11) S. lipsește. (12) S. lipsește. (13) S. безперыа. (14) S.
своа. (15) S. обловизааше. (16) Adaos după S. (17) S. вѣсѣк подъ спѣдомъ. (18) S. гарвана; cf. neo-
bulg. гарван. (19) S. чрѣнѣнша въ чрѣности. (20) Adaos după S. (21) S. нѣсѣходѣ. (22) S. лѣжавк.
(23) S. опашѣа. (24) S. послѣа. (25) S. никакоже. (26) S. вътпѣстоу (pare a fi scris вътпѣстѣу)
нѣход. (27) Cuvintele гелѣмерѣ затворивыи lipsesc în S. (28) S. индѣриха. (29) S. жѣножъ и члѣды.

иже до сытости (1) благыхъ въ него насытивши сѧ, якоже (2) прѣдсказа теченіе (3) слова. **С**ъ золото гонителю, мѣжителю прѣдръзвыи, лжквствѣ съплереніе, азъкъ же (4) вътверзавши безгласномуу, а глаголювомуу затыкавши (5) оуста, оуставы и законы (6) попиравши и опашъ гониши. **С**ъ сею воеводѣ въ (7) страхъ нанде великъ, тащѣ въздыхаше и печаловаше, вѣнѣемъ (8) тажкогласнымъ пръкъ оуязвѣаше (9) и въ богоу молитвы изъ гажыны (10) доушъ въспоуцааше (11). **С**ѧ оубо доволно множъ оплака сѧ словомъ. **П**рѣклони же сѧ симъ богъ и тжчамъ (12) слъзнымъ призрѣ и оуцѣдри моллица сѧ оусрѣдно и помысломъ съвннцѣ (13) просвѣтнѣкъ, и авіе яко въ зна възвѣнжѣвъ (14) писаніа яко перната перскаго самодръжца въ него коварствомъ постысажт (15), испроси въ него ржкъ як(о) (16) великомощни. Оуслыша же сѧ великыи (17) царь перскыи, гръдын, и быважца (18) оуѣдѣвъ съмили сѧ и съжали си (19) и повеаѣ: кралоу ѣваншоу исходъ подати емоу, дани дажѣшил (20) тогда оугромъ великомуу царю соуаименоу. **Щ**едритъ бо и варварь царѣ злостраждѣца и въ себе (21) призвана творить воеводж. Онъ же радостно прѣемъ, царицѣ съ чады (22) остави и възими тече (23) нугами, прѣдста излетѣ (24) перскымъ прѣ[дѣ]ломъ, въ злыхъ извѣже (25) съѣтен оугржскыхъ. **И** въ царскыи (26) градъ оускорнѣкъ (27), прѣкраснымъ градомъ константъиновъ градъ, и вънатрѣдоу (28) выстъ ниревъ доврозданныхъ (29). Да яко ави сѧ великомуу царю, ненадежно варварскж (30) доушъ оубротн. **И** възрѣ чловеколюбезно на воеводж и покоа сподобаѣеть (31) достоннаго, и въ мѣсто възнь и мажъ засмѣа сѧ (32) тишина, въ ле тихости и благости твоеж (33), самодръжче. **С**ѧ оубо съвѣша сѧ въ лѣтѣхъ послѣднихъ (34).

Иж и еце сжироу (35) въ довронырѣмъ (36) чичевѣ петрж (37) воеводѣ, рать варварскжъ злоратнжъ въ молдоваахѣи (38) жилица въсхыцаахъ и о патѣхъ веселаше сѧ. Тогда и прѣкраснымъ соучавскимъ градъ персомъ повинж сѧ и як(о) невѣстжъ прѣоукрашенжъ (39) и яко прѣравжъ посрамншъ и яко напжтнжъ вѣдннцж; богатство царен и рѣкъ имѣнѣмъ изманатѣне почрѣпошъ; въ тждѣ же (40) яко многорѣдннѣкъ (41)

(1) S. сытости. (2) S. якоже доспкѣ. (3) S. теченіемъ. (4) S. lipsește. (5) S. затыкаши. (6) S. оуставы и законы. (7) S. lipsește. (8) S. вѣнѣемъ. (9) S. прѣси оуязвѣаше. (10) S. гажыны. (11) S. въспоуцааше. (12) S. тжчамъ. (13) S. съвннцѣ. (14) S. възвѣнжѣвъ. (15) S. постысажт. (16) S. як(о). (17) S. lipsește. (18) S. быважца. (19) S. съжали сѧ. (20) S. дажѣшил. (21) S. съѣт. (22) S. чады. (23) S. дотече. (24) S. излетѣкъ. (25) S. извѣжъ. (26) S. царскыи. (27) S. оускорнѣкъ. (28) S. вънатрѣдоу. (29) S. ниревъ доврозданныхъ. (30) S. варварскжъ. (31) După сподобаѣеть S. адаоге того. (32) S. lipsește. (33) S. въ тихости твоеж. (34) S. въ лѣтѣхъ съвѣша сѧ послѣднихъ. (35) După сжироу S. адаоге емоу. (36) S. довронырѣмъ. (37) S. петроу. (38) Lipsesc probabil, ca și în S., cuvintele перн творѣахъ. (39) Cuvintele и як(о) невѣстжъ прѣоукрашенжъ lipsesc în S. (40) S. lipsește. (41) S. многорѣдннѣкъ.

възврати са грьдъи онъ персомъ князъ въ царскыи достигъ (1) градъ, оставая намѣстника царствію стефана нѣкоого, иже при немъ быст гладъ крѣпокъ по взсен земли молдавы и загоретѣи (2), и не по мнѡзѣ вънатрѣ при царствѣи ложн люгжа тамо чашж испи сьмръзти (3). И по немъ пакы другъи александръ нѣкто, порекломы корнѣ, оустнѣи си тѣкмо медомъ властныи омазавъ и исчезе прѣжде вѣмене. Иж на пжт пакы слово наставлено вѣди и сьписанію слово да скончат са (4).

Да яко силное свое петрѣ (5) великодоушныи по мало (6) обывникъ, въ царствоужиримъ градѣ, въ всѣхъ единъ на десатнхъ мѣсацихъ и взсѣхъ (7) въ оустѣхъ вѣше въ самоу сьщїимъ. И что дазго и много словъ? Бываеть томоу великыи самодръжецъ мнѡстивѣишии и ѡт своиу и на прѣлатїе (8) посилаеть его съ своимъ великыи комисомъ въ еже ськрывшее са того царство и въ лѣтѣхъ прѣсѣкшее (9) стефана и александра царема, къ высотѣ взводѣ (10) его ѡт низости и хранителѣ его творить царствію своемъ. И скочи оубо петрѣ воевода, яко свѣрь ѡт тонотъ (11) и яко ѡт сѣтен оредъ, и доброводныи постизает истрѣ, и въ вранла загоретѣимъ (12) вывъ авїе взсе мнѡжество молдавскыхъ властель, яко извѣстно оувѣдѣша, проліаша са (13) еанко въ дворѣ и еанко свѣтлостїж рѡда сїааше и еанко въ нарочитыи, пѣста окаяннаго корнѣ вставиша и яко крилати вранла достигъша (14) и распрострѣтама подемаатъ дланма царѣ своего (15) и падше о дръзжїтї ихъ простына (16) взспрїаша. А иже сїхъ нарочитѣишихъ, прѣдреченныи (17) михоуль и тотроушаноуль великыи логофеть вставаше (18) въ твердонуриѣмъ (19) новѣмъ градѣ стрѣгоми (20).

Не минуго же по срѣдѣ и корнѣ нѣкыишии оухващенъ вывъ (21) и петроу воеводѣ ѡтвѣденъ, и выст сьнѣд оржжїю и вранно мечю, в лѣто ѡзмѡ (22), мѣсациа фев.

Пакы видѣ петрѣ воевода день своводень, пакы сьптрѡдръжанїе въ пръвое достиже чьсти достванїе; третое тогда женѣше са (23) лѣто осовствоула (24). И никтоже вѣ сьпротиваѣла са. Въинде въ царскыи соучавскыи градъ (25) съ ѡтпроводиньшии его царскыи саншеници. И сьзбравъ са съ ѡтстѣпазїишии, ѡт вѣренъ понждне са, оустрѣмлает са на мжчїтелство и рѣками варварскыи маломъ прѣдреченїи (26) свазници

(1) S. lipsește. (2) Cuvintele при немъ быст гладъ крѣпокъ по взсен земли молдавы и загоретѣи lipseșe în S. (3) S. сьмръзты. (4) În ms. да скончат са e repetat încă odată. (5) S. петрѣ воевода. (6) S. по малоу. (7) În loc de и взсѣхъ S. are взсам. (8) S. прѣлатїе. (9) S. прѣсѣкшее са. (10) S. взводѣ. (11) S. ис тонотъ. (12) S. вранла загоретѣи. (13) S. прѣаша са. (14) S. вранла постигъша. (15) S. своего царѣ. (16) S. простына. (17) S. прѣдреченныи. (18) S. оставиша. (19) S. твердонуриѣмъ. (20) S. стрѣгоми. (21) S. lipsește. (22) S. ѡз сьзначїи течиши и мѡ. (23) S. lipsește. (24) S. осовствоуж. (25) S. градъ соучавскыи. (26) S. прѣдреченныи.

оумилентѣ искаша са и лица нх въдраша и великомуу царю втнесиша, персаго же княза даровы въздаваеть многобогатными (1). Не по мнѡсѣ же и възлюбленжа свож (2) царицж елинж (3) и възжделѣнныа своа и благорѡдныа дѣти наѡша и стефана (4) вт чичева кз сееѣ привелѣче.

И сѡа оубо полоучиша таковымъ вбразомъ конецъ. Памы (5) же якоже выст възможно съписаша са словомъ въ кратцѣ и извѣстнѣ, якоже ми са минть, лѣтѡмъ (6) носа число тысяща лѣтъ седмосоутоубна и простихъ патъ паторо и паторо пат, пролѣтнаго мѣсаца. Господин же петрж воевода ванѣми и питїи и пицами доброчастжа старостж крзмит, якоже златоперь аще кто речет или (7) кикносъ на зданїихъ (8).

А еже по сихъ что или кое приключивше са слово съпишеть.

Вз сихъ и сицевыхъ веледоушныи дрззосрздыи прѣываа и строж, постиже оустрзми са (9) възгрзсаа земаа водотокомъ ватоузскимъ и множество съ совож ведыи крѣпкыа чиновначалники и хвалословимаго и грздаго ардѣлскаго воеводж манлата за власи ржкама емъ и великомѣ амирѣ соулїименуу втсавъ и по ардѣлскон земаи храврїи хравроуа и злата мнѡжство скровицтвеоуа и въ своа островрзхїж плании прѣлетѣвъ дзггополемъ възвратив са. (10)

Сѡа оубо полоучиша таковымъ [вбразомъ] (11) конецъ. Мы же пакы да възвратим са. И повзнегда оубо емоу сѡа възсѣ яко велеоумень пораждшоу, цркви прилежааше назидаа и въ страса богови работаа и домашнаа прѣмждрѣ наказоуа, въ сѣлень впадае неджгъ, чловѣкъ сын, въ немже и конецъ житїа, мрзтвѣнаго естѣства твердопрзснаго, дроугаго проа, въ соучагѣ, в лѣтѡмъ „Знд, г̄ сеп., того постиже; и въ царскжа обитѣль и молевницж повратскжа честнѣ того скжташа.

И съ свѣтомъ епископз и възсего сиггита въ высотж царства и на прѣстолю втца его ѡлаша (12), чловѣкз магкосрзды и крзподоушень, ни въ чьсомъ яви са втцоу подовень, ни сынз по наказанїю вывъ, нж възсѣ сължти и поколѣва, благостоанїе глагола сватыа вожїа цркви и закѡны царстїи, и о оубогахъ ни мала поволѣвъ, прѣмждра себе именовавъ и хвалаа сее о птнцѡвавлени. И въ сихъ оупражнѣа са соуемждрзныи, агарѣнска во чада въ днесвѣтннкы прїемаа, въ ноци же скврзнымъ агарѣннкнѣмъ оуши и срдце вздаа, дондеже съврзшено врагоу жилище

(1) S. многобогатными. (2) S. своа. (3) S. елинж. (4) S. ѡлаша глагола и стефана, доброрѡдныа втрасаи. (5) S. нами (6) S. лѣтѡмъ врѣма. (7) S. lipsește.

(8) S. зданїи. Cu acest cuvânt se isprăvește redacțiunea letopisețului dela Slatina.

(9) Prob. in loc de оустрзмиа са. (10) Prob. in loc de възврати са.

(11) In ms. lipsește вбразомъ.

(12) In ms. lipsește prob. възкелѡша, dacă nu cumva originalul lui Macarie a avut ѡлашъ възвѣдѣнь бысть.

себе исходатан. Никогда во ѿт добръе съмыслищихъ прѣд очима хотѣ видѣти, въ оуста же и въ азъицѣ паче же въ срѣдци о събранн богатствѣ себе тома и множество лицѣго числа талантѣ сребра и злата азъкавыи съзравѣ и доходы князевѣ възсѣчьскыи къ себе съзравѣ и епископска и монастырскаа движимаа и недвижимаа до конца ѿтати, и иже по всен земли презвитерѣ и молельникѣ варварскыи попаѣнникѣ, саззы и въздыханіе (1) възсѣхъ испазни. Ѹт сего оуклони сѣ въз возоуміе послѣднее, части мечѣ поощрѣа на сѣ и на оусѣченіе свое приноса. Ненавидитъ во богѣ, рече, лихва начинаніа. Въ злыхъ же мнѣжж и прилагая гуршаа и неподобнаа въззбдова; ѿтсѣче же и главѣ хатмана своего вартика, прѣчи же ѿт князѣ вен оубо ослѣпѣа, иныа же иисовы оурѣзаа, дроусин же плещи ѿтдаша, и быша чюждеземци до врѣмене. И ѿт сего выст сѣмена нефѣрствіа.

Б лѣто ꙗзис выст зима лютаа, ꙗко и дрѣвеса исхъшша сѣ.

Иж оубо зде вывѣ теченіемъ слова (2) помѣнжх оубо и ѿ мнѣ салѣреномоу при немъ приключившихъ мѣ сѣ. Что же бѣ нападнее, слово скажетъ.

Иже злоу ради и въ азъкавствѣ хытрѣи съзишша азъжи пазни клеветалии и наоустниша царицѣ еленѣ паче же сына еж наіаша, и падѣхъ паденіемъ страшнимъ, достоннымъ саззѣ; обнаженъ во выхъ прѣстола, ꙗко вѣроуиъ равѣ, и съ искоушенми врахъ сѣ тѣжковѣдныи и выхъ нажаншии въздоуха; завистъ во не стаидитъ сѣ междосовныа любве, ни вѣитъ сѣ очесе вѣжѣа. Ѹ зависти, звѣрю лютын, тигрю чловѣкоснѣдныи, стрѣло възжелѣзнаа, копіе възсѣхъ острѣишее! Иж не прѣзрѣ правдивое око, иж възрѣ правѣ.

Гіа оубо речена быша нами въз произведени, горестъ во доушевнаа глаголати принуждаетъ ны; иж повѣсто вѣди ми ꙗже о цари наіашн.

Да ꙗко възса, и царство и матере коупно же и вратѣа, остави и желаніемъ прѣзастн агарѣнствѣи вѣлѣком, иди (3) мнѣ сѣ по въздоухоу лѣтати и амирѣ соулѣименоу прѣдставѣ и христа самохотно ѿтврѣже сѣ и діавола възспрѣат. Ѹ ле нашен ницети, что пострадахомъ. Ѹ сѣде, ѿ сазнице, како възможе такова безчиніа трѣпѣти, христовѣ рѣгатель и христіанскыи овалзгатель вывѣ и азъкавыи прѣзастники оума плѣнень вывѣ и агарѣнскомоу проклатомоу [моу]амедоу (4) паче же діаволоу прѣданѣ, ероже и именованіе трѣкоаннныи стажа. Гіа съзышша сѣ въз врѣменехъ послѣднихъ, сазничныхъ теченіи тысящъ ꙗзис.

И не много же по срѣдѣ мазвѣ распрострѣтѣ вывши, и дрѣжава не ѿтаагааше сѣ царствіа, иж авіе съзрѣ сѣ нарѣд въз коупѣ, епископы

(1) Prob. greş. in loc de въздыханіемъ sau въздыханіи (instr. sing. sau plur.). (2) In ms. cuvintele иж оубо зде вывѣ теченіемъ слова se află greşit înainte de в акто ꙗзис etc. (3) Poate pentru иди. (4) In ms. амедоу, o greşală provocată de cuvântul precedent.

и прѣвмашенъ въ сапоу и чинноначалники и синглантъ вес, свѣтра прѣ-
дажтъ дръзосерздомоу стефаноу, произвраннымоу съ выше на высотѣ
царствѣа, ѡт тогожде крѣве сърастворена съ наіашем, правом ни мала,
егоже яко богодана сладкими (1) оузрѣвшѣ очима и спѣшними обгрѣ-
нжвшѣ ржками, и владыкж показа съ молдавскои земан, и царь свѣтло-
доушень, доврзрачен, благообразенъ. Икоже оубо (2) прѣде царство-
држаніе, ѡт прѣваго начрзтаніа показа надежди непогрѣшивше о немъ
произвранныи его и възсѣх оутврздившоу надеждами любочьстними. И
пакы възсѣах доучаа благовѣрїа, и пакы обліста зарѣ благодати, и възсѣ
тѣчно воеводж хвалѣхж, и възсѣ оусерздиѣ любѣхж царѣ стефана. Бѣ
во милостивъ и мнѣхолобивъ и ницимъ крзмитель.

Что же авіе по снх?

Молдовѣ прилежщїаа лѣхы, съезжоупахша съ съ провтстѣпазшїаи,
тажкорбжщѣ оустрашивъ ревностныи на на истрзгъ мечь, якоже конь
нѣкыи твердооустъ дыхаа дръзостїж, ѡт стѣпанїа показа и прѣваго
теченїа, какова мжжьства топлотж въ прѣсехъ имѣше.

Отъ тждоу же обрацаа съ оутврзди лице свое къ прѣславномѣ градоу
соучавскомоу, и авіе простеръ великомшїижа свож длань и мене ѡтрино-
венаго, живаго мрзтѣвца, призвана сътвори и ржкож царства своего пакы
намъ жезазъ възржчаель; и врзхъ свои процѣтованныи коупно же и колѣнїѣ
прѣдъ лицемъ царѣ царемъ прѣкланѣет, и милостїжъ вожїежъ благодатнымъ елеумъ
мнѣжъ хоудымъ помазанїе прїемель. Си, царю възсѣми царствоужїи, сице-
ваго давши владыкж, израднѣаго повѣдоносца выти покажи. Съ оубо
промысломъ вожїимъ низложи трѣвища и затвори храми, въ нихъже при-
нѣшахж помраченїи арміѣне соуетныа жрзтвы, и мрзскыхъ нечистотъ и
скерзныхъ трѣбъ потрѣбленїе сътвори и възсѣж мрззостї, и сами къ богоу
раздѣмїо и свѣтоу истиннаго крзщенїа възсѣхъ прѣ[вѣ]де (3), шви и хо-
таще, шви же и не хотаще. И выстъ прѣввелика трѣва золотокованнаа (4)
ѡтъ конецъ земан до конецъ гласщїи и по възсждоу трѣващїи иже къ
[ви]ждителю (5) вѣржъ его.

До зде постиже съплетенїа риторства ѡтца макаріа.
Начнѣмъ оубо и мы, хѣдми того оученикжъ вывыи, азарїа (6).

Свѣтопочившїи съ ѡтецъ ѡтъ по кончини стараго стефана воеводѣ,
добааго, наченшоу до зде хытрословнѣ оубрасити повѣсть о сицевыхъ

(1) In ms. greş. сад'дакыми.

(2) In ms. lipseşte prob. к немоу.

(3) In ms. прѣде; originalul poate să fi avut și прїевде.

(4) Greş. in loc de злато.

(5) In ms. ждительно; cf. pasajul dela p. 78 din Manasses.

(6) Cuvintele subliniate sunt scrise in orig. cu roşu.

иже прѣжде нас бывших и до нас дошедших царскихъ, съставленіе повелѣніемъ Петра воеводы стараго, яко источникъ по истинѣ вѣ, мыслыныа воды проливаа строуа и наша срдца напад оумнѣ, аще и не до сътости взкоусихом. Сама оубо и мы, хоудын сынвше его, того стопаи прочее послѣдовати потычимъ са и царскаго повелѣніа исплнити, Петра глагола втораго, благочестиваго царѣ, и изволеніемъ и благословеніемъ прѣвсвѣщеннаго митрополита кр анастасіа, ходатанствомъ же великаго словоположника іванна голаа. Тѣмже и простына проса, многовѣмственности ради прѣшедша, аще забвеніемъ нѣкаа иже о сицевыхъ не полоуча лѣтомъ слзницоу теченіе или нѣхъ приключившихъ са и не помѣнѣхшумъ вѣрехъ.

Азъ оубо елико моцно о стефанѣ прѣдреченнаго воевождъ прочее да начнж и о немъ съврхшж пласти повѣсти слова, втнждѣ же и до нынѣ прѣста.

Да якоже довластивыи стефанъ прѣвываа благочестнѣ, царствоуа и строа взсе, ажжавки врагъ не трпиа на дззѣе доброе ретство (1), нж възложи ненависть въ велижжехъ своихъ, нхже вт него почтеныхъ благодатаи. И оубо каковаа съвыст са? Провтстжплзшихъ оубо прѣдреченыхъ влѣрь, си рѣчкъ привѣси, вт лѣхъ скровнымъ постигше писаніемъ къ прзвосвѣтныки, и оукрадажт овлаганіемъ славооуміа ихъ. (2) «Хвѣте ли», реквшиа, «власти молдавскыа? Врѣпкоржкынъ стефанъ, водеть его юность, и на вас варварскынъ свѣтоуетъ взстати, и земля персумъ пидкланѣти, имже вѣразомъ и братъ его наіашк.» И в горѣ, каковаа твориши зависте! (3) Вздсташа развонничьскын на воевождъ, и оумиленѣ закланъ выст под шатромъ (4), оуби яко агнѣ (5), оу мостѣ цоцорн иже на проутѣ, индъ ннчъсоже рекъ развѣ глаголазъ сзи «в оубога истинно, тебе плача са и стена, ты во прзвѣе мене погыбе и оумрѣ», и лежж на земли овліана крзвми, лѣтвумъ теченіе тогда втдажцоу «зѣ, мѣсаца сеп. Иже и господствова ѿ лѣто и четыри мѣсацъ. И сице сконча са доваки съ господинъ.

Заквны царстїи и дрзжава не втлагалаше са, нж як(о) вт вога прїемше свѣтъ прѣдвзспомѣнжтїи вт лѣхъ привѣси и воевождъ севѣ обрѣтше съ выше избранъ, алеѣандра, нѣкто вт властекъ, чловѣкз воиничень и благошвразень, тнхъ же и кротокъ, тогожде лѣта и мѣсаца. И вт августѣ кралѣ лѣшескаго помоцк прїемше и авїе оустрзлмшиа са на прѣатїе царство. И никтоже вѣ съпротиваѣа са имъ. Вхнндвшиа же невззвранно, и съвѣра са вес нарвд и чиновначланикы въ коупѣ же епископы и и вла-

(1) Cf. aceeaș expresie la Macarie, p. 155.

(2) Cf. la Man., p. 41: царюо бкрадаетхъ славоуше.

(3) In ms. завистїе cu ı şters anume.

(4) In ms. indreptat în шатромъ prin adaosul unui o mic între ı și p.

(5) Cf. la Man., p. 130: яко агнцѣа закалаемзи.

стель и сигилить вес и на высотж царства александра взведшиа, вз хрзловѣ царскыа полатѣ. Бѣхж же веселѣще са взси о царн своем; благочестивь во бѣ и оукротѣваа взса.

Вз та оубо врѣмена и лѣта постиже морк велен земаи молдавы. Боевода же изыскавъ взса дшмы златохранища и видѣвъ взса празды и ничьсоже имаша, възхотѣ народоу [оу]рвкы (1) раздати, и не имы wt кждѣ, скрзеѣше, печаловаше, тжжааше, обаче же не по мнвсѣ сзбра многобогатныа скровнице wt даршнвсца же и wt доходкы.

По прѣтечени втораго лѣта царства своего сзпраже севѣ царицж благочестива рождѣнж, дзири сжцж петроу воеводѣ стараго, из нежже роди богдана и петра, възпытана же бывша и вздана оучити са книгам и благовѣрїю наказана.

Александрж же воевода прилежа обзориѣ по възждоу расматрѣа и строж, яко оумовить (2), видѣ во яко възсѣкы възкоусивкыи блага вз жити сем нѣст сзмрзти невзкоусно, прѣжде же възсѣх посла вз окрзстных странах кз началѣемь азкык и сз иноплемнным мирно жити сзложи. По том же начат здати монастырь прѣвеликж, вз немже цржковь, бога моего храмь, прѣоукрашенж добротож, и аще волит богж жити вз ржкотворенах, и вз сем възсѣко прѣбываеъ, слатина зовом (3). И о прочїих монастырїе древнѣшиих прилежа и оутверждаа и милоуа, и храмы божественныа по възждоу въздвизаа, и нишаа оукрзмаѣа и мылоуа, и полаты царскыа обноваѣа, и сими сице wt него оустроеном вышем прѣмждрѣ и благоразоумнѣ.

В лѣтѣ 333д посла великыи царь перскыи сдлнмень кз александру воевода, по оумолени оугром, и кз пхтрашко, загоретѣи воевода, повелѣнїе, и прїидшиа сз воисками, взнатрж прѣдѣаь оугрох выша и сз сзвѣтом старѣишинам ихь кралѣ стефана на прѣстоля wtца своего іванзша поставиша. Тогда выст зима на земаи сверѣна и зловѣтрзныи мразь и лють.

В лѣто 333s ген. ā прѣвизшныи вз любовждрзцех вышереченыи епископж макарїе, wтець наш и оучитель молдавскыи, прѣподовнѣ и богооуроднѣ конце житїю прїатк, егоже (4) възсечстнѣ и свзголѣннѣ скжтано выст своимн оученикы вз сззданное wt него монастырь ржкыи. Оубы толикаа многосвѣтааа денница заде. Оукраси же прѣстоля роман-

(1) In ms. greş. рвкы. Cf. pasajul citat la p. 92 din Manasses.

(2) Cf. яко оумовитж la Man., p. 142 (despre Iustinian).

(3) Cf. la Man., p. 120: сжи (Iustinian) цржковь сзда... великж, бога моего храмь, ... аще кв волит богж жити вз ржкотворениих, вз семь възсѣкыкыи прѣживаѣт (e vorba de biserica Sf. Sofii din Constantinopol).

(4) In ms. lipseşte prob. ткло.

скын долѣа епископіе кѣз лѣтъ, имѣше же мнѡга по вѡсѣ довлестъ и великодоушіе о възсем, и аще кто хоцеть разоумѣти великооуміе его, добросзданіи храм оувѣритъ емоу веиц, егоже вт основаніе въздвиженъ выст, оусрздѣем своим, прѣподовнѣи параскевы (1). Ез оубо влаженство именованныи штецз, еше вз жити сын, мнѡгаа по вѡсѣ троудолюбнѣ сздѣлова исправленіа, чловѣкз по христѣ имѣа ревност, вз наказаніе довлестзвен, вз словесех хытрз и благоискоусень и зѣло вѣдок аще кто ннк, какоже сзпослоушествоуетъ о нем вышеписанное вт него лѣтописаніа сего и ина мнѡжанша, нуже прѣдати нынѣшнемуу писанію продлзжати са слова не хоцем.

И выст прѣемникъ прѣстола его архіеренства анастасіе, мжж кротокъ, тих, прѣмждрости испазненъ, паче же смѣреномждріем оукрашен, даром благодати имы цзвети вз лице паче же вз срздце его. Кз иночествѣ же вѣ искѡсень, иже добрѣ и богооутѡднѣ окрзмаа стада христова ді лѣтъ, по том же възведенъ выст на высочаніи митрополитскын правити прѣстола прѣславнын град соуचाва.

Аще прикладно ест и о сем цвѣ яко възспоминати, иже на пжти прилежитъ словоу повѣсти да речем оубо. При девѣтѣм же лѣтѣ царства алеѣandroва възсочи нѣкто, деспотъ именов, вт нѣмци, царева сына себе именов, чловѣкз ратем искоусень (2), и сзбрав вт възсего аззыка мжжіе кз воренію хытри, храбри, цролзвни, дрззосрздн вз пособіе севѣ, и оустрзми са яко злодыхателнын сѣверникъ (3) носацик облакы темнын, пазнк града зломжтнаго, и без вѣсти молдовѣ постннк и взнатрз земан выст и кз сзраженію готова са, владычество хота възхыцати. И смжти са алеѣандрз слышавъ се. Авіе же оукроти вонска, посла сзпостатом сзпротивъ стати, еше же не оу земля сзнѣт са, видѡ врагы прѣдварѣжце его, о сем оуизвѣет са срздцем и взоржжи са крѣпцѣ и иже сз нимъ, изыдвшиа же на вранъ кз оплзченію, и выст ратк оу вервѣа, при рѣцѣ жежн. Бѣхж же нѣци навѣтоужце воеводѣ вт прзвѡборци и прзвѣе погледаша на вѣгство, првчїи же възпатиша са ннк инде и разсѣани выша, а воевода сам сз малими вета врати са. И разоумѣ лзеть, възстена «w горе» (4), рече, «добрѣ ми ви жити сз зѣрми, нежели сз мжжи

(1) Cf. la Man., p. 209 (despre biserica Sf. Gheorge zidită de Constantin Monomah): и аще кто разоумѣти хоцетъ великодоушнє его, добросзданїи храм оувѣритъ емоу веиц, егоже вт основанїи въздвиже и вт корєи прзжннх божїствномѣ хрїстовоу мжчннкоу и повѣдоисцоу гварїгоу.

(2) Cf. искоусень вз вранєх la Man., p. 220.

(3) Cf. la Man., p. 173: кesar вв дхнж имы скверз... и яко вечерник... и яко злодыхатїи западникъ. Cuvântul скверникъ (crivăf) e format de Azarie după вечерникъ și западникъ din Manasses; in Miklosich, Lex., nu se află.

(4) După горє urmează în ms. un мнк șters cu roșu.

невѣрними», и извѣгъ на вризехъ кѡнехъ, и текѡмъ цсохъ трзгъ достигъ и второе прооуготова са на врань.

Деспотъ же прѣемъ градъ соучавы, въ немъже вѣрѣтъ богатства многа, воинѡмъ же раздѣлан, и вышнѣа частъ земли покори са емѡ. Приложитъ же и тѣхъ себѣ азжними и многоласкателными словесы, пакы къ воинство на александра възста. Онъ же видѣтъ крѣпѣицихъ са врагы, оставлѣа мѡтежъ вѣтѣгъ съ малыми до келѣа град(а), обрѣтъ же тоу рождѣнъ господжъ, пакъ прѣдпослана вѣ. И не малъ вѣ плачь о вѣдѣхъ и о лишении власти. Рече же царь „ѡ царнице, прѣстанѣмъ плачаще са, възсжа (?) сѣтоужиче. Яще влагаа, по ѡвоу, ѡт ржкы господнѣ прѣахомъ, зла же ли не сътрѣнимъ? Господъ дастъ, господъ въззатъ; яко господени изволи са, тако и выст“. И яко прѣмждрж остроумнѣ помысли полезнѣиша, къ царствоужичимъ градѣ спѣшно оутврзди лице. Прѣдварне же деспотъ посла и дарми паче же ованами (1) князи и воины царевы наоусты, ослѣпленнѣ во выша мяздохъ, и скитродржжанѣ ѡт царѣ деспотоу посла са, иже и прѣименова са ѡванъ.

Бгда же достигъ александръ царствоужичимъ града и въ тишинѣ мѣсто скръзь и горестъ видѣтъ, ѡтсланъ во выстъ далече въ заточенѣ, ѡ вѣди, въ градѣ икѡнистѣльмъ, прѣз морѣ. Тогда выстъ плачь, слѣзъ и стenanѣ не мала о разлжчени господжнѣ и чадъ и другѡвѣ. И вѣ тоу чадъ видѣти вжджраа, вынжъ богоу мола са, не прѣзрѣти его до конца. Зде ли слово о семь да пождетъ; ржцѣльмъ оубо лювослышателемъ слово и о деспотѣ.

Да яко полбчи съвржшеное овладанѣ, из начала бротокъ себе явлѣа и неправдъ ненавнѣ, по малѣ же съкрзвеннѣмъ идъ и злолютын, егоже въ срздици имѣше, начатъ обжквити, и въ неправдъ оуклони са, и дани тажбыа люди наслоуа, и о ницихъ не поволѣ, и православіа христѣанскаа прѣданѣа ненавнѣа; ведѣше съ совожъ иновѣрныхъ съвѣтники, богомрзекыхъ лѡторнѣ, съмждржствоуа во имъ и самъ, молебници же и монастырѣ не любла. Грѣвринѣа съсжды и заатѣжъ иже въ иконахъ свѣтыхъ каменнѣ чьстныхъ и внеромъ оукрашенныхъ ѡтъ вхѣхъ монастырехъ къ себе азжквынъ съвѣра и себе оукрашала. Сѡ ле нашии ницети, другѣи яви са валтасаръ (2) правѡмъ и дѣломъ. Сѡт сего оубо выстъ стenanѣ, плачь и рыданѣ въсѣмъ обждимымъ и вес правды разграбленнымъ, и вхси ѡтъ срздечныхъ срѣды богови жалостнѣ молаще са, избавити са ѡт сего лютаго нѡвѣтен. Прѣклони же са симъ богъ и тжчамъ слѣзнымъ взнатъ и оупедри молащимъ са оусрздно (3).

(1) Greş. pentru oktrani.

(2) Cf. la Man., p. 148: другѣи явлѣа са валтасаръ, ѣгѣа правѡмъ и дѣломъ.

(3) Cf. la Man., p. 128: прѣклони же са симъ богъ, и тжчамъ слѣзнымъ призрѣ, и оупедри молаща са оусрздно држжжраго. Cf. aceeaş frază la Macarie, p. 164.

Иже вѣсѣ вѣдѣмому свѣрзвеннаа чловекомъ богъ сждвами илиже вѣсѣ самъ (1) велижжемъ нѣкимъ иже въ синкланта откры снмъ свѣтъ, и прѣоухытриша деспота сице.

Бѣ оубо чловекъ нѣкто въ волѣрь томша именемъ, доброзраченъ, храверъ, крѣпкоржкъ, твердопрзсъкъ (2), дрзвосрздъ. Тъ оубо призванъ выст въ великихъ владѣрь и прѣвѣе свѣдзавше его страшными клѣтвами и тогда открыша емоу свѣты свѣрзвенныа, и благонадежденъ быти оувѣриша емѣ. Онъ же топлотж по благочестіе нмы, пріемъ свѣтъ ихъ. Пристжишиа же и къ деспоту и наложиша страхъ въ срздце его нашествіемъ нѣкоего искарѣ именемъ прѣсловимаго доумитрашка. Онъ же неразсждно посла вѣса своа прзвовврца нѣмци, оугри, спанинши, лѣхы и въ прочіихъ и въ синкланта и въ людіи частъ, и взржчикъ начланникъ быти тѣмъ томша, невѣдми [ва]квекъ (3). И мали въ нихъ оувѣдѣша свѣтъ. Егда же достигоша чюхрѣ, внезапнож и безъ вѣсти нападѣша на оугри и на прочіихъ иже въ азыккъ иновѣрныхъ и поразиша ихъ и повѣдиша, и ни понѣ вѣстникъ о вѣдѣ не извѣгъ. Лѣтомъ числа тогда вѣ зовъ, августамѣсаца.

А еже по снхъ, въздвиженъ выст тогда томша царемъ въ тѣ сжцихъ воинъ, иже и прѣименованъ выст стефанъ, и авіе оустржишиа сѧ ревностіж, яко стрѣламъ мазніинымъ, на намѣреніе на деспота пережцие. Онъ же сѧ яко оувѣдѣша възстрасе сѧ срздцемъ, и подвигъ не малъ обькатъ его и затвори себе въ твердокрынѣ градѣ соучавы и иже съ нимъ вставшиими двтори и въ христіани лхетіж затвори. Стефанъ же овѣтжаз града съ воинскими. Тогда снаходивше прѣдреченыи доумитрашко, ведѣше съ совожъ множество воинъ взоржженныхъ, мжжін искаріе, и тѣ хотѣ власти прѣватіе. Христіанумъ же въ възсждоу печаль вѣ. Обаче же бога на помощь призваша и вставаше града и крѣпцѣ опазчаша сѧ, изыдоша же протнѣж и тѣмъ, и выст ратъ оу мостѣ верчиканумъ, на серетѣ. Повѣждени же выша врази и посѣчени, и крзвіа напоена сътворишиа полѣ тѣмъ и земля прикрывъ явлзшаж сѧ трюпїамъ настланж оувѣеныхъ (4), конениѣ и самого доумитрашка оухваченъ выст и иже съ нимъ мнвшн живы и свззани втслани выша до царюжцимъ града, къ самодржцемъ сѧліиенумъ. И тамо димитріе лютжа испивъ чашъ сжмрзти (5), првчїи же въ работж вѣсждени выша.

(1) Cf. aceeaș expresie la Macarie, p. 156.

(2) Greșit, în loc de твердопрзсъкъ.

(3) În ms. greș. кивк.

(4) Cf. la Man., p. 87: и полкъ тамо сжцаа сжтворнѣа тѣлесы настлана.

(5) Cf. la Man., p. 101: испи сжмрзтиж чашъ.

Нещюуа о сем томша скуптродржаніе ут царѣ пріати, нж вз тѣце слзга са надежда его. Да якоже сице повѣждени выша сѣпостати, ревностіж ражднаемы пакы оустрзмиша са кз нже вз градѣ затворенум и шьидиша града и рѣваше възсѣкыми оухыщренми, исквпаша же рѣвы и прѣквпы и сѣтвориша потан пжть и доидоша до вратъ и поставиша тажкыа и угненосныж вржжіа, си рѣч поушкы, и начаша бити град сѣ възсѣкым оухыщреніем. Не оуспѣша же ничьсоже. **С** днество, кто видѣ или слиша! Нашъ град и ут нас нещждно вѣема, зане да нже вз нем гнѣздѣи са ззмѣн главж сѣкроушнтъ. **И** выст шоум и кинкове ут възнѣадоу и ут възнатрзадоу, и овогда оубо вѣеми вываахж, овогда же повываахж (1), и вѣ ратовореніе день и ноцъ и крзвпролнтіе и воинум погоубленіе до четыри мѣсца. **П**ослѣжде же выст междуосовна бран сице.

Бѣ оубо нѣкто оугрин, девешъ петрз именем, и о сѣмиренн тѣмъ вѣсѣдова кз възнѣшним. **С**гоже кз сѣвѣ деспот призва «у петре», рече, «коварством своимъ прѣдатеаѣ та градоу раздѣхъ, нам же сѣмрзть хоцши ходатаи бити; оваче же ты прѣжде нас издыхаеши». **И** авіе истрзгъ мечъ, и закланъ выст тоу. **С**т сего смжтиша са и дрѣсін и сѣжаанша си и выст размиріе и невѣрїе междуу или, оугром и аламанум ут нже кз деспотоу, и ут толѣ мирк сѣвѣ искаахж, каатвами же страшными свои живот испросивше, имже оувѣриша са. **Т**огда изведоша и деспота възнѣ из града, и попанъ выст и изгнетенъ, и окаяннжа сѣмрзть възкоусивъ чашж поноснжа, тогда лѣто (2) текжцем зог, поем. мѣсца. **П**акы же кз повѣсти іаже о александрѣ да възвратим са.

Ст сего іако оуслыша великын самодржець перскын нже вз молдовѣ крамоли, матеже и нестроеніе, тогда възпомѣнж и о александрѣ нже вз заточени, и авіе призывана кз севе сѣтвори его. **К**з немоу же кротчанинм и милосрздынкым оком възрѣ, «у воевода», рече, «оувѣдѣхъ та бес правды овалгоуема; нынѣ же ти възржчаж скуптродржаніе чѣсти вз прзвое достоаніе (3); вжди же правдосжда, кз ницихъ же милостивъ». **Т**огда оубо ут възсѣхъ нже вз саноу сжцихъ царевы|хъ| пріатъ александръ дары шенныа.

Радости испазни са тогда воевода и възкочи ут тждоу іако шрель ут сѣтан (4), пріем же и ут царѣ ввины посшвнныкы кз прѣатію (5) шествоуа, бранила же достиг.

Томша оубо сѣа тогда іак(о) оуслыша, сѣбравъ войска крѣпчанинм

(1) Cf. expresia analogă dela Macarie, p. 155.

(2) Prob. greșeală în loc de лѣтом.

(3) Cf. aceeaș expresie la Macarie, p. 165.

(4) Cf. la Man., p. 218: іако ут сѣтан орелж.

(5) In ms. lipsește prob. царства.

себе (1), изыде врати са, пожеже и част земаа загоретѣи и пѣни земаа нх; иж глаголь царевь прѣвзможе. Слышавъ се и помаавъ тѣчѣж сеѣро-видним татаром сверѣпосрзди, и оустрѣлиша са на молдовѣ якоже вѣснѣи џи, и мнѣжство пѣнѣ, чловѣкъ и скоть, похытивше, и попалиша земаа, въ своа мирни възвратиша са. Ѓѣа съвѣст са въ лѣт(ѣх) искони тежщихъ зог.

Жже о сем толша видѣвъ яко немоцно ест царевн силы противж стати, подвиг са оумом и о доуши печаше са и иже съ ним бвлѣрь. Нѣст во чест[н]ѣише доушеж ни высотж царскыа, ни власти наслажденїа, ни богатства имѣнїа (2). И џтскочи въ лѣшеска земаѣ и изнесе съ совож възсѣ скровища царскаа, извѣгнжти же мнѣ са џт неизвѣжнкихъ и възсѣмогжщихъ дланїи. Иж не възможе (3). Тамо постиже посла царь соуаїи-мень и живота въ левѣѣ града лишень выст и иже съ нимъ свѣтннж.

Част же достоинства алеѣандроу доспѣ, и възиде, никтоже възвранѣжща его вѣ, и вѣицемъ пакы одѣа са и владыка второе показа са, особаень во выст држжавы ѣ лѣта и ѣ мѣсаць, в лѣто зог, мартїа мѣсаца. Пакы видѣ алеѣандрѣ воевода день свободен (4), пакы выст самодржжець земаи молдавстѣи, пакы възсѣа лоуча благодати православіа. И исчезе главнѣ дымащїа зловѣрїе, џтвѣже оубо зыма мрзскыхъ лоторь помраченжа и процвете веснж иже възсѣкож твари радости виновнж, цржквалм благостанїа глагола, и въ мѣсто вазнж възсѣа са тишинж (5).

Каа же по снх? Ѓзѣра оубо иже прѣжде азсти растражщихъ навѣтннжкы паче же џтметннжкы волѣр и възсѣ оумнаенѣи кончинжкы прѣдаст, царевы же воини џтдаривъ въ своа џтпоустїи.

Ѓт селн оубо оутоли са трѣвзненїа воура, и прѣплавааше са жетенскаа безъ сжмжценїе пжчинж (6), доухъ во вожїи прѣмо дыхааше, сефирь благочестїа. Не мнѣго же по срѣдѣ и царицж розандж и благордннжкы дѣти вогдана и петра џт оутрѣвлахїж къ себе привлѣкъ, и вѣхжж веселаше са възсѣ въ коупѣ о наслаждени влагъ, и въ страсѣ вожїи жизнь кржмлѣхж, и мнѣостынѣми иже къ ницим и благотворенми иже къ цржквалм възсѣгда оумастѣша си доушж. Иж многоволѣзнно нмъ живота и еже части възпаданми въ неджгы разлнчнкыа и тажжкыа.

(1) În ms. lipsește poate mna sau o expresie analogă.

(2) Cf. la Man. подвиже са змолж р. 143 și о доуши бв печаше са, а не о имѣннх, якоже оубв четнѣише доушж ничтоже въ чловѣцкхъ, ни власть царскаа, ни тѣчнаа морю навѣнїа р. 111.

(3) Cf. la Man., р. 129: извѣгнжти же възсѣмогжщихъ не възможе дланїи.

(4) Cf. la Man., р. 159: видѣ же тогда византїа день свободенж.

(5) Cf. la Man., р. 124—125: въ мѣсто же вазнж и мазвж засмнж са тишина.

(6) Cf. la Man., р. 125: и пжчинна безъ сжмжценїа плавааше са жетенскаа, доухъ бв божин прѣмо дыхааше сладкодѣханенж.

Иже и о взиѣшнѣхъ царствїахъ мало любослышателемъ слово да скажемъ (1). Въ лѣто 303 въста великїи царь перскїи соулїимень и въздвигъ съ совожъ мнѣжества тѣмъ люди и оустризи са къ прѣлатїю земан аламанїнствѣи и тамо конецъ житїа прїатк, мѣсаца юліа, иже и царствова мѣ лѣт, и оставазъ царство свое сыноу своемуу селїноу.

Въ четвертое же лѣто втораго царства александрова възпаде въ сѣланкїи и конечнїи неджгъ и проразоумїѣ сзмрзть, призва священноначалникы и іережъ и възсѣ (2) иже въ саноу сжїицхъ, и поученїи мнѣгымїи воже ственнымїи растворнѣмъ, и скуптра прѣдастъ самодржжества сыноу своемуу богданоу; и еше живѣ сынъ (3) възлюбви вжджїаа паче настожїаа, и въ мѣсто златотканїа порфыри власѣныа и черническыа на са прїемъ, и въ (4) висерныа и каменичестныа вѣнца главопостриженїе овловїза житїе, иже и прѣименованъ выст аггелскымъ чїномъ пахомїе. Иже обаче мало поживъ, оуспе сзномъ невжстажїїимъ и ошїїимъ иже ѡт сзмрзти. И камень прикривъ толкааго мжжа, ни хбждыша мїаоуетъ ни доучыша цедрїт, въ коупѣ же възсѣхъ полагаетъ (5), в лѣто 303, мар. мѣсаца.

Вгда же прїемъ богданъ хоржгви господства и еше маад сын, правїтелиница вѣ царствїю мати его рождана и оустроителїе выша гаврїилъ словоположникъ и дїмитрїе епархъ, и царица прїставница надъ възсѣми. Бѣ во мжжеоумна, великодѣшна (6), цѣломждрїемъ оукрашена, одоушевленъ во вѣ ран, благодатни садовыа въ себе храна (7). Иво великодаровїтаа сїа царица тѣмалїи почкѣе благодѣанїи иже подъ совожъ князѣ, и дарми мнѣгвобогатнїи и досточѣстнїи оутѣшаа ихъ, и по възждоу очїи обзорнїѣ златонескждно и вшждно на оутѣшенїе неджгвумъ вшрїмымъ тжча истачаа благодтворенїи немлщїнымъ и нищїимъ, и троуждажїїимъ са лютожъ и мнѣгвоболѣзнножъ старостїжъ благодаткми ржкы наплзїѣаше (8), священничествоужїимъ оубо милостынами благооутѣшнїи на молитвѣжъ подвїзааше и иже въ монастырехъ богалюбивымъ ннѣквумъ чїстою проходошїимъ

(1) Greş. pentru scuzată; cf. mai sus слово да пождеть.

(2) Prob. în loc de възсѣ.

(3) Cf. Ia Man., p. 125: скуптра прѣдастъ емѣ самодржжества, еше живїи сын.

(4) Prob. în loc de въ мѣсто.

(5) Cf. Ia Man., p. 125: иже обаче оуспе мало поживъ сзномъ невжстажїїимъ и ошїїимъ иже ѡт сзмрзти, и камень прикривъ толкааго мжжа; ни бшъ залъ ни добра естество мїаоуетъ, въ коупѣ же възсѣхъ полагаетъ въ гробѣхъ погребечы.

(6) Cf. Ia Man., p. 125: мжжеоумна, великодѣшна (despre Sofia, soția lui Iustin cel Mic).

(7) Cf. Ia Man., p. 191: одоушевленъ бѣ ран, благодѣтнаа садовїа храна.

(8) Cf. Ia Man., p. 126 (despre Tiberie, predecesorul lui Mavrichie): невъ великодаровїтжжъ царицѣ свѣлжъ тѣмалїи почкѣе благодѣанїи, подъ областїжъ же его сжїїимъ тжча источїи благодтворенїа, и възрѣкхъ штврззе злато нескждно, на оутѣшенїе же неджгвумъ борнїимъ и троуждаемїимъ лютожъ и мнѣгвоболѣзнножъ старостїжъ хралмы въздвїже мнѣгы и ннѣкржмїанца.

житіе и въ поустыни многостраданное и мучимъ прѣбываніе, частыми посѣщеніи прохлаждааше имъ сердца. И по възсѣдоу свѣщенныа храми възсприаша напоеныа, златоточна рѣка во вѣ, сребрестроуа, и нищія напоиша са и почръпоша до сытость (1). И жъ сѣла неджна вѣ платіж и всегда въ маккыхъ постелѣхъ оупокож си тѣло (2). Въ коупѣ же сынъ и мати овладаста два лѣта и девѣт мѣсаць. И день дне притажлаахъ ен неджн и брѣнїе тѣлеснаго естества прошлаахъ прїати. И отдаст дажное занимавшон (3), си рѣч прѣстави са, в лѣто зод, мѣсаца коем, и честнѣ скжтана (4) въ молбеницъ иже от нѣхъ сзданжа слатина.

По сѣхъ же оста самодръжьство вогданюу и господствова сам. И вѣ юноша доврораствѣнъ и не до вжнцѣ са имѣ; правдоушениъ изъ начала вѣ, въ книгахъ възпитанъ и не храниа въ севѣ зловж, нж милестивк и кротокъ, въ всемъ подражателъ вѣ правомъ по штецъ наказани, покѣзоуа и довласть, хравросрдъ во вѣ, копѣмъ потрѣсати наоученъ и ажкы тагантн въ тативахъ стрѣлаамъ възноушенамъ. Послѣжде же прилѣпиша са емоу ажкавнн и вѣцн чловѣцн чародѣн, иже злымъ оврѣтателѣе паче же дѣлателѣе, стржмнн на зловж (5) и сзѣдажцѣе срѣдца его блазнькнн, иже древеса сладка чръвїемъ, дондеже сзтворнша его и штрннж от себе възси прѣвосвѣтннкы, и привлнжн къ севѣ юнкѣ и воуа и глаоумтворца, и въздаст оушн сзвѣтомъ нх, иже древлѣ роувоамъ, сынъ солоншновъ, и сз ннмн позорствоуа и играа и конскомъ оурыстанїемъ себе оупражнѣа и възсѣ издаваа наувнїумъ лнжжства сзнгрѣцемъ и смѣхотворцемъ, рызы же златотканїа и маккѣа одежда глаоумцемъ раздаваа.

По малѣ же присвои севѣ чловѣкы иновѣрннкы и иновзчннкы, лѣхы сзвѣтннкы, и сз ннмн вѣ и сзпрѣвѣваа, и възса скровнцѣа царска сз проста рецн заѣ псгжрѣвааше са мржскымъ и гнжннмъ лѣхумъ, довророчнтелннл словескы архїерѣумъ не възнат и благесмыслннхъ сзвѣтннкѣ нн на лнцѣ хотѣ видѣти.

Слѣшавъ же о семъ великымъ царѣ перскымъ селнмъ, многѣжды посла прѣстати отъ злаго начинанїа. И не възхотѣ, нж и земля свож прѣзирѣа и оуходѣ сждоу и оуждоу, при бранїнн землн лѣхумъ сзскжтаж са, прѣвовыдѣ же мждрѣж и нарѣд.

(1) In ms. pare corectat din сытость.

(2) Cf. Ia Man., p. 209 (despre Constantin Monomah): сѣла неджннцъ платїа вѣше прѣтннж... и оушн прѣбывааше весь данъ въ маккннхъ постелѣхъ, оупокаа свон неджннцн носкъ ш севѣа маїsus нищїа напоишъ са и почръпошъ въ сытость, възсѣккхъ храмахъ възспрїатъ напоенїа, златоточна.

(3) In ms. după дажное lipsește probabil земн; cf. Man., p. 134: отдати прѣсѣтъ тѣлесннжъ земнн занимавшон ш p. 96: отдастѣ дажное, си рѣчъ оупрѣктѣ.

(4) In ms. lipsește prob. кысть.

(5) Cf. Ia Man., p. 192 (despre eunuci): стржмнн на зловж, възсѣмъ же злымъ оврѣтателѣе и възсѣмъ злымъ дѣлателѣе.

Оубо доспѣвъ прѣдлежее показати словомъ чрзности гарвана чрзнѣишаго. (1)

Бѣ во нѣкто заточенъ въ родосѣ града ѿваннъ племенъ, и не вѣль кто и шт въдоу и чѣнъ скнзъ вѣ, и себе пленнцъ родомъ царскаа нарицааше, чловѣкъ многовзненъ, лють и гажвокооумѣнъ, велерѣчивъ и въ книгахъ хждоу. (2) Тъ оубо тѣиъ са въсѣкъми оухъицрѣнми паче же миздопридогми овѣтъ оувѣтъ дааше ради власти прѣатѣю, и коварствомъ своимъ прѣлзстиша са царевы князи златолюбѣемъ и господство ѿванноу шт царѣ исходатавшѣ, клатвами же прѣжде сего схвазавше, и взржчи са емоу высокостепенѣа власти. (3)

Да яко истра достигъ шествоуа, слышавъ же богданъ тогда свѣроправнаго пришеетѣа, остававъ мжчителю прѣстоль и волежъ самохотнож штстжпазъ и оудали са вѣгаа въ тоужднхъ странахъ; и господствова сам, по сзмрзти матерн (4) его, лѣто пазно и д мѣсацъ.

Радостѣж оубо взси иже въ сапоу сжцихъ и рода прѣсѣажцихъ прѣемше своего господина и раволюбнѣ томъ поклониша са. Онъ же, яко прѣемъ прѣстоль господства, печаше са о сзбранчъ злата. С злато гонителю, коренню въсѣккомуу злоу, ажжавствоу сжплетенѣю, боу штметниче и вѣсоу дроуже, злотворче, дроутоу оувѣице и родоу прѣдателью, крзвонѣице, како врзтиши са и разврацаши, влзскаеши са взнѣ и взнатрзъ срздца взнидешн, нравъ сьтости не имы. (5)

Каа же по снхъ? Быстъ яко облакъ мраченъ и въ мѣсто дждн прѣлаша са крзвы (6); изъ начала яко лзвъ крзвъ мизати рыкнжъ неповннхъ волѣрь. Бѣше во нравомъ оувѣица и крзвы взамѣнѣаше яко мзста сладчанише (7). И шѣмъ оубо главы штѣкалаше и навѣнѣа ихъ поварѣаше и своа неправеднѣ приложенкми възрастаа, инкы же яко шены кжжа шдыраа, дроушн же на четыри разсѣпаѣаше и шви живы мрзтвы загрѣвааше. Что же дажгослова? Наведе многаа и лютѣиша озлобенѣа и томленѣа чловѣккми и базни страшныа; въсегда во копааше злообрѣт-

(1) Cf. la Man., p. 148: гарвана чрзнѣишаго шт чрзности покажж. Figura aceasta se află și la Macarie, p. 163.

(2) Pentru хждоу, p. 163.

(3) Cf. la Man., p. 111: въспржчи высокостепеннѣа власти.

(4) In ms. мѣтрн.

(5) Cf. două invocații de felul acesta la Man.: ш злато гонителю, ... ажжавствъ сжплетенѣа, ... оржжню пометничи p. 127, ш злато прѣдателью, ... злоправннъ злотворче и дроутопрѣдателью и родоу оувѣице, что сѣ; како врзтиши са и сжврацаши p. 139—140 și pasajul dela p. 110, unde se spune despre аугъ въсѣкъ можетъ взамжрати и разврацати, ... и въходитъ въ срздце.

(6) Cf. la Man., p. 146: и пакы облакъ мраченъ, ... въ мѣсто же дждоу, крзвы.

(7) Cf. la Man., p. 129 (despre Foca): вѣше въ нравы оувѣица... шт сего крзвы пнти шкы... лкъ, и пнти сжнѣдати погоувѣкъмихъ чловѣкъ пнтѣ взамѣнѣаше мзста сладчанише.

ныя азети. Да аще где оверѣтает са злато, истязит са и кз нему прѣнесет са, раба во вѣ златоу; ашии же и воини вт оуроука их (1). Прѣдаст же и геургіа епископа огню възсезиѣдномоу, вѣ во и тз лихонимецъ и неподатанѣ велии, и того богатство многа сжще почрзпк. И не тзкмо сѣж вестоуднѣ сзтварѣаше са вт него, нж и иночествоужцим истазаше многими вѣдми, и исплзихах са темница свазними иншкы, и истязиваах са монастырѣе, и доухдыкы и мижє на лицѣх имѣхх възѣм штатъ, и имѣніа их възѣм ажквыи кз севѣ сзбра, и ошт възсждоу проганѣхх са чрзници яко мрззост (2), и имѣше севе мждрѣиша паче иных царіе прѣжде сего бывших. От сего окаяныи прѣем кладех на са, и прінде гитѣвк вожи на нем.

Сз оубо неправъ вѣ възѣрѣ, похоула же шобразы вожественкы иже на стѣнах и на иквнах начрзтанкы, друугын копроним иен са правом, празничных и неделных днѣи чловѣкы дѣлати понждѣ, въз великих (3) же пост женж севѣ припраже, и не тзчїж онк, нж и друугых женити са поощраа везаконовати.

Тогда посла великын царь перскын, слышавъ везмѣстнаа и неподовна (4) о нем дѣемаа, и въз царскаа того призва. Прѣдаст же господство прѣжде мало о нем глаголах петроу воеводѣ, мжжк вт рода царска, вноука (5) михуни загоретѣи воеводж, сынз же мирчи воеводѣ, радостовиденк, везелоокъ, зраком же показоула красным достоино власти, вратоу сын алетѣандроу загоретѣи воеводж, и кз прѣстолоу прѣлатїю тзцїж са прїити вез рати и врани. Оувѣдѣв же іваннк воевода, кростїж раждєт са, авїе възденїе многочловѣчнжа вранъ, стрѣлци, копїишци, желѣзюдежници, врзвници, тоулонвсци, шлѣм[онос]ци (6), шитници (7). Изыде же на вранъ огнем дыхаа и пожєгъ тыгина и вранаа, иже при врании грады перскыа, и мало не полк земаа загоретѣи, хвала севе о повѣдѣи о паѣнѣи и сзврани богатствѣ. И, в горе, прѣем краємь прзета саадости

(1) Cf. mai sus, p. 92.

(2) Cf. la Man., p. 150—151 (despre Constantin Copronim): истязиваахх са оубо хрании чрзничетѣи, монастыре раскопаваахх са такы разконническаа скровица, исплзихахх же са темница сказангыми, и вт вжеждс проганѣахх са чрзници якы мрззость.

(3) Prob. greșeală de copist în loc de великын.

(4) Cf. la Man., p. 149: сжкїтх. . . везмѣстєнх и неподовєнх.

(5) In ms. вноука.

(6) In ms. шлѣмци; cf. nota următoare.

(7) Cf. la Man. копїносца и мечникы, стрѣлаца и шитникы p. 19, брзишникы p. 131, златошитници, тоулонвсци, желѣзюдежници p. 185, шлѣмоносца и копїишкы p. 209. Astfel pasajul acesta din cronica lui Azarie nu poate avea nici o însemnătate pentru istoria armatei moldovene.

взкоуся и къ въздоухоу досажерий седмь седмицъж гнѣвъныи пламени
 штажтительныи на молдавѣ вжжеть (1); оубв: Что же по сихъ? тѣмъ же
 Ико лзвъ страшно ржжъ (2) [вз] (3) царствоужирим градѣ царя сѣж
 ко оуслыша, къ окрестныхъ иже подъ собож дзыноначаліе посла, и воста вес
 агарѣнскыи златомъ испиренныхъ и прздоулиныхъ пжжъ, на кѣныхъ злато-
 оукрашенныхъ и остроержныхъ. Снмъ же и свѣровидныхъ и свертпосердыхъ
 татары приложша сѣ пжжъ, сѣткѣша же сѣ и шт левнѣа, и сѣ-
 прѣмъ оутрзвлахъ оустрзми сѣ, и шт взеждоу проліаша сѣ яко по-
 тѣщи сѣ шомолу, тжжн пѣскъмъ. Изыде оубо тогда и ѡванъ воевода
 сѣпротнж тѣмъ, къ ошзченію готовъ. Шж аще кто речетъ подобенъ вѣ-
 птнроу хоудоперѣи врати сѣ великокрннѣи: скоропернатѣиши и птнщи
 лжсоджирій. И вистъ крѣпкератнѣи вранъ оу маховѣ (4) езера. И сѣмъ-
 сикше сѣ друтъ сѣ другѣмъ страшно ратемъ, ш горе, повѣжденъ вистъ
 лжчнтель и посрамленъ и множество воннъ погоуби, мншн же и живы
 лти виша, и оухваченъ вистъ и ѡванъ и поношенію въ правдж данъ
 вистъ, двѣмъ вш велбждѣмъ растаженъ и на дкое разсѣченъ, и снще оу-
 вѣисрженъ изверже доуше нжждеж.
 Тогда взидѣша шонравійи и злобкчнійи татарн въ молдавскыи прѣ-
 дѣлахъ, и пожглахъ или тржжѣ, илже швнрлахъ сѣ доброты, села же
 ихъ виша сѣгѣд мншгдрѣвномоу [огню] (5). И до романъ достигоша
 пожыващѣи и пѣноужѣи, жены красновидныи и штроковнца доброкосѣж
 и напрженн штроци и д(ѣ)вица младашбразныи взсхнраахъ сѣ, и
 старци сѣ шотами, и матерѣ вссчждетвовахъ и дѣти вш шрштѣвахъ
 сѣ, и сѣ проста реци възѣкъ възрасть въ пѣнкъ ведшн вываахъ сѣрзвнн,
 шт чдовѣкъ до сѣотъ мншжство вес числа (6). И вѣ пачк и стѣнаіе
 и вѣпж много молдави тогда и шнщѣи шжжѣи и шжжѣи шжжѣи шжжѣи
 Ѣздики зѣвшнн, ажн вноуче, ѡванне, сыне дѣволшвъ, лжкветвомъ
 своимъ и правѣмъ соуемждрѣномъ прѣдастъ земла въ погыѣла.
 Съ оубо благосъмыслирнхъ сѣвѣтннкъ послѣошати вѣлѣрь не хотѣ.
 Гѣ во прѣдреченн ѡваннхъ голжн прѣвосвѣтннкъ, мжжъ добросъмыслен

(1) Cf. la Man., p. 39 (despre Paris): сласти възкоуеннхъ краемъ прѣста тжжмо, и къ въздѣхъ до-
 сажжирій пламени вжжеть.

(2) Cf. la Man., p. 85: ржжъжъ яко лжжъ.

(3) In ms. lipsește vz.

(4) Poate greș. in loc de маховѣ Cahol, Cahul.

(5) In ms. lipsește ogniu sau ognevi; cf. огнь многодрѣвннн la Man., p. 21 și 132.

(6) Cf. la Man., p. 132 (despre prădăciunile făcute de armata lui Iraelie în Persia): и оубв
 перскннхъ градѣмъ обнрлахъ сѣ доброты, села же възжъ огненн сѣгѣдъ мншгдрѣвномоу, взсхнраахъ
 сѣ гѣрѣкъ пѣзрѣкннннхъ взжратннн, жнжъ доброкоснн и штроковнца и старнца и штроци напжженн.,
 взсхнраамн взваахъ младашн, и матерѣ вссчждетвовахъ сѣ. Compară întreaga descriere a
 luptei lui Ioan Armeanul cu Turcii cu capitulul despre Iraelie la Manasses, p. 131—134.

и благообразенъ савѣтникъ; тѣ оубо мнѣшицежъ того показа наказоуа, яко перси овргдноужтъ въселенжа, и брѣшци сѣта и хвалословими и грѣдообразныи и не прѣстанжтѣ аще не вътѣстатъ поношеніе дрѣ[во]стемъ (1) ихъ. «Ижъ вътъ двѣихъ съверѣ сѣбѣ доучиша, да или въ царю главѣ прѣкалѣти, или паврѣи въданъ и чюждеземца въкванъ; тоуркомъ же не сънодвисанъ са къ ворѣию». Ижъ въшнѣ ижеже въ рѣци мрѣтѣвцюуъ вѣсѣдоужѣи или при глаусѣкъ пожѣи хвалныхъ пѣени. (2)

Въ лѣто 2312, юн. мѣсаца, сѣа приключи сѣа.

Егда же въсѣ сѣа съвѣшиша сѣа тѣмъ, тогда оумнихъ сѣа дрѣжава царствѣа довромоуъ петроуъ воеводѣ, мѣжъ благороденъ и благолюбивъ, благошѣникъ, сѣбѣтадоушѣникъ, милостивъ нравъ, даровитъ велми, неправдѣжъ ненавидѣ, къ ницимъ тѣхъ, правдосѣжда, чѣстъ (3) царѣ по писаномоуъ сѣа любитъ. Отъ негоже мнѣши въспрѣаша благодать овнанж, изъ негоже монастырѣи и мнѣши напониша сѣа благодѣтми прохладженіемъ строуа, и вожествана пѣниа пакы црѣквѣмъ цвѣтокрасителныхъ процвѣте, и въсѣмъ вѣ равно жити теченіе, тѣхъ же и немѣтежно прѣвѣваніе. О ле тѣхости твоѣж, самодрѣжче (4), срѣдце царю благовѣрно, якъ(о)же пишеть, въ рѣцѣ вожѣи. Подаждѣ, вожѣ, сѣмъ многоврѣменнѣи живеть и мирѣа много, любѣащаго закѣны твѣи, ижеже поеть давидъ, безъ сѣблазности.

Сѣжъ много хѣудыи, аще вътъ израдѣнаго рѣчи тѣчица вътѣа и словобогатодавца постиженіа достоинствѣа остахъ, ижъ троудолоубивѣ съписана въшнѣа, елико оумомъ достигохъ.

Povestire în scurt despre domnii Moldovei.

În anul dela facerea lumii 6867 (= 1359), cu voia lui Dumnezeu, s'au început țara Moldovei. Venit-au atunci (5) Voevodul Dragoș din țara ungurească, dela Maramureș, la vânat după un zimbriu, și au domnit 2 ani.

Și au domnit fiul său Sas 4 ani.

Și au domnit Bogdan 4 ani.

Și au domnit fiul său Lațco 8 ani.

Și au domnit fiul Mușatei (6), Petru, 16 ani.

(1) În ms. дрѣстемъ; întregirea nu e sigură.

(2) Cf. la Man., p. 172: ижъ въшнѣ ижеже въ рѣци мрѣтѣвцюуъ вѣсѣдоужѣи, и при глаусѣкъ пожѣи похвалныхъ пѣени.

(3) În ms. lipsește prob. во.

(4) Cf. la Man., p. 123: о ле тѣхости и благости твоѣж, самодрѣжче прѣкраснѣи.

(5) Traduc cu «atunci» pe wt тоак, care în orig. e așezat nepotrivit după „swăz”.

(6) Мушати е un adj. posesiv din мушата și a fost tradus greșit cu «Mușat».

Și au domnit fratele său Roman 3 ani.

Și după el au domnit fratele său Ștefan 7 ani.

Și au domnit Iuga 2 ani.

În anul 6907 (=1399) s'au suit în domnie Alexandru Voevod și au domnit 32 de ani și 8 luni.

Iliaș, întâiul său fiu, au domnit singur 2 ani și 9 luni, iar împreună cu fratele său Ștefan au domnit amândoi 7 ani.

Ștefan Voevod prinse pe fratele său Iliaș și-l orbi, și domni Ștefan Voevod singur 5 ani.

Și-i tăie capul Roman Voevod, și domni Roman Voevod, fiul lui Iliaș, 1 an.

Petru Voevod, fiul lui Alexandru Voevod, au domnit un an. Și au dat Ungurilor cetatea Chilieii.

Și au domnit Ciubăr 2 luni.

Alexandrel, fiul lui Iliaș Voevod, au domnit 4 ani.

Și pe vremea lui au fost sfințit mitropolit preasfințitul chir Teoctist de către Nicodim, patriarhul țerii sârbești, pe vremea cuviosului despot Gheorghe. Și au murit în Cetatea-Albă, la anul 6962 (=1454), August în 26.

Bogdan Voevod, fiul lui Alexandru Voevod, tatăl lui Ștefan Voevod, au domnit 2 ani. Și i-au tăiat capul Petru, zis Aron, la Răvăseni.

Aron au domnit 2 ani. Și pe vremea lui s'au început birul turcesc. Și după câțeva vreme i-au tăiat capul Ștefan Voevod.

În anul 6965 (=1457), Aprilie în 12, în Joia Mare, venit-au din țara muntenească Ștefan Voevod, fiul lui Bogdan Voevod, și făcut-au întâia biruință asupra lui Aron pe Siret, la tina dela Doljești; a doua luptă i-au dat-o la Arbic, și iarăș l-au biruit Ștefan Voevod. După aceea s'au adunat toată țara, cu prea sfințitul mitropolit chir Teoctist, și cu ajutorul lui Dumnezeu l-au uns în domnie, pe Siret, la locul ce se numește până acum Dereptate. Și au luat schiptrul țerii Moldovei.

În anul 6969 (=1461), Iunie în 5, au prădat Ștefan Voevod țara Săcuilor.

În anul 6970 (=1462), Iunie în 22, fu lovit Ștefan Voevod în gleznă cu pușca la cetatea Chilieii.

În anul 6971 (=1463), Iulie în 5, își luă doamnă pe cuvioasa Evdochia din Chiev, sora țarului Simeon.

În anul 6973 (=1465), Ianuarie în 23, Joia lamiezuł noptii, au încunjurat Ștefan Voevod cetatea Chilieii și au intrat într'însa. Și stătù acolo în pace Joia, iar Vineri dimineata începură a bate și

a surpă cetatea Chilieii, și astfel o bătură toată ziua și se luptară până spre seară. Iar Sâmbătă s'au dat cetatea și au intrat Ștefan Voevod în cetate, cu voia lui Dumnezeu. Și stătù acolo trei zile veselindu-se și laudând pe Dumnezeu și împăciind pe oamenii din cetate. Și le-au pus pârcălabi acolo pe Isaia și pe Buhtea și s'au întors în cetatea sa de scaun Suceava, și au poruncit apoi mitropoliților și episcopilor săi și tuturor preoților să mulțamească lui Dumnezeu și să facă rugăciuni pentru dânsul către Dumnezeu.

În anul 6974 (=1466), Iulie în 10, au început să zidească, cu ajutorul lui Dumnezeu, sfânta mănăstire a prea sfintei născătoare de Dumnezeu, la Putna.

În anul 6975 (=1467), Noemvrie 19, purces-au craiul unguresc Matiaș și au ieșit la Totruș, cu toată puterea ungurească, și au venit la târgul Romanului și i-au dat foc. Și astfel au venit până la Baia. Și s'au gândit Ștefan Voevod să năpădească noaptea asupra lor în Baia; și i-au dat Dumnezeu pe mâinile lui Ștefan Voevod și ale oștii sale, și mare mulțime dintre ei au fost uciși; până și craiul au fost săgetat atunci în luptă. Și astfel s'au întors rușinați pe altă cale mai scurtă, și nu s'au întâmplat cum credeau ei, ci s'au întâmplat cum au fost voia lui Dumnezeu.

Și în acelaș an au răposat doamna Evdochia.

Și după câtăva vreme s'au împăcat între sine Ștefan Voevod cu craiul unguresc Matiaș, ba după bună împăcare i-au mai dăruit domnului nostru Ștefan Voevod două cetăți, anume Cetatea de Baltă și Ciceul, în țara Ardealului, cari sunt și până astăzi ale noastre.

În anul 6978 (=1470), August 20, au venit o mare mulțime de Tătari și s'au bătut cu ei Ștefan Voevod la dumbrava dela Lipinți, aproape de Nistru; și le-au gonit urma și le-au luat toată prada. Și întorcându-se astfel cu biruință, au venit să sfințească hramul preasfintei născătoare de Dumnezeu, cu ajutorul lui Dumnezeu și cu mâna preaosfințitului mitropolit chir Teoctist și a episcopului Tarasie, împreună cu egumenii tuturor mănăstirilor. Și erau la liturghie de toți 64 de arhierii la număr și preoți și diaconi în altar, Septemvrie în 3. Arhimandrit eră atunci Ioasaf.

În acelaș an, Februarie în 27, pizmașul binelui, diavolul, băgă pizmă între Ștefan Voevod și Radul Voevod, și au prădat Ștefan Voevod Brăila și au ars-o.

În anul 6979 (=1471) au fost tăiați Isaia vornicul împreună cu Negrilă paharnicul și cu Alexa stolnicul.

In acelaș an, Martie în 7, au fost rășboiul cu Radul Voevod la Soci; și au biruit Ștefan Voevod și au ucis mare mulțime din ei. Și toate steagurile lui au fost luate, și mulți viteji au fost prinși atunci, pe cari i-au tăiat. Au lăsat în vieță numai doi boieri mari, pe Mircea comisul și pe Stan logofătul.

In acelaș an, August în 29, au fost cutremur mare în toată lumea, pe vremea când ședeă domnul la prânz.

In anul 6980 (=1472), Septembrie în 14, și-au luat Ștefan Voevod doamnă pe Maria din Mangop.

In anul 6981 (=1473), Noemvrie în 8, împărți Ștefan Voevod oastei sale steaguri la Milcov, și merseră apoi împreună cu Basarab Laiut împotriva lui Radul Voevod; și încăerându-se în aceeaș lună în 18, la locul ce se numește Cursul Apei, s'au bătut acolo trei zile. Și își lășă Radul Voevod toate ale sale în tabără și fugi cu toată oastea la cetatea sa de scaun Dâmbovița. In 23 ale aceleias luni ajunse Ștefan Voevod cu toată oastea sa la cetatea Dâmboviței și o încunjură; și în noaptea aceea fugi Radul Voevod din cetate. Și luă Ștefan Voevod cetatea și intră într'însa, și luă pe doamna lui Radul Voevod și pe fiica lui, pe doamna Maria, și toate comorile și toate hainele și toate steagurile lui. Și petrecu acolo trei zile veselindu-se, și se întoarse apoi la cetatea sa de scaun Suceava, iar pe Basaraba îl lășă să domnească acolo. Și au domnit o lună. Iar Radul Voevod fugi la Turci și luă cu sine 15.000 de Turci, și îl lășă pe Basaraba și îl bătură, pe el și toate oștile lui. El însuș fugi în țara Moldovei.

In anul 6982 (=1474), Octomvrie în 5, au fost rășboiul cu Țepeluș și cu Ungurii în țara muntenească, și au fost bătuți.

In anul 6983 (=1475), Ianuarie în 10, au fost rășboiul la Vaslui cu puterile turcești, și cu ajutorul lui Dumnezeu au biruit Ștefan Voevod, și au căzut atunci nenumărată mulțime de oameni, și foarte mulți au fost prinși de vii; pe aceștia i-au tăiat, lășând în vieță numai pe unul, pe fiul lui Sac-bașa. Și le-au luat peste patruzeci de steaguri, împreună cu steagul cel mare.

In anul 6984 (=1476), Iulie 26, venit-au împăratul turcesc Mehmet-beg cu toate puterile sale, și împreună cu ei voevodul Basaraba cu toată oastea sa, împotriva lui Ștefan Voevod. Și făcu rășboiul cu dânșii la Valea-Albă, și biruiră atunci afurisiții de Turci și căzū toată oastea lui Ștefan Voevod. Și astfel prădară toată țara și veniră până la Suceava și deteră foc târgului.

In anul 6985 (=1477), Noemvrie 8, răposat-au preaosfințitul mitropolit chir Teoctist.

După el, în luna lui Dechemvrie, au răposat și roaba lui Dumnezeu doamna Maria din Mangop.

In anul 6987 (=1479) răposat-au robul lui Dumnezeu Bogdan, fiul lui Ștefan Voevod.

In acelaș an, August în 8, răposat-au roaba lui Dumnezeu Cneajna, fata lui Alexandru Voevod ; iar Stanciul cel Mare au răposat a treia zi după dânsa.

In anul 6988 (=1480), Noemvrie în 21, răposat-au robul lui Dumnezeu Petru, fiul lui Ștefan Voevod.

In anul 6989 (=1481), Iulie în 8, au fost răsboiu cu Țepeluș la Râmnic și au biruit Ștefan Voevod, și mare și nenumărată mulțime de oameni au fost uciși. In acel răsboiu au căzut și Șandrea. Iar Ștefan Voevod au lăsat pe Vlad Voevod Călugărul să domnească în țara muntenească.

In anul 6990 (=1482), Martie în 10, au luat Ștefan Voevod cetatea Crăciunei și au pus pârçălabi într'insa pe Vâlcea și pe Ivanco.

In anul 6992 (=1484), Martie în 15, în Mercuria Mare, la miezul nopții spre Joi, au ars toată mănăstirea Putnei, până în temelii.

In acelaș an, Iulie în 14, venit-au împăratul Baiazit cu Turcii împotriva cetății Chilieii, și împreună cu el Vlad Voevod Călugărul cu Munténii, pe vremea pârçălabilor Ivașco și Maxim. Și după aceea, August în 5, au luat și Cetatea-Albă, pârçălabi fiind Gherman și Ioan.

In anul 6993 (=1485), Septemvrie 1, s'au dus Ștefan Voevod la craiul Ieșese, și s'au întâlnit la Colomeia. Intr'aceea au venit Turcii cu Hroniut până la Suceava și au ars târgul și au prădat țara arzând-o.

Și după aceea au răposat robul lui Dumnezeu arhimandritul Iosif, Octomvrie în 29.

In acelaș an, Noemvrie în 16, au fost răsboiu cu Turcii și cu Marcolciu la Cătlăbuga, și cu ajutorul lui Dumnezeu au biruit Ștefan Voevod.

In anul 6994 (=1486), Februarie în 15, au pus Ștefan Voevod egumen la mănăstirea Putnei pe Paisie Scurtul.

Și după aceea au fost răsboiu cu Hroet la Șcheia pe Seret. In acel răsboiu au căzut Ștefan Voevod (de pe cal), dar l-au ferit Dumnezeu. Și lui Hroet i s'au tăiat capul.

In anul 6998 (=1490) au murit craiul unguresc Matiaș.

In acelaș an au răposat robul lui Dumnezeu Ioan, fiul marelui cniaz

Ioan dela Moscva, tatăl marelui cniaz Dimitrie, nepotul lui Ștefan Voevod.

In anul 7004 (=1496), Iulie în 26, au răposat robul lui Dumnezeu Alexandru, fiul lui Ștefan Voevod.

In anul 7005 (=1497) au purces craiul leșesc Albert cu toate puterile sale asupra lui Ștefan Voevod, înșelându-l cu vorba că merge asupra Turcilor, ca să ia cetățile Chilia și Cetatea-Albă. Și au trimes Ștefan Voevod, spre întâmpinarea lui, pe solii săi Tăutul logofătul și Isac visternicul, cu multe și mari daruri. Dar el îi prinse și-i ferecă și-i trimise la Liov, iar însuș veni la cetatea Sucevei și o impresură. Și o bătură trei săptămâni și nu izbutiră la nimic. Iar Ștefan Voevod și-au adunat oștile la târgul Romanului, unde i-au venit în ajutor dela craiul unguresc, care erà frate cu craiul leșesc, 12 mii, împreună cu voevodul Ardealului Birtoc, cuscrul lui Ștefan Voevod; și Radul Voevod i-au trimes ajutor, și dela împăratul Baiazit i-au venit ajutor. Și l-au rugat Birtoc pe Ștefan Voevod pentru pace, și domnul Ștefan Voevod abià i-au făcut voia pentru pace, dar ca să se întoarcă pe aceeaș cale, pe unde au fost venit. Și după ce l-au ospătat și l-au dăruit Ștefan Voevod pe Birtoc cu multe și mari daruri, i-au dat drumul la ale sale. Iar craiul nu s'au întors pe drumul pe unde venise, ci pe unde erà țara întreagă. De aceea s'au mâniat Ștefan Voevod și i-au gonit în urmă, și ajungându-i la marginea făgetului dela Cozmin și luând în ajutor pe Dumnezeu și pe prea curata lui maică și pe sfântul și marele mucenic Dimitrie, i-au lovit și i-au biruit, și mare tăiere au făcut printre dânșii. Și mulți dintre puternicii lor au căzut. Și steagul cel mare al craiului și puștile lui cele mari au fost luate. Și-i sosi veste lui Ștefan Voevod, că mai vine o oaste leșească; și trimese domnul pe Boldur vornicul, și-i bătù cu totul. Și astfel s'au întors craiul rușinat; abià au scăpat cu câțiva ai săi, puțini.

In anul 7006 (=1498) au prădat Marcolciu țara leșească, până la 25 de popriști din sus de Liov. Și după aceea s'au dus Ștefan Voevod în țara leșească și au prădat-o, și au luat două cetăți, Te-rebul și Podhaetul, și le-au dat foc, și au adus mulți oameni în țara sa.

In anul 7008 (=1500), Maiu în 11, au răposat roaba lui Dumnezeu Maria, doamna lui Radul Voevod, și fu îngropată în mânăstirea dela Putna.

In anul 7010 (=1502), Iulie în 23, au răposat robul lui Dumnezeu Paisie, egumenul Putnei.

În acelaș an au răposat robul lui Dumnezeu duhovnicul Andonie Bolsun, August în 4, Marți la miezul nopții.

În anul 7012 (=1504), luna lui Iulie în 2, răposat-au cucernicul domn Ioan Ștefan Voevod, fiul lui Bogdan Voevod, și fu îngropat în mănăstirea zidită de dânsul la Putna. Și au domnit 47 de ani și 2 luni și 3 săptămâni.

Și după Ștefan Voevod s'au urcat în domnie fiul său Bogdan Voevod și au domnit 12 ani și 9 luni și 3 săptămâni. Și au răposat în anul 7025 (=1517), Aprilie în 22, și fu îngropat în mănăstirea dela Putna, în biserica mare, de partea stângă. Veșnica lui pomnire.

Și după el s'au urcat în domnie fiul său, numit, după numele moșului său, Ștefan Voevod cel Tânăr, Aprilie în 22.

Și în al doilea an al domniei sale, luna lui August în 9, au câștigat întâia biruință asupra afurisiților de Tătari, între Prut și Ciuhru, și prin ajutorul lui Dumnezeu și prin rugăciunile prea curatei născătoare de Dumnezeu o mare mulțime din ei s'au înecat în Prut și s'au cufundat în Ciuhru; foarte mulți au fost tăiați și au căzut pe uscat și au pierit de mânia lui Dumnezeu. Și mulți fruntași de ai lor au fost prinși de vii; și au trimes dintre ei pe la împărații și craii și voveozii de prin prejur.

Cele de până aci le-au însemnat și cu meșteșug le-au alcătuit și ni le-au lăsat nouă, copiilor lor, spre marea lor cinste, scriitorii dinainte de noi; dar cine anume s'au trudit cu ele, ne este cu totul necunoscut; se vede însă că au fost oameni iubitori de bine.

Să ne silim dar și noi, fiindcă ne-am apucat de aceasta, după putințele noastre, să ducem de aci înainte mai departe firul povestirii și să-l aducem până la domniile din vremile noastre, nu spre a ne fâli cu umflături ritoricești, ci spre a împlini poruncile domnești, adecă ale slăvitului și pentru dușmani înfricoșatului Petru, feciorul lui Ștefan Voevod cel Viteaz, și ale marelui său logofăt, chir Teodor. Căci ei mi-au poruncit nemerniciei mele, celui mai de pe urmă dintre ieromonahi, smeritului Macarie, să nu las ca lucrurile întâmplare în vremile și domniile trecute și ajunse până la noi să fie acoperite de mormântul uitării, ci să le predau istoriei. Dar așa, ca nici prin scurțimea lor să se pară că suntem nevoiți a vâri sabia în teacă, nici lungind vorba să se pară că golim râul cu lingura; nici ca să ne îngâmfam din pricina ajutorului

dumnezeesc, nici din pricina pedepsei să ne pierdem cumpătul, ci ca să dăm pentru toate laudă lui Dumnezeu, celui ce pe toate spre folosul nostru le întocmește, prin urmare și pe acestea. Să începem dar a împodobi cununa povestirii cu vorbe în aur împletite și a împlini datoria poruncii.

După moartea în veci pomenitului și prea slăvitului prin vicleșug Ioan Ștefan Voevod, luat-au schiptrul domniei fruptul coapselor sale, Bogdan Voevod, fiind atunci cursul anilor de șapte ori câte o mie și o zecime mai mult și o doime aproape împlinită, într'a doua din calandele lui Iulie (7012=1504, Iulie 2).

Și după trecere de un an (=1505), atâțat fiind de Radul, Voevodul muntenesc, s'au bulucit cu tărie asupra lui, deși pe dreptate, dar necreștinește, pentru că amândoi erau creștini. Afându-se dar între hotarele țerii lui, gata de luptă, iar Radul însuș având mare nădejde în această luptă, erau gata să pregătească prin vărsare de sânge o mare bucurie dușmanului obștesc, dacă milostivul Dumnezeu nu i-ar fi împiedecat prin obișnuita lui iubire de oameni și nu le-ar fi trimis mijlocitor de pace pe un adevărat fiu al luminii, zic pe Maxim despotul, care nu mult după aceea cu vrednicie au fost înălțat de arhierii moldovenești în scaunul de mitropolit și până la moarte au slujit drept podoabă scaunului din Belgrad. Acesta deci, vorbind cu unul și cu altul despre pace și în nădejdea sa neînșelându-se, îi trimise pe amândoi împăcați în ale sale.

Și după un alt an iarăș (=1506), nemai putând suferi răutatea Leșilor, pornit-au cu războiul asupra lor, și nu eră nimenea care să i se împotrivescă, și au ajuns prădând până la slăvita lor cetate, pe care de obicei o numesc Leov, și încunjurând cetatea cu oști, s'au întors tăind și arzând și bătând cetățile, și aducând multă pradă de acolo au ajuns cu bucurie în țara sa.

Dar nu mult după aceea au pornit craiul leșesc cu toată puterea sa asupra țerii Moldovei. Arzând și băgând spaimă în oameni ajunseră la Botoșani și prin încunjurături viclene prinseră pe câțiva din boierii domnești și se întoarseră apoi la ale sale.

În anii de două ori zece și șapte mii și o singură doime (7022=1514) venit-au o mulțime de Tătari din Perecop și au năpădit deodată și fără de veste asupra țerii Moldovei, și au luat foarte mult plean, oameni și dobitoace. Prădat-au din Nistru până în Prut, tot lungul Prutului și-al Jijiei, din Chigeciu până în Hotin, și au luat toate vitele de câmp și s'au întors în pace, împlinind mânia dumnezească.

În al zecelea an al domniei sale (=1514) s'au ivit din țara munte-nească, la vreme rea și nepotrivită, fiind vreme de iarnă, când tot ostașul se odihnește și războiul încetează, un oarecare Trifăilă, ce se numia pe sine fiu de domn, și au năpădit asupra țerii Moldovei, neliniștind rău pe lăcuatorii acestei țeri. Și lovindu-se cu oștile domnești din jos de Vaslui, la Poduri, își dete acolo sufletul, pierzând și pe mulți alții împreună cu sine.

În anul șapte mii și două zeci și cinci (=1517), luna lui Aprilie, l-au ajuns sfârșitul vieții în Huși. Și au lăsat domnia fiului său, lui Ștefan Voevod cel Tânăr, care era atunci de nouă ani. Și binecuvântarea ungerii au primit-o din mâinile preaosfințitului mitropolit chir Teoctist, în preaslăvita cetate a Sucevei.

Și când era în al doilea an al domniei acestuia (=1518), în luna lui August, porni Alb, unul din sultanii tătărești din Perecop, cu o mulțime de Tătari spurcați, și trecură fără de veste apa Nistrului și ajunseră la Prut și începură a jefui țara, după obiceiul lor, de jur împrejur. Auzind atunci despre ei Ștefan Voevod, se sculă fără întârziere cu oaste asupra lor și-i înfrânse în toate părțile, făcând omor printre dânșii. Și s'au înecat în Prut și s'au înglodit în Ciuhru; iar câți au rămas vii, i-au gonit până la Nistru, și acolo s'au înecat în fuga lor oarbă. Alții au fost prinși de vii, iar Alb sultanul abia au scăpat cu puțini de ai săi, rănit și el la cap. Cei-lalți, câți au putut să fugă, au luat-o pe jos, goi și fără arme, și cu rușine au ajuns în locurile lor. Slavă domnului Dumnezeuului nostru Isus Hristos, celui ce ne-au răsunat astfel asupra vrăjmașilor noștri.

Socotit-am că e drept să spun ceva și despre domniile străine, pentru cei ce doresc să asculte.

Pe vremile și în anii aceia domniă în Țarigrad asupra Turcilor Selim, fiul împăratului Baiazit. Acesta deci adună mulțime de Turci și putere mare și porni din Țarigrad și trecu marea și se buluci împotriva Izmailtenilor din împărăția Sofi, ce se află la răsărit, și le dete luptă crâncenă, dar nu izbuti la nimic, ci pierdută o mulțime din ostașii săi și se întoarse îndărăt. Gătindu-se a doua oară, se duse împotriva Palestinei și o luă împreună cu Ierusalimul, iar de acolo se duse împotriva Eghiptului, numit astăzi de Turci Misir, și luă cetatea Alexandriei și tăie o mulțime de Misireni și de frunțași de ai lor, și se întoarse biruitor la scaunul său din Țarigrad.

În anii treizeci peste șapte mii (7030=1522) pornit-au Suliimen, după moartea tatălui său Selim, din Țarigrad și s'au îndreptat în

sus pe apa Dunării și ajungând la hotarele țerii ungurești început-au a prădă și a arde țara. Și ajungând la Belgrad, l-au bătut multă vreme; și nu știu cum s'au speriat așa de tare Ungurii, că nu i-au dat ajutor, nici n'au ieșit împotriva Turcilor. În sfârșit Belgrădenii s'au predat singuri Turcilor. Și au luat Turcii Belgradul și alte multe cetăți, și au prădat țara Sremului(1) și s'au întors îndărăt, și luând cu sine moaștele maicei noastre ale prea cuvioasei Paraschive din Belgrad, le-au dus la cetatea lui Constantin.

Intr'aceiaș an, luna lui Septemvrie, au răposat în domnul și Basaraba, voevodul țerii muntenești, iar în locul lui s'au ivit un Turc, cu numele Mahmet, care se trăgea din neamul lui. Dar ce minunat amestec de lumină și întuneric! Se lăpădau oamenii de dânsul, cum fuge cinevâ de năpărcă.

Și mulți alții, așa ziși pribegi, s'au încercat atunci să puie mâna pe domnie, vreo șase inși, — numiți și nenumiți, — dar toți au pierit într'un singur an.

Intre acestea și după acestea, întărindu-se în domnia aceea un oarecare Radul și luptându-se cu Turcii, când bătându-i, când fiind bătut de dânsii, au trecut de patru ori munții spre părțile ungurești, ca să iea ajutor de acolo, și nu s'au odihnit până ce nu i-au gonit cu totul din hotarele sale.

Dar să ne întoarcem iarăș de unde am pornit, iar despre acestea să amânăm povestea.

Domnind, cum s'au zis mai sus, Ștefan cel Tânăr și întocmindu-și cu pricepere cursul vieții după sfatul celor înțelepți, vechiul dușman al neamului omenesc nu suferi multă vreme râvna cea bună, ci sădi în inima mai sus pomeniților sfetnici mari nesațiul, izvorul zavistiei, și vrăjmășie cruntă sămănă între dânsii. Umblând ei cu astfel de lucruri, tăiat-au Ștefan Voevod capul hatmanului și totdeodată întâiului său dascăl, anume lui Arbure, în luna lui Aprilie, în anii șapte mii și unul lângă treizeci (7031 = 1523), în curțile domnești dela Hârlău.

Intr'aceiaș an, luna lui Septemvrie, s'au sculat asupra lui Ștefan Voevod toți boierii și tot sfatul, ca să-l scoată din domnie. Iar Ștefan Voevod, neavând ajutor de nicăeri, și-au incredințat lui Dumnezeu necazul său, iar acesta au suflat asupra lor mânia sa și i-au împrăștiat, pe căile pe cari numai el singur le știe, prin țerile și domniile de prin prejur. Puțini dintre dânsii și-au căpătat mai târziu

(1) Sirmiu.

locurile lor; mai toți și-au lăsat vieța în țeri străine, după voința dumnezească.

În anul 7032 (=1524) au bătut Ștefan Voevod la Tărăsăuț, de cea parte a Prutului, ca la 4000 de Turci, cari se întorceau din țara leșească. Puțini dintre dâșii și-au mai văzut țara lor.

În anul al treilea și al treizecilea pe lângă șapte mii (7033 = 1525) năvălit-au din nou în țara ungurească mulțimile turcești, împreună cu afurisitul lor stăpânitor Suliimen, și trei ani după ce au fost supus Rodosul, au bătut cu desăvârșire pe însuș craiul, cu toată oastea sa, prin meșteșugiri viclene, și au jefuit o mare parte din țara aceea, și au cucerit Buda, cetatea crăească, și s'au întors în pace la ale sale.

De atunci se născu mare nestatornicie în țara aceea, căci dela miază-noapte s'au sculat un craiu, iar dela apus altul; cu cel dela apus țineau Sașii, fiindcă eră Neamț, anume Ferdinand, pe cel dela miază-noapte, fiindcă eră Ungur, anume Ioanăș, îl sprijiniă poporul de acelaș neam cu dânsul. Și după vremuri, treceau când dintre Unguri în partea unuia din ei, când dintre Sași în partea celuilalt. Și luptându-se astfel necurmat unul cu altul, eră mare nevoie în țara lor.

În anul treizeci și patru peste șapte mii (7034 = 1526) s'au sculat Ștefan Voevod cu mânie și cu toată puterea sa împotriva lui Radul, voevodul muntenesc, în săptămânile cărnii, și au ajuns prădând și arzând până la Târgșor. Dar Radul Voevod, necutezând a-i sta împotrivă, s'au rugat de pace, și Ștefan Voevod s'au întors îndărăt.

În toamna aceluiaș an intrat-au Ștefan Voevod din nou în țara lor, din pricina obrăzniciei lor, și după ce au trecut pe unde i-au plăcut, s'au întors îndărăt, purtând în trupul său boala care au pus sfârșit vieții lui la Hotin, în anul 7035 (=1527), luna lui Ianuarie.

Într'acelaș an și într'aceeaș lună, după arătarea lui Dumnezeu, fu ales în domnie și împodobit cu cununa domnească Petru, cel minunat, despre care în puține cuvinte am pomenit mai sus. Și acesta eră una din odraslele în veci neuitatului Ștefan, ascunsă ca odinioară lumina sub obroc. Și cu vrednicie fu înălțat în scaunul domniei, cu sfatul obștesc, și pomăzuit cu mirul binecuvântării de mâna celui despre care mai nainte am pomenit că a pomăzuit și pe nepotul aceluia (1).

După trecere de un an, împlinindu-se atunci anii lumești de cinci ori câte șapte și o mie și adăogându-se încă anul, în 15 ale ace-

(1) Se înțelege Teoctist; v. p. 189.

leiaș luni, înainte de 17 ale calandelor lui Fevruarie (7036 = 1528, Fevruarie 15), au adormit în domnul la adânci bătrânețe miruitorul domnesc și dascălul Moldovei, mitropolitul chir Teoctist, în păstoria sa, parte dăruită lui de Dumnezeu, după ce, spre sfârșitul său, i se dete marele nume îngeresc Teodor. Eră bărbat știutor ca nimenia altul, căci învățase din doască în doască și cele vechi și cele nouă, și multe fapte dumnezezești săvârșise înainte de plecarea sa.

Călugărindu-se din frageda tinereță, toți câți l-au cunoscut de aproape mărturisesc că au fost un făcător de bine. Șaptesprezece ani fără ceva s'au trudit în egumenia dela Neamț, opt ani întregi au împlinit în episcopia țerii de jos, iar în scaunul de mitropolit au stat nouăsprezece ani și opt luni aproape; au slujit dar cu totul lui Hristos în curs de șaizeci de ani și mai bine. Și au pornit părintele nostru pe calea cea lungă, ca să-și primească dela dreptul judecător dreapta răsplată a ostenelelor sale.

Și să nu mă bănuască nimenea că laud așa pe dascălul și pe părintele meu sufletesc. Orice om nepărtinitor socotesc că l-ar judecă tot așa. Căci dacă omul care povestește despre lucrurile lumești nu e în primejdie de a fi bănuit, cu atât mai mult nu trebuie să fie bănuit cel ce se îngrijește de cele mai înalte.

Ba, un om ca acesta e vrednic și de cunună. Dar eu, carele cu vorbele lui sufletesti m'am hrănit ca cu lapte și cu iubire părintească am fost crescut de dânsul, n'aș fi eu vrednic de ocara rolului celui leneș care au ascuns talantul sub pământ, dacă n'aș arată fructele străduințelor sale, și dacă n'aș scoate la lumină bunătatea acestui bărbat, și dacă n'aș da, după puțință, cinstea cuvenită părintelui atât de iubitor de fiii săi? Și toate acestea, mai ales după ce ostenelele lui au încetat? Acest întru sfinți răposat părinte fu îngropat cu sfințenie în mănăstirea dela Neamț, unde din tinerețe fusese închinat lui Dumnezeu. Dumnezeu să ne ferească de rele, prin rugăciunile lui, amin.

Un an după aceasta (= 1529), în vreme de iarnă, pornit-au Petru Voevod cu răsboiu împotriva Săcuilor, neam unguresc, și împărțindu-și ostășii în două pâlcuri, acestea au trecut pe cele două căi de munte și au ajuns în țara lor; și bătându-se în mai multe locuri cu fruntașii lor, peste tot i-au biruit pe Săcui, iar cu puștile de răsboiu au spart una din cetățile lor, și pe cei ce se aflau într'însa pe toți sub ascuțișul săbiei i-au trecut. Și după ce s'au întors de acolo, Petru Voevod și i-a făcut supuși pe Săcui.

Într'acelaș an, în luna lui Iunie, la rugămintea mai sus numitului craiu Ioanăș, ca să-i fie de ajutor împotriva domnilor acelei țeri, cari nu voiau să i se supună, și după făgăduința că-i va da cetatea Bistriței din acea țară, cu tot ținutul dimprejurul ei și cu toate veniturile, și alte multe pe lângă acestea făgăduindu-i, dacă va pune mâna pe domnie, au trimes domnul Petru Voevod pe cei dintâi dintre boierii săi, pe Grozav, marele vornic, și pe Barbovski, căpetenia oștii, și încredințându-le o parte din oameni, le-au poruncit să iasă în fața Brașovului, pe drumul de jos, iar altora le-au poruncit să intre în hotarele lor pe drumul de sus al Sucevei. Protivnicii dintre Unguri, dacă auziră acestea, se buluciră cu putere împotriva amândoror pâlcurilor; dar de cei de sus nu se îngrijiau așa ca de cei de jos; și adunându-se nu puțin din domnii Ardealului și din episcopii altor ținuturi, și purtând puști grele cu dânșii, se apropiară cei de jos unii de alții, din sus de Brașov, și începură a se sumuță unii pe alții la luptă.

Protivnicii se arătau a fi mai tari, căci aveau foarte multe arme, căroră de obicei le zic puști, și altele mai mici asemenea lor; pe unele le aveau gata, iar pe altele le găteau. Săcuii, cari se prefăceau a fi supuși, se uniră și ei cu protivnicii. Creștinii chemând pe Dumnezeu în ajutor și începând lupta, protivnicii de'ndată o luară la fugă, dând dosul și lăsând cu rușine toate puștile, de cari am vorbit mai sus, cu cară și cu călăreți cu tot; cei ce se pricep la astfel de lucruri știu prea bine de ce folos ne-au fost ele atunci. Căzut-au foarte mulți dintre dânșii, străpunși de sulițe și măcelăriți și uciși lângă apa Bârsei. Și erau ca un noroiu de lut, cum zice psalmistul despre Avim cel vechiu și de seminție străină, la apa Chisului.

Și întorcându-se din războiu cu biruință, creștinii împreună cu frunțașii lor, și luând pradă dela dușmani, o aduseră cu mare cinste domnului Petru Voevod. Iar cei de sus, despre cari am pomenit mai înainte, arătând și ei nu mai puțină vitejie în fața dușmanilor și întorcându-se cu partea lor de pradă, o închinară celui ce i-au fost trimes.

Craiul Ioanăș s'au bucurat auzind de acestea și pe lângă cetatea făgăduită adause încă una, cu numele Boluanăș.

După aceste întocmeli trimes-au Petru Voevod boieri de-ai săi în cetățile dăruite lui. Bistrițenii însă n'au voit să dea acestora cărma ce li se cuveniă, iar pilda lor urmând-o alte cetăți, anume Brașovul și cele din prejurul lui, se lăpădară de craiul Ioanăș. Atunci viteazul domn

Petru Voevod se repezi ca un tânăr el însuș asupra lor, pentru a doua oară în acelaș an, în luna lui Septemvrie, și într'un mers minunat prin țara lor dete dovezi de fapte voinicești. Deci unele din cetățile pomenite mai sus, silite fiind cu puterea, se supuseră fără voie craiului Ioanăș, altele de frică, auzind că celelalte nu s'au putut împotrivi viteazului bărbat, se speriară, începură a se clătina și trecură și ele de partea celor supuse. Și astfel, după o strălucită biruință și după bune orândueli, s'au întors Petru Voevod de acolo la ale sale, aducând cu sine dela lăcuitarii acelei țeri o mulțime de talanți de aur și alte lucruri, spre folosul și îndulcirea domniei.

Intâmplându-se astfel acestea, ai noștri ridicară capul. Dar să trecem peste celelalte întâmplări, fiind lungi, și să le lăsăm altora mai pricepuți decât noi, iar noi să mergem înainte cu vorba.

În anul 7039 (=1531), luna lui August, domnul Petru Voevod, silindu-se să-și îndrepte ochii în toate părțile, trimes-au la craiul leșesc cu rugăminte, ca să-i întoarcă moșia părintească, ruptă în domniile de mai înainte. Nevoind să auză despre aceasta, Petru Voevod s'au hotărit a o luă cu puterea. Dar vrăjmașii au fost mai tari; așa a voit Dumnezeu nostru cel iubitor de oameni. De aceea îngâmfășii prinseră a sburdă și prădară rău marginile țerii.

Ajungând aci cu povestirea, trebuie să amintesc că în cursul aceluiaș an, rostogolindu-se roata bisericască dela unii la alții, mă ajunsese în suișul ei și pe mine smeritul și mă puse în scaunul episcopesc din partea de jos a țerii, Aprilie în 23. Și acum să iau iarăș firul povestirii.

Văzând așa dar cu tristețe Petru Voevod cum Leșii strămtorau hotarele Moldovei și socotind că ar fi o lipsă de vitejie și o slăbiciune neiertată să nu răsbune batjocura suferită, au ieșit la luptă aprins de mânie, și ajungând în țara lor, trupurile Leșilor cădeau dinaintea lui ca spicele, și bătând peste tot locul pâlcurile lor și doborînd la pământ pe întâii luptători, au acoperit toate câmpurile cu trupuri, iar apele râurilor le-au amestecat cu sânge, cetățile cele tari le-au luat cu năvală, și pe Leși i-au silit să se tragă în țara lor. Și mulțamind lui Dumnezeu pentru biruință, s'au întors biruitor, în anii dela facerea lumii curgători 7046 (=1538), în săptămânile cărnii.

Dar, precum mi se pare, nu este nimic neschimbăcios în această vieață, nici puterea domnească, nici bogăția, și nu este fericire în vieață, care să nu fie turburată de întristări și vifore. Dar ce vreau să zic prin aceste cuvinte?

Dumnezeu voind să ne mustre, cum au încercat pe Iov, și-au împlinit pe căi ascunse gândul său și de împlinitori au ales pe boieri. Ce fel și cum s'au întâmplat aceasta, vino-mi în ajutor, cuvântule, și povestește celor doritori să auză povestea vrednică de aducere aminte și de istorisire.

Așa dar, într'acelaș an, eră un oare care Mihul, boier mare, Arbănaș de neam, om foarte viclean și, cum s'ar zice, sumuțând și răsvrătind pe toți. Pe față el se arată că are iubire curată către domn, iar în taină puneă la cale vicleșuguri și țeseă sfaturi pline de clevetiri, împrietinindu-și pe toți cei doritori de a pune mâna pe lucruri străine și a-și îmulți ale sale pe căi nedrepte.

Sămânța necredinței prinse rădăcini și boierii trimeseră pe ascuns scrisori la marele împărat turcesc, cerând mazilirea. Împăratul, fără să întârzie de loc, ci suflând ca vântul năpraznic de apus și ca vijelia ce vâjje din greu, groaznic și cu urlet de leu s'au sculat îndată, ducând cu sine mulțime de legheoane.

Pe lângă Turci se alipiră puterile Tătarilor celor cu chipul de fiară și căpeteniile oștilor muntenești, iar dela miază-noapte (Leșii) cei greoi la minte, scurți la haine și lungi în picioare, cari ca o apă turburată—căci și ei aveau acelaș gând cu Turcii—se vărsară cu vuet asupra țerii și ca un vârtej înfricoșat voiau să înghiță cetatea Hotinului cea cu ziduri și turnuri întărite. Cu un cuvânt, toată păgânătatea sălbatecă de prin prejur au pornit-o Soliman, prea îngâmfatul stăpânitor al Turcilor, întocmai ca o pasăre cu aripile mari, care se aruncă asupra unei păsăruici golașe. Iar la mijloc se munciă capul oștilor moldovenești. La ajutor nu se puteă gândi din nici o parte. Iar cei ce pregătiseră acestea, adunându-se unii la alții, își dedeau pe față greutatea îndrăznelii lor, și diavoleasca lor viclenie cu încetul se descoperi. Erau doar minți rătăcite de oameni și orbite în fața celor viitoare. Dar păzitorul patului domnesc, care se chemă Hâra, aflând de acestea, le descoperi îndată pe toate Voevodului și-i zise: vai nouă, Voevodule, boierii se sfătuesc să te părăsească.

Auzind acestea domnul, inima i se cutremură și spaimă și frică și tremur îl cuprinse, lacrimi îi curgeau din ochi și dese oftări îi ieșiau din fundul inimii. Jalnică și vrednică de plâns eră înfățișarea lui. Ce răutăți și ce îndrăzneală n'au arătat atunci boierii, cari ca niște câini turbați se repeziau asupra lui. Iar el, poruncind să păzească bine pe cei răsvrătiți, cu inima rănită și fața udată de lacrimi, părăsind pe răsculați plecă cu puțini, Sepemvrie în 14.

Nu oftezi aci, dreptate? Ce vorbe pot să descrie cele întâmplate atunci? Mi se pare că le-au mers vestea dela marginile răsăritului până la sfârșitul apusului. Și cum mergea el înspăimântat și cu toată graba, ocolind pâlcurile de dindărăt ale Turcilor și cu ochii ațintiți mereu spre munții cu vârfurile ascuțite, ajuns-au spre seară la mănăstirea Bistriței, unde fiind primit fără împotrivire, voia să se odihnească de osteneli. Dar mojiții și neobrăzații și răutăcioșii, simțind de aceasta, încunjurară mănăstirea și ca niște capre sălbatice năvăliau asupra ei. El, netemându-se de toate acestea, o luă la fugă, căutând scăpare pe un cal iute, despoiat fiind de toate celelalte ale sale, ca un rob fugar.

O soare a tot văzător! Dar cele întâmplate de aci înainte, ce cuvinte le pot spune?

Mai întâiu tovarășii lui de fugă, înaintând în munții nepătrunși, se împrăștiară unii într'o parte, alții într'alta, unii de nevoie, alții de bună voie, până ce nu rămase nici unul cu dânsul. Și rămase, săracul de el, mai gol decât văzduhul, și se ascunse ca luceafărul sub pământ sau ca bătrânul Cron, și se îndepărtă fugind, neștiind încotro, Septemvrie în 18. Și dete de niște locuri prăpăstioase și muntoase și de văi păduroase, și neputând să le treacă călare, își lăsă acolo iubitul său cal, pe care nimenea altul nu încălecuse, și pătrunzând pe niște căi nepătrunse de oameni și lăcuite numai de fiare sălbatice, și printre piscuri înalte, gol, rănit la mâini și desculț, mergea, pe cărări aspre și neumbrate, marele în vitejii și furiosul ca un leu în lupte, — mă biruește mila și lacrimi îmi stoarce din ochi, — iar munții din față aduceau aminte celui ce plângea și suspină de pierderea copiilor și a puterii. Astfel au umblat șase zile, flămând și fără hrană, fără să vorbească o vorbă cu cineva și fără să vadă fața cuivă; mergea rătăcind, măsurând adâncimile sălbaticei pustii, până ce dând de un pârâu ce curgea în spre țara Săcuilor, l-au aflat niște pescari din acele părți—Dumnezeu se îndurase de dânsul—și dacă l-au cunoscut, l-au dus la căpeteniile lor, cari l-au cinstit cum se cuvine și l-au petrecut până la Ciceul cel cu turnurile întărite, în 28 ale aceleiaș luni.

Dar căpeteniile cetății, pe cari el singur îi pusese, aveau gând rău asupra domnului și voiau să-l piardă cu orice preț. Voevodul, ca om cu minte, văzând aceasta, îi scoase cu meșteșug din cetate și cetatea o dete spre pază Ungurilor. Astfel scăpă de potopul cotropitor și ca un al doilea Noe își mântui sămânța neamului în cetatea Ciceului, unde cu puțin mai înainte îi trimisese. Și ce s'au

mai întâmplat apoi? Intinzând brațele sale și cu dragoste părintească îmbrățișându-i, își sărută pe micii săi copii, ca vulturul ce-și acopere cu aripile puișorii fără de pene, și întinzând iarăși mâinile sale, cuprinse în brațe plângând pe înțeleapta sa soție, pe doamna Elena, care încleștându-se de gâtul lui plângea cu jale și-l sărută din toată inima, nu ca ucigătoarea Dalidă pe Samson, ori ca Tindarida pe soțul său, viteazul erou.

Din toate părțile se auziau numai strigăte și suspine, din toate părțile bătăi de piept. Dar a le înșiră pe toate cu vorba este cu neputință, căci m'ar ajunge anul, dacă aș vrea să le istorisesc. De altă parte nu se cade să le punem pe toate sub obrocul uitării, mai ales că am ajuns cu povestea acolo, unde trebuie să arătăm pe corbul mai negru decât negreța.

Ioanăș craiul, de care am pomenit mai sus în cursul povestirii, om viclean și răutăcios, care cu limba linge și cu coada lovește, dacă auzi de cele întâmplare, trimese îndată prieteni de-ai săi, să păzească bine cetatea și să închiză porțile și să nu lase pe nimeni să iasă, având de gând sau să-l arunce jos de pe ziduri, sau surpând zidul să dea morții întreg neamul lui, turbat fiind de lăcomie și arătându-se ca un al doilea Ghelimer care a închis pe vechiul Iderih, cu femeia și copiii săi,—el care se îmbuibase cu prisosință de binefacerile lui, precum am apucat a spune în cursul povestirii.

O chinuitorule aur, tirane îndrăzneț, țesătură a răutăților, tu care deschizi limba celui fără de glas și închizi gura celui guraliv, tu care calci legile și așazămintele și alungi rușinea dintre oameni! Deci frică mare îl cuprinse pe Voevod; el suspină din greu și se întristă și cu bătăi puternice își lovia pieptul și spre Dumnezeu trimetea rugăciuni din fundul sufletului său.

Dar destul m'am bocit despre acestea. S'au îndurat în sfârșit Dumnezeu de dânsul, și văzând norii de lacrimi i s'au făcut milă de cel ce cu osârdie i se ruga și i-au luminat ochii minții, iar el, deșteptându-se ca din somn, au trimes îndată și pe ascuns împăratului turcesc o scrisoare întraripată, cerând ajutorul lui prea puternic. Auzind acestea sumețul și marele împărat al Turcilor, și aflând de cele întâmplare, i se făcù milă și-i părù rău de Petru și porunci craiului Ioanăș să-i dea drumul; Ungurii plătiau atunci bir marelui împărat Suliimen. Până și varvarului i se făcù milă de suferințele domnului, și-l chemă la sine, ca să-l facă (din nou) Voevod. El primi cu bucurie, și lăsând pe doamna cu copiii la Ciceu, plecă în fugă și ca prin sbor ajunse în țara turcească, după ce au scăpat de cursele rele

ale Ungurilor. Și după ce grăbi la cetatea împărătească, prea frumoasa cetate a lui Constantin, și fu între zidurile ei întărite, îndată ce se ivi înaintea marelui împărat, pe neașteptate imblânzi sufletul lui varvar. El privi cu dragoste pe Voevod și-l învrednici de odihna cuvenită lui. În locul valurilor și neliniștei, îi surise acum liniștea, din liniștea și bunătatea ta, stăpânitorule!

Acestea deci se întâmplară în anii din urmă. Dar pe când Petru Voevod se află încă în Ciceul cel întărit, războiul varvar și crâncen purtau Turcii în Moldovlahia, jefuiau lăcuințele și se încărcău de prăzi. Atunci și prea frumoasa cetate a Sucevei se supuse Turcilor și ca pe o logodnică împodobită și ca pe cea din urmă roabă și ca pe o curvă de pe drumuri o batjocuriră. Bogățiile domnești și averile Ismailtenii le-au secăt; iar sumețul împărat al Turcilor se întoarse de acolo biruitor la Țarigrad, lăsând țiitor locului domnesc pe un oarecare Ștefan, în vremea căruia mare foamete au fost în toată țara Moldovei și în țara muntenească, și care nu mult după aceea, în palatul său și lângă patul domnesc, au băut paharul neîndurat al morții. După el un altul, un Alexandru oarecare, poreclit Cornea, numai cât și-au uns buzele cu mierea domniei și au pierit înainte de vreme.

Dar să mergem mai departe cu povestirea și s'o isprăvim de scris. Și după ce marele de suflet Petru Voevod își arată cu încetul puterea sa, în cetatea împărătească, în tot cursul celor unsprezece luni el eră în gura tuturor marilor dirigători Turci.

Și ce să mai lungesc vorba? Marele stăpânitor i se arată chiar mai milostiv decât ai săi și îl trimise împreună cu marele său comis să-și iea domnia, pe care o pierduse în vremea domniilor lui Ștefan și Alexandru Voevozi. Și-l ridică astfel din înjosire la înălțime și-l făcù apărătorul împărăției sale. Deci se repezi Petru Voevod, ca o fiară din capcană și ca un vultur din cursă, și ajungând la Dunărea cu apele frumoase intră în Brăila Muntenilor. Atunci boierii moldoveni, îndată ce aflară despre aceasta, veniră cu toții, —atât cei ce slujiau la curte cât și cei ce se trăgeau din neamuri de frunte și strălucite—și părăsind pe nenorocitul Cornea ca într'un sbor ajunseră la Brăila și cu brațele deschise primiră pe domnul lor, și căzând în genunchi fură iertați pentru îndrăzneala lor. Dar pe cei mai de frunte dintre ei, pe mai sus pomenitul Mihul și pe Totrușeanul marele logofăt, îi lăsară sub pază în Cetatea Nouă cea întărită. Nu mult după aceea fu prins și Cornea de niște oa-

meni și adus lui Petru Voevod, și fu tăiat cu sabia, în anul 7049 (=1541), luna lui Fevruarie.

Din nou văzù Petru Voevod zi slobodă și din nou luă în mâinile sale domnia și cinstea de mai înainte. Eră atunci al treilea an curgător de când se despărțise de dânsa.

Și nu eră nimenea care să-i stea împotrivă. Intră în cetatea domnească a Sucevei împreună cu diregătorii împărătești cari îl petrecuseră. Și adunând pe cei ce se răsvrătiseră, silit de împrejurări, se puse pe schingiuri și cu mâini de varvar pe prinșii ceva mai sus numiți fără milă îi tăie, fețele lor le jupui și le trimese marelui împărat, iar pe boierul turc îl dăruì cu daruri foarte bogate.

Nu mult după aceea își aduse din Ciceu și pe prea iubita sa doamnă Elena și pe prea doriții și blagorodnicii săi fii, Iliăș și Ștefan.

Astfel se sfârșiră toate aceste întâmplări. Iar noi le-am povestit în scris cum am putut, pe scurt și, după socotința noastră, lămurit, fiind cursul anilor de șapte ori câte o mie și de două ori câte de cinci ori cinci, în luna de primăvară (7050=1542, Martie). Iar domnul Petru Voevod își desmerdează norocoasele sale bătrânețe în băi și în băuturi și în mâncări, ai zice ca o lebedă cu penele aurite deasupra unor clădiri.

Ce s'au mai întâmplat după acestea și cum, va scrie povestirea. Petrecând și ocârmuind astfel, bărbatul mare de suflet și cu inimă îndrăzneată porni și ajunse în țara ungurească pe valea Oituzului, ducând cu sine mulți și puternici ostași, și apucând cu mâinile de păr pe laudatul și mândrul voevod al Ardealului Mailat, îl trimese marelui sultan Suliimen. Și după ce au săvârșit fapte vitejești și au adunat multe comori de aur în țara Ardealului, s'au întors la ale sale, în Câmpulung, trecând ca prin sbor munții cei cu vârfulile ascuțite.

Așa se sfârșiră și acestea, iar noi să ne întoarcem iarăș. Și pe când puneă la cale toate acestea, cu mintea lui prea înțeleaptă, îngrijă și de biserici, le zidiă din nou, lucră în frica lui Dumnezeu și da învățături înțelepte celor de casa sa, căzù într'o boală rea, căci om eră și el, și din aceasta i se trase sfârșitul vieții, adică al ființei sale muritoare, deși puternice ca a unui erou, la Suceava, în anul 7054 (=1546), Septemvrie în 3, și fu îngropat cu cinste în lăcașul domnesc al mănăstirii dela Pobrata.

Și cu sfatul episcopilor și al tuturor boierilor se urcă Iliăș la înălțimea domniei și în scaunul tatălui său: om moale de inimă și mic de suflet. Intru nimic nu s'au arătat asămănător tatălui său, ca și

cum nu l-ar fi crescut ca fiu. Pe toate le-au turburat și le-au clătinat, înțeleg buna stare a sfintei și dumnezeieștii biserici și legile domnești; de săraci nu-i eră milă de loc, pe sine se socotiă prea înțelept și se lăudă că știe să prinză păsări în laț. Și îndeletnicindu-se cu acestea, deșertul, ziua își alegea sfetnici copii de Turci, iar noaptea își aplecă urechile și inima la Turcoaice spurcate, până ce se prefăcù în desăvârșită lăcuință a diavolului.

Nici când nu voiă să văză înaintea ochilor săi oameni cu cuget curat,—în gură și pe limbă și mai ales în inimă aveă numai gândul de a adună bogății, și mare mulțime de talanți de argint și de aur au adunat vicleanul; veniturile boierilor în toate chipurile în partea sa le-au luat, averile mișcătoare și nemișcătoare ale episcopioilor și ale mânăstirilor până la cea de pe urmă le-au luat, pe preoți și pe rugători fără milă în toată țara i-au prădat, și pe toți de lacrimi și de suspine i-au umplut. Astfel ajunse la nebunie desăvârșită, ascuțind sabia sorții împotriva sa și ridicând-o spre tăierea sa. Căci Dumnezeu urăște, precum se zice, faptele de lăcomie. Ingrămădind răutăți peste răutăți, și adăogând altele și mai rele și necuviincioase, înnebuni în sfârșit cu totul, căci tăie și capul hatmanului său Vartic, iar pe alți boieri pe unii îi orbiă, altora le tăia nasul, pe alții îi făcea să fugă și să se așeze în țeri străine, până la alte vremuri. Și astfel s'au născut sămânța necredinței.

În anul 7056 (=1548) fu iarnă așa de aspră, încât și copacii s'au uscat.

Ajungând aci în cursul povestirii, să pomenesc și despre mine smeritul ce mi s'au întâmplat sub dânsul (1).

Oamenii bucuroși de răul altuia și pricepuți la vicleșuguri țesură minciuni pline de clevetiri și le spuseră doamnei Elenii și fiului ei Iliăș, și am căzut cu strașnică cădere, vrednică de plâns. Despoiat am fost de scaun, ca un rob fugar, și cu grele ispите m'am luptat, și eram mai gol decât văzduhul. Căci zavistia nu se rușinează de dragostea dintre oameni, nici nu se teme de ochiul lui Dumnezeu. O zavistie, fiară crudă, tigrul mîncător de oameni, săgeată fără de fier, suliță mai ascuțită decât toate! Dar ochiul cel drept nu trecu cu vederea peste acestea, ci le văzù drept.

Am spus acestea în treacăt, fiindcă amărăciunea sufletească ne silește să vorbim. Să povestim acum mai departe despre domnul Iliăș.

Atras de dorul mincinoasei legi turcești, el lăasă și domnie și

(1) În orig. se zice încă odată „ce s'a întâmplat, va spune povestirea“.

mamă și frați și plecă, dacă ar fi putut ar fi sburat prin aer, și înfățișându-se sultanului Suliimen, se lepădă de bună voie de Hristos și se aruncă în brațele diavolului. Săracii de noi, ce am mai îndurat! O dreptate (1), o soare, cum ai putut suferi astfel de fărădelegi ale celui ce au fost un batjocoritor al lui Hristos, un înșelător al creștinilor, un încătușat la minte de înșelători vicleni, un vândut diavolului și afurisitului Muhamet al Turcilor, al cărui nume l-au și luat, de trei ori blestematul!

Acestea s'au întâmplat în vremile din urmă, cursul soarelui fiind în anul 7058 (=1550).

Nu mult după aceea, răspândindu-se faima de cele întâmplate, puterea domniei nu fu amânată, ci deîndată se adună la un loc norodul cu episcopii și cu boierii de frunte, cu căpeteniile oștilor și cu tot sfatul, și deteră schiptrul în mâinile îndrăznețului Ștefan, hotărît de mai nainte de cel de sus pentru înălțimea domniei și plămădit din acelaș sânge cu Iliăș, dar nu cu aceleași năravuri; pe acesta cu ochi dulci privindu-l, ca de Dumnezeu dăruit, cu brațe grăbite îl îmbrățișară și-l făcură stăpânitor al țerii Moldovei; pareă un domn cu suflet luminat, frumos la față, blând la privire. Și după ce luă domnia, dela întâii pași se arată că n'au înșelat nădejtile celor ce l-au alės, și pe toți îi întăria în nădejtile lor de bine. Și iarăș străluciră razele dreptei credințe, și iarăș străluciră zorile binefacerii, și toți deopotrivă laudau pe voevod, și toți cu osârdie iubiau pe domnul Ștefan. Căci eră milostiv și iubitor de călugări și hrănitor de săraci.

Și îndată după acestea ce s'au întâmplat?

Scotând sabia cu râvnă și sburdând de îndrăzneală, ca un cal tare de gură, el înspăimântă pe Leșii cari năvăliseră în Moldova și o strămtorau, în unire cu cei ce o părăsiseră mai dinainte (2), și dovedi dela cei dintâi pași și dela întâiul mers, ce căldură vitejească aveă în pieptul său.

Întorcându-se de acolo, își îndreptă fața spre preaslăvita cetate a Sucevei, și intinzând îndată puternica sa mână, pe mine surghiunitul, un mort între vii, mă chemă și cu mâna domniei sale îmi incredință iarăș cărja, și plecându-și creștetul său înflorit și genunchii înaintea feței împăratului împăraților, din mila lui Dumnezeu cu untdelemnul binecuvântării fu pomăzuit de mine, nemernicul.

(1) Orig. в скарѣ, coresp. grec. δίχα.

(2) Se înțelege pribegii.

Ei, împărate a toate stăpânitor, după ce ne-ai dat un astfel de stăpân, arată-ne că este și un biruitor ales.

Acesta deci, prin pronia dumnezească, dăruimă altarele și închise bisericile, în cari întunecații Armeni aduceau jertfe deșerte, și stârpi necurățeniile murdare și jertfele scârnave și toate murdăriile, iar pe ei înșiși îi botează pe toți în botezul adevărat al Dumnezeuului înțelepciunii și luminii, pe unii de bună voie, pe alții fără de voie.

Și se auzi dela o margine a pământului la alta trâmbița cea mare și în aur ferecată, care trâmbiță peste tot locul credința lui în ziditor (1).

Până aci au mers alcătuirile ritoricești ale părintelui Macarie. Să încep dar și eu, fostul și nemernicul lui ucenic, Azarie.

Acest sfânt-răposat părinte, începând dela moartea bătrânului Ștefan Voevod celui viteaz și povestind până aci, în cuvinte frumoase și meșteșugite, vieța domnilor cari au fost înainte de noi și a celor din vremile noastre, și-au alcătuit povestirea din porunca lui Petru Voevod celui bătrân, adevărat izvor de adevăr, ce se varsă asupra inimilor noastre și le adapă cu apa minții, pe care cu toate că o gustăm, nu ne săturăm de ea. Călcând dar pe urmele lui, mă voiu sili și eu, umilitul său fiu, a merge mai departe și a împlini porunca domnească, adecă a lui Petru al doilea, cucernicul domn, dată mie cu învoirea și cu binecuvântarea preaosfințitului mitropolit chir Anastasie și cu mijlocirea marelui logofăt Ioan Golăi. Cer dar iertare, dacă din pricina vremii îndelungate ce au trecut, voiu uită câte ceva și nu voiu pomeni unele lucruri, întâmplare în cursul anilor.

Voiu începe dar să istorisesc, pe cât îmi va fi cu putință, mai departe despre sus numitul Ștefan Voevod, și să împletesc vorbele povestirii, de unde au încetat și până acuma.

Domnind viteazul Ștefan cu cinste creștinească și ocărnuind toate, vrăjmașul cel rău nu putu suferi multă vreme râvna cea bună, ci vâri ură în boierii săi, cei ce fuseseră cinstiți de dânsul cu binefaceri. Și ce s'au întâmplat din pricina aceasta?

Boierii mai sus numiți, cari îl părăsiseră, anume pribegii din țara leșească, trimiseră pe ascuns scrisoare către sfetnicii cei mari, și prin minciună le furară mințile lor cele slabe. «Vreți să aveți puterea în Moldova, ziceau ei, băgați de seamă că puternicul Ștefan, pe care îl împinge tinereța, are de gând să se scoale cu cruzime

(1) Se înțelege ziditorul lumii.

asupra voastră și să închine țara la Turci, ca și fratele său Iliș». Și vai, ce lucruri făptuești tu, zavistie! Ei se sculară ca niște hoți asupra Voevodului și îl măcelăriră fără de milă sub cortul său, ca pe un miel, la podul Țoțorei, pe Prut; zăcând la pământ și stropit de sânge, el nu putu să zică nimic altceva decât această vorbă: «vai de tine, dreptate, pe tine te plâng și după tine oftez, căci înainte de mine tu ai pierit și ai murit». Eră atunci cursul anilor (7060 = 1552), luna lui Septemvrie. Astfel s'au sfârșit acest domn viteaz, după ce au domnit un an și patru luni.

Dar așezământul și puterea domnească nu s'au întrerupt prin aceasta, ci, luminați fiind de Dumnezeu, mai sus pomeniții pribegi din țara leșească își găsiră Voevod în acelaș an și în aceeaș lună pe unul dintre boieri, Alexandru, ales de cel de sus, om voinic și frumos la față, liniștit și blând. Și primind ajutor dela August, craiul leșesc, porniră îndată să iea în stăpânire domnia. Și nu eră nimenea care să li se împotrivească. Ei intrară deci fără nici o piedecă și se adună tot norodul și căpeteniile oștilor împreună cu episcopii și cu boierii și cu tot sfatul și înălțară pe Alexandru în scaunul domniei, în palatul domnesc din Hârlău. Și toți erau veseli de domnul lor, căci eră cucernic și blând cu toți.

În vremile și în anii aceia au fost foamete mare în țara Moldovei. Și Voevodul, cercetând toate casele în cari se păstră aurul și văzându-le pe toate goale și neavând nimica, voiă să împartă norodului mertice, dar neavând de unde, se întristă și tânjiă; totuș nu după multă vreme au adunat comori bogate, din daruri și din venituri.

După trecerea anului al doilea al domniei sale, își luă soție pe cuvioasa doamnă Roxanda, fiica lui Petru Voevod cel bătrân, din care născu pe Bogdan și pe Petru, pe cari îi crescù în credința cea adevărată și-i dete să învețe carte.

Iar Alexandru Voevod, având ochii în toate părțile și privind și întocmind toate, ca un om cuminte, — știă doar că fiecine care a gustat din bunătățile acestei vieți are să guste și moartea — au trimes înainte de toate în țerile de prin prejur, către căpeteniile popoarelor, și au făcut învoieli, ca să trăească în pace cu străinii. După aceea au început să zidească o mânăstire foarte mare și într'insa un lăcaș al Dumnezeului meu, o biserică așa de împodobită cu frumuseți, încât, dacă Dumnezeu însuș ar vrea să trăească într'o zidire făcută de mâini omenești, în aceasta ar trăi, și au numit-o Slatina. Și se îngrijiă și de celelalte mânăstiri mai

vechi și le întăria și le miluia și ridică în toate părțile lăcașuri dumnezești, și hrănia și miluia pe săraci, și înnoia palatele domnești, și toate acestea cu înțelepciune și cu pricepere adâncă le făcea.

În anul 7064 (=1556) trimese marele împărat al Turcilor Suliimen, la rugămintea Ungurilor, porunci lui Alexandru Voevod și lui Pătrașcu, Voevodul muntenesc, și au plecat amândoi cu oști și intrând în hotarele țerii ungurești, au pus, cu sfatul căpeteniilor de acolo, pe craiul Ștefan în scaunul tatălui său Ioanăș (1). Eră pe atunci o iarnă aspră în țară și un ger iute, cu vânturi rele.

În anul 7066 (=1558), Ianuarie 1, alesul între filozofi, mai sus numitul episcop Macarie, părintele nostru și dascălul Moldovei, și-au dat sfârșitul, ca un sfânt și iubit de Dumnezeu, și au fost îngropat cu cinste și cum se cade unui sfânt, de ucenicii săi, în mănăstirea Râșca, cea de el zidită. Vai, ce mare și luminos luceafăr au apus! Impodobit-au scaunul episcopiei de jos dela Roman 27 de ani, arătând mare vitejie în cele dumnezești și suflet mare în toate. Cine ar vrea să înțeleagă marea lui minte, pe acela îl va încredința de aceasta frumosul lăcaș, pe care cu osârdia lui l-au ridicat din temelii precucivioasei Paraschive. Acest părinte, care a fost numit „cel Bun“, în vieată fiind și-au dat osteneală și multe isprăvi dumnezești au făcut, căci eră om cu râvna lui Hristos, destoinic la învățătură, isteț, deștept la vorbă și foarte știutor, ca nimenia altul, precum mărturisește și letopisețul mai sus scris de dânsul, și alte multe pe cari nu le mai cuprindem în această scriere, nevoind să prelungim povestirea.

Și urmaș al scaunului arhieriei sale au fost Anastasie, bărbat blând, liniștit, plin de înțelepciune, înzestrat cu înțeleaptă smerenie și purtând florile binefacerii în fața și în inima sa. Eră și priceput în ale călugăriei, și după ce au ocârmuit turma lui Hristos bine și pe placul lui Dumnezeu 14 ani, au fost ridicat apoi la treapta mai înaltă de mitropolit, ca să ocârmuească scaunul prea slăvit al cetății Sucevei.

Dacă s'au convenit să pomenim și de aceasta, să istorisim acum pe rând cele ce ies în calea povestirii. În al nouălea an al domniei lui Alexandru (=1561) s'au ivit din țara nemțească un oarecare cu numele Despot, care-și zicea fiu de domn și eră bărbat iscusit în lupte, și adunând în ajutorul său oameni de toate neamurile, pricepuți în răsboaie, viteji, îndrăzneți și inimoși ca leii, și ca vântul aspru de miază-noapte, ce aduce nori întunecoși și plini de

(1) Pe Ioan Sigismund, fiul lui Ioan Zápolya, îl numiau Turcii Ștefan. Cf. Fessler-Klein, *Geschichte von Ungarn*, vol. III, p. 569, și mai sus, p. 102.

grindină stricăcioasă, s'au năpustit fără de veste asupra Moldovei, și intrând în țară s'au gătit de luptă, voind să apuce domnia. S'au înspăimântat Alexandru auzind de acestea și chemând îndată pe ostași, îi trimise să stea împotriva vrăjmașilor. Dar înainte de a se încăeră în țară, văzând pe vrăjmași că-i iau înainte, se mânié în inima sa și se înarmă cu putere, și ieși cu ostașii săi la luptă și dederă lupta la Verbia, lângă apa Jijiei. Și unii din rândurile din-tâi erau haini Voevodului și au vrut la început să fugă, alții s'au întors într'o parte și în alta și s'au împrăștiat, iar Voevodul au rămas să se lupte singur, cu puțini ai săi. Și înțelegând înșelăciunea au suspinat zicând: «Vai, mai bine mi-ar fi să trăesc cu fiarele la un loc, decât cu oameni necredincioși», și fugind pe cai iuți au ajuns în fugă la târgul Iașilor și s'au gătit din nou de luptă.

Despot, luând cetatea Sucevei, în care găsi multe bogății, le împărți ostașilor, și partea de sus a țerii i se supuse lui. Alipindu-i deci și pe aceștia de sine, cu vorbe mincinoase și ademenitoare, se sculă din nou cu rășboiu asupra lui Alexandru. Acesta, văzând că dușmanii se întăresc, lăsă pe răsculați și fugi cu puțini la cetatea Chilieii, unde găsi pe doamna Roxanda, pe care o trimesese de mai nainte. Și nu puțin plâns au fost acolo pentru nenorocirile lor și pentru pierderea puterii. Și zise domnul: «o doamnă, să încetăm cu plânsul și cu veșnica întristare, căci dacă am primit, cum au zis Iov, cele bune din mâinile Domnului, de ce n'am suferi și pe cele rele? Domnul au dat, Domnul au luat; cum au vrut domnul, așa au fost». Și fiindcă eră deștept și înțelept, îi veni în minte ceva mai folositor și de grabă își îndreptă fața spre cetatea împărătească. Dar Despot trimesese acolo mai dinainte și prin daruri și făgădueli momise pe boierii și ostașii împărătești, cei orbiți de mită. Și împăratul dete domnia lui Despot, care își schimbă numele în Ioan.

După ce ajunse Alexandru în cetatea împărătească și se văzù în liniște, în loc de scârbă și amărăciune, fu trimes nenorocitul departe în mazilie, la cetatea Iconiului, dincolo de mare.

Atunci să fi văzut plânsete și lacrimi și suspine multe, pentru despărțirea de doamnă, de copii și de prieteni. Și au rămas acolo așeptând să vază cele viitoare și rugându-se mereu lui Dumnezeu, să nu-l uite cu totul.

Să lăsăm aci vorba despre dânsul și să spunem celor ce vreau să asculte povestirea despre Despot.

Căpătând stăpânirea deplină, la început se arătă blând și vrăjmașii

nedreptății, dar cu încetul începù să-și arăte veninul ascuns și rău, pe care îl aveà în inimă, și se dete la nedreptăți, și asuprià pe oameni cu dări grele, și de săraci n'aveà milă, și urà obiceiurile creștinești ale pravoslaviei și țineà pe lângă sine sfetnici de altă lege, Luterani uriiți lui Dumnezeu, a căror învățatură o împărtășia și dânsul; pe rugători și mănăstirile nu le iubià. Vasele de argint și de aur și pietrele scumpe ale cinstitelor și sfintelor icoane, cele cu mărgăritare împodobite, le adună, răul, din toate mănăstirile la sine și se împodobia cu ele. O săracii de noi, un al doilea Valtasar s'au arătat, la năravuri și la fapte.

Numai suspine și plânsete și vaete se auziau din gura celor obijduiți și a celor prădați fără dreptate, și toți din fundul inimii lor se rugau lui Dumnezeu cu jale să-i mântuească din ghiarele acestui tiran.

S'au îndurat în sfârșit Dumnezeu de ei și văzând șiroaiele de lacrimi, i s'au făcut milă de cei ce se rugau cu atâta căldură. Și Dumnezeu, care cunoaște toate cele ascunse ale oamenilor, deschise, pe căile cari el singur le știe, ochii câtorvâ boieri din sfat, și ei au știut să se mântue în chipul următor de Despot.

Erà între boieri unul cu numele Tomșa, frumos la înfățișare, viteaz, cu mâini puternice și piept vârtos, cu suflet îndrăzneț. Pe acesta deci îl chemară boierii cei mari și legându-l întâiu cu jurăminte strașnice și descoperindu-i sfaturile lor ascunse, se îndreptară că pot aveà nădejde într'insul. Iar el, având toată râvna pentru credință, primi sfatul lor. Se duseră atunci înaintea lui Despot și-i băgară spaimă în inima sa, spunându-i că vine asupra lui un tâlhar ce se numia Dumitrașco. Iar el, fără să se gândească mult, trimese pe toți ostașii săi de frunte, Nemți, Unguri, Șpanioli, Leși și alții, și o parte din boieri și din oameni, și le puse căpetenie pe Tomșa, neștiind ce fel de om pune. Și puțini dintre ei știau de sfatul ascuns. Când au ajuns la Ciuhru, au năvălit deodată și fără de veste asupra Ungurilor și asupra celorlalți de neam străin și lovindu-i i-au biruit, și n'au scăpat dintr'înșii nici măcar unul, care să ducă vestea nenorocirii. Erà atunci numărul anilor 7072 (=1564), luna lui August.

Și după acestea ostașii ce erau acolo au ridicat pe Tomșa domn și i-au schimbat numele în Ștefan, și îndată au pornit, cu grabă și cu amenințări, ca săgețile fulgerului, ca să-și împlinească gândul asupra lui Despot. Iar el, dacă auzi acestea, i se cutremură inima și teamă mare îl cuprinse, și se închise în cetatea cea cu turnuri

întărite a Sucevei, împreună cu Luteranii rămași cu dânsul și cu câțiva din creștini, pe cari cu vicieșug îi închisese acolo. Ștefan încunjură cetatea cu oști. Cunoscând acestea sus numitul Dumitrașco, porni aducând cu sine o mulțime de ostași înarmați, bărbați tâlhari (1), dorind și el să iea puterea. Creștinii erau mâhniți din toate părțile. Chemând însă pe Dumnezeu în ajutor și părăsind cetatea, ei se pâlcuiră cu tărie și ieșiră și împotriva acelora; lupta se dete la podul Vercicanilor, pe Siret. Vrajmașii fură biruiți și tăiați, și cu sângele lor adăpară câmpurile, și pământul se acoperi cu trupurile așternute ale celor uciși; în sfârșit Dumitrașco însuș fu prins și mulți de ai lui fură prinși de vii și legați fură trimiseși la cetatea împărătească, împăratului Suliimen. Acolo bău Dimitrie paharul neîndurat al morții, iar ceilalți fură osândiți la muncă.

Pe urma acestora Tomșa nădăjduia să primească domnia dela împărat, dar în nădejdea lui zadarnică s'au înșelat. Căci după ce vrajmașii fură biruiți astfel, ai noștri, aprinși de râvnă, se îndreptară iarăș împotriva celor închisi în cetate și încunjurară cetatea, și o bătură cu tot felul de meșteșuguri. Săpară șanțuri și valuri și făcură un drum ascuns și ajunseră până la porți și așezară arme grele și vărsătoare de foc, adecă puști, și începură a bate cetatea cu tot felul de meșteșuguri. Dar nu isprăviră nimic. O, minune nevăzută și neauzită! Cetatea noastră bătută fără cruțare de ai noștri, ca să sfârâme capul șarpelui ce se încuibase într'însa! Și se auziau sgomote și strigăte din lăuntru și din afară, și câteodată erau bătuți, altădată băteau ei, și ținū lupta, ziua și noaptea, și vărsarea de sânge și moartea ostașilor până în patru luni. In cele din urmă, lupta între frați se sfârși astfel.

Eră (în cetate) un Ungur cu numele Deveș Petru, și acesta făcū vorbe de pace cu cei din afară. Chemându-l Despot la sine: «o Petre», îi zise, «am înțeles că vrei să dai cetatea cu violenție și să-mi pregătești moartea; dar îți vei da tu sufletul înaintea mea». Și scoțând îndată sabia, l-au ucis pe loc. Din pricina aceasta se turburară ceilalți și le părū rău și se făcū răsmiriță și necredință între ei, între Ungurii și Nemții lui Despot, și începură să-și caute pace, cerându-și numai vieța, cu strașnice blesteme, în cari se increzură. Apoi scoaseră și pe Despot din cetate; și fu călcat și turtit și gustă paharul nenorocit al morții rușinoase, cursul anilor fiind

(1) Subt acești *tâlhari*, în orig. *неукротиві*, înțelege Azarie pe Cazaci; cf. p. 95.

atunci 7073 (=1564 sau 1565), luna lui Noemvrie. Acum să ne întoarcem iarăş şi să povestim despre Alexandru.

Dacă auzi marele stăpânitor al Turcilor despre răscoalele, turburările şi neorânduielele din Moldova, îşi aduse aminte de Alexandru cel mazilit şi îl chemă îndată la sine. Şi privind la dânsul cu ochi blânzi şi îndurători, îi zise: «o Voevodule, ştiu că ai fost înşelat pe nedrept; de aceea îţi încredinţez acum domnia şi cinstea de mai înainte; fii judecător drept şi fii milostiv cu cei săraci». Alexandru primi atunci dela toţi diregătorii împărăteşti daruri bogate.

Voevodul se umplu de bucurie şi plecă de acolo, ca un vultur scăpat din laţ. Dându-i împăratul şi ostaşi în ajutor, el plecă să-şi iea domnia şi ajunse la Brăila.

Indată ce auzi Tomşa de acestea, adună oaste şi, crezându-se mai tare, ieşi la luptă şi arse o parte din ţara muntenească şi o pradă. Dar vorba împăratului a fost mai tare decât el. Căci auzind despre acestea, el făcu semn Tătarilor celor cruzi şi cu chip de fiară, şi aceştia porniră asupra Moldovei ca nişte câini turbaţi, şi luând multă pradă, de oameni şi de vite, şi arzând ţara, se întoarseră în pace la ale lor. Intâmplatu-s'au acestea în anii dela începutul lumii 7073 (=1565).

Văzând Tomşa că nu-i e cu putinţă să stea în potriva puterii împărăteşti, se cutremură în gândul său şi se gândi la sufletul său şi al boierilor ce erau cu dânsul. Căci nimic nu e mai scump omului ca sufletul, nici înălţimea domniei, nici dulceaţa puterii, nici stăpânirea de bogăţii. Şi luând cu sine toate comorile domneşti, fugi în ţara leşească, crezând că are să scape de mâinile a tot puternice, de cari nu e dat omului să scape. Dar n'au putut, căci l-au ajuns acolo porunca împăratului Suliimen, şi în cetatea Liovului i s'au luat vieaţa şi lui şi sfetnicilor ce-l însoţiau.

Alexandru îşi câpătă iarăş cinstea domniei, şi pentru că nu era nimenea care să-l oprească, au intrat în ţară şi şi-au pus iarăş cununa în cap şi s'au arătat pentru a două oară domn, în anul 7073 (=1565), luna lui Martie, după ce fusese scos din domnie de doi ani şi cinci luni. Şi iarăş apucă Alexandru Voevod zile slobode, iarăş se făcu singur stăpânitor al ţerii Moldovei, iarăş străluciră razele binefăcătoare ale pravoslaviei. Şi se atinse tăciunele ce răspândiă fumul credinţei celei rele şi se ascunse iarna întunecată a necuraţilor Luterani, şi înflori primăvara aducătoare de tot soiul de bucurii, înţeleg de buna stare a bisericelor, şi în locul valurilor se arată zâmbind liniştea.

Și după acestea ce au urmat? Au adunat pe vrăjmașii cari puseseră la cale înșelăciunile de mai nainte și pe boierii necredincioși și pe toți i-au dat morții nemiloase, iar pe ostașii împărătești i-au trimis cu daruri la ale lor.

De atunci s'au potolit furtuna cu valurile cele mari, și peste marea vieții plutiai fără turburare; căci duhul dumnezeesc suflă drept, ca zefirul cucerniciei. Nu mult după aceea aduse la sine din Țara-Românească și pe doamna Roxanda și pe blagorodnicii săi fii Bogdan și Petru, și se bucurau cu toții împreună de dulceața bunăătăților, și-și petreceau vieța în frica lui Dumnezeu, și cu milostenii către săraci și cu binefaceri către biserici își ungeau mereu sufletul lor. Dar traiul le-au fost dureros, din pricina deselor și feluritelor boli grele la cari cădeau.

Vom spune ceva și despre împărățiile din afară, pentru cei ce doresc să asculte. În anul 7074 (=1566) s'au sculat marele împărat al Turcilor Suliimen și s'au pornit cu multe zeci de mii de oameni și s'au îndreptat să cucerească țara nemțească, dar în luna lui Iulie și-au găsit acolo sfârșitul vieții, după ce domnise 42 de ani, și au lăsat împărăția fiului său Selim.

Iar în al patrulea an al domniei sale de a doua, căzù Alexandru la boală rea și de moarte, și înțelese că are să moară. El chemă pe căpeteniile bisericesti și pe preoți și pe toți boierii, și spunându-le multe învățături dumnezeesti, dete schiptrul domniei fiului său Bogdan. Astfel, în viață fiind, au îndrăgit cele viitoare mai mult decât cele de acum și în locul porfirei țesute în aur s'au îmbrăcat în haina de lână a călugăriei, și în locul cununii de mărgăritare și de pietre scumpe au primit tunsura părului și au îmbrățișat vieța călugărească și și-au schimbat după cinul îngeresc numele în Pahomie. Dar n'au trăit mult după aceea, ei au adormit somnul cel veșnic și obștesc al morții. Și piatra, care nu cruță nici pe cei buni nici pe cei răi, ei pe toți la un loc îi pune, au acoperit și pe acest mare bărbat, în anul 7076 (=1568), luna lui Martie.

Luând Bogdan schiptrul domniei și fiind încă tânăr, eră diregătoare domniei mama sa Roxanda și diregători erau Gavriil logofătul și Dimitrie portarul (1), iar doamna eră mai mare peste toți. Și eră cuminte ca un bărbat, cu suflet mare și împodobită cu înțelepciune, cu adevărat raiu însuflețit, ce-și adapă pomii cu binefaceri. Și cinstea darnica doamnă cu mii de binefaceri pe boierii cari o slujiau și cu

(1) Vezi nota dela p. 96.

daruri foarte bogate și alese îi mângâia, și având ochii în toate părțile și necruțând aurul, îl împărția spre alinarea durerilor chinuitoare, vărsând nouri de binefaceri peste neputincioși și săraci, și umplea de binefaceri mâinile celor ce suferiau de crude și dure-roase bătrânețe, pe ieromonahi cu milostenii mângâitoare la rugăciune îi îndemna, și călugărilor iubitori de Dumnezeu, cari duceau vieată curată în mănăstiri sau în pustii petreceau o vieată plină de suferinți, le răcoria inimile cu dese cercetări. Și lăcașurile sfinte de peste tot locul primiau daruri bogate în aur, și eră ca un râu cu undele de argint, din care se adăpau săracii și beau până la îndestulare. Eră însă foarte nesănătoasă cu trupul și mereu își odihniă trupul în pat moale. Stăpâniră împreună fiul cu mama doi ani și nouă luni. Și din zi în zi tot mai tare o supărau boalele și-i cereau să primească lutul ființei trupești. Și-au plătit astfel datoria pământului care o împrumutase (1), adică au răposat, în anul 7079 (=1570 sau 1571), luna lui Noemvrie, și cu cinste au fost îngropată în mănăstirea zidită de dânșii, la Slatina.

Astfel au rămas Bogdan singur stăpânitor și au domnit singur. Eră un tânăr bine făcut, căruia nu-i crescuse încă mustața. Avea suflet drept la început, eră învățat în cărți și fără nici o răutate în sine, milostiv și blând, și în toate asemănător la obiceiuri cu tatăl său, viteaz, cu inimă îndrăzneată, meșter în a învățta sulița, a întinde coarda arcului pe tăetura săgeții. În urmă însă s'au lipit de el niște oameni vicleni și amăgitori, scornitori și făcători de rele, porniți spre răutate; aceștia i-au ros inima cu ispite, cum roade viermele lemnul cel dulce, până ce l-au făcut să depărteze dela sine pe toți sfetnicii mari și să-și apropie de sine alții, nebuni și măscărici. Și și-au plecat urechea la sfaturile lor, ca în vechime Rovoam, fiul lui Solomon; petrecea cu ei în glume și în jocuri și se îndeletnicia cu alergări de cai și împărția tovarășilor săi de joc toată averea sa și hainele țesute în aur și blănille cele moi.

Și puțin după aceea s'au împrietenit cu oameni de altă credință și de altă limbă, cu sfetnici Leși, și petrecea vremea cu ei, cu un cuvânt, toată avuția domnească o risipia împărțind-o necuraților și spurcaților Leși, nebăgând în seamă vorbele sfătuitoare de bine ale arhierilor și nevoind măcar să vază în fața sa pe sfetnicii cari îi doriau binele.

Auzind de acestea Selim, marele împărat turcesc, trimise de mai multe ori la dânsul, spunându-i să contenească cu aceste rele apu-

(1) Vezi nota 3 dela p. 177.

cături. Dar el n'au voit, ci desprețuindu-și chiar țara și umblând pe ici și pe colo și plimbându-se pe la marginile țerii leșești, măhni foarte și pe boieri și pe norod.

Ajungând aci, trebuie să aducem vorba și despre corbul mai negru decât negreața.

În cetatea Rodosului trăia un mazil cu numele Ioan. Cine eră el, sau de unde sau al cui fiu eră, nu știu. Ziceă că după naștere e viță de domn. Om șiret, crud, ascuțit la minte, gata la vorbă și priceput la carte. Acesta umblă cu tot felul de meșteșuguri, împărția și mită, dădea făgădueli și vorbe, ca să puie mâna pe domnie. Prin viclenia sa el amăgi pe sfetnicii împărătești cei lacomi de aur, și aceștia îi mijlociră domnia dela împărat, după ce îl legară cu jurăminte. Și astfel i se încredințară treptele înalte ale domniei.

Ajungând în mersul său la Dunăre, și auzind Bogdan de venirea lui năpraznică, lăsă scaunul său tiranului și trăgându-se de bună voie la o parte, se îndreptă fugind în țeri străine, după ce domnise singur, dela moartea mamei sale, un an deplin și patru luni.

Boierii în slujbe și cei de neam primiră toți cu bucurie pe domnul lor și cu adâncă supunere i se închinară. El însă, după ce luă scaunul domniei, se gândia numai cum să adune aur. O aur, tirane, rădăcină a tuturor relelor, țesătură a vicleniei, lepădat de Dumnezeu și prieten al diavolului, făcător de rele, omoritor de prieteni și vânzător de neam, băutor de sânge, cum le învătești și le sucești tu pe toate, cum lucești pe din afară și pătrunzi în fundul inimii, fără să te sature vreodată.

Și ce au urmat apoi? Au fost ca un nor întunecos și aducător de sânge, în loc de ploaie. Dela început răcniă ca un leu, să sugă sângele nevinovaților boieri. Căci eră ucigaș din fire și sângele i se părea mai dulce decât mustul. Și unora le tăia capetele și le luă averile, îmulțind-o prin răpiri nedrepte pe a sa, altora le jupuia pielea ca la niște berbeci, pe alții îi desghină în patru, iar pe alții îi îngropă de vii, ca pe morți. Și ce să mai lungesc vorba? Multe și amarnice răutăți și chinuri și munci strașnice au adus pe capul oamenilor; scornia mereu cele mai istețe înșelăciuni și ori unde se găsiă aur, el îl luă tot și îl aducea la sine, rob fiind aurului. Până și pe ostași îi lipsi de lefile lor. Pe Gheorghe episcopul l-au dat focului a tot mâncător, căci și acela eră lacom și foarte nedarnic, și avuția lui cea mare i-au luat-o. Dar nu numai aceste le făcea fără rușine, ci și pe călugări cu multe nevoi îi căzniă,

și gemeau temnițele de călugări legați în fiare, și se goliau mănăstirile, și li se luau veniturile ce le aveau spre hrana tuturor, și averile lor toate le adună la sine, vicleanul. Pe călugări îi alungă din toate părțile ca pe niște spurcați, și se credeă pe sine mai înțelept decât toți domnii cari fuseseră înainte de dânsul. Prin acestea nenorocitul și-au încărcat sufletul de blesteme, și mânia lui Dumnezeu au venit asupra lui.

Nu se ținea nici de dreapta credință, huliă fețele dumnezești zugrăvite pe pereți și pe icoane, arătându-se un al doilea Copronim la năravuri, siliă pe oameni să lucreze în zilele de sărbătoare și de Duminecă, și în postul cel mare și-au luat soție. Și nu numai el, ci și pe alții îi făcu să calce legea, însurându-se astfel.

Auzind marele împărat turcesc de necuviințele și grozăviile ce făcea, au trimis să-l cheme la curtea împărătească, iar domnia au dat-o lui Petru Voevod, de care am pomēnit ceva mai înainte, bărbat de neam domnesc, nepot lui Mihnea Voevodul muntenesc (1), fiu al lui Mircea Vodă și frate cu Alexandru, Voevodul muntenesc; om vesel la față și la privire și cu înfățișare frumoasă și vrednică de domn. Acesta se gătiă să vie ca să-și primească scaunul, fără războiu și fără luptă. Aflând Ioan Voevod de aceasta, se aprinse de mânie și ridică îndată oaste numeroasă, înarmată cu arcuri, cu sulite, cu zale de fier, cu paveze, cu lănci, cu coifuri și cu scuturi. Și ieși la luptă, vărsând foc pe gură, și arse cetățile turcești de margine Tighinea și Brăila și aproape jumătate din țara muntenească, fălindu-se cu biruința și cu prăzile și cu bogățiile ce aveă să adune. Dar vai, el a gustat din dulceață apucând-o numai cu vârful degetului, și au aprins asupra Moldovei flăcările strașnic de mânioase ale răzbunării, ce se ridicau, vai, la ceruri.

Ce s'au mai întâmplat după aceea?

Dacă auzi despre acestea, în cetatea sa împărătească, împăratul, răcni ca un leu strașnic și trimese la căpeteniile neamurilor supuse de prin prejur și ridică toată oastea turcească cea îngâmfată și cu aur împestrită, încălecată pe cai împodobiți cu aur și înarmată cu arme ascuțite. Pe lângă aceștia se alăturară și pâlcurile Tătarilor celor cu chip de fiară și cu inimă sălbatică; se adunară și din țara ungurească, iar din față se porniră Muntenii, și din toate

(1) Informație greșită. Petru Șchiopul nu era frate cu Alexandru II Munteanul, căci acesta nu era fiul lui Mircea II Ciobanul, ci al pretendentului Mircea, fiul lui Mihnea I. Petru Șchiopul deci nu poate fi numit nepot lui Mihnea. Mircea Ciobanul era fiul lui Radu IV.

părțile se vărsară, ca apele sgomotoase, asemenea năsipurilor. Ieșit-au atunci Ioan Voevod împotriva acelora, gata de luptă. Ai zice că eră asemenea unei paseri golașe care vrea să se apuce la luptă cu o pasere de pradă cu aripile mari și iuți. Și se dete o luptă mare lângă lacul Cahul. Și încăerându-se unii cu alții la luptă strașnică, fu biruit, vai, tiranul și rușinat. Mulți ostași au pierit și mulți au fost prinși de vii; au fost prins și Ioan și, cu drept, au fost făcut de batjocură, căci fu legat de două cămile și rupt în două. Astfel își dete în chinuri sufletul său ucigător.

Atunci au intrat în hotarele moldovenești Tătarii cei căinoși și rău nărăviți și au ars târgurile și le-au despoiat de bunuri, iar satele lor au căzut pradă focului ațâțat cu grămezi de lemne. Și au ajuns până la Roman, arzând și prădând și răpind femei frumoase și fete pletoase și copii de țată și fetițe cu fața fragedă, și bătrâni și tineri. Mamele rămâneau fără copii și copiii rămâneau orfani. Cu un cuvânt, oameni de toate vârstele erau duși în trista robie, și nu numai oameni, ci și mulțime nenumerată de vite. Multe plânsete și suspine și strigăte se auziau atunci în Moldova. O răule între răi Ioane, nepot al minciunii și fiu al diavolului, prin răutatea ta și prin deșertăciunea ta ai adus țara la piere.

Acest domn nu voiă să asculte de boierii sfetnici și binevoitori lui. Așa eră mai sus numitul Ioan Golăi, boier mare, bărbat înțelept și sfetnic cuviincios. Acesta îi arătă de multe ori, învățându-l, că Turcii au cuprins lumea întreagă, că sunt puternici și făloși și îngâmfați, și că ei nu se vor odihni până ce nu se vor răsbună pentru batjocurile îndrăzneților. «Ci din două alege-ți pe cea mai bună: sau pleacă-ți capul înaintea împăratului, sau întoarce spatele și părăsește țara; dar cu Turcii nu te apucă la luptă». Insă pareă că vorbește unui mort, sau cântă cântece de laudă unui surd.

Acestea s'au întâmplat în anul 7082 (=1574), luna lui Iunie.

Și când se petreceau toate acestea, puterea domniei se arătă zâmbind bunului Petru Voevod, bărbat de neam bun, evlavios, frumos, cu suflet luminat, milostiv din fire, darnic foarte, urând nedreptatea, blând cu cei săraci și drept judecător, căci, precum zice în cărți, cinstea domnească iubește dreptatea. Și mulți s'au împărtășit de binefacerile lui mănoase; mănăstirile și călugării s'au adăpat din undele răcoroase ale binefacerilor lui; cântările dumnezești au răsunat iarăș în bisericile împodobite cu flori; vieața tuturor au început să curgă lin și toți petreceau în liniște și neturburați. O, ce seninătate e în tine, domnitorule, ce inimă cucernică

de domn, purtată, cum scrie în cărți, pe mânilor lui Dumnezeu! Dă doamne acestuia vieață îndelungată și pace adâncă, căci el iubește legea ta, cum zice David, fără șovăire.

Acestea le-am scris eu nemernicul, cu multă osteneală, precăt am putut să le cuprind cu mintea, cu toate că n'am putut ajunge în vrednicie pe părintele dătător de vorbe bogate, izvorul de vorbire aleasă.

ERRATA.

În textele slave s'au strecurat următoarele litere stricate și întoarse : *ṃ* stricat la p. 121, r. 4 de jos, p. 122, r. 10, 16, 17, p. 124, r. 9 de jos ; *ṃ* stricat la p. 122, r. 13 de jos (*ṃk*) ; *ṃ* stricat la p. 124, r. 2 (*ṃs*) ; *ṣ* stricat la p. 126, r. 4 de jos ; *ṣ* stricat la p. 128, r. 19 ; *ṣ* stricat la p. 129, r. 9 ; *ṣ* stricat la p. 148, r. 10 de jos, p. 152, r. 8, p. 154, r. 6 și 17, p. 156, r. 1 ; *ε* stricat la p. 151, r. 2 ; *ṣ* stricat la p. 153, r. 1 ; sunt și câțiva *ṣ* stricați ușor de recunoscut. Un *ṃ* întors se află la p. 154, r. 2 și un *ε* întors tot acolo, r. 3. Mai sunt de îndreptat următoarele : p. 124 r. 23 *ṃkr(a)* pentru *ṃkr*, p. 128, r. 28 *ṃeṣṣṣeṣṣe* pentru *-ṣṃk*, p. 163, r. 2 *ṣṣṣ(a)ṣṣṣ* pentru *ṣṣṣ(a)ṣṣṣ*.

În textele românești sunt de îndreptat următoarele : p. 191, r. 2 de jos „și de șapte ori câte o mie“ pentru „și o mie“, p. 195, r. 18 de jos *Suliimen* p. *Soliman*, p. 203, r. 8 7060(=1552) p. (7060=1552), p. 203, r. 7 de jos *căpeteniile* p. *căpeteniile*, p. 205, r. 1 și 5 de jos *vărăjmaș*, *așteptând* p. *vărăjmaș*, *asetptând*, p. 208, r. 5 de jos *stinse* p. *atinse*.

CUPRINSUL.

	<u>Pag.</u>
I. Analele și cronicile moldovenești dinaintea letopisețului lui Azarie	1— 3
II. Manuscrisul O, XVII, No. 13 al Bibliotecii imperiale din St. Petersburg . .	3— 6
III. Cronica universală și analele sârbești din manuscrisul dela Petersburg . .	6— 10
IV. Letopisețul lui Azarie	10— 42
<i>a)</i> Analele Putnene	13— 20
<i>b)</i> Cronica lui Macarie	20— 28
<i>c)</i> Cronica lui Azarie	28— 42
V. Raportul dintre letopisețul lui Azarie și cronica lui Ureche	42— 51
VI. O traducere românească din sec. XVIII a anelelor putnene	51 — 63

Texte și traduceri.

I. Cronica universală și analele sârbești	65— 89
II. Letopisețul lui Azarie	90—158

225
 СКАЗАНИЕ ВЪ КРАЦѢ СМО
 ДВСКЫГО ПРАДРЕСЬ
 СЪЗАНІА МИРА. ВАГО
 СЪЗЪСЪ. О ТОЛѢ ПРОВІЗВО
 ЛЕНІЕ БЖІЕ, НАТѢМО ДА В
 СКАЗЕЛА, ПРІНАЕ ДРАГО
 ШЕ БОЕ ВОДА. ОУГ СЕКО
 ЗЕЛНѢМА РАМОУ РИША.
 ЗАТЪРСНА СІ, И ПТВО ВА,
 В, АѢ. И ПТВО ВАСНЬЕГО,
 СА, А, АѢ. И ПТВО ВА БОА,
 А, АѢ. И ПТВО ВАСНЬЕГО
 ЛАЦКО, И АѢ. И ПТВО ВА
 СНЪМОУШАТИ, ПЕТРА, СІ АѢ,
 И ПТВО ВА БРА С РОМА,
 АѢ. И ПОНЕ ПТВО ВА БРА
 СТЕФА, ЗАѢ. И ПТВО

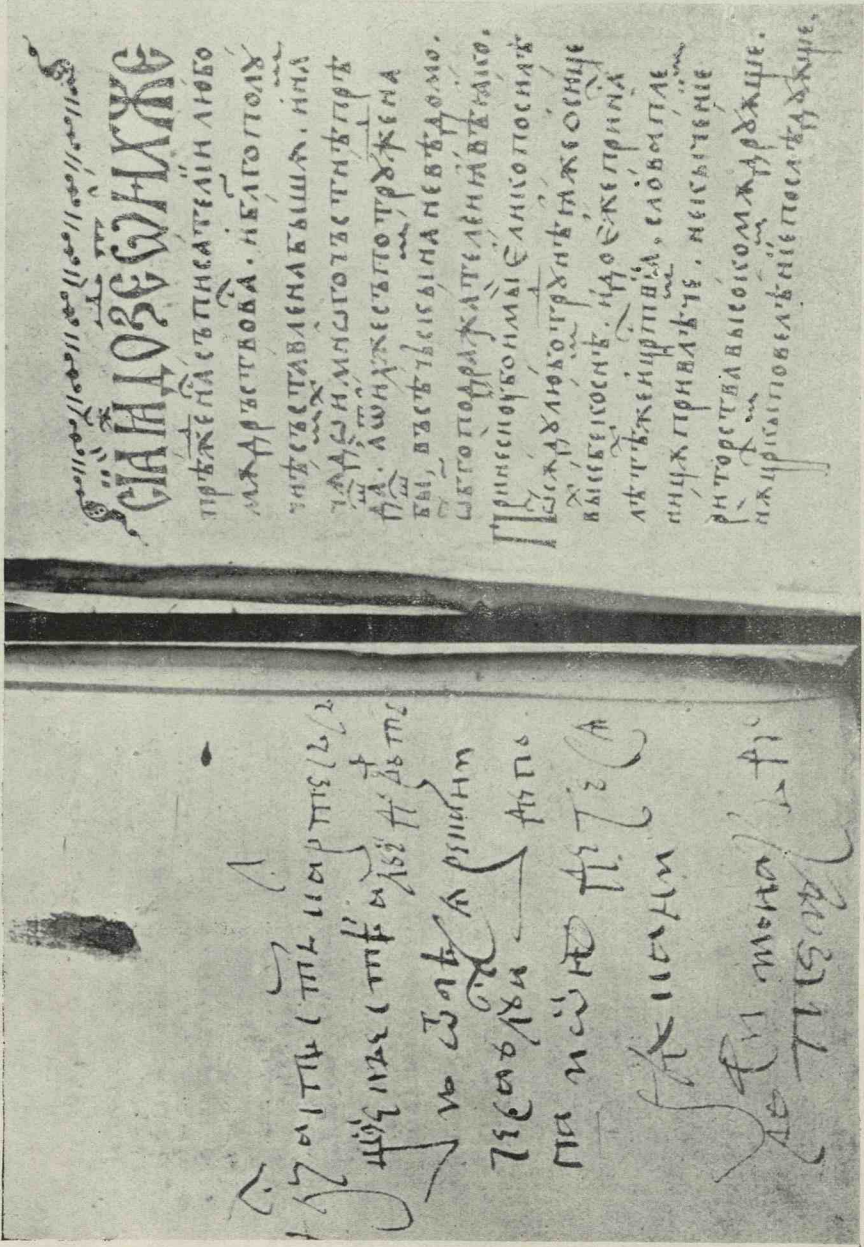
ЖЕ ПИШЕТЪ ВЪ РАЦѢ
 БЖІИ. ПО ДА ЖЪ БЕСЕМА
 МНОГО ВРѢМЕНА МНОЖИ
 ВОТЪ. ИМНѢ МНОГА
 ЛЮБАШАГО ЗАКСНА
 ТВОИ, ІАКО ЖЕ ПОЕТА
 А ДБЕСЪЗЪ БЛАЗНЕТВО.
 СІА МНОЖХОУ ДЫН АЩЕ
 ОНЪ РАНАГО РѢУЧИТОУ
 ЦАЩА. И СЛОВО БОГА
 ТО ДА В ЦА. ПОЕТИ ЖЕ
 НІА ДОСТОИТЕЛВОСТА.
 И ПТРОУ ДО ЛЮБНѢ СЛИ
 СА НА БЫША Е АНКО ОУ
 МОМЪ ДОСТИГО:~

LETOPIȘEȚUL LUI AZARIE, ÎNCEPUTUL ȘI SFÂRȘITUL.

(Ms 0, XVII, No. 13 din Bibl. Imper. din St.-Petersburg, f. 225 și 310; se vede și o fișie din f. 224 v. cu sfârșitul croniceii universale și analelor sârbești; mărire naturală.)

ТРЖБАШИ. ІАЖЕКЪЖИТЕ
 ЛЮВЪРЖЕГО. ДОСЪЛОБИ
 ЖЕСЪЛЕТЕНІА РЫТОРЕСА
 СІДЛАМАКАРІА. НАТМЪОУКО
 ІМЫХЪДАНИ. ТОГО ОУЧЕНИ
 ІСЪБЫКЫН АЗАРІА:
 СТО ПОТНВШІНСЪЩЪ, ѿ
 УПОКОМЧІНМЫСТАРАГОСЕ
 ФАНАВОЕВОДЪДОБАГО.
 МАТЕНШОУДОСЕХЫТРО
 СЛОВНЪОУКРАСИТИПОВЪ
 СТЬ. ОЕНЦЕВАІЖЕЩЪ
 ЖЕНАБЫВШІ. ИДОМАВО
 ШЕШН, ЦРКЫСЕСТАВЛЕ
 ВАЕНІЕ. ПОВЕДЪНІЕ ПЕТРА
 ВОЕВОДЫСТАРАГО. ІАКО
 ІСТОТННИКЪПОНІТИНІ

БЖ. МЫСЛЪНЫА БОДАПРО
 АНБААСТРОУА. ІМАША
 СРЦАНАПАДОУМНЪ. АЩЕ
 ІНМЕДОСЫТОСТНВЪКОУСН
 ХО. ЕАМОУКОІМЫХЪОУ
 АЫНСІСІВЕЕГОТОГОСТО
 ПАПРОТЕЕПОСАДОБАТИ
 ПОТЪЩИСА. ИЦРКАГОПО
 БЕЛЪНІАИСПЪНИТИ. ПЕ
 ТРАГЛАВТОРАГОБАГОУА
 СТИВАГОЦРЪ. ИИЗВОЛЕ
 НІЕ НЕБЛВЕНІЕ ПРЪСІЩЕ
 ИНАГОМНТРОПОЛИТАКУ
 АНАСТАСІА. ХОАТАНЕТВО
 ЖЕВЕБЛІКАГОСЛОВОПОЛО
 ЖНИКА, ІСІАНАГОБЛА.
 ТЕМЖЕНПРОСТЫНАПРО

FRAGMENTUL DIN CRONICA LUI MACARIE, ÎNCEPUTUL.
(Ms. D-lui E. V. Barsov, f. 154 și 168 v., mărime naturală).

18
 гра и Ардгыи приложи, бо
 адант и мене. Сїа дь бо и си
 чедра же ма быша. послѣ
 петръвоево сьомыи мѣстѣла
 въ слаженныи емдгра. бы
 стрнчлане невдохотѣ прѣдѣ
 ти сн полнѣи жеи пѣла
 ство. и по сїавныи мѣщен
 иныи шградѣ, и рабыша
 нъша рѣше. Е же браше, и
 Окръстныи и нѣ. до сн
 гндлѣ тръвого, второ сн
 сасо бо жтого же лѣта семца
 юноше сн дьсоути. и тую
 в днѣ тохо. и мѣждѣ та
 лопоксаза. Овидь бо градѣ
 и же рѣбѣ постытшрѣхъ

168
 и же ждѣтъ: сн быми, и ны
 ху тѣ же сн рау сн въ шпо
 соршы. Ардгыи страхура, и
 слыш жеи ныи мѣждѣ соути
 свѣтрѣтѣвши. сн жтишан
 въ соудь боша, и солго по сн
 ныи пѣи приложиша. и въ
 зора тн сн аттѣ прѣвоевоутих
 въ свѣа. свѣтло по бѣи. и рѣ
 дѣ правн. влѣ бо сн со ж зла
 тн пѣла нѣтѣ мнѣ ждѣтѣо.
 и нѣдѣи мнѣ црѣтѣ вѣла жа
 тн въ. Е сн ж и тѣ зѣмѣ
 тно дѣтѣа.

VERIFICAT
2017

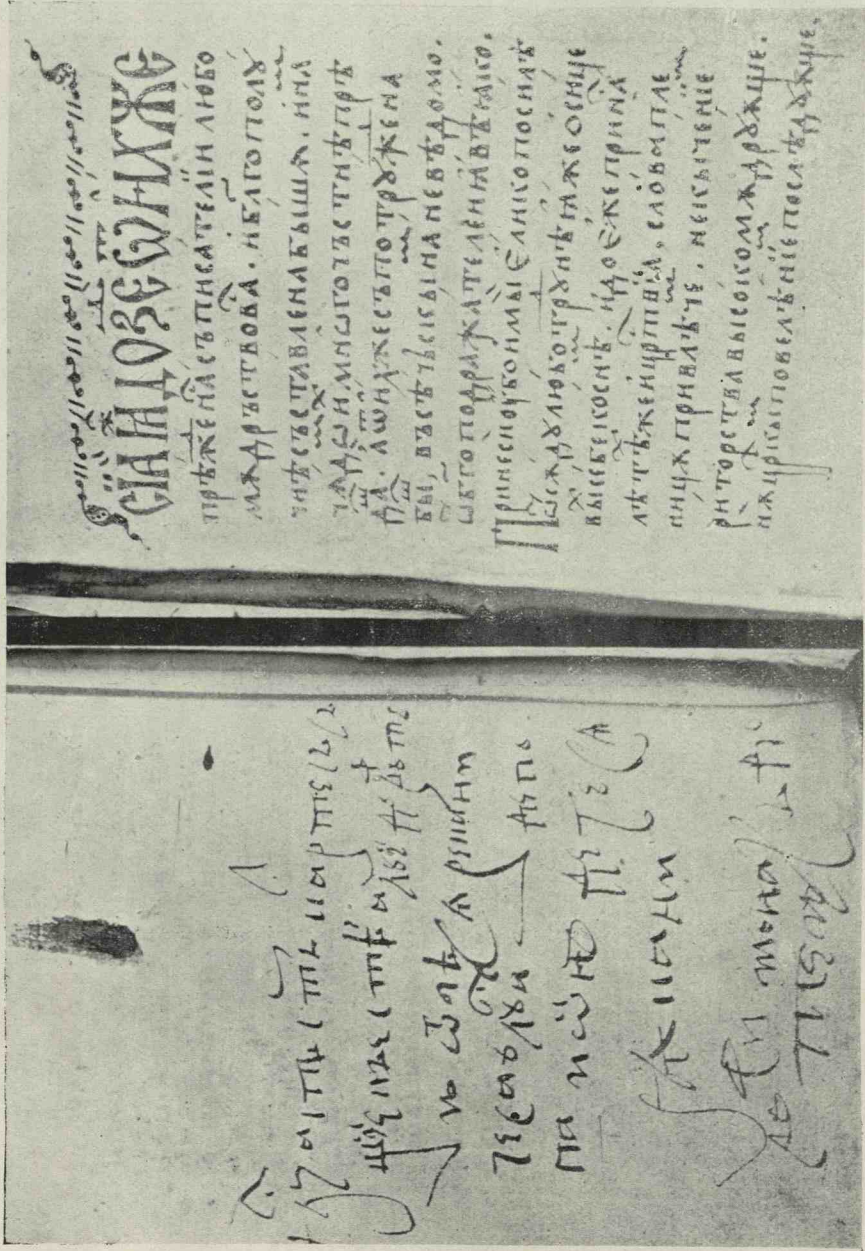
VERIFICAT
1987

VERIFICAT
2007

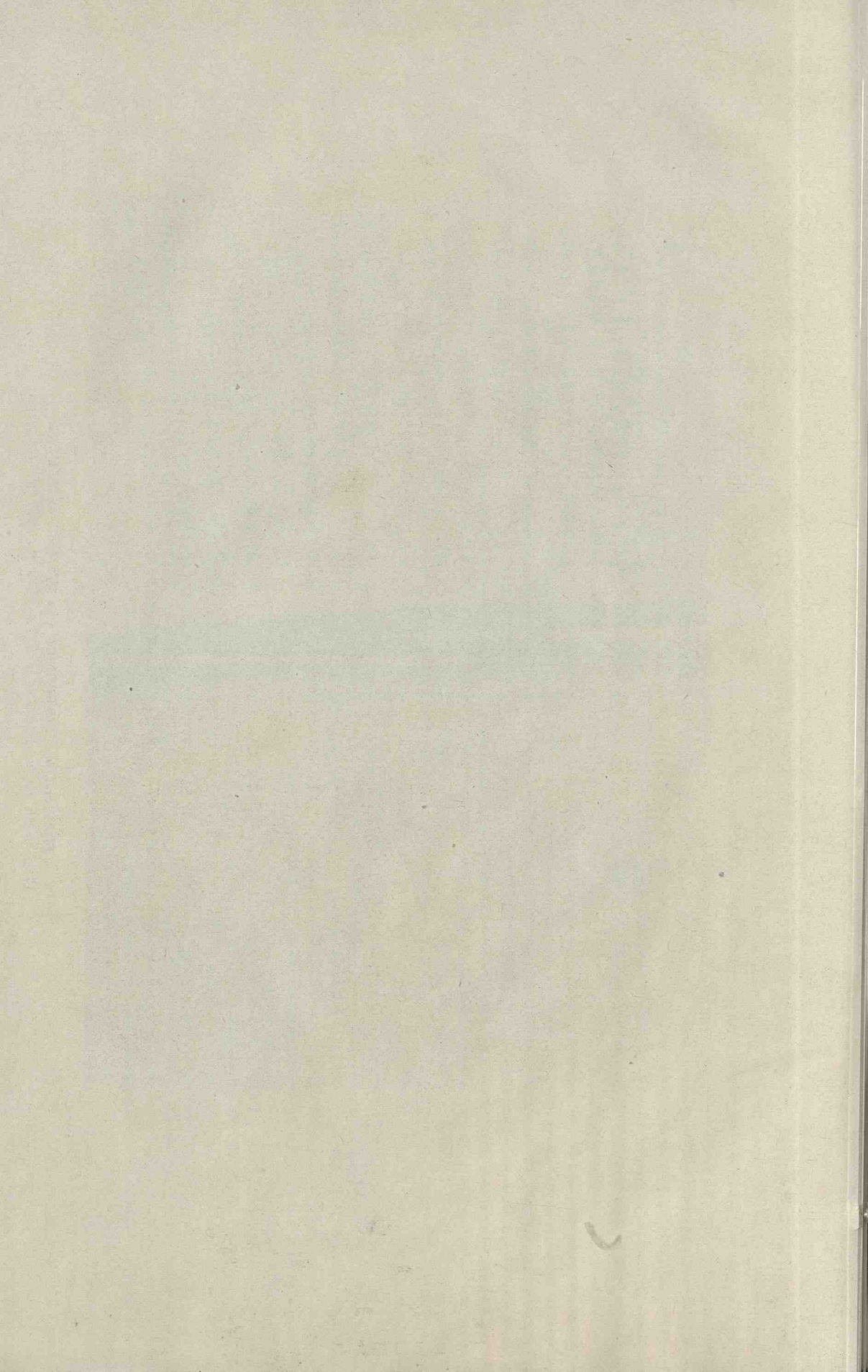
ТРЖБАШИ. ІАЖЕКЪЖИТЕ
 ЛЮВЪРЖЕГО. ДОСЯПОБИ
 ЖЕСЛАСТЕНІА РЫТОРЕСА
 СІЛАМАКАРІА. НАТМЪОУКО
 ІМЫХЪДАНИ. ТОГО ОУЧЕНИ
 ІСЪБЫКЫН АЗАРІА:
 СТО ПОТНВШІНСЪЩЪ, ѿ
 УПОКОМЧІНЫСТАРАГО СЕ
 ФАНА ВОЕВОДЪ ДОБАГО.
 МАТЕНШОУ ДО СЕХЪТРО
 СЛОВНЪ ОУКРАСИТИ ПОВѢ
 СТЬ. ОУЕНЦЕ ВЪ ІЖЕЩЕ
 ЖЕ НАБЫВШИ. И ДО МАВО
 ШЕШН, ЦРКЫ СЪСТАВЛЕ
 ВЪЕНІЕ. ПОВЕДЪНІЕ ПЕТРА
 ВОЕВОДЫ СТАРАГО. ІАКО
 ІСТОТНІКЪ ПОИСТИНѢ

БЖ. МАІСЛЪНЫА БО АДИПРО
 АНБА АСТРОУА. ІМАША
 СРЦАНА ПАДОУМНЪ. АЩЕ
 ІНМЕДО СЫТОСТН ВЪ КОУСН
 ХО. ЕАМОУ БО ІМЪХ ОУ
 АДИНСІ ВЕЕГО ТОГО СТО
 ПАПРОТЕ Е ПОСАДОВАТИ
 ПОТЪЩИСА. И ЦРКАГО ПО
 БЕЛЪНІА И СПЪНИТИ. ПЕ
 ТРА ГЛАВТОРАГО БАГОУА
 СТИВАГО ЦРЪ. И ИЗВОЛЕ
 НІЕ НЕБЪВЕНІЕ ПРЪСІЩЕ
 ИНАГО МІТРОПОЛИТАКУ
 АНАСТАСІА. ХО АТАНСТВО
 ЖЕ ВЕЛІКАГО СЛОВО ПОЛО
 ЖНИКА, ІСАНА ГЛАВА.
 ТЕМ ЖЕ ПРОСТЫНА ПРО

FRAGMENTUL DIN CRONICA LUI MACARIE, ÎNCEPUTUL. (Ms. D-lui E. V. Barsov, f. 154 și 168 v., mărime naturală).

18
 гра и Ардгын приложи, бо
 адант и мене. Сіа дь бо и си
 чедра же ма быша. послѣ
 петръвоево сьомыи мѣстѣла
 въ слѣтѣныа емѣ гра. би
 стрѣла не вѣдохотѣ прѣдѣ
 ти сн полѣжущен пѣла
 ство. и по сѣмъ вни ма ж шен
 иныа шѣ гра дѣ, и ра быша
 нъша рѣше. Е же бра шѣ и
 Окрѣстныа и нѣ. А о сѣмъ
 гдѣ прѣво во, второ сѣмъ
 сасо бо ж того же лѣтѣ семѣца
 юноше сѣмъ дѣсо ти. и тѣмъ
 вниа тохо. и ма ж дѣтѣ а нѣ
 лопоиса за. О вни дѣ бо шѣ гра
 и же рѣ бѣ постѣмъ шѣ рѣхъ

168
 и ж же дѣтѣ: смѣ ми, и ны
 ху тѣ же сѣмъ а рѣ сѣмъ вѣдѣ по
 соршѣ. Ардгынѣ стра хѣ ра,
 смѣ шѣ щѣ и ны ма ж а рѣ о сѣмъ
 сѣмъ прѣтѣ вши. смѣ ти шѣ и
 въ сѣмъ о лѣ бѣ шѣ а, и о лѣ го по сѣмъ
 и ны и тѣ прѣ ма ж и шѣ а. нѣ вѣ
 зора тѣ ны сѣмъ прѣ вѣ о вѣ о сѣмъ
 въ сѣмъ а сѣмъ то по вѣ а н. и рѣ о рѣ
 дѣ правѣ. вѣ дѣ сѣмъ сѣмъ о ж зѣла
 тѣмъ пѣла нѣ тѣ мѣ ма ж дѣтѣ о.
 и ны ма ж и ны. жѣ цѣ рѣ вѣ дѣ ла жа
 тѣ ны вѣ. сѣмъ шѣ жѣ и тѣ зѣ мѣ
 тѣ о лѣ тѣ рѣ а.

VERIFICAT
2017

VERIFICAT
1987

VERIFICAT
2007

